

THREE APABHRAṂS'A WORKS
OF
JINADATTASŪRI

With Commentaries

Edited with Introduction Notes and Appendices, etc

BY

LALCHANDRA BHAGAWANDAS GANDHI,

Jam Pandit, Oriental Institute, Baroda

1927

Oriental Institute

BARODA

Published on behalf of the Government of His Highness the Maharaja
Gaekwad of Baroda by Benoytosh Bhattacharyya at the Oriental Institute
Baroda and Printed by Y K Padwal at the Tatva-Vivechaka Press
Parel Road Byculla Bombay

Price Rs 4-0-0

जिनदत्तसूरिमूर्ति ।

वि म १३३४ रॉ पत्तने जिनमवांषयूरिणा मनिष्ठिता ।

क्रमसूची ।

जिनदत्तसूरिमूर्तिप्रातिकृति ।

भूमिका

५-११७

जिनवल्लभसूरि

५-३७

जिनदत्तसूरि

३७-६४

जिनपालोपाध्याय

६५-७०

सूरप्रभोपाध्याय

७०-७१

अपभ्रंशभाषा

७२-११२

काव्यत्रयी-परामर्श

११३-११७

काव्यत्रयी विषय-प्रदर्शनम्

११९-१२४

जिनवल्लभ-जिनदत्तसूरिप्रभृतेष्विन्नप्रतिकृति ।

काव्यत्रयी

१-८०

चर्चरी

१-२७

उपदेशरसायनरास

२९-६६

कालस्वरूपकुलकम्

६७-८०

परिशिष्टम्

८१-११६

सङ्क्षेपक

८१-८६

गणधरसार्धशतकम्

८७-१०६

सुगुरुपारतन्त्र्यम्

१०७-१०९

जिनदत्तसूरिस्तुति

११०-११२

पाठभेद

११३

विशिष्टनामसूची

११३-११५

भाषामेदकोविदा सुपरिशीलितवाञ्जया मनीषिण !

भाषामेदाभिज्ञेषु न नामाभिनव निवेदनीयमपञ्चशभाषाविषये वा तत्काव्यविषये,
तथापि याथातथ्येन तत्स्वरूपानभिज्ञेषु तज्जिज्ञासुषु स्वल्पज्ञेषु सूपयोगि समुपकारकमवस-
रोचितमत्यावश्यक प्रासङ्गिक चात्र तन्निवेदनम्, यद्वापामयी प्रस्तुता काव्यत्रयी
भारतीभक्तैरद्य सकुतूहल दृष्टिपथपान्थीक्रियते ।

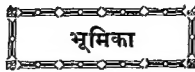
किञ्च ततोऽपि पूर्वमेतस्या काव्यत्रया कथयितुं परिचय आवश्यक इति प्रज्ञा-
पनीये तच्चरिते तत्पूज्यस्य गुरुवर्यजिनवल्लभस्येतिवृत्तं प्रभूतग्रन्थपर्यालोचनतः प्रोद्भूत्य
प्राक् प्रदर्श्यते, यद्गुणस्तुतिरूप चर्चरीसञ्ज्ञित सप्तचक्रारिंशद्वृत्तसमन्वितं प्रस्तुतकविजिन-
दत्तसूरिप्रणीतं काव्यमस्या काव्यत्रया प्रागेव प्रेक्षान्द्रि प्रेक्षकैः प्रेक्षणक्षणीक्रियते ।

जिनवल्लभसूरिः ।

जेसलमेरुजैनभाण्डागारीय-ग्रन्थसूच्यामप्रसिद्धग्रन्थग्रन्थकृत्परिचये (पृ ४० ४१)
सक्षेपतोऽस्माभिः परिचायितोऽयं सूरिर्विशेषतोऽत्राभिज्ञायते । त्रिकमीयद्वादशशताब्द्यां
सूरेरस्य सुप्रतिष्ठिता सत्ताऽसाधारण पाण्डित्य चारित्रपात्रत्व च समधिगतप्रमाणैः सुतरां
प्रतीयते । वि स ११२५ वर्षे जिनचन्द्रसूरिनिर्दिष्टा सवेगरङ्गशालाऽनेन गणिना
सशोधिताऽऽसीदिति वि स १२०७ वर्षायाऽढपत्रीयपुस्तक—(जेसलमेरमां० सूची
पृ २१, अप्र० पृ ३८) प्रान्तोल्लेखादवगम्यते ।

वि स ११३८ वर्षे प्राग्वाटकुलीननेमिकुमारलिखितं कोट्याचार्यकृतायां
विशेषावश्यकटाकायास्ताडपत्रात्मकमेतदीयं प्राचीनं जीर्णमादर्शपुस्तकमद्याप्युपलभ्यते,
यत्र जिनेश्वरसूरिशिष्यत्वमस्य निर्दिष्टं । सूरिरयं स्वयमपि स्वीये ग्रन्थोत्तरपट्टिशतकस्याप्येऽष्ट

१ लिखितं पुस्तकं च न नेमिकुमारसहिना प्राग्वाटकुलजातेन शुद्धाक्षरविलेखितं ॥
स ११३८ पौषवदि ॥ कोट्याचार्यकृता टीका समासेति ॥ ६ ॥ प्रयागमस्या प्रयोदश सह
श्राणि सप्तशताधिकानि १३००० । पुस्तकं चेदं विभुतधीजिनेश्वरसूरिशिष्यस्य जिनवल्लभ
गणेरिति ॥—गुण्यपत्तन (पूना) म्य 'भाण्डारकरइ-स्टीम्यू' सङ्ग्रहमस्थाया प्रति (प्रतिद्वितीयां प्रति)

भाषाभेदकोविदा सुपरिशीलितवाङ्मया मनीषिण !

भाषाभेदाभिज्ञेषु न नामाभिनव निवेदनीयमभ्रशमापात्रिपये वा तत्काव्यविषये,
तथापि याथातथ्येन तत्स्वरूपानभिज्ञेषु तज्जिज्ञासुषु स्वल्पज्ञेषु सूत्रयोगि समुपकारकमवस-
रोचितमत्यावश्यक प्रासङ्गिक चात्र तन्निवेदनम्, यद्भाषामयी प्रस्तुता काव्यत्रयी
मारुतीमक्तैरथ सकुतृहल दृष्टिपथपार्थीक्रियते ।

किञ्च ततोऽपि पूर्वमेतस्या काव्यत्रया कनयितु परिचय आवश्यक इति प्रज्ञा-
पनाये तच्चरिते तत्पूज्यस्य गुरुवर्यजिनगुह्यमस्येतिवृत्त प्रभूतग्रन्थपर्यालोचनत प्रोद्भूत्य
प्राक् प्रदर्श्यते, यद्गुणस्तुतिरूप चर्चरीसञ्ज्ञित सप्तचारिणशब्दवृत्तसमन्वित प्रस्तुतकविजिन-
दत्तसूरिप्रणीत काव्यमस्या काव्यत्रया प्रागेव प्रेक्षानद्भि प्रेक्षकै प्रेक्षणक्षणीक्रियते ।

जिनवल्लभसूरिः ।

जेसलमेरुजैनभाण्डागारीय-ग्रन्थसूच्यामप्रसिद्धग्रन्थग्रन्थकृत्परिचये (पृ ४० ४१)
सक्षेपतोऽस्माभि परिचायितोऽयं सूरिर्विशेषतोऽत्राभिज्ञाप्यते । निरुमीयद्वादशशताब्द्यां
सूरेशस्य सुप्रतिष्ठिता सत्ताऽसाधारण पाण्डित्य चारित्रपात्रत्व च समधिगतप्रमाणै सुतरां
प्रतीयते । वि स ११२६ वर्षे जिनचन्द्रसूरिपरिचिता सवेगरङ्गशालाऽनेन गणिना
सशोधिताऽऽसीदिति वि स १२०७ वर्षीयताडपत्रीयपुस्तक—(जेसलमेरमा० सूची
पृ २१, अप्र० पृ ३८) प्रातोद्भेदादवगम्यते ।

वि स ११३८ वर्षे प्राग्नाटकुटीननेमिकुमारलिखित कोट्याचार्यकृताया
विशेषानुशङ्कटीकायास्ताडपत्रात्मकमेतदीय प्राचीन जीर्णमादर्शपुस्तकमद्याप्युपलभ्यते,
यत्र जिनेश्वरमूरिशिष्यत्वमस्य निर्देशि । सूरिरयं स्वयमपि स्वीये प्रश्नोत्तरपट्टिशतकनाम्येऽष्ट-

१ लिखित पुस्तक चेद नेमिकुमारसंज्ञिना प्राग्नाटकुलजातेन गुदाधरविलेखिना ॥
स ११३८ पौषादि ७ ॥ कोट्याचार्यकृता टीका समाप्तेति ॥ ६ ॥ प्रयागमन्या उद्योदय सह
छाणि सप्तशताधिकानि १३००० । पुस्तक चद विधुतधीजिनेश्वरसूरिशिष्यस्य जिनवल्लभ
गणेरिति' ॥—पुण्यपत्तन (पूना) म्य 'भाटारकर-स्टीड्यूट' सनकमन्याया प्रति (प्रतिश्रुतिप्राप्तिस्तु
सूर्यपुरीयजैनानन्दपुस्तकालयत)

सप्ततिकादौ च जिनेश्वरसूरिमभयदेवाचार्यं च सत्स्तुतिपात्र सद्वरु च समसूचयत् । प्रायेणाय
निजां कर्ति 'जिनवल्लभ' इति 'जिनवल्लभगणि' इति च नाम्नाऽभ्यजिज्ञपत् ।

१ क स्यादम्भसि (म्बुधौ) त्रारिवायसवति क द्वीपिन हन्त्यय
श्लोके प्राह हय प्रयोगनिपुणै क शब्दघातु स्मृत ? ।

धूते पालयिताऽन दुधरतर क क्षुभ्यतोऽम्भोनिधे—

ब्रूहि श्रीजिनवल्लभस्तुतिपद कीदृशविधा क सताम् ? ॥

—जिनवल्लभसूरिविरचिते प्रश्नशते (श्लो० १५९)

अव०—मद्गुरवो जिनेश्वरसूरय । मद्गुर्जलायमस्तस्य ख शब्द । अजिने चर्मणि
'निमित्तात् कर्मसयोगे सप्तमी' इत्यनेन 'अजिने' इत्यत्र सप्तमी । हे अश्व ! 'रस लस
शब्दे' इति वचनात् । हे ऊ रक्षक 'अवतीति क्विप् अव्यचीत्यादिना ऊटि रूपम्' । रयो वेग ।
मम जिनवल्लभस्य गुरवो मद्गुरव । एवविधा सन्त के जिनेश्वरसूरय सता शिष्टाना
स्तुतिपदमित्यथ ॥

पाके धातुरवानि क ? क भवतो भीरोर्मन प्रीतये ?

सारङ्गारविदग्धया वद कया रज्यन्ति विद्वज्जना ? ।

पाणौ किं मुरिद् धिमर्ति ? भुवि त ध्यायन्ति के वा सदा ?

के वा स(म)न्गुरवोऽन चारुवरणश्रीसुश्रुता विभुता ? ॥ (श्लो० १५८)

अव०—श्रीमदभयदेवाचार्यो । 'नी पाके' इति वचनात् श्रीधातु । ममाभय ददातीति
मदभयदस्तस्मिन् यो मदभय ददातीति तत्र मम मन प्रीतियुक्त भवतीत्यभिप्राय । वाचा वचनेन ।
अरा विद्यन्ते यत्र तदरि चक्र । ए विणौ भक्तिर्येषा ते आ वैष्णवा तत्र भक्तिरित्यण् ॥

—स्तोत्ररत्नाकरे (महासाणाश्रीयशोविजयजैनसंस्कृतपाठशालया प्रकाशिते भा० १)

छोकार्थकृत्तुपुरगच्छमहाघनोत्थमुक्ताफलोद्भूतजिनेश्वरसूरिशिष्य ।

प्राप्त प्रया भुवि गणिजिनवल्लभोऽन तस्योपसम्पदमवाप्स्य तत धृत च ॥

—अष्टमस्ततिनायां (चित्रकूटीयमहावीरप्रासादशिलालेखे)

२ सूत्रार्थविचारापरनामसार्धशतप्रश्नान्ते—

जिणवल्लभगणिरिहिय मुहुमत्यवियाररामिण मुअणा ।

निगुणु मुणु सय परे वि बोहिनु सोदनु ॥

पत्नीत्यपरनामागमिदम्भुविचारमारप्राप्ते—

जिणवल्लभोत्तमीय जिणयणामयममुहर्षिदुमिम ।

दियकगित्तो मुदजणा निगुणु मुणु जाणनु ॥

पिण्डविगुदिप्राप्ते—

इथेय जिणवल्लभेण गणिग निनिगुतिआ दिन्वी ।

पिण्डविहानमन्तर मन्तर सन्नापि ।

पोषधविधिप्रान्ते—

गणिजिणवल्लहेण पोसहविहिमिह लिहिय हियइया ।

सइ हियए कुणतु निसुणतु गुणतु मुणतु विहिरया ॥

सङ्खपट्टकप्रान्ते—(परि० १, पृ० ८६ द्रष्टव्यम्)

प्रश्नोत्तरपट्टिशतकप्रान्ते—

प्रत्येक हरिधान्यभेदशक्तिं पृच्छन्ति त्रि लुब्धकः ।

त्व प्राप्त कुरुपे मृगव्रजमयोऽन्वादद् गृहीताऽनदत् ।

कीदृग् भाति सरोऽर्हतश्च सदन किं चारुपदीनां प्लुतम्

पृष्ठं प्राह तथा च केन मुनिना प्रश्नावलीय कृता ? ॥—अव० जिनवल्लभेन ।

अजितशान्तिस्तवप्रान्ते—

इयं धिनया—जियसत्तुपुत्त सिरिअजियणिसेसर ।

तह अइरा—त्रिमसेणतणय । पचमचक्कीसर ।

तित्थनरसोलमम ! सतिजिणं वल्लहं सतह

कुरु मंगलमवहरसु दुरियमत्तिल पि थुणतह ॥

पाश्वनाथस्तोत्रप्रान्त—

वाषारियपाणि य मासिएण सावणमियइमीए दुम ।

सम्मयेयपव्वए जिणं वल्लहंसिउसुक्कउ पत्त जए ॥

भस्तिन्मरादि—वीरस्तोत्रप्रान्त—

इयं तुह गुणक्कणगुणणेण ज मए किंचि अज्जिय कुमल ।

तेण तुम चिय मज्ज सया वि जिणं वल्लहो होज्जा ॥

दुरियरयादि—वीरस्तोत्रप्रान्ते—

एव वीरजिणेस दीणमर । तुय मोहधविद्धमण ।

मत्तमोहइराहसाहजणय दासायरुच्छेयण ।

योउ ज कुमलाणुवधिउमल पतो म्मि किंचि तओ

जाइन्ना जिणं वल्लहो मह सया पायप्पणामो तुह ॥

मावारिवारणादि—वीरस्तोत्रप्रान्त—

इत्थं ते समसम्पूतन्तमहं प्रस्तावयामासिवान्

आत्तमं जिनवीर ! नन्दपदवीं न प्राज्यराज्यप्रियम् ।

लीलाभाजि न चत्तुमप्रणयिनी—शृन्दानि विन्त्वर्धय

नायेदं प्रयय प्रमादवितदां हर्षिं दयालो ! मयि ॥

सप्ततिऋदौ च जिनेश्वरसूरिममयदेवाचार्य च सत्स्तुतिपात्र सद्गुरु च समसूचयत् । प्रायेणाय निजा कृति 'जिनवल्लभ' इति 'जिनवल्लभगणि' इति च नाम्नाऽभ्यजिज्ञप्तम् ।

१ क स्यादम्भसि (म्युधौ)वारिवायसवति क द्वीपिन हन्त्यय

लोके प्राह ह्य प्रयोगनिपुणै क शब्दधातु स्मृत ? ।

दूते पालयिताऽन दुधरतर क क्षुम्यतोऽम्भोनिधे—

ब्रूहि श्रीजिनवल्लभस्तुतिपद कीदृश्रिधा क सताम् ? ॥

—जिनवल्लभसूरिचरिते प्रथमशते (श्लो० १५९)

अव०—मद्गुरवो जिनेश्वरसूरय । मद्गुर्जलनायसस्तस्य रव शब्द । अजिने कर्मणि 'निमित्तात् कर्मसंयोगे सप्तमी' इत्यनेन 'अजिने' इत्यत्र सप्तमी । हे अव । 'रस लस शब्दे' इति वचनात् । हे ऊ रक्षक 'अनतीति विष् अव्यचीयादिना कृति रूपम्' । रयो वेग । मम जिनवल्लभसूर्य गुरवो मद्गुरव । एवविधा सन्त के जिनेश्वरसूरय सता शिष्टाना स्तुतिपदमित्यर्थ ॥

पाके धातुरवाचि क ? क भवतो भीरोर्मन प्रीतये ?

सालङ्कारविदग्धया वद कया रज्यति विद्वज्जना ? ।

पाणौ किं मुरजिद् विमर्ति ? भुवि त ध्यायन्ति के वा सदा ?

के वा स(म)गुरवोऽन चारुचरणश्रीसुधृता विधृता ? ॥ (श्लो० १५८)

अव०—श्रीमदमयदेवाचार्यो । 'श्री पाके' इति वचनात् श्रीधातु । ममाभय ददातीति मदभयदस्तस्मिन् यो मदभय ददातीति तत्र मम मन प्रीतियुक्त भवतीत्यभिप्राय । वाचा वचनेन । अत्र विद्यन्ते यत्र सवति चक्र । ए विष्णौ भक्तिर्येषा ते आ वैष्णवा तत्र भक्तिरित्यण् ॥

—स्तोत्ररत्नाकरे (महेसाणाधीयशाविजयचैनसम्भूतपाठशालया प्रकाशिते भा० १)

लोकाचर्चकूर्चपुरगच्छमहापनोत्थमुक्ताफलोच्चलजिनेश्वरसूरिशिष्य । २९

प्राप्त प्रया भुवि गणिजिनवल्लभोऽन तस्योपसम्पदमशेष्य तत धृत च ॥

—अष्टमस्तुतिपात्रां (चित्रवूटीयमहावीरप्रासादसिलालेखे)

२ सूभार्यविचारापरनाममार्पशतरप्राते—

जिणवल्लभगणिलिहिय मुदुमत्यविवारलमिण सुभणा ।

निगुणु मुणु मय परे वि योर्हितु सोदुत ॥

पत्नीत्यपरनामगमिच्छन्नुविचारणारप्रात—

जिणवल्लभोऽणीय जिणगणामयगमुरविदुमिम ।

दियर्कसिणो मुदुगण निगुणु मुणु जार्णु ॥

सिगद्विगुणिताते—

इषेयं जिणवल्लभेण गणिग सिगद्विगुणिता दि ॥

सिगद्विगुणितातेन भगवत गणाय वि ।

पूर्वोक्तस्य वस्तुनिचारसारस्य प्राकृतनिरणमेतस्यैव जिनवल्लभसूरे शिष्येण रामदेव-
गणिना विहित विलोक्यते (जेसलमेरमा० सूची पृ ४६) यस्य रचना वि
स ११७३ वर्षे इत्यन्यत्र पठ्यते ।

जिनवल्लभसूरिप्रणीतस्य पिण्डविशुद्धिप्रकरणस्य वृत्तिश्चाद्रकुलीनचन्द्रसूरेण्ते-
वासिना यशोदेवसूरिणा वि स ११७६ वर्षे दृब्धोपलभ्यते (जेसलमेरमा० सूची
पृ ३९, पत्तनीयमा० सूची च द्रष्टव्या)

सुप्रसिद्धवैराग्यशतककर्तु कविपद्मानन्दस्य पित्रा जिनवल्लभसूरिशान्तोपदेशामृत-
सिक्तेन धनदेवश्रेष्ठिना नागपुरे नेमिनाथसदन निर्मापितमासीत्—

“सिक्त श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरो शान्तोपदेशामृतै
श्रीमन्नागपुरे चकार सदन श्रीनेमिनाथस्य य ।
श्रेष्ठा श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गज
पद्मानन्दशत व्यधत्त सुधियामानदसम्पत्तये ॥”

—वैराग्यशतकप्रान्ते ।

सुप्रसिद्धसिद्धातव्याख्याता कुमारपालभूपालसमकालीनो मलयगिरिरपि जिन-
वल्लभमीयपडशातिक व्याख्यातवान् ।

चान्द्रकुलानधनेश्वरसूरि—(वि स ११७१ वर्षे जिनवल्लभमीयसार्धशतकवृत्ति-
कृत्)—प्रशिष्योऽजयदेवार्णोराजादिसम्मानितधर्मसूरे शिष्यो यशोभद्रसूरिर्जिनवल्लभमीयाग-
मिकवस्तुनिचारसारनिरणे इत्थमुल्लिखति स्म—

“कासौ श्रीजिनवल्लभस्य रचना सूक्ष्मार्थचर्चाऽश्चिता
केय मे मतिरग्निमाप्रणयिनी मुग्धत्वपृष्ठीभुज ।

पद्मोस्तुङ्गनगाविरोहणसुहृद् यत्नोऽयमायास्ततो—

ऽसद्व्यानव्यसनार्णवे निपतत स्वान्तस्य पोतोऽर्पित ॥”

—पत्तनीयमा० सूची ।

वि स १२२३ वर्षे सूरिपदमृतं वि स १२७७ वर्षे च स्वर्गमागं जिन-
पतिसूरिर्जिनवल्लभायसहस्रपटकविवृतिप्रारम्भे प्रवर्तित स्म—

“केमा श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरो सूक्ष्मार्थसारा गिर
काह तद्विवृतौ क्षम क्लमजुपां दुर्मेऽसामप्रणी ।
दिद्(ङ्)गल(ङ्)द्विपदन्तमञ्जनमुजस्तम्भैर्जयश्री ॥ नु
प्राप्या सङ्गरमूर्धनि व्यससित क्लान्त क तल्लिप्पया ॥

वि स ११६४ वर्षेषु चानेन जिनवल्लभगणिना निजाष्टसप्ततिका-सङ्ख्यपट्टक-
धर्मशिक्षाऽऽदि चित्रकूट-नरवर-नागपुर-भरपुरादिषु स्वप्रतिष्ठितवीरविधिचैत्यादिषु
प्रशस्तिरूपेणोत्कीर्णं कारितमासीदिति श्रूयते ।

वि स ११४१ वर्षे दीक्षामाक्, वि स ११६९ वर्षे सूरिपदप्रतिष्ठित,
वि स १२११ वर्षे च स्वर्गमाक् प्रस्तुतकाव्यत्रयीप्रणेता जिनदत्तसूरिरेतस्य जिनवल्लभ
भाख्यनिजगुरोर्भूरिगुणस्तुतिरूपां चर्चरीं व्यरचयत्, याऽत्र समीक्ष्यते । यत्र जिन
वल्लभसूरेशाधारणविद्वत्त्व तत्प्रकटितनिधिपथस्य चाग्राय प्राबोधि । तथा च स ए
सूरिर्गणधरसार्धशतके स्वगुरुपरम्पराप्रदर्शनपूर्वमलङ्कारालङ्कृता विस्तृतां गुरुपारतन्त्र्यस्तां
च सक्षिप्तां जिनवल्लभसूरिस्तुतिं समकार्षात्, परिशिष्ट(२-३)दर्शनेन तत् प्रकट
परिज्ञात भविष्यति ।

वि स ११७० वर्षे मुनिचन्द्रसूरिणा जिनवल्लभसार्धशतकस्य चूर्णिव्यरचि ।
वि स ११७० वर्षे धारायां जिनदत्तसूरिशिष्येण जिनरक्षितसाधुना, वि स ११७१
वर्षे पत्तने जयसिंहराज्ये जिनदत्तसूरिशिष्यब्रह्मचद्रगणिना च लिखितायां कविपल्ह-
प्रणीताया पद्यावल्या जिनवल्लभस्य नाम परिपठ्यते (परि ४) । वि स ११७१ वर्षे
धनेश्वरसूरिसमर्थितायां जिनवल्लभगणिप्रणीतस्य सूक्ष्मार्थविचारसारापरनामसार्धशतकस्य
वृत्तार्त्तपि जिनवल्लभस्य सूरिनिशेषणममयदेवसूरिशिष्यत्व च व्याहारि ।

जिनवल्लभसूरिरचितस्यागमिकनस्तुविचारसारापरनामपडशातिकस्य वृत्तिर्जयसिंह-
देवराज्ये वि स ११७२ वर्षे बृहद्रच्छीयजिनदेवोपाध्यायशिष्यहरिभद्रसूरिणा
समर्थिता भावनगरस्थयाऽऽमानन्दसमया प्राचानकर्मप्रथेषु प्रकाशिता समुपलभ्यते ।

१ द्वावि-मुनि-पञ्चपुतिषहस्य वर्षे विक्रमनृपादतिक्रान्ते ।

चेत्रे खिण्णस्ययां समर्थितय गुरो बारे ॥

—गा श १० धनेश्वराचार्य ।

२ कर्मप्रवृत्ति-पद्मसप्तदादिगाम्नादसोदृत्य कर्मगणकतिचित्पदायानां प्रसङ्गान्नदितरेषां च
केषांविह प्रख्याय सूच्यगदाशनि-हनिष्कषणद्वयवद्वगनिमप्रतिम धीजिनवल्लभाख्य सूरिः
सार्धपञ्चकस्य प्रकरणं विधीर्तु + +

—गा श ११ प्रारम्भे धनेश्वराचार्य ।

३ 'जिनवल्लभगणिनामदेन मणिमया गच्छ-धर्मप्रदित्यनाशयतोराह-
पद्मसप्तदादिगाम्नादित्यपन-गतावतानदी-निगुणपर-विनयगम-द्वयना धीव-मपदेवसूरीणां
लिखितं तिथिः कर्म-ह-द-धनेश्वराचार्य गनुदृत्य इत्थं जिनवल्लभगणिनाम-
—गा श (भावनगरस्थया जेनपम दगारदगमय प्रवृत्ति) —१ प्रवृत्त

पूर्वोक्तस्य वस्तुविचारसारस्य प्राकृतपित्ररणमेतस्यैव जिनवल्लभसूरे शिष्येण रामदेव-
गणिना विहितं मिलोक्त्यते (जेसलमेरमा० सूची पृ ४६) यस्य रचना वि-
स ११७३ वर्षे इत्यन्यत्र पठ्यते ।

जिनवल्लभसूरिप्रणीतस्य पिण्डविशुद्धिप्रकरणस्य वृत्तिश्चान्द्रकुलीनचन्द्रसूररन्ते-
वासिना यशोदेवसूरिणा वि स ११७६ वर्षे दृब्धोपलभ्यते (जेसलमेरमा० सूची
पृ ३९, पत्तनीयमा० सूची च द्रष्टव्या)

सुप्रसिद्धवैराग्यशतककर्तु कविपद्मानन्दस्य पित्रा जिनवल्लभसूरिशान्तोपदेशामृत-
सिक्तेन धनदेवश्रेष्ठिना नागपुरे नेमिनाथसदन निर्मापितमासीत्—

“सिक्त श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरो शान्तोपदेशामृतै

श्रीमन्नागपुरे चकार सदन श्रीनेमिनाथस्य य ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गज

पद्मानन्दशत व्यधत्त सुविद्यामानदसम्पत्तये ॥ ”

—वैराग्यशतकप्रान्ते ।

सुप्रसिद्धसिद्धान्तव्याख्याता कुमारपालभूपालसमकालीनो मलयगिरिरपि जिन-
वल्लभस्यपदशासिक व्याख्यातयान् ।

चान्द्रकुलीनधनेश्वरसूरि—(वि स ११७१ वर्षे जिनवल्लभस्यसार्धशतकवृत्ति-
कृत)—प्रशिष्योऽजयदेवार्णोराजादिसम्मानितधर्मसूरे शिष्यो यशोभद्रसूरिर्जिनवल्लभायाग-
मिकवस्तुविचारसारपित्ररणे इत्यमुल्लिखति स्म—

“कासौ श्रीजिनवल्लभस्य रचना सूक्ष्मार्थचर्चाऽञ्चिता

केय मे मतिरग्रिमाप्रणयिनी मुग्धत्वपृथ्वीभुज ।

पद्मोस्तुङ्गनगाधिरोहणसुहृद् यत्नोऽयमायास्ततो—

ऽसद्व्यानव्यसनार्णवे निपतत स्वातस्य पोतोऽर्पित ॥ ”

—पत्तनीयमा० सूची ।

वि स १२२३ वर्षे सूरिपदमृतं वि स १२७७ वर्षे च स्वर्गभाग् जिन-
पतिसूरिर्जिनवल्लभस्यसङ्घपट्टकविवृतिप्रारम्भे प्रगति स्म—

“केमा श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरो सूक्ष्मार्थसारा गिर

काह तद्विवृतौ क्षम क्रमजुषां दुर्मेऽसामग्रणी ।

दिद्(इ) गज(१) द्विपद तमञ्जनभुजस्तम्भेर्जयश्री क नु

प्राप्या सङ्गरमूर्धनि व्यसित आन क तद्विस्तया ॥

तथापि तस्यैव पदप्रसाद फलित्यति द्राक् मम निर्मिताद ।

किमहं ! पद्मोर्मवनाङ्गणस्पृक् कल्पद्रुम पूरयते न कामान् २ ॥

इह हि सदृशा पदार्थसार्थप्रकटनपटीयसि समूलकापङ्कपितानि शेषदोषे
निर्वाणचरमाशिखरिशिखरमधिरूढे मगजति मास्वति श्रीमहावीरे, तदनु दुष्पमासमय-
मविष्णुदशमाश्वर्यमहादोषाधकारोदयात् तनिमानमासादयति जिनराजमार्गे, मन्दायमानेषु
सदृष्टिषु सात्त्विकेषु सत्त्वेषु, प्रोज्जृम्भमाणेषु सदालोकबाह्येषु तामसेषु, निरङ्कुशमत्तमतङ्ग-
जवद् यथेच्छ गर्जत्सञ्चारिष्णुषु प्रमादमदिरामदावदायमानानवद्यविद्यासम्पत्तिषु सातशी-
लतया एकपोलकल्पनाशिल्पिकल्पितजिनमवननिवासेषु चौलुक्क्यवशमुक्तामाणिक्य—
चारुतत्त्वत्रिचारचातुरीधुरीण—त्रिलसदङ्गरङ्गनृत्यत्रीत्यङ्गनारञ्जितजगज्जनसमाज—श्रीदुर्ल-
भराजमहाराजसभायाम् अनल्पजल्पजलधिसमुच्छलदतुच्छविकल्पकल्लोलमालाकवलित-
वहलप्रतिवादिबोधिदमामण्या सविग्रमुनिनिवहाप्रण्या सुविहितवसतिपथप्रथनरविणा वादिके-
सरिणा श्रीजिनेश्वरसूरिणा श्रुतियुक्तिभिर्बहुधा चैत्यनासव्यवस्थापन प्रति प्रतिक्षिप्तेष्वपि
लाम्पव्याभिनिवेशाम्या तन्निर्वन्धमजहत्सु यथाच्छ देषु ततस्तदुत्सूत्रदेशनाविरलगरल्लहरी-
चरीकृष्यमाणद्वयभूमिनिहितचेतनाबीजमुदप्रदुर्निग्रहकुप्रहानप्रहशोशुष्यमाणनिवेकाङ्कुर नि-
र्गलमुखकुहरनि सरहुर्वाणाकृपाणीकृत्तधार्मिकमर्ममाण आद्वयसङ्ग निरीक्ष्य तदुपचिकीर्षया
द्वयानवद्यसमप्रविद्यानितम्बिनाचुम्बितवदनतामरस साद्रसवेगशास्त्रार्थरसायनपानवा-त-
कामरस सुनिहितमुनिचक्रनालशिखामणि सिद्धातत्रिपर्यस्तप्ररूपणमहाधकारनिकारत-
रणि सुगृहीतनामधेय प्रणतप्राणिसन्दोहत्रितीर्णशुभभागधेय चैत्यवासदोषमासन—
सिद्धात्तारुर्णनापासितकृतचतुर्गतिससारायासजिनमन्ननास सर्वज्ञशासनोत्तमाङ्गस्थाना-
दिनाराङ्गवृत्तिच्छ्रमदभयदेवमूरिपादमरोजमूले गृहीतचारित्रोपसम्पत्ति करुणासु—
धातरङ्गिणीतरङ्गरङ्गत्स्वात सुविधिमार्गागमासनप्रादु पद्विशदकोर्तिरौमुदीनिपूदितदि-
क्खामन्तिनीपदनध्मात स्वस्योपसर्गमम्युपगम्यापि निदुषा दुरध्वनिनसनमेनाधेयमिति
सपुरुषपदवीमदवीयसीं निदधान समुजितभूरिर्मगजान् आजिनवत्प्रभमूरिः मोहाच-
तमननसनपटिष्ठसत्पथप्रकाशनगरीष्टरत्नदीपायमान दुर्वागमनाशिलामञ्चयवुद्वाक श्रीसङ्ग-
पट्टफारव्य प्रकरण चिकीर्षु xx”

सहपट्टकनिवृत्तिप्रान्ते—

“ मूरि आजिनवत्प्रभोऽजनि बुधआन्द्रे कुटे तेजसा

ममूर्गोऽमयदेवमूरिचरणाम्भोजाग्निनापित ।

चित्र राजसभामु यस्य कृतिना कर्णे सुधादुर्दिन
 तन्वाना विबुधैर्गुरोरपि कने कैर्न स्तुता सूक्तय ? ॥ १ ॥
 हित्वा बाह्यपारदश्वतिलक य दीप्रलोऽम्पृण
 प्रज्ञानामपि रञ्जयन्ति गुणिना चित्राणि चेतास्यहो ! ।
 लुण्ठाक्ष्यश्च्युतत द्रचन्द्रमहसामद्याप्यविद्यामुप
 कस्यान्यस्य मनोरमा सकलदिक्कूलङ्कपा कीर्तय ? ॥ २ ॥
 माधुर्यशार्करितशर्करया रयाद् य पीयूषनर्पमिव तर्कगिरा किरतम् ।
 विद्यालुरक्तवनिताजनितास्यलाम्य हित्वा परत्र न मनो विदुषामरस्त ॥ ३ ॥
 पञ्चलिङ्गीरिररणप्रान्ते—

■ तदनु समभूच्छिष्यस्तस्य प्रमुर्जिनवल्लभो
 जगति करितागुम्फा यस्य द्रवद्रसमथरा ।
 अनितरकविच्छायापत्त्या चमत्कृतिचुञ्चवो
 न हृदि मधुरा लग्ना कस्य स्मरस्य यथेपन ? ॥ ” इत्यादि ।
 नि स १२४५ वर्षे जममाजो जिनेश्वरसूरे पिता जिनवल्लभसूरिगुणवर्णनगी-
 तनिर्माता मरुनोद्वनिवासी नेमिचन्द्रमाण्डगारिक इत्य प्रास्तौत—
 “अञ्ज नि गुरुणो गुणिणो सुद्धा दीसति तड्यडा केइ ।
 पर जिणवल्लहसरिसो पुणो नि जिणवल्लहो चेन ॥
 वयणे नि सुगुरुजिणवल्लहस्त केसिं न उल्लसइ सम्म ।
 अह कह दिणमणितेय उल्लयाण हरइ अधत्त ! ॥
 दिट्ठा नि के वि गुरुणो हियए न रमति मुणियत्तत्ताण ।
 के वि पुण अदिह चिय रमति जिणवल्लहो जेम ॥ ”

—पाष्ठिशतकप्रकरणे (गा १०७, ८, १२९)

१ तच्छब्देनात्राग्नेऽपि च नवाहीरतिर्द्धु सुप्रसिद्धस्यामयदेवसूरेश्यादानम्, यच्चरित
 गणधरसार्धशतकृति-प्रभावकचरितादौ प्रेक्ष्यते ।

२ ‘इति परमार्हवशा नोमिचन्द्रकृतानि श्रीजिम(न)वल्लु(ल्ल)भसूरिपुत्रगुणवर्णनगीतानि।’

३ अद्यापि गुरवो गुणिन उद्धा दृश्यन्ते क्रियाकरोरा केऽपि ।

पर जिनवल्लभमवस्था पुनरपि जिनवल्लभ एव ॥

वचनेऽपि गुणजिनवल्लभस्य केया नोद्धमति सम्यक् ।

अथ कथं दिनमणितज उल्लूकाना हरत्यनघत्वम् ? ॥

इष्टा अपि केऽपि गुरवो हृदयं न रमन्ते ज्ञाततत्त्वानाम् ।

केऽपि पुनरदृष्टा एव रमन्ते जिनवल्लभो यथा ॥

वि स १२७८ वर्षे जयन्तविजयकाव्यकर्ता जिनशेखरसूरिप्रशिष्योऽमयदेव-
सूरिरिदं पद्यद्वयं व्याजहार—

“तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रमुरभूद् विश्वम्भरामामिनी—

भास्वद्भालललललमकोमलयशस्तोम शमारामभू ।

यस्य श्रीनरैश्वर्यभूषणशिरःकोटीरत्नाङ्कुर—

ज्योतिर्जालजलैरपुष्पत सदा पादारनिन्दद्वयी ॥

कश्मीरानपहाय सततहिमव्यासङ्गवैराग्यत

प्रोमोलद्रुणसम्पदा परिचिते यस्यास्यपङ्केरुहे ।

साद्रामोदतरङ्गिता भगवती वाग्देवता तस्थुषी

धारालामलमव्यकाव्यरचनाव्याजादनृत्यच्चिरम् ॥”

—जयन्तविजयकाव्यप्रान्ते ।

वि स १२८५ वर्षे जेसलमेरौ धन्य—शालिभद्रचरित्रकार पूर्णमद्रगणिरिदं
निजगाद—

१ दिङ्करि—कुलगिरि—दिनकरपरिमितविक्रमनरेश्वरसमायाम् ।

द्वाविंशतिशतमानं शास्त्रमिदं निर्मितं जयतु ॥—नि सा

२ वि ॥ ११६१, ११६४ वर्षीयो नरवर्मनृपसत्ताया सङ्कलितौ शिलालेखौ प्रसिद्धिं प्राप्ता
(ए इ भा० २, पृ १८२ द्वा रो ए सो भा० १, पृ २२६) गूर्जेश्वरसिद्धराजजयसिंहेन
द्वादश वर्षाणि यावत् प्रयुज्य कृच्छ्रेण पराभूतोऽयं मालवपतिर्यद्विषये गूर्जेश्वरपुराद्वित सोमेश्वर
इत्यमुद्गिरति स्म—

“क्षिप्त्वा धारापतिं राजगुह्यत् काष्ठपञ्जरे ।

य काष्ठपञ्जरे कीर्तिराजहर्षी न्यवीविशत् ॥

एकैव जगृह धारा नगरी नरवर्मण ।

दत्ता येनाधुधारास्तु तद्वधूनां सदसया ॥”

—कीर्तिकौमुदी (स० २, श्लो० ३१-३२)

तथा च वि स १४२२ वष कृष्णार्पिगच्छीयजयसिंहसूरि —

“कृष्णस्य मयण्णायुकुक्षिगुस्त्यकमौक्तिकम् ।

तनयौ न्यायवान् जज्ञे जयसिंहो गद्गीपति ॥

इत्या निग्रहमुपशेन्यनिर्देयो द्वादशब्दप्रम

प्राग्द्वारं विदल्य पङ्कजं मङ्गला च धारापुटीम् ।

कदा धीनरवर्मभूषणनन्दपादाप्रचमं जितं

कदा स्वं परिषाप्य राक्षसमवर्त्तताम्रतिष्ठम् ॥”

—कुमारसालचरित्रमहाकव्य (श्लो० ४०-४१)

“ आकर्ष्याभयदेवसूरिसुगुरो सिद्धा ततत्त्वामृत
येनाज्ञायि न सङ्गतो जिनगृहे वासो यतीनामिति ।
त त्यक्त्वा गृहभेधिगेहवसतिर्निर्दूषणा शिश्रिये
सूरि श्रीजिनवल्लभोऽभवदसौ निख्यातकीर्तिस्तत ॥ ”

—जेसलमेरमा० सूची (पृ २)

वि' सं १२९३ वर्षे जिनगुहमीयद्वादशकुलकाना प्रियरणकारो जिनपाल-
गणिर्जिनगुहममित्य परिचाययति स्म—

“ श्रीमच्चान्द्रकुलाम्बरैकतरणे श्रीवर्धमानप्रभो
शिष्य सूरिजिनेश्वरो^१ मति-वच-प्रागल्भ्यवाचस्पति ।
आसीद् दुर्लभराजराजसदसि प्ररयापितागारवद्-
वेदमार्गस्थितिरागमज्ञमुमुनित्रातस्य शुद्धात्मन ॥ ३ ✓
तस्मादभूद् नगनगङ्गाविवृतिनेधा मेवानिधेस्तनुतरो जिनचन्द्रसूरे । ✓
सस्थापितानुपमधामजिनेद्रपार्श्वः श्रीस्तम्भनपुरवरेऽभयदेवसूरि^३ ॥
अर्थानामूहते स्मातिगहनरचनागूढताभाजि वृत्ते-
ऽशीर्ति युक्ता चतुर्भिश्चतुरतरमतिर्य मुनिधानिधानम् ।
द्रोणाचार्यप्रधानै स्तुत इति मुदितैः पत्तने सङ्गमुख्यै-
नून धात्रा धरित्र्या प्रपन्नतिलक कौतुकान्निर्भरेऽसौ ॥ ३ ॥

तथा च तदुक्ति —

‘ आचार्या प्रतिसन्न सन्ति महिमा येषामपि प्राकृते-
र्मातु नाध्यनसायते सुचरितैर्येषा पवित्र जगत् ।
एकेनापि गुणेन किन्तु जगति प्रज्ञाधना साम्प्रत
यो धत्तेऽभयदेवसूरिसमता सोऽस्माकमावेद्यताम् ॥ ४ ॥^१
तस्य ख्यातिं निशम्य श्रुतनिकपनिधेगोतमस्येन दूरात्
पुर्या श्रीआशि(सि)काया प्रनररजतरुत्त्वेन कञ्चोलार्णे ।
एव निख्यातकीर्तिं सितपद(ट)नृपम प्रेपयत् स्व पिनेय
त्रेविद्य शान्त-दात्त निशमनविधयेऽजागमस्यास्य पार्श्वे ॥ ६ ॥

१ श्रीमत्सूरिजिनेश्वरस्य मुमुनित्रातप्रभो माम्प्रत

दीप्र चारुमहाप्रयन्धकविनुवास्यात् समारम्भि यत् ।

तन्निष्ठामधुना ययौ गुण-नचादित्यप्रमाण वर

वर्षे भाद्रपद ति(थि)ते गुप्तनरे द्वादश्यह पावने ॥ १ ॥—पत्तनीयमा सूची ।

वि स १२७८ वर्षे जयतविजयकाव्यकर्ता जिनशेखरसूरिप्रशिष्योऽभयदेव
सूरिरिदं पद्यद्वयं व्याजहार—

“तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रभुरभूद् विश्वम्भरामामिनी—

मास्वद्वाललललमकोमलयश स्तोम शमारामभू ।

यस्य श्रीनरैवर्मभूपतिशिर कोटीरत्नाङ्कुर—

ज्योतिर्जालजलैरपुष्पत सदा पादारविद्वयी ॥

कश्मीरानपहाय स ततहिमव्यासङ्गवैराग्यत

प्रोन्मीलद्गुणसम्पदा परिचिते यस्यास्यपङ्केरुहे ।

सा द्रामोदतरङ्गिता भगवता वाग्देवता तस्थुपी

धारालामलमव्यकाव्यरचनाव्याजादनुत्पच्चिरम् ॥ ”

—जयतविजयकाव्यप्रान्ते ।

वि स १२८५ वर्षे जेसलमेरौ धन्य—शालिभद्रचरित्रकार पूर्णमद्रगणिरिदं
निजगाद—

१ दिक्कुरि—कुलगिरि—दिनकरपरिमितविक्रमनरेश्वरसमायाम् ।

द्वाविंशतिसप्तमानं शास्त्रमिदं निर्मितं जयतु ॥—नि सा

२ वि स ११६१, ११६४ वर्षीयौ नरवर्मनृपसत्ताया सङ्कलितौ शिलालेखौ प्रसिद्धिं प्राप्ते
(ए इ भा० २, पृ १८२ द्रा रो ए सो भा० १, पृ २२६) गूर्जरेश्वरसिद्धराजजयसिंहन
द्वादश वषाणि यावन् प्रयुष्य कच्छेन पराभूतोऽयं मालवपतिर्वैद्विषये गूर्जरेश्वरपुराहित सोमेश्वर
इत्यमुद्गिरति स्म—

“क्षिप्त्वा धारापतिं रात्रिपुष्पत काष्ठपञ्जरे ।

य काष्ठपञ्जरे कीर्तिराजहसीं न्यनीविशत ॥

एकैव जगृह धारा नगरी नरवर्मण ।

दत्ता येनाश्रुधारास्तु तद्वधूना सहस्रधा ॥ ”

—कीर्तिकौमुदी (स० २, श्लो० ३१-३२)

तथा च वि स १४२२ वर्षे कृष्णार्पिगच्छीयजयसिंहसूरि—

“कस्य मयणासुमुत्तिष्ठिपुस्तकमौक्तिकम् ।

तनयां न्यायनान् पक्षे जयसिंहो महीपति ॥

कृत्वा त्रिग्रहमुपसेयनिवर्तयो द्वादशाब्दप्रम

प्राग्द्वार विदल्य पदकरिणा भङ्गत्वा च धारापुरीम् ।

बद्धा धीनरवर्मभूपरमदपादाप्रचमार्जिना

कृत्वा त्वं परिषत्पय राइनमवर्त्तयतिगमत् ॥ ”

—कुम्भराजवर्गमहाकाव्य (भा० ४०-४१)

“ सुनिहितसूत्रधारो जयति जिनवल्लभो गणि ।

येन पिण्डविशुद्धिप्रकरणमकारि चारित्रमवनम् ॥ × ×

तत्र विशुद्धसिद्धातमुधासारणि श्रीजिनवल्लभगणिः सक्षितरुचीनामनुग्रहार्थं
सगृह्य यतानामाहारदोषोद्धरण पिण्डविशुद्धिप्रकरण चिकीर्षु × ×

—पि वि दीपिकाप्रारम्भे ।

इति निविधिलसदर्थमुविशुद्धाहारमहितसाधुजनम् ।

श्रीजिनवल्लभरचित प्रकरणमेतन्न कस्य मुदे ? ॥

मादृश इह प्रकरणे महार्थपट्कतौ निनेग वालोऽपि ।

यद्वृत्त्यङ्गुलिलग्नस्त श्रयत गुरु यशोदेवम् ॥ ”

—पि नि दापिकाप्रा ते (पत्तनायभा० सूची)

नि स १२९९ वषे सुमतिगणिना विरचिताया गणधरसार्धशतकबृहद्भूक्तौ
प्रादर्शित्य श्रीजिनवल्लभसूरेश्चरितम्—

“ पूज्या आभयदेवसूरय* श्रापत्तनमलञ्चकिरे । नूनमेत एव कुशाग्रीय-
मतयो निखिलसिद्धान्तपारगा सुनिहितचक्रवर्तिनो युगप्रनरा सनिम्रव्रतिव्रातप्रामन्य
पुण्यपात्रमित्यादि प्रसिद्धि प्राप्ता सर्वत्र महीमण्डले ।

इतश्च तस्मिन् समये आसिकाभिधानदुर्गवासी देवगृहनिवासा कूर्चपुरीयो

जिनेश्वराचार्य आसात् । तत्र ये श्रापकपुत्रास्ते सर्वेऽपि तस्य
बाल्ये बुद्धि, दीक्षा, मठे पठति । तत्र च जिनवल्लभनामा श्रापकपुत्रोऽस्ति । तस्य
विद्याभ्यास

जनको दिव गतस्त जननी प्रतिपालयति । पाठयोग्यश्चासौ

प्रक्षितस्तथा तत्र मठे पठितुम् । सर्वेभ्यश्चद्वेभ्यस्तस्याधिक पाठ आगच्छति । अथ

कथञ्चित् तेन जिनवल्लभचद्वेन बहिर्गच्छता टिप्पनकमेक प्राप्तम् । तत्र च विद्याद्वय

लिखितमस्ति सर्पाकर्षणी सर्पमोचनी च । तत कण्ठगता कृत्वा यावत् प्रथमा

विद्या प्रत्ययाय पठिता, तानत् स्फटाटोपभाषणा फल्कुर्याणाश्चञ्चललज्जिह्वायुगला

स्फुरदरुणलोचना सर्वाभ्यो दिग्भ्य आगच्छतो विद्याप्रमानाकृष्टा [दृष्टा] महानागा ।

निर्मयचेतमा चित्तित तेन नून सप्रत्ययेय विद्या । पुनरुच्चारिता द्वितीया, तस्या प्रमा

वेण पुन पश्चा मुखाश्चलितश्चक्षु श्रंस । एतच्च तस्वरूप श्रुत सूरिणा, ज्ञात च निश्चित

सात्त्विक पुण्या(गुणा)विको गुण(पुण्य)पात्रमेव तस्मादाममात् कर्तुं युक्त इति । ततस्त

१ शर-निधि-दिनकरमङ्गल्य विक्रमवर्षे गुरौ द्वितायायाम् ।

राप्ते पूर्णाभूता श्रुतिरिय न दतात् मुचिरम् । — जमलमरभा० सूची (अग्र० पृ० ५०, पृ० १९)

शिष्योऽथ स श्रीजिनवल्लभाख्यश्चैत्यासिन सूरिजिनेश्वरस्य ।

प्राप्य प्रसन्नोऽभयदेवसूरिं ततोऽग्रहीज्ज्ञानचरित्रचर्याम् ॥ ७ ॥

शुभगुरुरपदसेवाऽनाससिद्धा तसारागतिगलितचेत्यानासमिध्यात्वमात्र ।

गृहिगृहवसतिं स स्वीचकारातिशुद्धया सुनिहितपदवीपद्माढसवेगरङ्ग ॥ ८ ॥

तथाऽस्य सविग्रशिरोमणेरभू मन प्रसन्न सकलेषु जन्तुषु ।

जिनानुकृत्या भुवन विबोधयन् यथा न शत्राम महामना स्वयम् ॥ ९ ॥

धर्मोपदेशकुलकाङ्क्षितसारलेखै श्राद्धेन बधुरधिया गणदेवनान्ना ।

प्रबोधयत् सकलबाग्जडदेशलाक सूर्योऽरुणेन कमल किरणैरिव स्वै ॥ १० ॥

तानि द्वादश विस्तृतानि कुलकान्यग्मोधिबद्ध दुर्गमा-

न्यत्यत च गभारभूरिमुपदायुन्निद्रितार्णणि च ।

व्याख्यातु य उपक्रम कृशधियाऽप्याधायते मादशे—

नारोद्ध तदमर्त्यशैलशिखर प्रागल्भ्यत पङ्कना ॥ ११ ॥

एव श्रीजिनवल्लभस्य मुगुरोश्चारित्रिचूडामणे—

भैव्यप्राणिनिबोधने रसिकता वाक्ष्याद्भुता शाश्वतीम् ।

आदेशाद् गुणनिबद्धनिवृत्तिप्रस्तापकस्यादरात्

प्रादात् सूरिपद मुदञ्चितवपु श्रीदेवभद्रप्रभु ॥ १२ ॥

द्वादशकुलकविमृतिप्राप्ते—

जयति सन्देहलतासिधारा श्रोत्रप्रमोदामृतनारिधारा ।

सुरेर्गिर श्रीजिनवल्लभस्य ग्रहीणपुण्याङ्गिसुदुर्लभस्य ॥ १ ॥

आसन्नत्र मुनाश्वरा सुगृहवधारित्रलक्ष्यास्पद

स्तोका श्रीजिनवल्लभेन सदृशा निर्भीकगवित्तरा ।

सङ्ग्रामे गहनेऽपि भूरिमुमटश्रेण्या वरे भारते

तुल्या श्रीजितराजिना निजयिनो वीरा कियतोऽमनन् ॥ २ ॥

—पत्तनीयमा० सूचा ।

अनेनैव जिनशलगणिना वि स १२९४ वर्षे निरचितायां चर्चरीविहृतौ जिन
वल्लभसूरिमपिठ्य यत् प्रोचे, तत् एव माक्षादेनेति न पुनरुच्यते ।

वि स १२९५ वर्षे जिनगृहमीपपिण्डनिगुद्धिदापिकांकार उदयमिहसूरिदि-
मुदगिरत्—

१ विहृतौ वषाणां पयनवत्यधिरपरिभित्तगु ।

रविनेव श्रीरिद सुप्रयुता न्यधिद्वयजगती ॥

—वि वि दीपिद्याना (पत्तनीयमा० सूचा)

“ मुनिहितसूत्रधारो जयति जिनवल्लभो गणि ।

येन पिण्डविशुद्धिप्रकरणमकारि चारित्रभजनम् ॥ × ×

तत्र निशुद्धसिद्धातमुधासारणि श्राजिनवल्लभगणिः सक्षितरुचीनामनुग्रहार्थं
सगृह्य यतीनामाहारणोपोद्धरण पिण्डविशुद्धिप्रकरण चिकार्पु × ×

—पि नि दीपिकाप्रारम्भे ।

इति निनिवृत्तिसन्त्यमुविशुद्धाहारमहितसाधुजनम् ।

श्राजिनवल्लभरचित प्रकरणमेतन्न कस्य मुदे ? ॥

मादृश इह प्रकरणे महार्यपट्कतौ निवेश वालोऽपि ।

यद्वृत्त्यङ्गुलिछिन्नस्त श्रयत गुरु यशोदेवम् ॥ ”

—पि नि दीपिकाप्राप्ते (पत्तनायभा० सूची)

नि स १२९९ नपे मुमतिगणिना निरचिताया गणधरस्तार्शकवृहद्वृत्तो
प्रादर्शित्य श्रीजिनवल्लभसूत्रेश्वरितम्—

“ पूज्या श्रीअभयदेवसूरयः श्रीपत्तनमलञ्चकिरे । नूनमेत एव कुशाप्रोय-
मतयो निखिलसिद्धान्तपारगा मुनिहितचक्रगर्तिनो युगप्रगरा सविघ्नवृत्तिनातप्राप्त्य
पुण्यपात्रमित्यादि प्रसिद्धि प्राप्ता सर्वत्र महीमण्डले ।

इतश्च तस्मिन् समये आसिकाभिधानदुर्गमासा देवगृहनिनासा कूर्चपुरीयो

जिनेश्वराचार्य आसीत् । तत्र ये श्रावकपुत्रास्ते सर्वेऽपि तस्य
बाह्ये बुद्धि, दीक्षा, विद्याभ्यास मठे पठन्ति । तत्र च जिनवल्लभनामा श्रावकपुत्रोऽस्ति । तस्म
जनको पिय गतस्त जननी प्रतिपालयति । पाठयोग्यश्चासौ

प्रक्षितस्तया तत्र मठे पठितुम् । सर्वेभ्यश्चैभ्यस्तस्याधिक पाठ आगच्छति । अथ
कमञ्चित् तेन जिनवल्लभचन्द्रेण गृहिर्गच्छता टिप्पनरुमेक प्राप्तम् । तत्र च विद्याद्वय
लिखितमस्ति सर्पाकर्षणा सर्पमोचनी च । तत कण्ठगता कृया यावत् प्रथमा
विद्या प्रथयाय पठिता, तावत् स्फटाटोपभाषणा कृत्युर्गोणाश्चललज्जिहायुगला
सुरदरणलोचना सर्वाम्यो निम्न आगच्छन्तो विद्याप्रभानाकृष्टा [दृष्टा] महानागा ।
निर्मयचेतमा चित्तित तेन नून सप्रत्ययेय विद्या । पुनरुच्चारिता द्वितीया, तस्या प्रमा
वेण पुन पश्चादमुग्राश्चलिताश्चक्षु श्रमम् । एतच्च तत्स्वरूप श्रुत सूरिणा, नात च निश्चित
सात्त्विक पुण्या(गुणा)धिको गुण(पुण्य)पात्रमेव तस्मादाममात् कर्तुं युक्त इति । ततस्त

१ शर-निधि-दिनकरसङ्ख्य विरुमय गुरो द्वितायायाम् ।

राध पूर्णभूता वृत्तिरिय न दत्तात् मुचिरम् । - जमलभरमा० सूची (अग्र० पृ० ५०, पृ० १९)

द्राक्षा-खर्जूरक्षोटक-खण्डमण्डक-खण्डमोदकादिदानपुरस्सर वशीकृत्य तमातर
मधुरवचनैः सम्बोधयामास यदुतैष त्वदीयपुत्रोऽयत्त प्रज्ञः स्फूर्त्तिमान् सात्त्विकः
किं बहुना ? आचार्यपदयोग्योऽस्ति, तदेनमस्मभ्यः प्रयच्छ । एषा तानकीना धर्मेदेवकुलिका
तनान्येषा च निस्तारको भविष्यत्यत्रार्थे नान्यथा किञ्चिद् वक्तव्यमित्यभिधाय द्रम्मशत-
पञ्चकं तस्या हस्ते प्रक्षिप्य क्षिप्रं दिदीक्षे जिनवल्लभोऽध्यापितस्तेन समस्ता लक्षण-
च्छन्दोऽलङ्कार-रु(तर्क)-ग्रहगणितादिका निरवद्या निधा ।

कदाचित् तस्याचार्यस्य ग्रामादौ प्रयोजनमुपतस्थे । ततो गच्छता पण्डितो जिन-

शोधकबुद्धिः सिद्धान्त-
पठनार्थं गमनम्
वाचनाचार्यपदम्,
प्रतिष्ठादि

वल्लभो भणित(तो मो)स्तावत् त्वया सर्वोऽपि चिन्ता कर्तव्या, यावत्
प्रयोजनमनुशील्याहमागच्छामि । विनयप्रणतोत्तमाङ्गेन जिनवल्ल-
भेनोक्तम्-‘पूज्यैर्यथाऽऽदिष्टं तथा निधास्ये, परमाराध्यै कार्यं
निष्पाद्य शीघ्रमागतयम्’ इति । गतोऽसौ ग्रामान्तरे (रम्) । ततो

द्वितीयेऽहि चिन्तित जिनवल्लभेन यदुत भाण्डागारमध्ये मञ्जूषा पुस्तकमृता दृश्यते ।
तदेतेषु पुस्तकेषु किमस्ति निभालयामि यतस्तद्वशं सर्वं जातमस्तीत्युच्छ्रोतितमेकं पुस्तकं
तच्च सिद्धातसत्कम् । तत्रोक्तं पश्यति-‘साधुना द्विचत्वारिंशदोपनिशुद्धपिण्डेन गृहस्थ-
गृहेभ्यो मधुकरवृत्त्या गृहीतेन समयनिर्वाहहेतवे देहधारणा कर्तव्या । न कल्पते यतीनां
सचित्तपुष्प-फलादिकं हस्तेनापि स्पर्शं किमङ्गाहारयितुम् । न युक्तं एकत्र निवासो
मुनीनामित्यादि निचारान् दृष्ट्वा मनसा निश्चितश्चिन्तयामास । अहो ! अयं एव स
कश्चिद् व्रताचारो येन मुक्तो गम्यते, विसदृशस्तस्माकमेव समाचारः स्फुटं दुर्गतिगर्ताया
निपततामेतेन न कश्चिदाधार इति चेतस्यालोच्य गम्भीरवृत्त्या पुस्तकादिकं यथास्थितिं कृत्वा
गुरुक्तरात्या स्थितः । कतिपयदिनान्तरम(रं)कृतकार्यस्ततः समागत आचार्यश्चित्तयति
किमपि स्थानं न हीनं जातम् । यानज्जिनवल्लभेन मठ-वाटिका-विहार-द्रव्यसम्भार-
कोष्ठागारप्रभृति सर्वं प्राप्तम्, तस्माद् यथा योग्यचित्तितस्तथा निश्चितमेव भविष्यति,
किंतु सिद्धान्तं विना शेषा अशेषा अपि तर्कोलङ्कारादिनिशा अनेनाभ्यस्ता सिद्धातश्च
यथानस्थितः सम्प्रतितन-कालोपेक्षया सम्पूर्णं साम्प्रतं थाअभयदेवसुरिसमापे श्रूयते
तत् सिद्धातवाचनाग्रहणार्थं तपार्थं जिनवल्लभः प्रेषयामि । गृहीतायां तु सिद्धातवाच-
नायां समस्तविधानितम्बिनामृद्धम् [निनमृद्धम्] स्वयं सन्वापयिष्यामीति परिमात्रं
वाचनाचार्यं गृह्णा निश्चिततोनेतमोजनारिपुं किं च नितयिष्या जिनप्रेखरामिधानदि-
त्तापशिष्यैषावृत्त्यकरममेत जिनवल्लभः थाअभयदेवाचार्यमनापे प्रेषितयान् । मरुकोट

मध्येनाणहिलपाटक गच्छता रात्रौ तत्र मरुतोष्ट्रे माणश्रावककारितजिनभवने
प्रतिष्ठा निदधे ।

तत पत्तने प्राप्त, श्रीअभयदेवसूरिवसतिं पृष्ट्वा प्रणिष्ट । तत्र दृष्टो भगवा-
पत्तनेऽभयदेवसूरिपात्रे स्तीर्णप्रतिरूप सनिकृष्टोपनिष्ट[निशिष्ट]सिद्धान्तत्राचनाधिप्रचु-
सिद्धा-ताभ्यास राचार्य स्वगणैर्मनायधूतदेवाचार्य भक्तिप्रशोभसितप्रहरोमाञ्च-
फञ्चुकिता(ता)ञ्चितकायलतिकेन वन्दितस्तेन । ततो गुरुणा
दर्शनमात्रेणैव योग्यो विशुद्धात्मफलक इव कश्चिदय दृश्यते इति परिभाष्य मधुरवाण्या पृष्ट
कुतो भवान् ? किं च भवत प्रयोजनमा[गम]नस्य ? । ततो [नि]योजितकरकुड्मलेन
भगवद्दर्शनोद्भूतप्रभूतनिरुपमानप्रहुमानजल[द]पटलनिर्घातान्तर्मलेन वचनामृतचारिमा-
न्यकृतामृतनिर्मितरोहिणाग्रहमेन जगदे गणिजिनवल्लभेन—‘भगवन् ! निजाराण्डलक्ष्मी-
प्रकर्षेण स्व पुरीदासिकाया समागतस्ता[व]त् श्रामटासिकाया । आजिनेश्वरसूरिणा
स्वगुरुणा प्रेषितस्य मम मधुकरविभ्रमस्य यौष्माकीणवक्त्राभ्योज[मिलिनसिद्धा]तरसपिपा-
सितस्य मति सकलजनमनस्कामनाकल्पतरुणा भगवता पार्श्वे सिद्धान्तत्राचनामध्येतु
व्यवस्यति । तत -] ‘कालम्भि आगए पिऊ अपत्त च न बाइज्जा पत्त च न
विमाणए ।’ इति निचिन्यामिहितम्—युक्त निहित भगवता यत् सिद्धान्तत्राचनाभि-
प्रायेणात्र समागत । तत प्रधानदिने त्राचना दातुमारब्धा । यथा यथा सुगुरजिनप्रचनवाचना
ददाति तत्रा तथा प्रमुदितचित्त सन् स सुशिष्य सुधारसमिन् तामास्यादयति ।
हर्षोत्प्लुल्लभदृश त तादृश शिष्यमभिवीक्ष्य गुरवोऽपि तोषपोषद्विगुणाकृतत्राचनादानो
त्ताहा बभूवु । किं बहूक्तेन ? तथा तथा ज्ञापनबुद्ध्या श्रापूज्या वाचना तस्मै दातु
प्रवृत्ता यथा स्तोकेनैव कालेन सिद्धात्राचना परिपूर्णा जाता ।

तथा गुरोर्ज्योतिपिक एक पूर्वप्रतिपन्न आसाद् ‘यदि भगवता कश्चिद् योग्य
ज्योतिष पठनम् शिष्यो भवेत्, तदाऽस्तो मह्य समर्पणायो येन तस्मै समप्रज्योतिष
समर्पयामि’ । तत पूज्यैर्जिनवल्लभगणि समर्पित । तेनापि
जिनवल्लभाय ज्योतिष सुपरिज्ञान प्रदत्तम् ।

एव च गृहीतसिद्धात्राचन सिद्धातोक्तक्रियासम्पगनुष्ठानप्रदमानम ममप्रिगत-
प्रस्थाने ससङ्गर्तज्योतिष स्वगुरो समापे गमनाय मुक्कल्पनचन प्रता
सिद्धात्रगुरो शिक्षा ऋति । प्रमुभिरमिहितम्—‘वत्स ! सिद्धातोक्तमाधुसमाचार
स्तावत् समस्तोऽपि त्वयाऽगगतोऽस्तस्तदनुसारेण यथा वर्तते तत्रा विधेयम् ।’ श्रीजिन-

वल्लभगणिना पादयोर्निपत्य मणितम्—‘ यथा श्रीपूज्यपादा आज्ञापयन्ति, तथैव निश्चित प्रवर्तिष्ये ’ ।

प्रधानादिने चर्चितो यथाऽऽगतमार्गेण पुनर्मरुकोट्टे प्राप्त । आगच्छता सिद्धान्ता-

नुसारेण देवगृहे विधिलिखिते । येन विधिनाऽविधिचैत्यमपि मुक्ति

दीक्षागुरुमौलमम्,
मार्गं विधि प्रकाश

साधन विधिचैत्य स्यात् । स चायम्—

“अत्रोत्सूत्रजनक्रमो न च न च स्नात्र रजन्या सदा

साधूना ममताऽऽश्रयो न च न च स्त्रीणा प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञातिकदाग्रहो न च न च श्राद्धेषु ताम्बूलमि-

त्याज्ञाऽन्नेयमनिश्रिते विधिकृते श्रीजैनचैत्यालये ॥ १ ॥ ”

इत्यादिप्रिविधिवर्धेयो येन सर्वं चैत्यप्रदनाद्यनुष्ठान मुक्तये सम्पद्यत इति । ततोऽसौ स्वगुरुसमीपे गन्तु प्रवृत्त प्राप्तो माइयडग्रामे आसिकादुर्गादवाक् क्रोशत्रये स्थित । तत्रैव गुरुमौलनाय पुरुष प्रेषितस्तस्य हस्ते लेखो दत्तो यथा—‘युष्मत्प्रसादेन सुगुरुसमीपे वाचना गृहीत्वा माइयडग्रामेऽह समागतोऽस्मि । पूज्यै प्रसाद कृत्वाऽत्रैवा- गत्य मम मौलनीयम् ।’ ततो गुरुभिरज्ञायि—‘किमेति जिनवल्लभेनेत्य निर्दिष्टम्, नात्रागतोऽभवत् ।’ ततो द्वितीयदिने सकललोकेन सार्धं समायात आचार्य, अभिमुख गतो जिनवल्लभ, प्रणतो गुरु, पृष्टा क्षेमवार्ता गुरणा, कविता यथोक्ता सर्वाऽपि वार्ता । तेन ब्राह्मणसमाधाननिमित्त मेघादिस्वरूपाणि तथा ज्योतिषत्रयेण मणितानि फानिचिद् यथा गुरोरप्याश्चर्यकारीणि जातानि । ‘भूतपूर्वकस्तद्वदुपचार’ इति ‘यापान्’ गुरोरित्युक्तम् ।

[तत] पृष्टो गुरणा—‘किमेति मये त्व नागतः ’ । जिनवल्लभगणिना

चैत्यवासस्याग

ऽभिहितम्—‘भगवन् ! मुगुरमुष्माजिनप्रचनामृत पीत्वा कथम-
धुना दुर्गतिगुप्तायामन समुपचितपाश चैत्यवास नियष्टक्षसदृश

सेवितुमिच्छामि ।’ ततो गुरणा मणितम्—‘भो जिनवल्लभ ! मयेद चितितमासीद् यत् तुभ्य स्वपद दत्ता त्वयि स्वगच्छ—देवगृह—ध्यायकानिधिता निरेत्य पश्चात् स्वय सद्गुणार्थं वमतिमार्गमद्गाकरिष्ये ।’ ततो जिनवल्लभगणिना निरुन्मत्प्रदनारिन्देन मणितम्—‘भगवन् ! अतएव शोभनमेतद्, निरेत्य द्वादशेय षट्, यद् द्वेयपरित्यागेनो पादेयपुपादायते । तर्हि समश्मेव मुगुरममी गम्यते । गुरणेपत्रि श्वस्य प्रयपादि यदुत—‘वस ! ईदृशी नि गृहता नास्त्यस्मात्, यथा चित्ताकरणममर्ष पुरा विना

स्वगच्छ-देवगृह-वाटिकाऽऽदिचिन्ता मुक्त्वा सुगुरुपार्थे [व]सतिवाममङ्गीकुर्महेऽनश्य
भयता पिधा[तव्य] वसतिवसनम् । श्रीजिनवल्लभगणिः-‘भगवन् ! एवम् । ततो
गुरुव्याधुत्र्यासिकाया सम्प्राप्त ।

श्रीजिनवल्लभगणिरपि तत्सम्मतं श्रापत्तने विजहार, श्रीमदभयदेवसूरि-

अभयदेवसूरे
स तोष, गुरुपदम्

पादान् बह्वादरेण वदितवान् । सद्गुरुणामतिशयेन समाधान
समजनि, चित्तित च यथा परीक्षितस्तथैव जज्ञे । ततो मनासि
निदन्तोऽपि न कस्यापि प्रतिपादयति यदुतैष एवास्मत्पदयोग्य ।

यतो देवगृहनिवासिशिष्य इति हेतोर्गच्छस्य सम्मतं न भविष्यतीति । ततो गच्छा-
धारको वर्धमानाचार्यः स्वपदे निवेशितो जिनवल्लभगणेश्व स्वकायोपमम्पद दत्तवत्
इत्यद्यप्रमृत्पदमाज्ञया सर्वत्र प्रवर्तितव्यमिति । एकांते पुन प्रसन्नचन्द्राचार्यो
भणितो मदीयपदे भव्यलभे जिनवल्लभगणिः स्थापनीय इति । एव नवाङ्गीवृत्तिं
वर्तनीमिव मुक्तिनगरस्य भव्यजनेभ्य प्रतिपाद्य सिद्धा-‘तोक्तविधिना समाधानेन देवलो
क गता श्रीअभयदेवसूरयः । प्रसन्नचन्द्राचार्यस्यापि सुगुरुपदानिर्देशनप्रस्तापो न
जातस्ततस्तेनापि श्वायु परिसमाप्तिसमये श्रीदेवभद्राचार्याणां निश्चितम् ‘यत् सुगुरुपदेशो
युष्माभिरेव सफलाकार्योऽनश्यमेव, मया कर्तुं न शक्तिः । तत [तैरपि] प्रतिपन्नम्-
‘वर्तमानयोगेनैव करिष्याम, समाधानं भवद्विनिधेयमिति’ ।

श्रीजिनवल्लभगणिनाचनाचार्योऽपि कानिचिद् दिनानि पत्तनभूमौ तिष्ठत्य न

गूर्जरत्रा-भेदपाटादिषु
विचरणम्

तादृशो विशेषेण बोध कस्याप्यत्र गूर्जरत्रामण्डले निरातुं शक्यते,

येन समाधानमुत्पद्यते मनसीति मनसिकृत्यात्मवृत्ति-‘(द्वि)ताय आगमनि

विना सुशक्तुनेन भव्यजनमन मुक्षेत्रभूमिमासु भगवद्भणितवि-

धिधर्मव्रीजनिक्षेपणार्थं श्रीभेदपाटदेशादिषु विहार चकार । ते च देशा सर्वेऽपि प्रायेण
चैत्यनिास्याचार्यैर्व्याप्ता, सर्वोऽपि लोकास्तद्वासितो वर्तते ।

किं बहुना ? तादृशदेशा-‘तरस्थनानाग्राम-नगरादिषु विहार विदधानश्चित्रकूटा-

चित्रकूटे चण्डिकारक्षा

चलदुर्गे प्राप्त । यद्यपि तत्र यशुदैर्भाषितो लोकस्तत्राप्ययुक्त किमपि

कर्तुं न शक्नोति श्रीपत्तने श्रीगुरुणा महत्या प्रसिद्धे श्रवणात् ।

ततो जिनवल्लभगणिना स्थान याचित्वास्तत्रत्यश्राद्धा । तेष्वोक्तम्-‘चण्डिकामठोऽस्ति,
यदि तत्र तिष्ठत्(त) । ततो जिनवल्लभगणिना ज्ञातम्-‘दृष्टाभिप्रायेण ते भणति,
तथापि तत्रापि स्थितस्य देवगुरुप्रसादाद् भद्रं भविष्यति’ इति चित्तयित्वा भणितस्ते
‘तत्रैव बहु मन्यन् यय येन तिष्ठाम’ तैरुक्तमतां सम्मतमस्माकं तिष्ठत ययम् ।

बलभगणिना पादयोर्निपत्य मणितम्—‘ यथा श्रीपूज्यपादा आज्ञापयन्ति, तथैव निश्चित प्रवर्तिष्ये ’ ।

प्रधानदिने चालितो यथाऽऽगतमार्गेण पुनर्मरुकोट्टे प्राप्त । आगच्छता सिद्धा ता-

नुसारेण देवगृहे विधिल्लिखे । येन विधिनाऽविधौ चैत्यमपि मुक्ति-
दीक्षागुरुमीलनम्, साधन विधिचैत्य स्यात् । स चायम्—
मार्गे विधि प्रकाश

“अत्रोत्सूत्रजनक्रमो न च न च स्नात्र रजन्या सदा

साधूना ममताऽऽश्रयो न च न च स्त्रीणां प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञातिरुदाग्रहो न च न च श्राद्धेषु ताम्बूलमि-

त्याज्ञाऽन्नेयमनिश्चिते विधिकृते श्रीजैनचैत्यालये ॥ १ ॥ ”

इत्यादिविधिर्नधेयो येन सर्व चैत्यवन्दनाद्यनुष्ठान मुक्तये सम्पद्यत इति ।
ततोऽसौ स्वगुरुसमापे गन्तु प्रवृत्त प्राप्तो माइयडग्रामे आसिकादुर्गादवाक् क्रोशन्नये
स्थित । तत्रैव गुरुमालनाय पुरुष प्रेषितस्तस्य हस्ते लेखो दत्तो यथा—‘युष्मत्प्रसादेन
सुगुरुसमापे वाचना गृहीत्वा माइयडग्रामेऽह समागतोऽस्मि । पूज्यै प्रसाद कृत्वाऽत्रैवा-
गत्य मम मीलनीयम् ।’ ततो गुरुभिरज्ञायि—‘किमिति जिनवल्लभेनेत्य निर्दिष्टम् १,
नात्रागतोऽभवत् ।’ ततो द्वितीयदिने सकललोकेन सार्धं समायात आचार्य, अभिमुख
गतो जिनवल्लभ, प्रणतो गुरु, पृष्टा क्षेमगार्ता गुरुणा, कप्तिता यथोक्ता सर्वाऽपि
धार्ता । तेन ब्राह्मणसमाधाननिमित्त मेवादिस्वरूपाणि तथा ज्योतिषत्रलेन मणितानि
कानिचिद् यथा गुरोरप्याश्वर्यकाराणि जातानि । ‘भूतपूर्वकस्तद्वदुपचार’ इति
न्यायात् गुरोरित्युक्तम् ।

[तत] पृष्टो गुरुणा—‘किमिति मये त्व नागत १’ । जिनवल्लभगणिना

चैत्यवासत्याग
ऽभिहितम्—‘भगवन् ! सुगुरुमुत्ताजिनवचनामृत पीत्वा कथम्

धुना दुर्गतिगुप्तानात्मन ममुपचितपाश चैत्यवास निपवृक्षसदृश

सेवितुमिच्छामि १’ । ततो गुरुणा मणितम्—‘भो जिनवल्लभ ! मयेदं चितितमासीत्

यत् तुम्य स्वपद दत्ता त्वयि स्वगच्छ-देवगृह-आनकादिचिन्ता निवेश्य पश्चात् स्वय

सद्वृत्तार्थे यमातिमार्गमद्गौरुष्ये । ततो जिनवल्लभगणिना विरुन्धयन्नद्वन्द्वेन

मणितम्—‘भगवन् ! अतएव शोभनमेव, निवेश्य हृदये पठम्, यद् देवपरिव्यागेनो

पादेयमुदापते । तर्हि समक्रमेण सुगुरुममापे गम्यते । गुरुणोपनि शस्य प्रयपादि

यदुत—‘यम् ! ईदृशी निस्पृहा नःस्वस्मृता, यथा चित्ताकरणमगर्भं पुरुष विना

स्वगच्छ—देवगृह—गाटिकाऽऽदिचिन्ता मुक्ता सुगुरुषार्थे [व]सतिवासमङ्गीकुर्महेऽनस्य
भवता विधा[तव्य] वसतिसनम् । श्रीजिनवल्लभगणिः—‘भगवन् ! एवम्’ । ततो
गुरुव्याघ्रव्यासिकाया सम्प्राप्त ।

श्रीजिनवल्लभगणिरपि तत्सम्मतोऽपि श्रापत्तने विजहार, श्रीमदभयदेवसूरि-

अभयदेवसूरे
स-तोष, गुरुरपदम्

पादान् ब्रह्मादरेण वदितवान् । सद्गुरुणामतिशयेन समाधान
समजनि, चित्तित च यथा परीक्षितस्तथैवैष जज्ञे । ततो मनसि
विदन्तोऽपि न कस्यापि प्रतिपादयति यदुत्तैष एवास्मत्पदयोग्य ।

यतो देवगृहनिवासिशिष्य इति हेतोर्गच्छस्य सम्मत न भविष्यतीति । ततो गच्छा-
धारको वर्धमानाचार्यः स्वपदे निवेशितो जिनवल्लभगणेश्व स्वकीयोपसम्पद दत्तवत्त
इत्यद्यप्रभृत्यस्मदाज्ञया सर्वत्र प्रवर्तितव्यमिति । एकांते पुन प्रसन्नचन्द्राचार्यो
भणितो मदीयपदे भव्यलम्बे जिनवल्लभगणिः स्थापनीय इति । एव नवाङ्गीवृत्ति
वर्तनीमिव मुक्तिनगरस्य भव्यजनेभ्य प्रतिपाद्य सिद्धा-तोक्ताविधिना समाधानेन देवलो
क गता श्रीअभयदेवसूरयः । प्रसन्नचन्द्राचार्यस्यापि सुगुरुपदानिवेशनप्रस्तावो न
जातस्तत्स्तेनापि स्थायु परिसमाप्तिसमये श्रीदेवभद्राचार्याणां निज्ञप्तम् ‘यत् सुगुरुपदेशो
युष्माभिरेव सफलाकार्योऽनश्यमेव, मया कर्तुं न शक्तिः’ । तत [तेरपि] प्रतिपन्नम्—
‘वर्तमानयोगेनैव करिष्याम, समाधान भवद्विनिधेयमिति’ ।

श्रीजिनवल्लभगणिग्राचनाचार्योऽपि कतिचिद् दिनानि पत्तनभूमौ निहृत्य न

गूर्जरग्रा-भेदपादादिषु
विचारणम्

तादृशो विशेषेण बोध कस्याप्यत्र गूर्जरग्रामण्डले विधातुं शक्यते,
येन समाधानमुत्पद्यते मनसीति मनसिकृत्यात्मवृत्ति-ताय आगमनि-

धिया सुशक्त्येन भव्यजनमल सुक्षेत्रभूमिरासु भगवद्भणितवि-

धिधर्मजीवनिक्षेपणार्थं श्रीभेदपाटदेशादिषु विहार चक्रार । ते च देशा सर्वेऽपि प्रायेण
चैत्यनिवास्याचार्यैर्व्याप्ता, सर्वोऽपि लोकास्तद्वासितो वर्तते ।

किं बहुना ॥ तादृशदेशा-तरस्थनानाग्राम-नगरादिषु विहार निदधानश्चित्रकूटा-

चित्रकूटे चण्डिकारक्षा

चलदुर्गे प्राप्त । यद्यपि तत्रत्य-पुद्गैर्भाषितो लोकस्तत्राप्ययुक्त किमपि
कर्तुं न शक्नोति श्रापत्तने श्रीगुरुणा महत्या प्रसिद्धे श्रवणात् ।

ततो जिनवल्लभगणिना स्थान याचितास्तत्रत्यश्राद्धा । तैश्चोक्तम्—‘चण्डिकामठोऽस्ति,
यदि तत्र तिष्ठ-त’ । ततो जिनवल्लभगणिना ज्ञातम्—‘दुष्टाभिप्रायेणेते भणति,
तथापि तत्रापि स्थितस्य देवगुरुप्रसादाद् भद्र भविष्यति’ इति चित्तयित्वा भणितास्ते
‘तत्रैव बहु मन्यन् यय येन तिष्ठाम’ तैस्त्वमतीत सम्मतमम्माक तिष्ठत यूयम् ।

बलभगणिना पादयोर्निपत्य भणितम्—‘ यथा श्रीपूज्यपादा आज्ञापयन्ति, तथैव निश्चित प्रवर्तिष्ये ’ ।

प्रधानादिने चलितो यथाऽऽगतमार्गेण पुनर्मरुकोट्टे प्राप्त । आगच्छता सिद्धा ता-

नुसारेण देवगृहे विधिलिखे । येन विधिनाऽविधिचैत्यमपि मुक्ति

दीक्षागुरुमीलनम्,
मार्ग विधि-प्रकाश

साधन विधिचैत्य स्यात् । स चायम्—

“अत्रोत्सूत्रजनक्रमो न च न च स्नात्र रजन्या सदा

साधूना ममताऽऽश्रयो न च न च स्त्रीणां प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञातिरुदाग्रहो न च न च श्राद्धेषु ताम्बूलमि-

त्याज्ञाऽन्नेयमनिश्रिते विधिकृते श्रीजैनचैत्यालये ॥ १ ॥ ”

इत्यादिविधिर्नधेयो येन सर्व चैत्यवन्दनाद्यनुष्ठान मुक्तये सम्पद्यत इति ।

ततोऽसौ स्वगुरुसमापे गन्तु प्रवृत्त प्रातो माइयडग्रामे आसिकादुर्गादवाक् क्रोशत्रये स्थित । तत्रैव गुरुमालनाय पुरुष प्रेषितस्तस्य हस्ते लेखो दत्तो यथा—‘युष्मत्प्रसादेन सुगुरुसमापे वाचना गृहीत्वा माइयडग्रामेऽह समागतोऽस्मि । पूज्यै प्रसाद कृत्वाऽत्रैवा-
गत्य मम मीलनीयम् ।’ ततो गुरुभिरज्ञायि—‘किमिति जिनवल्लभेनेत्य निर्दिष्टम् ? ,
नात्रागतोऽभवत् ।’ ततो द्वितीयदिने सकललोकेन सार्ध समायात आचार्य, अभिमुख गतो जिनवल्लभ, प्रणतो गुरु, पृष्टा क्षेमनार्ता गुरणा, कथिता यथोक्ता सर्वाऽपि वार्ता । तेन ब्राह्मणसमाधाननिमित्त मेवादिस्वरूपाणि तथा ज्योतिषबलेन भणितानि कानिचिद् यथा गुरोरप्यार्थ्यकारीणि जातानि । ‘भूतपूर्वकस्तद्वदुपचार’ इति ‘वापान् गुरोरित्युक्तम् ।

[तत] पृष्टो गुरणा—‘किमिति मध्ये त्व नागत ? ’ । जिनवल्लभगणिना

चैत्यवासस्यागः
ऽभिहितम्—‘भगवन् ! मुगुरमुग्याजिनरचनामृत पात्रा कथम

धुना दुर्गतिगुमानात्मन समुपचितपाश चैत्यवास नियवृक्षसदृश

सेवितुमिच्छामि ? ’ । ततो गुरणा भणितम्—‘भो जिनवल्लभ ! मयेद चितितमासीत्

यत् तुभ्यं स्वयं दत्ता त्वयि स्वगच्छ-देवगृह-श्रावकापिधिता निरेश्य पश्चात् स्वय

मद्वृत्तार्थे वमतिमार्गमङ्गाकरिष्ये ।’ ततो जिनवल्लभगणिना निरुत्तरपदनारविदेन

भणितम्—‘भगवन् ! अत्र शोभनमेतद्, निरेश्य हृदमेव पश्य, यद् हेयपरिव्यागेनो

पादियमुत्पादयते । तर्हि मास्मेव मुगुरममारे गम्ये । गुरणेष्वत्र श्वस्य प्रयपादि

पदुत—‘वत्स ! ईदृशी नि एहता नस्मराम्, यथा चित्ताकरणममर्थं पुरुष विना

गुर्वज्ञाया निशेषत प्रवर्तमान साधारणः सकलसङ्घस्य साधारण समभवत् ।
सदृकादयोऽन्येऽपि श्रद्धा साधारणयत् सर्वत्र जिनवल्लभगणेरज्ञाया प्रवर्तितुमारब्धा ।

तत्र कृतचातुर्मासिककल्याणा श्रीजिनवल्लभवाचनाचार्याणामाश्विनमासस्य

चित्रकूटे महावीर-पष्ठ
कल्याणकाराधनम्

कृष्णपक्षत्रयोदश्या श्रीमहावीरदेवगर्भापहारकल्याणक समागतम् ।

तत श्रद्धाना पुरो मणित जिनवल्लभगणिना—भो श्रानका ।

अथ आमहावीरस्य पष्ठ गर्भापहारकल्याणक “ पंच हस्तुत्तरे

हृत्या साङ्गणा परिनिबुडे ” इति प्रकटाक्षरैरेव सिद्धान्ते प्रतिपादनात् । अन्यच्च

तथाविध किमपि विधिचैत्यं नास्ति, ततोऽत्रैव चैत्यवासिचैत्ये गत्वा यदि देवा वन्द्यन्ते

तदा शोभन भवति । गुरुमुखकमलनिर्गतनचनारायकै [श्रानकै]रुक्तम्—‘भगवन् ।

यद् युष्माक सम्मत तत् क्रियते । तत सर्वे श्रानका निर्मलशरीरा निर्मलमन्त्रा

गृहीतनिर्मलपूजोपकरणा गुरुणा सह देवगृहे गन्तु प्रवृत्ता । ततो देवगृहस्थितयाऽऽ-

र्यिकया गुरुश्राद्धसमुदायेनागच्छतो गुरुन् दृष्ट्वा पृष्ठम्—‘को विशेषोऽयं ’ ।

केनापि कथितम्—‘वीरगर्भापहारपष्ठकल्याणकरणाद्यमेते समागच्छन्ति’ । तथा चिन्ति-

तम्—‘पूर्वं केनापि न कृतमेतदेतेऽधुना कारिष्यतीति न युक्तम् ’ । पश्चात् सयती देव-

गृहद्वारे पतित्वा स्थिता । द्वारप्राप्तान् प्रभून्लोकश्रोक्तमेतया दुष्टचित्तया—‘ मया मृतया

यदि प्रविशत ’ । तादृगप्राप्तिक ज्ञाना निवर्त्य स्वस्थान गता पूज्या । श्राद्धैरुक्तम्—

भगवन् । अस्माक बृहत्तराणि सदनानि सन्ति, तत एकस्य गृहोपरि चतुर्विंशतिपट्टक

धृत्वा देवमदनादि सर्व धर्मप्रयोजन क्रियत । पष्ठकल्याणकमाराध्यते । गुरुणा

मणितम्—‘तत् किमत्रायुक्तम् ?’ तत आराधित विस्तरेण कल्याणकम् । जातं

समाधानम् ।

अन्येद्युर्गीतार्थं श्रानकर्मन्त्रित यथा—‘ निपक्षेभ्योऽनिधिप्रवृत्तेभ्य पार्श्वोऽजिनोक्तो

निधिर्निधातु न लप्स्यते, ततो यदि गुरो सम्मत भवति, तदा

चित्रकूटे विधिचैत्य-
द्वयप्रतिष्ठा

तले उपरि च देवगृहद्वय कार्यते । स्वसमाधान गुरुणा निवेदि-

तम् । गुरभिरप्युक्त यथा—

“जिनमवन जिनमिम्ब जिनपूजा जिनमत च य कुर्यात् ।

तस्य नरामर—शिनमुखफलानि करपट्टमस्थानि ॥ १ ॥ ”

इति देशनया ज्ञात श्रद्धे श्रद्धाप्रधानैर्यद् गुरुणाभिप्रेतमेतैरल्लोकमप्ये च

वार्ता जाता यथैते देवगृहद्वितय कारयिष्यतीति वार्तामाकर्ष्य मह्नादनवृहत्तरेण

बहुदेवध्रेष्ठिना कथितमेतेऽष्ट कापाटिका देवगृहद्वय कारयिष्यन्ति राजमान्या भविष्य-

न्तीति एतच्च श्रुतं श्रीजिनवल्लभगणिभि । अपरास्मिन् वामरे बहिर्गच्छता प्रमूर्णा

ततो देव-गुरुन् सस्मृत्य देवता चानुज्ञाप्य स्थिता । तत्र देवता च तेपा ज्ञानेन
[ध्यानेन] सदनुष्ठानेन] तुष्टा सती दुष्टप्रयुक्त तान् प्रत्ययुक्त दत्तात्रेयाना रक्षति ।

ते च श्रीजिनवल्लभगणिवाचनाचार्या समस्तविद्यानिधानभूता । कथम् १

विद्यावैशारद्यम्
गुरुत्वम्

तथाहि-सर्गसिद्धातपेदिन सूत्रतोऽर्थतश्च कण्ठस्थपाणिन्याद्यष्ट-
व्याकरणा मेघदूतादिमहाकाव्यादिसर्गकाव्या रुद्रटोद्गट-दण्डि-
वामन-भामहायलङ्कार-चतुरशीतिनाटक-समप्रज्योतिपशास्त्र-

जयदेवादिनि शेषच्छन्दोप्र ५-जिनेन्द्रमतव्यवस्थापकाभयदेवानेकान्तजयपताकादि-
तर्ककन्दली-किरणावली-न्याय-शङ्करनन्दन-रुमलशीलादिपरसमयतर्कनि-
ष्णाता अतस्तत्सौरभेण श्रीचित्रकूटे प्रकर्षेण निख्याता सञ्जाता । सर्वे परदर्शिनिकविप्रादि-
लोका आगन्तु प्रवृत्ता । यस्य यस्य यथच्छास्त्रविषय सशय समुत्पद्यते स सर्वोऽपि
जनस्त त पृच्छति । श्रीजिनवल्लभगणयोऽपि भास्वरकरा इव विसृज्यरा समस्तमपि
सशयाधकारमुच्छेदयति । श्रावका अपि स्तोत्रस्तोकेन च समागच्छति । तत
सिद्धातवचनानि श्रुत्वा तदनुसारेण क्रियामपि दृष्ट्वा साधारण-सदृक-सुमति-
परहृक-वीरक-मानदेव-धन्धक-सोमिलक-वीरदेवादिभिः श्रावकैः समाधिना
श्रीजिनवल्लभगणिवाचनाचार्या गुरुत्वेन प्रतिपेदिरे ।

श्रीजिनवल्लभगणीशाना गुरुपदेशेनातातानागतदिज्ञान ज्योतिषपरिज्ञान
चातिशयितमासीत् । भगवदतिके साधारणश्राद्ध परिग्रहप्रमाण प्रहीतु प्रवृत्त,

अनागतज्ञानम्

गणिमिश्रैरक्त - ' कियमात्र सर्वसंग्रहे कारिष्यसि २' साधा-

रण - 'भगवन् ! सत निश्चया सहस्रेभ्यः' । निमलज्ञानदृष्टय

श्रीजिनवल्लभगुरुव - 'श्रावक ! बहुतर कुर' । तत कृतानि त्रिंशत् सहस्राणि ।

पुन [पूज्या] ज्ञानेन 'महानुभावा ! इतोऽपि प्रभूततर परिभाष्य' । साधारणः-

प्रमो ! मदीयसमस्तगृहसारमूल्यगणनेऽपि पञ्च शतानि न पूर्यते, कौतुह्येन ममाम्य-

धिकतरद्रव्यमग्राभिः । पुनर्दृष्ट्य प्रमथ - सर्वसाधारण साधारण ! धार्मिकश्रावक !

किममाप्य पुण्यसम्भारस्य ? मा कुम् गणनातु त्वाम्, चणकमात्रविक्रयिणोऽपि पुरुषा

सद्व्यापिपक्षपतपो भवति' इति मामिप्राय गुण्यचामाकर्ष्य ' निश्चित किञ्चित्

पात्रमग्राभ्यादिक भद्र मया भविष्यतीति निश्चिन्त्येष्ट् मिदस्य च साधारणेनोक्तम्-

' ययेन तर्हि भगवन् ! भवतु सर्वपरिग्रहे ममैक लक्ष्मिनि' । तथाभितार्गगृहीतपरिग्रह-

प्रमाण सः सदृशदोषमग्नितप्रदाततपयन्मा दिने दिने प्रवर्धमान मप्यश

पपात, भणितु च लग्नो यात्रदत्र तिष्ठामि, निश्चित तान्द् भगवता पादान् वन्दित्वा
भोजनं विधास्यामि । न मानविडम्बितेन मया ज्ञाता एवमिवा भवत् । जाता सार्धत्रिकी
प्रसिद्धिर्यदहो ! ज्ञानिनं श्वेतपटा एव भवति ।

अन्यदा कदाचिन्मुनिचन्द्राचार्येण शिष्यद्वयं सिद्धातवाचनानिमित्तं श्रीजिनं

वल्लभगणिपार्श्वे प्रेषितम् । जिनवल्लभगणिरपि तयोर्वाचना

क्रियमाणप्रकुशित्य
स्यात्

दातुं प्रवृत्तस्ताप्यशुभौ(म) चिन्तयत्—‘यदि जिनवल्लभगणेः

श्राद्धान् कज्जिब्दं निप्रतारयान्’ इति बुद्ध्या रज्जयत् श्रावकान् । कदाचित् स्वगुरु-
पार्श्वे प्रेषितुं प्रच्छन्नवृत्त्या लेखोऽलेखः । तत्र च वाचनारूपलिङ्गायां प्रक्षिप्य वाचनां
प्रहीतुं गतौ तौ वसतो गणिसमीपे वदनं दत्तोपागच्छौ । यात्रदुच्छोटिता कपलिका ततो
नूतनो लेखो दृष्ट्वा गृहीतो जिनवल्लभगणिमिश्रेरुच्छोटितश्च । तावपि हस्ताद्
प्रहीतुं न शक्नुत । ततोऽन्धारितो लेखः । लिखितं च तत्र—“जिनवल्लभगणे
कोचित् श्राद्धा स्वप्नश नीता सन्ति, क्रमेण सर्वानपि वशाकरिष्याव इति मनोवृत्ति-
रस्ति ।” ‘अयं चार्थो निरुद्धत्वा[द् य]द्यपि शास्त्रोपनिबन्धयोग्यो न भवति, तथापि
चरितोपरोवाहुक्त इति’ । ततः श्रीजिनवल्लभगणिना द्विधा विधत्स्यामाणि यथा—

“आसीज्जनं कृतं क्रियमाणं तस्मात् साम्प्रतं जातम् ।

इति मे मनसि वितर्का भवितालोकं कथं भविता ? ॥ १ ॥”

इति पठित्वोक्तम्—अहो ! एतन्निशाशुभमायस्यो सृतं भवतोर्वाचनया । पश्चाद्
विमुखौ गतौ स्वस्थानम्, पुनर्न दृष्टाप्रिति ।

कदाचिज्जिनवल्लभगणोर्हर्षभूमौ गच्छतः कश्चिद् विचक्षणः प्रसिद्धिं पाण्डि-

समस्यापूर्ति

त्यस्य श्रुत्या मिलितः, समस्यापदं च प्रक्षिप्तं कस्यापि राज्ञो
वर्णनमाश्रित्य यथा—

‘कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिः किं किमशनिः ? ।’

१ वि स १३३४ वर्षे प्रभाचन्द्रमूर्तिना विरचितं प्रमाणम् अस्ति कविराजश्रीपाल—द्वयोपधयो
सवादेऽपीयं समस्यापूर्तिं प्रादर्शितः—

समस्या दुर्गमा कान्चित् पृच्छतेति नृपादिते ।

श्रीपाल उच्यमानेकं स्फुटं शिखरिणीपदम् ॥

तत्र—‘कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिः किं किमशनिः ?’

तत्प्राप्तपृष्ठ एवाभाववदत् कविनायकः ।

चरणप्रितयवृत्ते को विलम्बोऽत्राम् शिः ॥

तद् यथा—चिरं वित्तोद्यानं चरसि च मुखाञ्जं पित्रि च

क्षणादेणाक्षीणां विषयविषमुदाहरसि च ।

नृप ! त्वं मानाद्रिं दलयसि च किं कानुक्तरं

कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिः किं किमशनिः ? ॥

—प्रभावकवृत्ति (नि सा प्रकाशिते पृ ३०९)

सोऽपि मिलित । साक्षेप भणित-ज्ञानदिवाकरै श्राजिनवल्लभगणिमिश्रै —‘मद्र ! बहुदेव ! गर्वो न विधेय । कश्चिदेतन्मध्यात् सोऽपि मविष्यति, यस्त्वेव बद्धमुच्छाट-
यिष्यति’ । तच्च तथैव सञ्जातम् । प्रभुप्रसादात् साधारणसाधुर[प्य]त्रिक राजमान्यो
वभूव । नरचर्मनृप काप्यपराधे तस्मै दुष्टमुखाय रुष्टमुष्टेण सह बद्धोष्टमिमारटन्तु
धारायामानाययति । तत्र च केनापि प्रयोजनेन साधारणसाधुर्गतोऽभूत् ततस्तेन
सकलजगत्साधारणेन साधुसाधारणेन निहित सेधनादिनिवारणेन निष्कारणेन
राजान विज्ञप्याङ्गीकृतसाधुचेष्टितेन बधना मोचितोऽसौ वराह । देवगृह्युगममपि
सोत्साहै श्रावकै कारयितुमारब्धम्, देव-गुरुप्रसादात् परिपूर्ण निष्पन्नम् । तत्र चोप-
रिष्टात् श्रीपार्श्वजिनभवनमधस्ताच्च श्रीभव्याना लोचनमनोहारि समुत्तुङ्गशिखरतोरण
स्वर्णमयदण्डकलशपरम्पराप्रभामण्डलखण्डितचण्डाधकार श्रीमहावीरजिनभवन निर्मा
पितम् । श्रीजिनवल्लभगणिनाचनाचार्यैर्विस्तरेण समस्तविधिपूर्वक चक्रे गरिष्ठा प्रतिष्ठा ।
सर्वत्र प्रसिद्धिर्जाता अहो ! एत एव [शुखो] शुख इति ।

- अयदा लोकमध्य एवमिहा सर्वशास्त्रविद श्वेतपटा समाजगुरुरिति श्लाघां
ज्योति परिज्ञानम् महतीं श्रुत्वा विप्र एको ज्योतिषिक पण्डितमानी श्रीजिनवल्ल-
भगणिसमीपे समागत । श्रावकै पट्टासन दत्तम् । पृष्ठोऽसौ
गुरुभिर्मद्र ! भवतां कुत्र स्थाने वास ? कस्मिंश्च शास्त्रेऽभ्यास ? विप्र - निवास-
स्तावदत्रैवाभ्यासस्तु सर्वेष्वपि व्याकरण-काव्य-नाटकालङ्कारादिषु । वाचनाचार्या -
भवतु, विशेषेण कुत्र ? निप्र - ज्योतिषे । वाचनाचार्या - चन्द्रादित्यलम्बे सम्यग्
वेत्सि ? निप्र सगर्भम्-किमत्रैवागणिते एक द्वौ त्रीन् वा लग्नान् प्रतिपादयामि ? तत
सगर्भं तद्वचनमुपश्रुत्य वाचनाचार्या - शोभन परिज्ञानम् ? पुनर्विप्र - युष्माकमपि
किमप्यस्ति लम्बनिषये परिज्ञानम् ? वाचनाचार्या - भविष्यति किञ्चित् । विप्र साक्षेपम्-
तर्हि कथयतु भवत । वाचनाचार्या अनुसिक्ता अपि सोत्सुकमित्र भो भो निप्र !
कथय कति कथयामि दश विंशति वा लग्नान् ? तच्छ्रुत्वा तस्याथर्व्यमभूत् तावत्सद-
र्याह्नान् झटिति प्रतिपाद्य पुनर्मणित भगवद्भि - भो निप्र ! गगनमण्डले हस्तद्वय-
द्वयस मेघतण्ड पश्यसि ? वमाण ब्राह्मण - पश्यामि । वाचनाचार्यरक्तम्-कथय [किय]-
मात्र जल मोक्षयति ? निप्रोऽजानान शून्यदृष्टिर्दिशोऽनयोक्तयति । ततो मणित
मातर्य - शृणु भो निप्र ! घटिकादयातरे समेगगण्ड हस्तद्वयमात्रमप्यधुना सग-
गगनमण्डल व्याप्य तावद् दृष्टिं करिष्यति [यावता ततो वपर(?) मेव मात्रादय परिपूर्णं
मविष्यति । ततश्च] तत्रैवोपविष्टस्य विप्रस्योर्दुमुगस्य सर्वं तथैव राजागम् । निप्रो
मस्तके हस्तौ योनादिवाऽहो ! गगनमण्डलं जगन्निती शिरो धुन्या प्रभूणां पादयोर्नि

पपात, भणितु च लग्नो यावदत्र तिष्ठामि, निश्चित तावद् भगवता पादान् वदित्वा
भोजनं विधास्यामि । न मानविडम्बितेन मया ज्ञाता एवमिधा भवन्त । जाता सार्धत्रिकी
प्रसिद्धिर्यदहो ! ज्ञानिनं श्वेतपटा एव भवन्ति ।

अयदा कदाचिन्मुनिचन्द्राचार्येण शिष्यद्वयं सिद्धातवाचनानिमित्तं श्रीजिनं

क्रियमाणघ्नकुशित्य
स्याग

वल्लभगणिपार्श्वं प्रेषितम् । जिनवल्लभगणिरपि तयोर्वाचना
दातुं प्रवृत्तस्तावत्पुनरौ(म) चित्तयत—‘यदि जिनवल्लभगणेः

श्राद्धान् कञ्चिद् निप्रतारयान्’ इति बुद्ध्या रञ्जयत श्रावकान् । कदाचित् स्वगुरु-
पार्श्वं प्रेषितुं प्रच्छन्नवृत्त्या लेखोऽलेखि । तत्र च वाचनाकपलिकायां प्रक्षिप्य वाचनां
प्रहीतुं गतौ तौ वसतौ गणिसमीपे वदनं दत्तोपागच्छौ । यावदुच्छ्रोष्टिता कपलिका ततो
नूतनो लेखो दृष्ट्वा गृहीतो जिनवल्लभगणिमिश्रैरुच्छ्रोष्टितश्च । तावपि हस्ताद्
प्रहीतुं न शक्नुत । ततोऽवधारितो लेखः । लिखितं च तत्र—“जिनवल्लभगणे
कोचित् श्राद्धा स्वयं नीता सन्ति, क्रमेण सर्गानपि वशीकरिष्याव इति मनोवृत्ति-
रस्ति ।” ‘अयं चार्थो निरुद्धत्वा[द् य]द्यपि शास्त्रोपनिबन्धयोग्यो न भवति, तथापि
चरितोपरोधादुक्त इति’ । ततः श्रीजिनवल्लभगणिना द्विधा विधत्स्यामाणि यथा—

“आसीज्जनं कृतं क्रियमाणं प्रस्तुतं साम्प्रतं जातम् ।

इति मे मनसि नितर्को भवितलोकं कथं भविता ? ॥ १ ॥”

इति पठित्वोक्तम्—अहो ! एवमिहाशुभमाभयोः सृतं भवतोर्वाचनया । पश्चाद्
विमुखौ गतौ स्वस्थानम्, पुनर्न दृष्टान्ति ।

कदाचिज्जिनवल्लभगणोर्गहिर्भूमौ गच्छतः कश्चिद् निचक्षणं प्रसिद्धिं पाण्डि-

समस्यापूर्तिं

त्यस्य श्रुत्वा मिलितं, समस्यापदं च प्रक्षिप्तं कस्यापि राज्ञो
वर्णनमाश्रित्य यथा—

‘कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिं किं किमशनिं ? ।’

१ वि. स. १३३४ वर्षे प्रभाचन्द्रमूर्तिरा विरचितं प्रमाणकचरिते कविराजश्रीपाल-दत्तबोधयो
संवादेऽपीयं समस्यापूर्तिं प्रादर्शित-

समस्यां दुर्गेमा कान्चित् पृच्छन्नेति नृपादिते ।

श्रीपाल उच्यमानेकं स्फुटं शिष्यरिणीपदम् ॥

तत्र—‘कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिं किं किमशनिं ?’

तत्पाठ्य एवमावदत्तं कविनायकः ।

चरणत्रिनयस्ते को विलम्बोऽत्रामूर्तिः ॥

तद् यथा—चिरं चित्तोद्याने चरसि च मुखान्जं पियमि च

क्षणादङ्गाक्षीणा विषयविषमुद्रा हरसि च ।

नृप ! त्वं मानाद्रिं दत्तयमि च किं कौतुककरं

कुरुङ्गं किं भृङ्गो मरकतमणिं किं किमशनिं ? ॥

—प्रभावकचरिते (नि. सा. प्रकाशिते पृ. ३०९)

तत श्रीजिनवल्लभगणिना मनाक् परिभाव्य तदैव पूरिता समस्या, कथिता

तदप्रत । यथा—

“ चिर चित्तो(त्रो)द्याने चरसि च मुखाब्ज पिबसि च

क्षणादेणाक्षीणा विरहनिपमोह हरसि च ।

नृप ! त्व मानाद्रिं दलयसि च किं कौतुककर

कुरङ्ग किं भृङ्गो मरकतमणि किं किमशनि ? ॥ १ ॥”

इति श्रुत्वाऽत्यन्त प्रसुदितो गदितु प्रवृत्तोऽहो ! निश्चित न निर्मूला जनप्रसिद्धि
'यादृशा श्रुता[स्ता]दृशा एव ययम्' इति गुणस्तुतिं कृत्वा पादयो पतित्वा गत ।
तत सुगुरुर्वसतौ समागत श्रावकै पृष्ठो यत् सुगुरो ! किमिति बह्वी बेला लम्बा ।
सहगतेन शिष्येण सर्वाऽपि कथिता वार्ता । जात प्रमोदोत्फुल्ललोचन समस्तोऽपि
श्रावकलोक ।

गणदेवनामा श्रावक स्वर्णार्थी जिनवल्लभगणिपार्थे सुवर्णसिद्धिरस्तीति

वाग्जडीयलोक
प्रतिबोध

केनाप्युक्ते चित्रकूटस्थस्य भगवत [समीपे] समागत्य पर्युपासनां
कर्तुमारब्ध । लक्षितस्तद्भागे गणिना । तथापि योग्य त ज्ञात्वा
तथा कृता ससारवैराग्यजननी देशना यथाऽसावत्यन्त सविमो

नि स्पृहो जात । ततो मणित गणिना—भद्र ! किं सुवर्णसिद्धिं कथयामि । तेनो—
क्तम्—भगवन् ! युष्मत्पादशुश्रूषां कुर्वाणो विंशतिद्रम्मनीय्या व्यवहार कुर्वन् श्राद्धधर्म
करिष्यामि । तस्य च धर्मकथने लब्धिरस्ति । ततो लिखितपुस्तकान् लेखान् दत्त्वा
शिक्षयित्वा प्रेषितो वाग्ज(ग)डदेशे । कृत सर्वोऽपि वाग्ज(ग)डीयलोक श्रीजिनव-
ल्लभगणिं प्रति जातप्रतिपदस्तेन ।

श्रीजिनवल्लभगणिव्याख्याने सर्वे निचक्षणा जना उपनिशति, विशेषतो
ब्राह्मणा स्वस्वनिवासन्देहापोहार्यम् । अत्र कदाचिदिय गाथा
रश्मिाक्षणवृ-दोषमनम् व्याख्याने समागता यथा—

“ पिंजार्डिण गिहीण पाम्थार्डिण वा नि दह्ण ।

जस्त न मुञ्जइ दिही अम्पदिडिं तय निंति ॥ १ ॥ ”

१ नि ण १२९३ य जिनगणगिनीना कुडधाना विरम्महादि, तत्प्रशस्तिपा-
ठारि प्रदर्शित ।

१ पिंज(दि)गिनीन् पुरिणव पाथंयार्दिन वाडिण रत्ता । यस्य न मुञ्जि रटिगुम्पटं तं मुनि ॥

ततो निःशङ्केन व्याख्या[ता] यथास्थित श्रीजिनवल्लभगणिना धिग्जातीया
ब्राह्मणा इति व्याख्यान श्रुत्वा कुपिता त्रिप्रा वहिर्निर्गता एकत्र मिलिता विपक्षाश्च
निकटीभूता । आलोचित त्रिप्रेरेतै सह विवाद त्रिपायैतान् निष्प्रमान् करिष्याम ।
अथ तेषा स्वरूप तादृश त्रिज्ञाय श्रीजिनवल्लभगणेर्मनसि तेभ्यो भय समजनि ?
उच्यते, न मनागपि । किमुत्कटकरटिकरटतटपाटनपटिष्ठनिष्ठुरप्रकोष्ठपञ्चाननस्य निज
सिंहनादप्रतिशब्दबधिरकृतकाननस्य कदाचित् पपनप्रेट्खोलिततत्त्वरशिखरानिपतितपर्ण-
मात्रोत्त्रसपलायनसञ्जाताङ्गभङ्गेभ्य कुरङ्गेभ्य स्याद् रोमोद्धर्पमात्रमपि ? । तथा
चास्मद्गुरुणा श्रीजिनपातिसूराणामत्रैवार्थेऽन्योक्तिर्यथा—

“ खरनखरशरकोटिस्फोटिताप्रेमकुम्भ—

स्थलत्रिगलितमुक्ताराजिनिभ्राजिताजि ।

हरिरविगिरि[मा] किं तर्जितो निर्जितो वा—

ऽनिलचलदलपातत्वद्गदङ्गे कुरङ्गे ॥ १ ॥ ”

ततो भगवता श्रीजिनवल्लभगणिना—

“मर्यादामङ्गमीतेरमृतमयतया धैर्य—गाम्भीर्ययोगाद्

न क्षुभ्यते च ताग्नियमितसलिला सर्वदैते समुद्रा ।

आहो ! क्षोभ व्रजेयु क्वचिदपि समये देवयोगात् तदानीं

न क्षोणी नाट्टिचक्र न च रनि-शशिनौ सर्वमेकार्णव स्यात् ॥ १ ॥ ”

इति वृत्त भूर्जखण्डे लिखित्वा त्रिप्रेकिजनहस्ते दत्त्वा प्रेषित मणितथासौ
मिलिताना मध्ये बृहद्ब्राह्मणस्य हस्ते दातव्यम्, तत्रैव च कृत तेन । ततो त्रिप्रे-
बुद्धिना वृत्तार्थ परिभाष्य चिन्तित तेनाहो ! वयमेकैकत्रिधाधारिण एते च सर्वविद्या-
निधान कथं तै सह विवाद कर्तुं शक्यते ? इति त्रिचिन्त्य तेन सर्वेऽपि त्रिप्रा ‘अहो !
हृदयचक्षुषा न प्रेक्षन्ते यूयम्, एकैकमलिनत्रिधाधारिणो यूय सर्वेऽपि । स च निखिल-
निस्तुपविद्यानिधानमतस्तेन सह कादृशो युष्माक विवाद ?’ इत्यादिवचनसन्दर्भेण प्रति-
बोध्योपशम नीता, श्रीजिनवल्लभगणे, पादयोश्च पातिता इति ।

अ[न्य]दा धारानगर्या श्रीनरवर्मराजसमायां देशान्तरात् पण्डितद्वय समागतम् ।

तेन च राज्ञ पण्डितानां पुरत पूरणार्थं प्रक्षिप्तमिदं ममस्यापद
समस्यापूर्तिर्भवित
यथा—‘कण्ठे कुठार कमठे ठकार’ इति । तत पण्डिते प्रत्येक

स्वकीयस्वकीयप्रज्ञानुसारेण प्रेरिता, पर न तयोर्मनो मुमुदे । केनापि राज्ञ पुरोऽभिहि-

तत श्रीजिनवल्लभगणिना मनाक् परिभाव्य तदैव पूरिता समस्या, कथिता च तदग्रतः । यथा—

“ चिर चित्तो(त्रो)द्याने चरसि च मुखान्ज पित्रसि च
क्षणादेणाक्षीणा विरहविषमोह हरसि च ।

नृप ! त्व मानार्द्रिं दलयसि च किं कौतुककर

कुरङ्ग किं भृङ्गो भरकतमणि किं किमशनि ? ॥ १ ॥ ”

इति श्रुत्वाऽत्यन्त प्रमुदितो गदितु प्रवृत्तोऽहो ! निश्चित न निर्मूला जनप्रसिद्धि
'यादृशा श्रुता[स्ता]दृशा एव यूयम्' इति गुणस्तुतिं कृत्वा पादयो पतित्वा गत ।
तत सुगुरुरसतौ समागत श्रावकै पृष्ठो यत् सुगुरो ! किमिति ब्रवी वेला लम्बा ? ।
सहगतेन शिष्येण सर्वाऽपि कथिता वार्ता । जात प्रमोदोत्फुल्ललोचन समस्तोऽपि
श्रावकलोक ।

गणदेवनामा श्रावक स्वर्णार्थी जिनवल्लभगणिपार्थे सुवर्णसिद्धिरस्ताति
केनाप्युक्ते चित्रकूटस्थस्य भगवत [समीपे] समागत्य पर्युपासनां
कर्तुमारब्ध । लक्षितस्तद्वागो गणिना । तथापि योग्य त ज्ञात्वा
तथा कृता ससारवैराग्यजननो देशना य-नाऽसात्यन्त सविमो
नि सृहो जात । ततो भणित गणिना—भद्र ! किं सुवर्णसिद्धि कथयामि ? । तेनो-
क्तम्—भगवन् ! युष्मत्पादशुश्रूषां कुर्वाणो मिशतिदग्मनाभ्या व्यवहार कुर्वन् श्राद्धधर्म
करिष्यामि । तस्य च धर्मकथने लग्निरस्ति । ततो लिखितपुष्कान् लेखान् दत्त्वा
शिक्षयित्वा प्रेषितो वाग्ज(ग)ददेशे । कृत सर्वोऽपि वाग्ज(ग)दीयलोक श्रीजिनव-
ल्लभगणिं प्रति जातप्रतिपद्यस्तेन ।

श्रीजिनवल्लभगणिव्याख्याने सर्वे निचक्षणा जना उपनिशति, निशेपतो
ब्राह्मणा स्वस्वमिच्छामदेहापोहार्यम् । अथ कदाचिदिय गाथा
वृष्टब्राह्मणपृ दोषदामनम् व्याख्याने समागता य[था]—

“ धिर्ज्ञाईण मिहीण पास्तथाईण या नि दहूण ।

जस्त न मुज्झइ दिहो अमूददिहं तय मिति ॥ १ ॥ ”

१ नि ध १२९३ यो जिनगतमणीपो पुनस्ततो विरहमहादि, तन्मगस्तिपाद
अगि प्रादर्थी ।

१ धिर्(धि)ज्ञादीर्गद्विगच पार्थस्यदान वडपि दया । तस्य न मुच्यति इतिमूर्च्छति तं मुच्यति ॥

जस्य महानाग्रहस्तर्हि चित्रकूटे श्रावकैर्देवगृहद्वय कारितमस्ति, तत्र पूजार्थं स्वमण्डपि कादानात् पारुत्य[लक्ष]द्वय दापयत । ” ततो राजा तुष्ट शाश्वत मा(मे) दान भविष्यतीति तथैव चकार । तथा श्रीजिनवल्लभगणेष्वर्धोर्मिरुत्वेन सर्वत्र प्रसिद्धिर्जज्ञे ।

ततश्च श्रीनागपुरे श्रावकैर्देवगृह नेमिनाथविम्बं च नूतन कारितमस्ति ।

नागपुरे नेमिजिना-
लयप्रतिष्ठा

तेषामेव वभूवाभिप्रायो [य]दुत वय महाचारित्रिण श्रीजिनवल्लभगणिं गुरुत्वेनाभ्युपेत्य तस्य हस्तेनोभयो प्रतिष्ठा कारयिष्याम इति चिन्तयि[त्वा] सर्वसम्मतेन महताऽऽदरेण महता बहुमानेना-

कारितो भगवान् श्रीजिनवल्लभगणि । तत पूज्ये शुभलग्नौ देवगृह नेमिनाथ विम्बं च प्रतिष्ठितम् । तत्पद्महस्तप्रमानाल्लक्षपतयस्ते श्रावका जज्ञिरे । नेमिनाथविम्बे रत्नमयानि मुकुट-तिलक-कुण्डलाङ्गद-श्रीरत्न-कण्ठमणिमालिकाद्याभरणानि कारयाञ्चक्रिरे ।

तथा नरवरपुरीयश्रावकाणां तथाऽभिप्रायो [जा]तो वयमपि श्राजिनवल्लभगणिं

नरवरपुरे विधि-
धैर्यप्रतिष्ठा

गुरुत्वेनाङ्गीकृत्य देवगृह-विम्बयो प्रतिष्ठा निधापयाम इति पर्यालोच्य तथैव कारयामामु । उभयोरपि जिनगृहयो रात्रिबलिधारण- रात्रिस्त्रीप्रवेशन-रात्रिप्रतिष्ठाकारणवारणादिको

मुक्तिसाधको विधिर्लिखित ।

ततो मरुकोट्टीयश्रावकैः श्रीजिनवल्लभगणिनाचनाचार्या विहारक्रमाय समाहूता

मरुकोट्टे विहार,
व्याख्यानशक्ति

विरुमपुरमायेन मरुकोट्टे निहता । तत्र श्राद्धे श्रद्धान्निर्गु- निस्थानादियुक्ता दत्ता वसति, स्थितास्तस्याम् । श्रावकोरुक्तम्- भगवन् ! युष्मद्वदनारवि दाज्जिनप्रचनरसमात्वादयितुमिच्छाम ।

प्रभुभिरभाणि-‘युक्तेतच्छ्रावकाणाम्, तर्धुपदेशमाला कथयितुमारभ्य[ते]’ । तेरुक्तम्- पूर्वमेव श्रुता । पूज्यैर्मणितम्-भूयोऽपि श्रूयताम् । भव्यदिने व्याख्यातुमारब्धोपदेशमाला ।

“ सवच्छरमुसभजिणो उमासा वद्धमाणजिणचदो ।

इय विहरिया निरसणा जएज्ज एउममाणेण ॥ १ ॥ ”

इत्येकस्या अपि गाथाया व्याख्याने पन्मामावधि कालो लभ्यस्तत्रापि श्रावकाणां नानासिद्धातोदाहरणामृतेन तृप्तिर्न जाता । मणितुमारब्धा —श्रीमग्न-तस्तीर्थङ्करा एतैव वचनामृतेन श्रोत्रमुखमुत्पादयितुं समर्था । सत्य तार्किकप्रतिभया यूय कथमन्यथेदृशी अमृतस्राग्निणी वाणी ईदृशी च व्याख्यानलघिरिति भृश सत्तुष्टा देशनया श्रावका ।

तम्—‘देव ! न पण्डितपूरिता समस्या प्रतिमात्यनयो । राज्ञोक्तम्—अहो ! अस्ति कश्चिदुपायो येनानयोर्मनो रज्यते ? । केनापि विवेकिना पुरुषेणोक्तम्—देव ! चित्रकूटे श्वेतपटो जिनवल्लभगणि सर्वविद्यानिबानमाकर्ष्यते । राज्ञा तदैवोद्भूय शीघ्रगति [स] पुरुष सलेख प्रेषितम् । लेखश्च साधुसाधारणनिमित्तम् । लिखितं च [त]त्र—‘भो साधारणमाधो ! यथा त्वदीयगुरुभिर्मनोहरा प्ररितेय समस्या शाघ्र-समागच्छति तथा कार्यम्, नान्यथेति । एव स राजलेखस्तैरौष्ठिकैः सन्ध्यासमये साधुसाधारणहस्ते प्रदत्तं प्रतिक्रमणजेडायाम् । साधुसाधारणेन स नृपलेखो गुरोः पुरो वाचितः, अवगतस्तदर्थो गणिमित्रैः । तत् प्रतिक्रमणानन्तरं झटिति पूरिता [सा] समस्या यथा—

“रे रे नृपा ! श्रीनरवर्मभूप—प्रसादनाय कियता नताह्वै ।

कण्ठे कुठारं कमटे ठकारश्चक्रे यदश्वोऽग्रस्रुराप्रधातै ॥ १ ॥”

लेखयित्वा तदैव दत्ता साधुसाधारणहस्ते । तेनाप्यौष्ठिकपुरुषाणां हस्ते स्वकीयविज्ञितिकालेखसहिता सा समस्या प्रहिता । तेऽपि लेखं गृहीत्वा राज्ञेव शीघ्रं धारा-पुर्यां सम्प्राप्ता । पठिता तयोर्विदुषो पुरतः समस्या । रञ्जितमतीव [तया] तयोर्मनः, भणितं च तान्याम्—‘अस्यां समायां नास्तीदृशो विद्वान् येनेयं पूरिता, किं तर्ह्यन्यं कथितम्’ इत्येव प्रशस्तौ वज्रादिप्रदानेन सत्कृत्य तौ प्रेषया [अवकाते नरेश्वरेण]

[श्रीजिनवल्लभगणिरपि भगवानुद्यतविहारकारी परमब्रह्मचारी कतिपयदिनै-

धाराया नरवर्मनृपात्
समानम्
थिरकूटाचलदुर्गाद् विजहार धारायाम् ।] केनाप्युक्तं राज्ञोऽग्रे देव ! समस्यापूरकं श्वेतपटोऽत्रागतोऽस्ति । ततोऽतिशयित-विद्वत्तारुणाकृष्टद्वयेनोक्तं नृपेण—‘भो शीघ्रमाकारयत तमत्र’ ।

आकारितो विनमपूर्वकं राजपुरे, समागतो भगवान् प्रणतः सादरं क्षिताश्वरेण । ततो छत्राशान्तिदिनं योजितहस्तमुन्टेनाभिदधे धराधनेन—‘भो विद्वज्जनचूडामणे ! मम-नस्तुष्टये पारम्यलक्षत्रयं ग्रामत्रयं वा गृहाण ।’ ततो भणितं श्रीजिनवल्लभगणि-काचनाचार्यं—महाराज ! त्रितानां निषिद्धोऽर्थसङ्ग्रहोऽस्मदागमे निरोपतः । तथा चागम-

“दोममपमूत्रात् पुन्यमिषिचिज्जिज्यं जई यत ।

अयं यन्नि अगत्य कामं निरुथ तत्र चरसि” ॥१॥” [उपदेशमात्रा गा०] इत्यादि ।

अतो ययं तार्थं हस्तेनापि सृष्टवाम । राजा पदयोर्निमित्तं प्राह—भो महाराम ! निस्तृतिपेणे ! तथापि त्वय्यदस्य ग्रामत्रयं वा ग्राममन्तरेण मम मागमाभिर्ना-स्वतो यथा तथा ममन ममभिरुद्धाय । वाचा तार्थं प्राह—“ययं तार्थं मम-

जस्य महानाग्रहस्तर्हि चित्रकूटे श्रावकैर्देवगृहद्वय कारितमस्ति, तत्र पूजार्थं स्वमण्डपि-
कादानात् पारुत्य[लक्ष]द्वय दापयत । ” ततो राजा तुष्टः शाश्वत मा(मे) दानं भवि-
ष्यतीति तथैव चकार । तथा श्रीजिनवल्लभगणेशोर्ध्वार्धमिकचेन सर्वत्र प्रसिद्धिर्जज्ञे ।

ततश्च श्रीनागपुरे श्रावकैर्देवगृहं नेमिनाथविम्बं च नूतनं कारितमस्ति ।

नागपुरे नेमिजिना-
लयप्रतिष्ठा

तेषामेव वभूवामिप्रायो [य]दुत वयं महाचारित्रिणः श्राजिनवल्ल-
भगणिं गुरुत्वेनाभ्युपेत्य तस्य हस्तेनोभयोः प्रतिष्ठां कारयिष्याम
इति चिन्तयि[त्वा] सर्वसम्मतोऽनं महताऽऽदरेण महता ब्रह्मानेना-

कारितो भगवान् श्रीजिनवल्लभगणि । ततः पूज्यैः शुभलक्ष्म्यैः देवगृहं नेमिनाथ-
विम्बं च प्रतिष्ठितम् । तत्पद्महस्तप्रमाणाल्लक्षपतयस्ते श्रावका जज्ञिरे । नेमिनाथविम्बे
रत्नमयानि मुकुट-तिलक-कुण्डलाङ्गद-श्रीरत्न-कण्ठमणिमालिकाद्याभरणानि कारया-
ञ्चक्रिरे ।

तथा नरवरपुरीयश्रावकाणां तथाऽभिप्रायो [जा]तो वयमपि श्राजिनवल्लभगणिं

नरवरपुरे विधि-
धैर्यप्रतिष्ठा

गुरुत्वेनाङ्गीकृत्य देवगृह-निम्नयोः प्रतिष्ठां निधापयाम इति
पर्यालोच्य तथैव कारयामासुः । उभयोरपि जिनगृहयो-
रात्रिप्रतिष्ठाकरण-रात्रिस्त्रीप्रवेशन-रात्रिप्रतिष्ठाकारणवारणादिको

मुक्तिसाधको विधिर्लिखितः ।

ततो मरुकोट्टीयश्रावके श्रीजिनवल्लभगणिग्रचनाचार्या निहारकमायं समाहूता

मरुकोट्ट विहार,
व्याख्यानशक्ति

विक्रमपुरमध्येन मरुकोट्टे निहता । तत्र श्राद्धं श्रद्धाजिह्वं
सिस्थानादियुक्ता दत्ता वसति, स्थितास्तस्याम् । श्रावकैरुक्तम्-
भगवन् ! युष्मद्बदनारविन्दाल्ज्जिनग्रचनरसमास्वादायितुमिच्छाम ।

प्रभुभिरमाणि-‘युक्तेतच्छ्रावकाणाम्, तर्ह्युपदेशमाला कथयितुमारभ्य[त]’ । तेरुक्तम्-
पूर्वमेव श्रुता । पूज्यैर्मणितम्-भूयोऽपि श्रूयताम् । भव्यदिने व्याख्यातुमारब्धोपदेशमाला ।

“ सवच्छरभुसभजिणो छमासा बद्धमाणजिणचदो ।

इयं विहरिया निरसणा जएज्ज एउन्माणेण ॥ १ ॥ ”

इत्येकस्या अपि गाथाया व्याख्याने षण्मासावपि कालो लग्नस्तत्रापि श्रावकाणां
नानासिद्धान्तोदाहरणामृतेन तृप्तिर्न जाता । भणितुमारब्धा — श्रीभगवन्तस्तार्क्ष्यङ्करा
एवैव वचनामृतेन श्रोत्रमुखमुत्पादयितुं समर्था । सत्यं तार्क्ष्यकरप्रतिरूपा यय
कथमन्यथेदंशा अमृतसत्तात्रिणी वाणी ईदृशी च व्याख्यानलज्जिरिति मृशं सत्तुष्टा
देशनया श्रावका ।

अ यदा कदाचिच्चैत्यगृहे व्याख्यान विधाय श्राद्धे सह वसतौ समागच्छन्त
 भाविकालज्ञानम् सति । एतस्मिन् प्रस्ताने पुरुष एकोऽथारूढ स्त्रीभिर्गीयमानो
 बहूपरिवार परिणयनाय गच्छन्नलोकितः । ततः सत्रिपाद श्री
 जिनवल्लभगणिना सनिग्रशिरोमणिना ज्ञानदिनाकरेणोक्तम्—अहो ! पश्यत कीदृशा
 क्षणदृष्टनष्टता सत्तारस्य येनैता या स्त्रियो विकसितपदनरुमला गायन्त्यो गच्छन्ति, ता
 एव वक्ष स्थल ताडयन्त्यो महाऽऽरूढ कुर्मन्त्योऽनेनैव पथा व्याघुटिष्यन्ते । गता वसतौ
 प्रभव, स च परिणेतुः तत्र प्राप्त सन् निश्रेण्या चटितुमारब्ध, आरोहतश्च स्खलित
 पाद पतितश्चासौ घट्टोपरि । घट्टकालकेन च तस्योदरं द्विधा जातम्, मृतश्च ।
 ततस्ता स्त्रियस्तयाभूता आगच्छत्यस्तेन मार्गेण दृष्टा श्राद्धसमुदायेन समस्तेनाहो !
 परिज्ञान सुगुरुणामिति गदितुं प्रवृत्तश्च सर्व श्रावकलोक । एव श्रावकाणां धर्मपरिणा-
 ममुत्पाद्य पुनर्नागपुरे विहारं चक्रुः श्राजिनवल्लभगणयः ।

अत्रान्तरे श्रीदेवभद्राचार्या विहारक्रमं कुर्वाणा श्रीअणहिलपत्तने समायाता-
 अभयदेवसूरिपदे स्तत्रागतैश्चित्तितम्—‘ प्रसन्नचन्द्राचार्येण पर्यंतसमये ममाग्रे
 सूरिपदम् गणितं भवता जिनवल्लभगणिः श्रीअभयदेवसूरिपदे निवेश
 नीय । स च प्रस्तानोऽधुना वर्तते ।’ ततः श्रीनागपुरे श्रीजिनवल्लभगणेर्विस्तरेण
 लेखं स्व प्रेषितम्—‘ त्वया शीघ्रं समुदायेन सह चित्रकूटे निहर्तव्यम्, येन वयमागत्य
 चित्तितप्रयोजनं कुर्मः ’ । ततः समागताश्चित्रकूटे श्रीजिनवल्लभगणयः, तथा श्री-
 देवभद्राचार्या अपि सपरिवारा । पण्डितसोमचन्द्रोऽप्याकारितः, परं नागन्तुं शक्तोऽ-
 भूत् । ततो महता विस्तरेण श्रीदेवभद्राचार्यैः श्रीअभयदेवसूरिपदे श्रीजिनवल्लभ-
 गणिः सस्थापितः । अनेको मन्व्यलोकः श्रीजिनवल्लभसूरीन् युगप्रधानश्रीमद्भ-
 यदेवसूरिपादमक्तान् समाश्रोक्ष्य मोक्षमार्गं प्रवृत्तः । देवभद्राचार्यादयस्तु पदस्थापनं
 कृत्वा वृत्तदयमानमानं मन्व्यमाना श्रीअणहिलपाटकादिस्थानेषु विहारं चक्रिरे ।

श्रीजिनवल्लभसूरिभिस्तु स्वायुःप्रमाणं गणितं यावत् पद्वर्षाभ्यां चाप्यायुरस्ती-
 त्यागतम् । तत्तद्विहितमेता[वता] कालेन प्रभूतमन्यत्रोक्तप्रतिबोध
 स्वगवासाः करिष्याम इत्येव मुन्यितानां तेषां पञ्चासात्तिकमेऽकस्माद् देहम-
 [न्य]म्य जातं शातम् । ‘निमोद्’ यावत् पुनर्निपुणं निरूपयन्ति, तादृशोऽपि उष्ट्रः जा[ता], तस्य
 पञ्चमानं स्थाने पद्वर्षाभ्यां गानि, ततः पञ्चाशद्वर्षाणि विधिन्य ते महामत्ता
 समन्ताद्देहेन मार्गं दत्तनिष्पादुच्छ्रिताः प्रतीयन्त्युत्तरणा निहितमर्षमरणभाग्या दिन-

त्रितयमन[शन] विधाय सप्तपण्ड्युत्तरैकादशश[त]सवत्सरे ११६७ कार्तिककृष्णद्वाद-
स्या रजनीचरमयामे पञ्चपरमोष्ठिपरावर्तन कुर्वन्त श्रीजिनवल्लभसूरयो महात्मानश्च-
तुर्थदेवलोक सम्प्राप्ता ।

परमद्यापि येषा भगवतामनदातचरितनिर्धाना श्रीमरुकोटसप्तवर्षप्रमितकृतनि-

वासपरिगालितसमस्तागमाना समग्रगच्छादृतसूक्ष्मार्थसिद्धान्त-
प्रथमरचनाऽऽदि विचारसारपट्टशीति-सार्धशतंकारव्यक्रमग्रन्थ- *पिण्डवि-

शुद्धि- *पौषधविधि- *प्रतिक्रमणसामाचारी-सङ्घपट्टक- *धर्मशिक्षा- *द्वादश-

१ षडशीतेरपरनामागमिकवस्तुविचारमार इति दृश्यते, तच्चान सूक्ष्मार्थसिद्धान्तविचा-
रसारविशेषणेन विशेषित सम्भाव्यते । एतच्च भावनगरस्थयाऽऽत्मानन्दसभया दृढवृग्च्छीयहरि-
भद्रसूरि-प्रलयगिरिविरचिनवृत्तिद्वयसमन्वित प्राकाशि । एतदुपरि भाष्यद्वय श्रूयते, मूलग्रन्थकार-
जिनवल्लभसूरिशिष्यरामदेवगणिविरचित प्राह्वनविवरण (जे भा सूची पृ ४६) यशोभद्रसूरि-
रचिता वृत्तिव्योपलभ्यते । मेरुवाचककृत विवरण तयोद्वारावच्यूर्यादिकमप्यन्यत्र पठ्यते ।

२ सार्धशतकन्यापरनाम सूक्ष्मार्थविचारसारेति पठ्यते । धनेश्वरसूरिरचितस्या सहित-
मेतद् भावनगरस्थया जैनधर्मप्रसारकमभया प्रसिद्धिमापितम् । एतदुपरि भाष्य तथा वि स ११७०
वर्षे मुनिचन्द्रसूरिविरचिता धूर्णिश्च ज्ञायते । चक्रेश्वरसूरि (१)-रामदेवगणिविरचित प्राकृतविवरण तथा
च डिप्पनमपि श्रूयते ।

३ वि स ११७६ वर्षे यशोदेवसूरिणैतस्य विवरण व्यधायि, दृढद्विपनिका जैनग्रन्थावल्यादौ
वि स ११८० वर्षे श्रीचन्द्रसूरिकृता सूचिनैदीया इतिर्यशादवसूरिविवरणात् पृथग् न प्रतीयते ।
तथा वि ॥ १२९५ वर्षे उदयसिंहसूरिणा दीपिका तथा च तत्पागच्छीयसवेगदेवगणिना विक्रमीय-
पोडशशताब्दीपूर्वार्धे बालावबोधो व्यरचि (पत्तनीयभा सूची द्रष्टव्या) एतदतिरिक्तावचूरि-
पञ्जिकाऽऽश्रयन्यत्र श्रूयते ।

विक्रमीयसप्तदशशता-युत्तरार्धे ५ शुभविजयगणिसमृद्धीत श्रीविजयसेनसूरिप्रसादीकृते प्रभोत्तर
रत्नाकरे उपाध्यायसोमविजयगणिकृतप्र-तोट्टे निम्नो-खित पठ्यते—

“पिण्डविशुद्धिविनाता जिनवल्लभगणि खरत्तरोऽन्यो वा ? इति प्रश्न । अत्रो-
त्तरम्—जिनवल्लभगणे खरत्तरगच्छसम्बन्धित्व न सम्भाव्यते, यन्स्तत्कृते पौषधविधिप्र-
करणे आदाना पौषधमध्ये जेमनाक्षरदशनात् कल्याणकस्तोत्रे च श्रीवीरस्य पञ्चकल्याणक-
प्रतिपादनाच्च तस्य सामाचारी मित्रा खरत्तराणा च मित्रेति ॥”

—प्रभोत्तररत्नाकरे सेनप्रश्ने (दे ला प्रकाशिते प ४)

किन्त्वेतत् सुदीर्घदृष्ट्या चिन्तने न समीचीन प्रतिभाति ।

४ एतदाधारेण निर्मितमेक सक्षिप्तमपि पौषधविधानमुपलभ्यते—

“शुभजिणवल्लभविरइयपोसहविहिपयराण्ड सखेवा ।

दसियमेय विहाण विसस उ पुण तओ नय ॥” —पत्तनीयभा० सूची ।

तथा वि स १६१७ वर्षे जिनचन्द्रसूरिणाऽन्य वृत्तिव्यरचीति जैनग्रन्थावल्यादौ सूचितम् ।

५ जिनपतिसूरिविरचिनवृद्धतियमन्वितोऽय ‘भावकनखाल दत्तमुख’ इत्यनेन प्रकाशित ।

वि स ११३३ वर्षे लक्ष्मीसेनेन विरचिताऽन्य लघुवृत्तिगसूचि जैनग्रन्थावल्याम् । हपराजोपा-
ध्यायविहिताऽन्य लघुवृत्ति, वि ॥ १६१९ वर्षे साधुकीर्तिगणिरचिताऽवचूरिव्योपलभ्यते ।

६ एतदुपरि सकलधन्वकृता वृत्तिजैनग्रन्थावल्या समसूचि ।

* एतादृक्विदाकिता ग्रन्था यावज्ज्ञातमयावधि मुग्धाविद्वाराऽप्रसिद्धा ।

कुलकं रूपप्रकरण—प्रश्नोत्तरशतक—*शृङ्गारशतक—*नानाप्रकारोच्चित्रचित्रका—
व्यसार—शतसङ्ख्यस्तुतिस्तोत्रादिरूपकीर्तिपताका सकल महीमण्डल मण्डयन्ती,
विद्वज्जनमनांसि प्रमोदयति ॥”

चारित्रसिंहगणिना सुमतिगणिनिर्मितगणधरसार्धशतकबृहद्भूतेरेव, प्रोद्धते
गणधरसार्धशतकात्तर्गतप्रकरणे पूर्वोक्तमेव चरित प्रतिपादितम् । श्रीजिनदत्तसू-
रीयगणधरसार्धशतकस्य सुमतिगणायनवरणमुपजाव्य जिनेश्वरसूरिशिष्येण वाचक
सूर्यजगणिना विरचिताया सक्षिप्तवृत्तानुप्युपरि- प्रदर्शितमेवेतिवृत्तमुपलभ्यते । वि
स १६२९ वर्षे धर्ममागरोपाध्यायेन विरचिते स्तोत्रवृत्तिसमाविते प्रवचनपरी-
क्षाप्रस्तावनि कुपक्षकोशिरुसहस्रकिरणे पूर्वप्रदर्शितमेव चरितमवतारित विवादपूर्वमवमत
चप्रलोक्यते । संक्षिप्तरूप प्रायोऽयत्र क्षमाकन्याणादिरचितखरतरगच्छपद्मवत्यादावपि
दृश्यते ।

जिनवल्लभसूरे पट्टधर प्रस्तुतकाव्यत्रयीकर्तार जिनदत्तसूरिं निहायान्ये के के

शिष्या समासन् ? तद्विषये विशेषतो न व्यज्ञायि, नर सत्तारि
शिष्या (सप्तति) टिप्पण—जिनवल्लभायवस्तुनिचारसारप्राकृतनिवरणकर्तृ

रामदेवगणेश्च परिचयो भवति जेसलमेरमा० सूची(पृ ४०, ४१, अप्रसिद्ध० पृ-३४)
निर्लेकनेन । अपरगर्गनाममालाकारो जिनभद्रसूरिरपि च तस्मात्ते निज जिनवल्लभ—
जिनदत्तसूरिसेनित जिनप्रिय(वल्लभ)—निनेयत चाभिज्ञापयति स्म ।

१ वि स १२९३ वर्षे जिनपालगणिना प्रणीताऽस्य विवृतिरुपरि प्रादर्शित ।

२ वि स १४८३ वर्षे तत्रगच्छनायकसोममुन्दरसूरिशिष्येण लेखित सटीकमेतदुपलभ्यते ।

अवचरिमहित त्वेनद् महासागस्ययशोविभवजैनपाठशालया प्रसिद्धिं प्रापितम् । वि स १६४०-
वर्षे पाठकपुरयमागरेण विरचितेनवृत्तिव्यापलभ्यते ।

—इ जिनवल्लभसूरिविरचित उपासिद्धम् । यदि लघ्वजिनसाहितस्तोन वि स १३३२ वर्षे
धर्मतित्रमुनिरचितया विमोयोगमदरागनाम्बुनरार्थे चगुगविनयमगिगदिनया वृत्तवोपेतमुपलभ्यते ।

जिनवल्लभसूरिविरचित भाग्यारिखरणादिवीरजिनस्तोत्र वि स १४८० (?) वर्षे जयमागरे
गणिप्रणानवृत्तिप्रदित ही ६ मन्दितन प्राप्ति ।

जिनवल्लभसूरिविरचित 'दुरियरयमभार' इत्यादि धीरस्तोत्र वि स १६८० (?) वर्षे
स्वयमुदरगणिनिर्मितमिममिनि मूर्धपुर(मरु)व्यजिनदत्तसूर्यानाममागारसंस्थया प्रकाशयामके

जिनवल्लभसूरिप्रणीत नाभय-प्राति-नेमि-प्राति धीरजिनविरचितसङ्कल्प-स्तोत्र
पत्रवर्त वि स १५९९ वर्षे सागुगामाविदिहत्या यमि वन गणायत ।

—एतद्विरचितं यच्च विमलविमलमणि-जिनविमल-वारचल्यणइत्यादिस्तोत्रा-
व्यविदम कुम्भविमलमणि । इत्येवमविमलमणि-प्राति जिनवल्लभसूरिविरचितमिममिनि

इत्येव (पञ्चोदनी० सूची) । अत्रागणायमागरेण चरितमपि जिनवल्लभसूरिविरचितविमलमणि
जैनमन्त्रावली जिनवल्लभसूरिविरचित विमलमणि-प्राति जिनवल्लभसूरिविरचितमिममिनि

इत्येवमविमलमणि-प्राति जिनवल्लभसूरिविरचितमिममिनि-प्राति जिनवल्लभसूरिविरचितमिममिनि-प्राति

जिनवल्लभसूरिस तानीयै प्रभूतैर्निद्वद्भिर्ग्रन्थकारैर्ग्रन्थप्रारम्भप्रान्ते जिनचै-
त्यादिप्रतिष्ठा लेखप्रारम्भप्रा तादौ निजपूर्वजपरिचायकप्रशस्तिप्रदर्शने
प्रशसका च प्रस्तुतोऽय सूरिर्गूरुप्रशसापूर्वमस्मारि । तत उद्धृत्यात्र किञ्चित्

प्रदर्श्यते तथाहि—

२१
वि स १२९६ वर्षे चित्रकूटवास्तव्य सा सुल्हाकेन लेखिताया पुस्तिकायाम्—

“चारित्रिचूडामणिश्रीजिनवल्लभसूरिस तानीयश्रीजिनेश्वरसूरिपदपकजमधु-
करेण” इत्यादि । —जे० भा० सूची (पृ २६)

वि स १३०७ वर्षे पूर्णकलशगणि —

“तस्मिन् सोऽभयदेवसूरिरभवत् क्लृप्ताङ्गवृत्तिस्तत *

सविप्रो जिनवल्लभो युगत्रयो निघालिताराऽम्बरम् ।”

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० २)

वि स १३१२ वर्षेऽमयातेलरुगणि —

“तच्छिष्यो जिनवल्लभो गुरुरभाच्चारित्रवैचि(पात्रि)त्र्यत

सारोद्धारसमुच्चयो नु निखिलश्रीतार्थसार्थस्य य ।

सिद्धाकर्षणमन्त्रको न्वखिलसद्विद्याभिरालिङ्गनात्

क्रीर्त्या सर्वगया प्रसाधितनभोयानाग्र्यत्रियो ध्रुवम् ॥ ”

—स द्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० ४)

‘जज्ञे *तदीयपदवीनलिनीमराल स्नेह्यश्चरित्ररमया जिनवल्लभाय ।’

—न्यायालङ्कारप्राप्ते (जेसलमेरभा० सूची पृ ४८)

वि स १३१२ वर्षे चन्द्रतिलकोपायाय —

१ समर्थिता विक्रमरात्रवर्षे द्दयान्तरिक्ष-ज्वलनेन्दुसङ्घे ।

पुण्यार्कशस्यामलफालगुनेकादशीतिथौ द्याश्रयवृत्तिरेषा ॥

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्ति (प्रश० श्लो० १४)

२ अग्रे द्वादशमिष्योदशशते श्रीविक्रमाद् द्वी(द्वि)ष

श्रीप्रह्लादनपत्न्य उभदिन दीपात्सवऽपूर्यते ।

—स द्वाश्रयवृत्ति (प्रश० श्लो० १३)

३ श्रीमद्वीरसलदेवगुर्जरधराधोऽधिपे भूगुजा

पृथ्वी पालयति प्रतापतपने श्रीस्तम्भतीर्थे पुरे ।

चक्षु-शीतकर-त्रयोदशमित सवत्सरे वैजने

काव्य भव्यतम समर्थिनमिदं दापात्सव वासरे ॥

—अभयकुमारचरितम् (प्रश० श्लो० ४७)

“श्रीजिनवल्लभसूरिस्तैत्पट्टेऽभूद् विमुक्तनङ्गमूरि ।

मव्यजनबोधकारी कल्मषहारी सदोद्यतविहारी ॥

तर्क-उयोतिरलङ्कृतीर्निज-परानेकागमोर्लक्षण

यो वेत्ति स्म सुनिश्चित सुविहितश्चारित्र(त्रि)चूडामणि ।

१ नानावाग्गडमुख्यकान् जनपदान् आचित्रकूटस्थिता

चामुण्डामपि देवतां गुणनिधिर्यो बोधयामासिवान् ॥”

—अमयकुमारचरिते (प्रश० श्लो० १०-११)

१ वि स १३१७ वर्षे लक्ष्मीतिलकगणि —

“विद्वत्ताऽतिशयार्द्धि-सयमरमात्रमातुर सर्वतो-

यक्त्रो यस्य यश कुमार उदित श्रीतारकाधीश्वरम् ।

चित्र न्यत्कृतवास्त्रिलोकमपि च प्रासाधयल्लीलया

तीर्थे श्रीजिनवल्लभो गणपति शास्ति स्म सोऽय तत ॥”

—जिनेश्वरसूरीयश्रावकधर्मवृत्तौ (प्रश० श्लो० ४)

१ वि स १३२० वर्षे प्रबोधचद्रगणि —

“प्रिया मा मनताकुला जननि । वाग्देवि ! त्वमाज्ञासयै-

ता धातस्त्रयमिमां प्रबोधय गिर ब्रह्मन् । स्वय मा मुह ।

आसीनोऽभयदेवसूरिमुनिपद-पट्टे जगद्वल्लभ

सूरि श्रीजिनवल्लभ* स्व(मु)रसत सिद्ध तवैवेप्सितम् ॥”

. —सदेहदोलानलिबृहद्वृत्तौ (प्रश० श्लो० ९)

१ श्रीजीवापुरवासुपुत्र्यमवने हेम रादण्डो पटो

मशारोप्य धीरचेत्यमधिधन् धीमोमन्वा पुरि ।

तस्मिन् वैक्रमवत्सरे पुनि-शशि-त्रेतेन्दुमाने चतु-

र्दस्य मापमुदीद चाधिगृप्ते जागालिपुषो विमो ॥

धीराद-विधिचेत्यमण्डनाजनापी ॥ चतुर्विंशति-

शेषेषु पञ्चदश-मुम्भारणी हेमो महिषेभदे ।

धीमन्सूरिजिनधरा गुणरा प्रगटुरस्मिन् धो

टीकाऽनूतिरेविद्याऽपि गमन्तु पूर्तिप्रतिगन्तव्यम् ॥

—ध* प प्र ५ (प्र० श्लो० १९-१७)

१ निम्नार्थे ष(ऽम्भ)र-कर-निधि-रूपमिव मया प्रयमासे ।

अथवा प्रदलादननरऽपि समर्द्धा श्रेय ॥-मै० ६० पृ० ।

१वि स १३२२ वर्षे धर्मतिलकमुनि —

“इह हि किलैकदा वर्णनातिक्रान्तानुपमभागधेया सुगृहीतनामधेया सकल-
लोकसंलाध्यमहार्घ्यविमलगुणमणिश्रेणय सविग्रमुनिजनत्रातचूडामणय स्वप्रज्ञाऽतिशय-
विशेषविनिर्जितामरसूरय श्रीजिनवल्लभसूरयः श्रीअजित-शान्त्यो स्तवन चतुर्विध-
श्रीश्रमणसङ्घश्रेयस्कर सप्तदशवृत्तप्रमाण विशेषत पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्य चिकीर्षव ॥”

—जिनवल्लभमीयाजितशान्तिस्तववृत्तिप्रारम्भे ।

वि स १३२६ (?) वर्षीये सङ्घपुरजिनालयाशिलालेखे—

“अपमलगुणप्रामोऽमुंभ्यादजीतजिनागम

प्रवचनधुराधौरेयोऽमूद् गुरुर्जिनवल्लभः ।

सकलविलसद्विद्यावह्नीफलावलिबिभ्रमं

प्रकरणगणो यस्यास्येन्दो सुधा विमृतेतराम् ॥ १०१ ॥

सम्यक्त्वबोधचरणैस्त्रिजगज्जनौघचेतोहरैरेरगुणै परिरब्धगात्र ।

य धीक्ष्य नि स्पृहशिखामणिमार्गलोक सस्मार सप्रमदमार्गमहागिरीणा ॥ १०२ ॥”

—धीजापुरवृत्तान्ते (पृ० ४)

१वि स १३२८ वर्षे प्रबोधमूर्तिगणि (जिनप्रबोधसूरि)—

‘चान्द्रे कुलेऽजनि गुरुर्जिनवल्लभाख्यो—

ऽर्हच्छासनप्रथयिताऽद्भुतकृच्चरित्र ।’^१—कातन्त्रदुर्गपदप्रबोधे

वि स १२७८—१३३१ (?) वर्षे जगद्भुक्वि —

‘धनु सु जिणवल्लहु वक्खाणि नाण-रयणकेरी छइ खाणि ।

वइतालीस सुद्ध पिंडु विहरेइ त्रिनिधु मंदिर जणि प्रगटु करेइ ॥’

—सम्यक्त्वमार्गचउपई (प्रा गू का सप्रह पृ ८१, गा ४१)

वि स १३३९ (?) वर्षे प्रमानन्दाचार्य —

“तस्मान्मुनी दुर्जिनवल्लभोऽय तथा प्रथामाप निजैर्गुणौघै ।

विपश्चितां सयमिनां गणे च (च वर्गे) धुरीणता तस्य यथाऽधुनाऽपि ॥”

—रूपमपञ्चाशिकावृत्तौ, यौतरागस्तोत्रविवरणेऽपि ।

१ नयन-कर-शिखीन्द्रमित विक्रमवर्षे तपस्वसितपद्म्याम् ।

वृत्ति समर्थिनाञ्च्या मान च सर्वशतित्त्रिंशती ॥—अ वृ प्रान्ते ।

२ विक्रमवृषवर्षेऽष्टाविंशत्यधिके त्रयोदशशते । सम्पूर्ण ऽञ्च्या प्रतिपदि राधेऽश्विन्या गुरौ वारे ॥

—जैमलमेरमा० सूची (पृ १७, अ० ५७)

वि स १४११ वर्षे तरुणप्रभसूरि —

* तदीयपादद्वयप्रसेवामधुवत श्रीजिनवल्लभोऽभूत् ।

यदङ्गरङ्गे व्रतनर्तकेन किं नृत्यता कार्तिधनं न लेभे ॥

—श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रविवरणे (प्रश० श्लो० ३)

वि स १४१२ वर्षे मुनिहितोपाध्याय —

“ जिनवल्लभ शागनावल्लभो प्रिय

मद्रीयगुणगौरव श्रुतिपुटेन सौ(सु)घोषम निपीय-

शिरसोधुनापि कुरुते न कस्ताडव ॥ २० ॥”

—जैनलेखसङ्ग्रहे (पू० नाहरसगृहीते ख० १, पृ० ६०)

वि स १४२२ वर्षे सङ्गतिलकाचार्य —

“ तत्पट्टपूर्वाचलचूलिकाया मास्वानिव श्रीजिनवल्लभाख्य ।

॥ सचकसम्बोधनसानधानबुद्धि प्रसिद्धो गुरुमुख्य आसीत् ॥”

—सम्पत्त्वसप्ततिवृत्तौ (प्रश० श्लो० ३)

वि स १४२९ (२) वर्षे सोमतिलकसूरि —

“ सविग्रचूडामणयो न केपां स्युर्वल्लभा श्रीजिनवल्लभास्ते ।

मूर्त्ताऽपि यदगीर्भनिनाममूर्त्तमात्मानमुत्तुङ्गगुणै ससज्ज ॥ ”

—शालोपदेशमालावृत्तौ शीलतरङ्गिण्याम् (प्रश० श्लो० ३)

वि स १४२९ वर्षे देवेद्रसूरि —

“ तदनु जिनवल्लभाय प्रयात समयरुनककपपट्ट ।

यत्प्रतिगोधनपटहोऽधुनाऽपि दध्न्यते जगति ॥ ”

—प्रश्नोत्तररत्नमालावृत्तौ (प्रश० श्लो० ५)

१ शशि-शशि-धेदेन्द्रुमिठ सेवति सति पत्तने महानगरे ।

दीपोत्सवे च स्तिलेन गुणमां दिनकृत्यविधुतिरि(म)यम् ॥

—आ प्र सू वि (प्रश० श्लो० १३)

२ नयन-चन्द्र-पयोनिधि-भूमित व्रजति विक्रमभूषणेदति ।

बहुलपर्णादिने दृष्टिमागे महीमन्दीधरद्वयगुणी ॥—वे० ले० प० (पृ० ६२)

३ अम्बरिण्यवरस्य सोमतिलकायाऽनुसत्यापुना

धीदयेन्द्रमुनीधरस्य वरणा सम्यक्त्यसत्तमपते ।

धर्मद्विमतगरे द्वि-नयनाम्बोधि क्षपाष्ट-प्रणे

धीसारस्यतपत्तने शिरिणा दंपत्यगव वृत्तिश्च ॥ —प० रा० १० ।

४ तस्यगुण देयेन्द्रगृति विरजः ॥ नद-युग्म-पयोराशि-शशाङ्कप्रभाधरे ॥

मृदोत्तररत्नमालाया वृत्तिरस्थ मुता । कपिणा व कण्ठभरे धीमुनिमद्रसूरिभि ॥

—१ वृ (प्रश० श्लो० १०-१८)

१ वि स १४६८ वर्षे वर्धमानसूरि —

१८८१

“श्राद्धप्रबोधप्रवणस्तैस्तद्वि जिनवल्लभः । सूरिर्वल्लभता मेजे त्रिदर्शना नृणामपि ॥”

—आचारदिनक्ते (प्रश० श्लो० १४)

प्रायो- विक्रमीयपञ्चदशशतके चित्रिता जेसलमेरुदुर्गायजैनमाण्डागारादै-

ताडपत्रात्मकपुस्तिकाया काष्ठपट्टिकाया जिनवल्लभसूरि-प्रतिष्ठातिरप्युपलभ्यते ।

वि स १४९७ वर्षे प्रतिष्ठिते सम्भवजिनालयप्रशास्तिशिलालेखे-

“तत् क्रमेण श्रीजिनचक्रसूरि-नवागोवृत्तिकार-श्रीस्तमनपार्थनाथप्रकटीकारश्रीअभय-देवसूरि-श्रीपिंडविभुद्ध्यादिप्रकरणकारश्रीजिनवल्लभसूरि-” इत्यादि -

—जेसलमेरमा० सूची (परि० पृ १७, ७९)

वि स १५०३ वर्षे जिनवल्लभीयभानारिवारणादिस्तोत्रवृत्तिकारो जयसागरगणि —

“श्रीवीरशासनाम्भोषिसमुद्रासनशीतगो । सूरैरभयदेवस्य नगद्गीवृत्तिवेधस ॥

पद्मलङ्कारसारश्री सूरि श्रीजिनवल्लभः ॥” —जे० मा० सूची (पृ ९७)

वि स १५०४ वर्षे महेश्वरकवि —

“एतत्कुले श्रीजिनवल्लभाख्यो गुरुस्तत श्रीजिनदत्तसूरि ।

सुपर्णसूरिस्तदनुक्रमेण बभूव वर्यो बहलैस्तपोभिः ॥”

मन्त्रिमण्टनवशवर्णने काव्यमनोहरे (स० ७, श्लो० ३५)

१ वि स १५१९ वर्षे जिनवल्लभसूरिरचितनामेय-शान्ति-नेमि-पार्श्व-वीर

जिनस्तोत्रचरितपञ्चकवृत्तिकार साधुसोमगणि —

“जिनवल्लभसूरिप्रसूक्तिमौक्तिकपङ्क्तय । दर्शितार्था सुदृष्टीना सुखप्राह्या भवन्विति ॥”

—चरित्रपञ्चकवृत्तिप्राप्ते (श्लो० १)

१ वि स १५४४ वर्षे कमलसयमोपाध्याय —

“विचारवद्वाक्यवारधाता गुरुर्गरीयान् जिनवल्लभोऽभूत् ।”

सूत्रोक्तमार्गोचरणोपदेशप्रावीण्यप्राप्तं नहि यादृशोऽयम् ॥”

—उत्तराध्ययनवृत्तौ सर्गार्थसिद्धौ (प्रश० श्लो० ४)

१ गुरे नन्दवनाख्ये च श्रीजालन्धरभूषणे । अनन्तपालभूपत्यराज्ये कल्पमुपोषे ॥

श्रीमद्विक्रमभूषालादष्टषण्मनुष्यके । वर्षे कार्तिसराकाया ग्रन्थोऽयं प्रतिमाययो ॥—C

२ अस्य सक्षिप्तपरिचयो जे० मा० सूची (अप्रसिद्ध० पृ ५४) दर्शनेन भविष्यति ।

३ जेसलमेरमा० सूची (प्रस्ता० पृ० १३, ४), पत्तनमा० सूची ।

४ जेसलमेरमा० सूची (प्रस्ता० पृ० १३, ४-१)

वि स १४११ वर्षे तरुणप्रमसूरि —

* तदीयपादद्वयपत्रसेनामधुव्रत श्रीजिनवल्लभोऽभूत् ।

यदङ्गरङ्गे व्रतनर्तकेन किं नृत्यता कार्तिधनं न लेभे ॥

—श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रविवरणे (प्रश्न० श्लो० ३)

वि स १४१२ वर्षे भुविहितोपायाय —

जिनवल्लभ शागनावल्लभो प्रिय

यद्वीयगुणगौरव श्रुतिपुटेन सौ(सु)गोपम निपीय-

शिरसोधुनापि कुरुते न कस्ताडव ॥ २० ॥”

—जैनलेखसङ्ग्रहे (पू० नाहरसंगृहीते ख० १, पृ० ६०)

वि स १४२२ वर्षे सङ्घतिलकाचार्य —

* तत्पट्टपूर्वाचलचूलिकायां मास्वानिव श्रीजिनवल्लभाख्य ।

सच्चक्रसम्बोधनसानधानबुद्धि प्रसिद्धो गुरुमुख्य आसीत् ॥”

—सम्यक्वसततिवृत्तौ (प्रश्न० श्लो० ३)

वि स १४२९ (१) वर्षे सोमतिलकसूरि —

“सविम्वचूडामणयो न केपां स्युर्लभमा श्रीजिनवल्लभास्ते ।

मूर्त्ताऽपि यद्गोर्भविनाममूर्त्तमात्मानमुत्तुङ्गगुणै ससज्ज ॥”

—शीलोपदेशमालावृत्तौ शीलतरङ्गिण्याम् (प्रश्न० श्लो० ३)

वि स १४२९ वर्षे देवेद्रसूरि —

“तदनु जिनवल्लभाय प्रख्यात समयकनककपपट्ट ।

यत्प्रतिबोधनपटहोऽधुनाऽपि दध्यन्यते जगति ॥”

—प्रश्नोत्तररत्नमालावृत्तौ (प्रश्न० श्लो० ९)

१ शशि-शशि-वेदेन्द्रमित्रं चेति गति पत्तने महानगरे ।

दीपोत्सवे च तिलेन मुग्धां दिनकृत्यविधूतिरि(श्व)यम् ॥

—श्रा प्र. सू. वि (प्रश्न० श्लो० १२)

२ नयन-चन्द्र-पयोनिधि-भूमित व्रजति विष्णुमूर्त्तदेशि ।

बहुमपट्टादिने श्रविमासगे महीमयीधरवसमयं गुपी ॥—वे० ले० प० (पृ० ६२)

३ अस्मद्विषयवत्स्य सोमतिलकावायापुत्रस्याधुना

धीद्वेन्द्रमुनीधरस्य वरुणा सम्पत्स्यसत्तमसते ।

धर्मद्विधमगरे द्वि-नयनाम्भोधि क्षपाट्यने

धीसारस्यतपत्तने श्रविमा दीपत्यत्र दृष्टिः ॥ —य० प० १० ।

४ तस्मिन्नेव देवेन्द्रगुरो विष्णुमूर्त्तः । मन्द-युग्म-पयोराशि-शशाङ्कप्रभाधरे ॥

मन्तोत्तररत्नमालाया १२६१५ मुद्रा । शशिमा व रणमये धीमुनिमन्त्रमूर्ति ॥

—२ र ६ (पृ० १०-१८)

“सोऽभूदभयदेवाख्य, सूरि श्रीजिनवल्लभः ।

ज्ञान-दर्शन-चारित्रपात्र भेजे ततो भृगम् ॥

येन चण्डाऽपि चामुण्डा दर्शन प्रापिता गुणै ।

कर्ता पिण्डविभुद्ध्यादिशास्त्राणा तत्त्वशालिनाम् ॥”

—सम्बोधसप्ततिवृत्तौ (प्रश्न० लो० ७-८)

‘वि स १६९४ वर्षे ज्ञानविमलोपाध्याय —

“तत्पट्टे च विरेजु कर्मग्रन्थादिशास्त्रकर्तार ।

वैराग्यैकनिधाना श्रीमज्जिनवल्लभाचार्या ॥”

—शब्दभेदप्रज्ञागटीकायाम् ।

इत्याद्यवदाताऽल्लोकेन पस्तुतापभ्रशान्नायत्रयीप्रदर्शितविधिपथप्रचारयितुरेतत्काव्य-
त्रयीकर्तृजिनदत्तसूरिपूज्यस्य जिनवल्लभसूरे सम्यक् परिचयो भविष्यतीति विस्तारमयाद्
विरम्यते ।

जिनदत्तसूरि ।

सुप्रसिद्धिमधिगतस्य परमपितामह (बडा दादा) प्रणयया श्वेताम्बरजैनानुयायि
भिर्विशेषत खरतरगच्छीयै प्रभूतपुरादिषु भक्तिप्राग्भारेणेदानीमपि स्तूप-प्रतिमा-
प्रतिकृति-पादुकाप्रभृतिप्रतिष्ठापनपूर्व प्रपूज्यमानस्य चतुरचित्तचमत्कृतकारिचारुचरितस्य
प्रस्तुतापभ्रगकाव्यत्रयीप्रणेतृजिनदत्तसूरे परिचय साम्प्रत साम्प्रत इति स एव प्रस्तूयते ।

प्रस्तुतसूरिणा स्वगुर्नादे स्वायनिद्वत्ताऽऽदेश्व प्रकटाप्रकटरूप परिचय स्वयमपि
समकारि स्वनीयकृतिसन्दर्भेषु । यमध्यादेपा काव्यत्रयी तत्र प्रत्यक्षा तथा च
तत्कृतिरूप गणधरसार्धशतक गुरुपारतन्त्र्य नाम ग्रन्थद्वयमप्यत्र परिशिष्टप्रदर्शित-
मुपयुक्त प्रेक्ष्यते ।

प्रदृश्यतेऽद्यापि प्रस्तुतस्य सूरेर्निर्शासचूर्ण्योदि पुस्तक प्रतिकृत्योपपन्नप्रमुख च
जेसलमेरुदुर्गादौ । किञ्चित्तसूरिशिष्येण जिनरक्षितसाधुना वि स ११७० वर्षे

१ श्रीमद्विक्रमनगरे राजञ्जीराजसिंहनृपराज्य । मनेकभक्त्याकप्रबोधसूयोंदय सन्दर ॥
चतुराननवदनेन्द्रिय-रस-चसुधासमित लम्बये । श्रीमद्विक्रमनृपती निरान्तःस्ताप दृक्वर्ष ॥

—P P २, १२८

२ जेसलमेरुभा० सूची (पृ २३, ३१ अप्रसिद्ध पृ ५०) विठारुनाया ।

वि स १५५३ वर्षे पद्ममन्दिरगणि —

“प्राप्तोपसम्पद्विभवस्तदन्ते द्विधाऽपि सूरिर्जिनवल्लभोऽभूत् ।
जग्रन्थ यो ग्रन्थमनर्थसार्थप्रमाथिन तीव्रक्रियाकठोर ॥”

—ऋषिमण्डलवृत्तौ (प्रश० श्लो० ७)

वि स १६१९ वर्षे साधुकीर्तिगणिना जिनवल्लभीयसङ्घपट्टकस्याप्रचूरिर्व्यधायि ।

वि स १६४० वर्षे पाठकपुण्यसागर —

“स जयताज्जगतीजनवल्लभ परहितैकपरो जिनवल्लभः ।

चतुरचेतसि यस्य चमत्कृति रचयतीह चिर रुचिर वच ॥”

—जिनवल्लभीयप्रश्नोत्तरपष्टिशतककाव्यस्य लघुवृत्तौ ।

वि स १६४६ वर्षे समयसुन्दरगणि —

“कृत्वा समीपेऽभयदेवसूरि येनोपसम्पद्ग्रहण प्रमोदात् ।

पपौ रहस्यामृतमागमानां सूरिस्तत श्रीजिनवल्लभोऽभूत् ॥”

—अष्टलक्षार्थी (प्रश० श्लो० ११)

वि स १६५१ वर्षे पाठकगुणविनय —

१ एनां जेसलमेरुनामि नगरे प्रारब्धवानश्विनी—

कोट्टे वागुरुपद्ममन्दिरगणि पूर्णविकारानु व ।

वर्षे वह्नि-शाराशुगोष्ठुपमिते वैशाखपुक्लप्रयो—

दस्या पुक्करोद्भवे गुमतमे योगेऽल्पधीशेखर ॥ —ऋ. म. ३

२ तच्छिष्येण सुविहिता सुगमय साधुकीर्तिगणिनाऽपि ।

एकोनविंशममधिषष्ठोऽष्टादशवत्सरे प्रवरे ॥

मापस्य गुप्त्रपक्षे पद्मम्यां प्रवरयोगपूर्वायाम् ।

विपुषे प्रपठयमाना समन्तमुपशयिनी मन्त्रु ॥ —सह० अक्षर ।

३ समर्पिता विक्रमसप्तपुरेऽगौ वृत्तिविषय-धाधि-रसेन्दु १६४० वर्षे ।

गुरो गुम्भभगवद्दोदशम्यां धीजैनचन्द्राभिषमुरिराग्य ॥ —प्रश्नो० वृत्ति ।

४ धीश्वरमनुरसार्त्त समय रस-जलधि-राग-सो[म]प्रमते ।

धमत्तामपुरेऽस्मिन् वृत्तिरियं पूर्वा नीता ॥ —अ. र

५ धीजिनचन्द्रगुप्तां तेषां धमत्तामपुरेऽस्मिन् ।

राग्ये विविदिनि येन वृत्तिरियं विषयहृत् ॥

वाचकरगुणविनये धीमत्तामपुरेऽस्मिन् ।

हमत्तामपुरेऽस्मिन् वाधि-शर-कायेन्दु १६५१ विनये ॥ —६ त. १.

“ तच्छिष्यो जिनदत्तसूरिरभवचारित्रिणामग्रणी-

र्यो मध्येसमय विधिं च विषय सत्पारतन्त्र्य तत्र ।

एता सिद्धपदत्रयीं त्रिपथगा लब्ध्वा यथा मातृका

व्याशिष्टाहितलक्षण कृतमुखो विश्व यथा शाब्दिक ॥

लोला दोलाधिरोहात् कननशिखरिण कन्दरोत्सङ्गरङ्ग-

क्षोणीमक्षूणशोभाधिमवेशयिता पूर्णहृन्नेत्र-कर्णा ।

जीवातून् श्रोत्रवृत्तेर्निशमनमनसामन्तरङ्ग न मात

शङ्के गानच्छलेन त्रिदिन्युवतयो यद्गुणानुद्गिरन्ति ॥ ”

—पञ्चलिङ्गीनिररणप्रान्ते (श्लो० ९-१०)

“ जज्ञे श्रीजिनदत्तयत्यधिपति शिष्यस्ततस्तस्य य

सिद्धाताद् विधि-पारतन्त्र्य-विषयाभिख्यामभिरयान्वित ।

आसाद्य त्रिपदीं त्रिधुर्वलिमिन व्यध्व वृष-नसन

चिच्छेद प्रतिपथिन सुमनसा व्यक्तक्रमप्रक्रम ॥

लान्ण्यानसजो यथा पतिरपा नो परितक्षोभित

शङ्कीन सुसदा सुवर्णसुभगो नेचै सुरागाश्रय ।

य कल्पद्विष्व हुतार्पितफलो नोद्यत्सदापल्लव

साम्य यस्य तथापि शस्ययशसस्तै कुर्वते वालिशा ॥ ”

—सङ्घपट्टकनिवृत्तिप्राप्ते ।

वि स १२८९ वर्षे पूर्णमद्रगाणि —

“ भास्वास्तत समुदगाज्जिनदत्तसूरि-

र्भव्यारिदचयनोवनिधानदक्ष ।

गान स्फुरति विधिमार्गपिकासनैक-

तानास्तमोविदलनप्रवणा यदीया ॥ ”

—धन्य शालिमद्रचरित्रे (जे भां सूची पृ २)

वि स १२९३ वर्षे जिनपालगाणि —

“ जिनदत्त इति श्रीमान् सूरिस्तत्पदभूषण ।

जज्ञे स ज्ञानमाणिक्यरोहणो विप्रिपोषण ॥ ”

—द्वादशमुलकनिवरणप्राप्ते ।

“ तच्छिष्यो जिनदत्तसूरिरभयचारित्रिणामप्रणी-

यों मध्येसमय निर्वि च निपय सत्पारतन्त्र्य तया ।

एता सिद्धपदत्रयीं त्रिपथगा लब्धा यथा मातृका

व्याशिष्टाहितलक्षण कृतमुखो विश्व यथा शास्त्रिक ॥

लोला दोलाविरोहात् कननशिखरिण कन्दरोत्सङ्गरङ्ग-

क्षोणीमक्षूणशोभानविमविशयिता पूर्णद्वन्नेत्र-कर्णा ।

जीवातून् श्रोत्रवृत्तेर्निशमनमनसामन्तरङ्ग न मात

शङ्के गानच्छलेन त्रिदिग्द्युनतयो यद्गुणानुद्गिरति ॥ ”

—पञ्चलिङ्गीनिरणप्राप्ते (श्लो० ९-१०)

“ जज्ञे श्रीजिनदत्तयत्यधिपति शिष्यस्ततस्तस्य य

सिद्धान्ताद् त्रिधि-पारतन्त्र्य-निपयाभिख्यामभिरयान्वित ।

आसाद्य त्रिपदीं त्रिबुर्वलिभिन् व्यध्व वृषन्सन

चिच्छेद प्रतिपद्यन् सुमनसा व्यक्तरूपप्रक्रम ॥

लान्प्यानसंगो यथा पतिरपा नो पर्वतक्षोभित

शङ्कीन दुसदां सुवर्णसुमगो नोच्चै सुरागाश्रय ।

य कल्पद्वुरिव द्रुतापितफलो नोद्यत्सदापल्लव

साम्य यस्य तथापि शस्ययशसस्तै कुर्वते बालिशा ॥ ”

—सङ्घपट्टकनिवृत्तिप्रान्ते ।

वि स १२८९ वर्षे पूर्णमद्रगणि —

“ भास्वास्तत समुदगाज्जिनदत्तसूरि-

र्भव्यारविन्दचयगोबन्धनदक्ष ।

गान स्फुरति विप्रिमार्गविकासनैरु-

तानास्तमोनिदलनप्रवणा यदीया ॥ ”

—धन्य शालिमद्रचरित्रे (जे मां सूची पृ २)

वि स १२९३ वर्षे जिनपालगणि —

“ जिनदत्त इति श्रीमान् सूरिस्तत्पदभूषण ।

जज्ञे स ज्ञानभाणिक्यरोहणो विधिपोषण ॥ ”

—द्वादशमुलकनिरणप्राप्ते ।

वाचनोत्पुसनोल्लसितयुगप्रधानपदवीविभ्राजिपिराजिराजहसिकाऽऽसिकावन्धनिर्वन्धस्थानचरणचङ्क्रमणरमणप्रधानमानस परिहृतपरिग्रहो(हा)ग्रहमात्रातपदूत(त्यद्भुत)चित्रचारित्रसम्पदु(१)रिर्मगवान् श्रीजिनदत्तसूरिभूरिमव्यनव्यतरब्रह्मलुता[लता]मितानतानवोच्छेददक्षनिर्पेक्षपिनेकविमलजलसेकप्रस्य गणधरसार्धशतकाभिख्य प्रकरण चिकीर्षु + + + "

—गणधरसार्धशतकबृहद्भूतौ (प्रारम्भे) ।

प्रस्तुतजिनदत्तसूरिप्रशिष्यजिनपतिसूरिशिष्येण सुमतिगणिना जिनदत्तसूरि-
स्वर्गमनादनन्तर चतुरशीतितमे नि स १२९५ वर्षे समर्थिताया जिनदत्तसूरीयगण-
धरसार्धशतकस्य बृहद्भूतानित्यमुदलेखि जिनदत्तसूरि-चरितम्—

“ अधुना पूर्वाचार्याम्नायप्रतिपादनप्रसङ्गादद्भुतनिधानाना श्रीजिनदत्तसूराणा

जन्म दीक्षाऽऽदि मेतत्प्रकरणकाराणा यथाश्रुति [यथास्मृति] किञ्चिच्चरितमुक्ती-
र्यते । तथाहि किल पूर्वं श्रीजिनेश्वरसूरिसत्कश्रीधर्मदेवोपाध्या

यस्य सयताभिर्गीतार्जभिर्धनलक्कणे चतुर्मासी कृताऽऽसीत् । तत्र च क्षपणकभक्त-
वाञ्छिगश्रावरूपत्नी बाह्यदेवीति नाम्ना पुत्रसहिता तासा साध्वीना पार्श्वे धर्म
श्रोतु समागच्छति । ता अपि तस्या विशेषेण धर्मकथाऽऽदिक कथयन्ति । पुरु-
षलक्षण शुभाशुभ च ता गुरुपदेशाद् निदन्ति, तस्या पुत्रस्य प्रवानलक्षणानि
पश्यन्ति, तल्लामनिमित्तं च तमातर बह्वाक्षिपति । किं बहुना ? तत्राऽऽक्षिता
यत्र [सा] कथितकारिणी जाता । ततो भणिताऽऽर्यैकभिर्धर्मशाले ! एष त्वदीय
पुत्रो निशिष्टयुगप्रवानलक्षणरस्तदेन यद्यस्मद्गुरुणा प्रयच्छसि, तदा तत्र महान्
धर्मो भवति, किञ्चैप समस्तजगमुकुटभूतो भवति । तयाऽपि [तत्] प्रतिपन्नम् ।
ततश्चतुर्मास्यनन्तर श्राद्धर्मदेवोपाध्यायाना स्वरूप कथित यदस्माभिरत्र पात्र(रत्न)मेक
प्राप्तमस्ति, यदि युष्माक प्रतिभास्यति । तत शीघ्र समागता [श्री] धर्मदेवोपाध्याय ।
दृष्टश्चासौ ज्ञात च निश्चित न सामान्यपुरुष एष, किं तर्हि गुरुतरपदयोग्यो मयिष्यति ।
तमाता पृथा ' तत्र सम्मत यद्येव दीक्ष्यते ? ' । तयोक्त पुष्पपात्रया—' मगनन् (न्त) !
प्रसाद कृत्वा कुरुतेन येन ममापि निस्तारो भवति ' । पुन पृथोपाध्यायै—' कियद्वर्ष-
प्रमाणोऽयम् ' । तयोक्तम्—' एकादशशतद्वात्रिंशत्सप्तसरे ११३२ जात ' इति ।
तत एकादशशतकचत्वारिंशत्सप्तसरे ११४१ शुभलभे तस्योपाध्यायैर्दीक्षा प्रप्ता नाम
च वृत सोमचन्द्र इति ।

तैरुक्तम्—‘ त्वदीयस्त्राने पापाणो धृतः ’ । सोमचन्द्रेणोक्तम्—“ कश्चित् पापाण कश्चिन्ने-
त्यधुनैव ज्ञास्यते, यावती च पञ्जिका भणिता, तावती मां पृच्छन्वेतानपि, यथार्थं यो
न व्याख्यास्यति स एव पापाणः ” । आचार्येणोक्तम्—‘ मो सोमचन्द्र ! त्वां प्रज्ञाऽऽदि-
सौरभगुणाढ्य कस्तूरिकां जानाम्येव, परमेतैर्मूर्खैः प्रेरितोऽहं व्याख्यानेऽत क्षन्तव्य
भवता । एव पञ्जिका स पपाठः ।

अंशोरुचन्द्राचार्येणोपस्थापना कृता । हरिसिंहाचार्येण सर्वसिद्धान्तवाचना दत्ता
पण्डितसोमचन्द्राय तथा मन्त्रपुस्तिका । यया सिद्धान्तवाचना स्वयं गृहीता सा कपलिका
च भगवता तुष्टेन दत्ता । तथा देवमद्राचार्येणापि तुष्टेन काष्ठोत्किरण दत्तम्, येन
महानीरचरित—पार्श्वचरितादीनि चत्वारि कथाशास्त्राणि पट्टिकायां लिखितानि । एव च
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्ज्ञानी [ध्यानी] सैद्धान्तिक सर्वजनमनोहारी श्रावकाणामानन्दकारी
साध्याचारेण प्रामानुग्राम विहरति ।

इतश्च [श्रीदेवमद्राचार्येण श्रुतं जिनगुह्यमसूरीणां देवलोकगमनम् । चिन्ता समु-
त्पन्नाऽतीव चित्तसन्तापो जातोऽहो ! सुगुरूणां पदमुद्योतितम-
भूत्, परं विद्युत्तितम् । पश्चाद्] देवमद्राचार्याणामीदृशं चित्तं जातं
यदि श्रीजिनगुह्यमसूरि-युगप्रधानपदं योग्यपदस्थापनेन नोद्धियते,
तदा का भक्तिः ? । ततश्चित्तितमाचार्यैरस्मिन् गच्छे कस्तत्पदयोग्य इति चिन्तयता चित्ते
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्लभः । निश्चितमेव एव योग्यं श्रावकाणां ज्ञान-ध्यान-क्रियापरत्वे-
नानन्दकारी । पश्चात् सर्वसम्मते पण्डितसोमचन्द्राय लेखं प्रदत्तो यत् त्वया चित्रकूटे

१ गणधरसार्धशतके (गा ७७, ७९, ८१-८४, १४८) द्रष्टव्यम् । अशोकचन्द्राचार्यस्य
शिष्येणोदयचन्द्रगणिना वि० सं० ११५४ वर्षे लेखितं तादृगनीयघोषयुक्तिस्तुत्रं विद्यतेऽद्यापि
पत्तनीयजैनमाण्डागारे । तत्रस्थदवायमुल्लेख —

“ सन्तः ११५४ वर्षे वैशाखशुक्लप्रतिपदायां रविदिने श्रीअशोकचन्द्राचार्यशिष्येण उदयचन्द्रगणिना
जिनमद्रलेखकहस्ताद् विमलचन्द्रगणिहस्ताच्च ओघनिर्गुक्तिस्तुत्रं लेखितं ॥ ” P P ५, २९

अनेनैवाशोकचन्द्राचार्येण प्रसन्नचन्द्र-हरिसिंह-देवमद्रादयः सूरिपदे प्रतिष्ठिता आसन् ।
यमध्याद् देवमद्रसूरिर्जिनवल्लभ-जिनदत्तयोः सूरिपदप्रदाता बभूव । यदुक्तम्—
‘ तेभ्यः श्रीदेवमद्रसूरिभ्यः सूरिपदं आचार्यपदं दत्तं वितीर्णं कैरित्याह—अशोकचन्द्रसूरिभिः
श्रीजिनचन्द्रसूरिप्रसादीकृतानाचार्यपदे । तथा चैमिरेव प्रकरणकारिषुभिर्विद्विदशिक्षायामभ्यधायि यथा—

“ अग्निरक्षरसहोदरसहदेवगणेस्तनोऽभगच्छिष्यः । सूरिस्त्वशोकचन्द्रो जिनचन्द्राचार्यप्राप्तपदः ॥ ”

उक्तं च तत्रैव तेरेव यथा—

मणित उपाध्यायै सर्वदेवगणिस्त्वया [कियद्वर्षाणि] प्रतिपाल्य एष, सर्व

बाहिर्भूमिनयनादिक, कार्यमस्य क्रियाकलापश्च शिक्षणीय इति ।
वाक्ये प्रतिभा

सूत्रादिपाठस्तेन पूर्वं स्वगृहस्थितेनैव कृतोऽस्ति । ' करेमि
मते । सामाङ्य' इत्यादि पाठ्यते । प्रथमव्रतदिन एवासौ सोमचन्द्रमुनिर्नीतोऽस्ति
बाहिर्भूमौ सर्वदेवगणिना । [अज्ञानत्वादुदगतक्षेत्राणि तेन त्रोटितानि । तत शिक्षानि-
मित्त रजोहरण मुखवस्त्रिका च गृहीता सर्वदेवगणिना] मणितश्च व्रते गृहीते किं
क्षेत्राणि त्रोट्यन्ते ? तद् गच्छ स्वगृहम् । ततस्तदैवोत्पन्नप्रतिमेन तेनोक्तम्—' युक्त
कृत गणिना, पर मम चोटिकाऽऽसीत् तां दापय येन गच्छामि' इत्युक्ते गणेश्वर्यम-
भूदहो ! लघोरपि कौटुकं सदुत्तरत्वमेतस्य ? किं सम्प्रति प्रतिवचन दीयते ? । एषा
वार्ता धर्मदेवोपाध्यायस्याग्रे जाता । धर्मदेवोपाध्यायैश्चिन्तितम्—' मविष्यति योग्य
एष ' ।

सर्वत्र पत्तने परिभ्रम्य लक्षण-पञ्जिकाऽऽदिशास्त्राणि मणितुमारब्ध्व सोमचन्द्र ।

एव च भावडाचार्य-धर्मशालायां पञ्जिकाभणनार्थमेकदा गच्छ-
विद्याध्ययनम्

नुद्धतेन केनापि प्रतिपादितो यथा'ऽहो सितपटा ! कपलिका-
ग्रहण किमर्थम्' । सोमचन्द्रेणोक्तम्—“ त्वदीयमुखचूरणार्थमात्मीयमुखमण्डनार्थं
च ” । गतोऽसौ निरुत्तरो न किमपि वक्तुं शक्तिः ।

भणनस्थाने गतस्तत्रानेकेऽधिकारिपुत्रा पञ्जिका भणन्ति । कदाचित् तेनाचा-
र्येण परीक्षार्थं पृष्ट—'मो सोमचन्द्र ! न विद्यते वकारो यत्र स नञकार इति यथार्थं
नाम ” । प्रतिभाप्रता प्रोक्त इति सोमचन्द्रेण—“ भैरवानेदयन्त्वाचार्या, किं तर्हि
नञकरण नञकार इति व्युत्पत्ति कार्या ” । आचार्येण ज्ञातम्—' अहो ! अत्यन्त सदुत्तर
एष, अनेन सह वक्तुं न शक्यते ' ।

अन्यदा छेचिदिने व्याख्यानभणनाय न गत । व्याख्याने व्यवस्था चेदृशी
ययोकोऽपि ष्ठात्रो नामष्टति, तदा व्याख्यानं न भणयाचार्य इति । ततो व्याख्यानम-
भणयाचार्ये सगर्वमणितमधिकारिपुत्रे—' आचार्यमित्रा ! सोमचन्द्रस्य स्थाने एष पापाणो
भूतो भणत यूय व्याख्यानम् ' । ततस्तदुपरोधेन मणित व्याख्यानम् । द्वितीयदिने
मन्नागत सोमचन्द्र पप्रच्छ ष्ठात्रा—' व्यतीतेऽहि किं मां विना मणितं गुप्तामि ' ।

१ ' अयं हि दस्य सर्वदेव' इत्यर्थः । यत्राहो निश्चयः—' द्या' गणपतयामभ्युप-
गन्तो निष्पत्तिमिरति न मम वचनं स्वयम् । पूजयन्तो विदन् ।

—नवरात्रपञ्चाङ्ग (११ ८०) कृष्णो गुप्तार्णवः ।

तैरुक्तम्—‘ तदीयस्थाने पापाणो भूत ’ । सोमचन्द्रेणोक्तम्—“ कश्चित् पापाणं कश्चिने-
त्यनुनेन ज्ञास्यते, यावती च पञ्चिका भणिता, तावती मां पृच्छन्नेतानपि, यथार्थं यो
न व्याख्यास्यति स एव पापाण ” । आचार्यणोक्तम्—‘ मो सोमचन्द्र ! त्वां प्रज्ञाऽऽदि-
सौरमगुणादय कस्तूरिकां जानाम्येव, परमेतैर्मूर्खैः प्रेरितोऽहं व्याख्यानेऽत क्षतय
भवता । एव पञ्चिकां स पपाठ ।

अंशोरुचराचार्यणोपस्थापा कृता । हरिसिद्धाचार्यण सर्गसिद्धातनाचना दत्ता
पण्डितसोमचन्द्राय तथा मन्त्रपुस्तिका । यया सिद्धान्तनाचना स्वय गृहीता सा कपटिका
च भगवता तुष्टेन दत्ता । तथा देवमद्राचार्यणापि तुष्टेन काष्ठोत्थिरण दत्तम्, येन
मद्राभीरचरित—पार्थचरितादीनि चत्वारि कथाशास्त्राणि पट्टिकायां लिखितानि । एव च
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्ज्ञानी [ध्यानी] सिद्धान्तिक सर्वजनमोहारी श्रानकाणामानन्दकारी
साध्याचारेण प्रामाण्यमभिहरति ।

इतश्च [श्रीदेवमद्राचार्यं श्रुतं जिननन्दमसूरीणां देवलोकगमनम् । चित्ता समु

जिनपदमसूरी-
पदे प्रतिष्ठा

त्पन्नाऽतीतं चित्तसत्तापो जातोऽहो ! मुमुग्घां पदमुद्योतितग-
भूत, पर विवटितम् । पश्चाद्] देवमद्राचार्याणामीदृशं चित्तं जातं
यदि श्रीजिननन्दमसूरी—युगप्रदानपद योग्यपदस्थापनेन नोद्विष्यते,

तदा का भक्तिः ? ततश्चित्तितमाचार्यैरस्मिन् गच्छे कस्तत्पयोग्य इति चित्तयतां चित्ते
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्लज्ज । निश्चितमेव एव योग्य श्रावकाणां ज्ञान-ध्यान-क्रियापरलो-
नानन्दकारी । पश्चात् सर्वसम्भवे पण्डितसोमचन्द्राय ज्ञेयं प्रदत्तो यत् त्वया चित्रकूटे

१ गणधरणाधेयतये (सा ७७, ७९, ८१-८४, १४८) इत्युक्तम् । अलोफय-शान्तवैभवं
शिष्येणोदयचन्द्रगणिना वि० सं० ११५४ वर्षे एतन्नाम शास्त्रप्रीयमोपश्रुतिविस्तृतं शिष्योऽद्यापि
पत्तनीयजनमाण्डगारे । तत्रत्यश्चायमुद्धेत्य —

“ यवत् ११५४ वर्षेवैशाखशुक्लप्रतिपदायां रविदिने श्रीअशोकप्रशासकशिष्येण उदयचन्द्रगणिना
जिनमद्राचार्येण कृतं दत्तं विमलचन्द्रगणिहस्त्याम् ओषधिर्युक्तिपत्रं लिखितं ॥ ” P P ५, २९

• ओनेवाशोकयन्द्राचार्येण प्रसन्नचन्द्र-हरिसिद्ध-देवमद्राचार्यैः सूरिपदं प्रतिष्ठितं आगतम् ।
यमन्यादं देवमद्राचार्यैर्जिनवक्त्र-जिनदत्तयोः सूरिपदप्रदाता अभूव । यदुक्तम्—
‘ तस्य श्रीदेवमद्राचार्यस्य सूरिपदं आचार्यपदं दत्तं विस्तीर्णं वैरित्याह—अशोकयन्द्राचार्यैः
श्रीजिनचन्द्राचार्यैः प्रदातं । तथा वैमिरेव प्रकरणकाष्ठिभूमिर्दिशिकासामम्यपायि यथा—

“ अभिरुच्यरगहोदरस्तद्वैवर्ग्येणोऽमवच्छिन्नं । सूरिरुच्यारुच्यं जिनचन्द्राचार्यप्रदातम् ॥ ”

उक्तं च तत्रैव तत्रैव यथा—

शीघ्र समागतव्यम्, येन श्रीजिनवल्लभसूरिपदप्रतिष्ठायामपि नागतोऽभू । बहवश्च तत्पदे स्थातु, लम्बकर्णा गौरवर्णा, श्रीपर्णपर्णाक्षा साक्षादिव मकरध्वजा गूर्जरत्रासज्जाता सयता अभ्युद्यता आसन्, पर योग्यता गुरव एव निदति किं बहुना ? । देवमद्राचार्या पण्डितसोमचन्द्रोऽन्येऽपि साधनश्चित्रकूटे समाजग्मु । सर्वेऽपि लोको वेत्ति सामान्येन श्रीजिनवल्लभसूरिपदे सूरिपदस्थापन भविष्यति, न ज्ञायते कश्चिदुपप्रेक्ष्यति । श्रीजिनवल्लभसूरिप्रतिष्ठिते साधारणसाधुकारिते श्रीमहावीरचैत्ये पदस्थापन भविष्यति । तत स्वपरिभावितलग्नदिनादर्वागदिने आदेवमद्राचार्यैरेकान्ते मणित पण्डितसोमचन्द्रगणिर्यदुतास्मिन् दिने युष्मदीय पदस्थापनालग्न परिभावितमस्ति । ५० सोमचन्द्रेणोक्तम्—‘ युष्माक सग(म)त तद् युक्तम्, पर यद्यस्मिँल्लग्नैः स्थापयिष्यत तदा न चिराय जीवित भविष्यति । घण्टा दिनानामुपरि शनैश्चरवा[स]रे यल्लभ भविष्यति तत्रोपनिष्ठाना त्वस्माक चतुर्दिक्षु विहरता चतुर्निध श्रीश्रमणसङ्घ श्रीजिनवल्लभसूरिवचने प्रभूतो भविष्यति चिरञ्जीवित्य चै’ । श्रीदेवमद्राचार्यैरुक्तम् ‘ एतदेव वयमपि गनेष्यामहे, तदपि लग्न न दूरे, तत्रैव भवतु’ । ततस्तस्मिन्नेव दिने श्रीजिनवल्लभसूरि[पदे निस्तरे]ण सध्यासमये लग्नवेलाया सस्थापिता श्रीजिनदत्तसूरिनामानो युगप्रनरास्ततो वादित्रैर्वाद्यमानै समागता वसतौ । प्रतिक्रमणानंतर वदनक दत्त्वा आदेवमद्रसूरिभिर्मणितम्—‘ देशाना कुरुत’ । तत सिद्धान्तोक्तोदाहरणानुसारिहारिसुधासारणिकरणिगीर्णवाणीप्रवधेन तत्रा कृता पूज्यै श्रीजिनदत्तसूरिभिर्देशना यथा ‘ ह्रस्वशरीर श्यामवर्णोऽय किमियुष[वेक्ष्यते ? किं न सन्त्यन्ये गौरवर्णा लम्बकर्णा निशाललोचना गच्छमन्ये साधव ?’ इत्यादि कालुष्यमपहाय सर्वा प्रजा रञ्जिता सती म्रणति—‘ अहो ! सिंहानां पदे सिंह एवोपनिष्ठो विराजते । धन्या श्रीदेवमद्राचार्या यैरिदं पात्ररत्न परीक्षितम्, किमस्मादृशा स्थूलमतयोऽन्तर्लक्षणानि जानन्ति ?’ ।

‘ सूरि प्रसन्नवद्रो हरिर्बिहो देवमद्रसूरिपि ।

सर्वेऽन्येऽपि विहिता सूरिपदोक्तवद्देण ॥ ”

—गणपराधरातक (गा ८४) वृद्धतौ शुभतिगणि ।

१ ‘ तथा च विविदितापाम्बुमुक्तम्—

इतिऽप्यभवदशान्त्यगूरे धीश्रुतगपदम् । समस्तस्य ततो मत्वा चैत्यवागाऽस्मि पापहृ ॥ १ ॥

धीमद्वैवतुरीयार्थगूरिजिनभक्त्य शिष्येण । चिनमभेन मलिना चैत्यनिर्वाय परित्यक्त ॥ २ ॥

अत्रात्रि—मदेन देवमदेन सूरिणा । धीचिनइतुर्दसिम्न वाऽऽसि गूरिदे इति ॥ २ ॥

—ग गा ४ (गा ८४) वृद्धतौ शुभतिगणि ।

२ अत्र विषय विरुद्धदिना कारणवत्प्राप्त्यली निरीजिताया ।

३ ‘ य ११६९ देवमद्रसूरिपदेन इति च पाठस्य चो ।

अयस्मिन् दिने विज्ञप्ता श्रीजिनदत्तसूरय श्रीदेवमद्राचार्यैर्यत् कतिपयदिनान्तर
 कतिचिद् दिनानि श्रीपत्तनाद् वहिर्निहर्तव्यम् । श्रीजिनदत्तसूरिभिरुक्तम्—‘एष विवास्याम् ।
 अपरदिने जिनशिखरेण सावुपिपये किञ्चित् कलहादिकमयुक्तं कृतम् । ततो
 औदार्यम् देवमद्राचार्यैर्गल्ले गृहीत्वा निष्कासित । ततो यत्र श्रीजिनदत्तसूरयो
 वहिर्गच्छति, तत्र गत्वा स्थित । तत्र गतानां पूज्यानां पादयोर्लिंगानां
 दीननागप्रादीन्—‘ प्रभो ! मदीयोऽयमन्याय एकवारं क्षतव्यः, न पुनः करिष्यामि ।’
 ततः कृपोदधयः श्रीजिनदत्तसूरयस्तः प्रवेशयामासुः । पश्चाद् देवमद्राचार्यैरुक्तम्—
 ‘युष्माभिर्न युक्तं कृतम्, एष दुरात्मा न भवतां मुखानहो भविष्यति । पामनोऽस्यैतस्य
 वहिर्निष्कासनमेव श्रेयः ।’ पूज्यैरुक्तम्—“ श्रीजिनगुरुभिसूरिपुष्टे लग्नोऽयं यावद-
 नुवर्तयितुं शक्यते तावदनुवर्त्यते ” । श्रीदेवमद्राचार्यादयोऽन्यत्र विहारं चक्रुः, कालेन
 स्वपदं सम्प्रापुरिति ।

[श्रीजिनदत्तसूरिभिरपि श्रीपत्तनाद् विजिहीर्षुभिः श्रीदेव—गुरुस्मरणार्थमुपनासत्रय

मरस्थलादिषु
 विचरणम्

चक्रे । ततो देवलोकात् श्रीहरिसिंहाचार्य आगतः ‘ किमर्थं स्मृतोऽ-
 हम् ? ’ इत्याच ।] श्रीजिनदत्तसूरिभिरुक्तम्—‘ कुत्र विहरामः इति
 हेतुना ’ ततो ‘ मरस्थलादिषु निहर्तव्यम् ’ इत्युपदेशं दत्त्वा गतोऽ-

दर्शनं श्रीहरिसिंहाचार्यम् । यावत् तत्रैव तिष्ठन्ति पूज्या लब्धोपदेशास्तां नमस्स्थली
 वास्तव्या मेहर-भोस्य(प)र-वासल-भरतादयः श्रानका व्यग्रहारेण तत्र सम्प्राप्ताः ।
 ततः श्रीजिनदत्तसूरिगुरुं दृष्ट्वा वचनं च श्रुत्वाऽतीतं तुष्टाः श्रीजिनदत्तसूरीन् गुरुत्वेन
 प्रतिपन्नाः । भरतः सुगुरुपार्श्वे वाचकत्वेन स्थितः, अन्ये तु मेहर-भोस्य(प)रादयः
 स्वस्नाने गताः स्वकुटुम्बाग्रतः प्रभुवर्णनं कुर्वन्ति—‘ एवविधा शुद्धचारित्रिणः श्रीजिन-
 दत्तसूरयः ’ इत्यादि । एव तत्र देशे प्रवेशो जातः ।

ततो नागपुरे निहताः । तत्र श्रानकघनदेवः श्रेष्ठं प्रतिपत्तिं करोति । [श्रुत्वाऽऽ-

नागपुरे सवाद

यतनानायतनादिभिचारं मणितं वनदेवेन—‘ भो आचार्य ! यदि
 मद्मणितं करोषि, तदा सर्वोऽपि श्रानकवर्गस्त्वत्पृष्ठलग्नः परिवारभूतो
 भवति । ’] पूज्ये किलाजानानेरिवाभिहितम्—“ घनदेवश्रेष्ठिन् ! किं तत् ? ” घन-

देव उवाच—

“ आयतनमनायतनं विधिमविधिं चैव सर्वत्रिपयेऽपि ।

नो चेत् कथयसि लगयामि मेदिनीं तत्र(तदा) पृष्ठे ॥ ”

तदाकर्ण्योक्त श्रीपूज्यै —

“ धनदेव । तावकीन वचन कुर्मोऽथवा नु तीर्थकृताम् १ ।

यदनायतन सूत्रे भाणित तद् ब्रूमहे नियतम् ॥ १ ॥

उत्सूत्रभाषणात् पुनरनन्तसार[कार]णाद् बहुश ।

किं लोकेन त्वप्रोगिणो भवेत् प्रचुरो माक्षिकासङ्ग ॥ २ ॥

किञ्च—मैत्र मस्था बहुपरिकरो जनो जगति पूज्यता याति ।

येन [बहु]तनययुक्ताऽपि शूकरी गूयमश्नाति ॥ ३ ॥ ”

तद् वचनमतीव कर्णकटुक दुःखदमभूद् धनदेवस्य । भवतु, तथापि गुरुणा
युक्तमेव वक्तव्यम् । यत —

“ रुंस्तउ वा परो मा वा विस वा परियत्तउ ।

भासियव्वा हिया भासा सपक्खगुणकारिया ॥ ”

इति सिद्धान्तप्रामाण्यात् केपाञ्चिद् विवेकिना [पुन]स्तद् वचन रुचितम् ।

ततो नागपुरादजयमेरौ विहृता । तत्र च ठ० आसधर—साधु (साधारण) —

रासलप्रभृतिश्रानका सति । श्रीजिनदत्तसूरयो देववन्द-
नार्थं बाह्णदेवगृहे गच्छति । अन्यदा तत्राद्य आचार्य
आगतः ।, स च पर्यायेण लघुरपि चेत्ये देववदनार्थं

गनानां गुरुणा व्यग्रहार नाकरोत् । ततः ठक्कुराशाधरप्रभृतिश्रानकैरुक्तम्—‘ किमत्र

गच्छतां फलम् १, यदि युक्तं न प्रवर्तते ’ । ततो वन्दनादिव्यग्रहारो निवृत्तः । ततः

श्रावकैर्विहृतोऽर्जोराज —‘ देवास्माकं श्रीजिनदत्तसूरयो गुरुव समागता सति ’ ।

राज्ञोक्तम्—“ मद्रम, यथाऽऽगता कार्यं कथयत ” । श्रानकैरुक्तम्—‘ देव । भूमि-

खण्डमेकमग्रलोस्पते, यत्र देवगृहादिधर्मस्थानानि श्रानकाणां स्वनुदुम्बसदनानि च

सम्पाद्यन्ते ’ । पदचादर्जोराजेनोक्तम्—“ दक्षिणादिग्रामे य पर्यस्तस्मिन् स्थ(भूत)

छे यद् देवगृहादिकं रोचते, तत्र शङ्खं कुरत, आमीयगुरुवद् च मम दर्शनीया ’ ।

एतत् स्वरूपं प्रभूणामग्रे श्रानका अचारयन् । प्रभुभिः परिभाष्य भाषितम्—“ भो ! य

एवमस्मदर्शनोत्कण्ठितो नरेद्रमस्मिन्नाकारिते गुण एव स्यात् ” । ततो गुरुवचनमनु-

कूट्यदमि श्रावकैर्भव्यवासरे तत्राहृतोऽर्जोराज आगतः । क्षिप्रमेव नमस्कृता श्रीजिन

दत्तसूर्य । अमिनन्दित आशारादेन प्रभुभिः । तथा चाशारादि —

“ मित्रं मित्रं विनिर्माण-स्थिती-प्रत्ययेन ।

सन्तु राजेन्द्र ! भूयै ते मया श्रानति शङ्करा ॥ १ ॥

त-ग-नीतिश्चित्ते वसति नितरा लब्धविश्रान्तिरुच्चै

श्रीरस्याङ्गे मुजयुगलमप्याश्रिता विक्रमश्री ।

एपोऽत्यर्थं क्षिपति बहुमिलोकवाक्यै प्रियो मा-

मित्यणोराड् ! भ्रमति भुवन कीर्तिरस्ताश्रया ते ॥ ” इत्यादि ।

सद्गुरुमुखकमलाग्निर्गतमारतीमारुर्घ्यं तुष्टो राजा वभापे—‘ सदेवात्र तिष्ठन्तु सुगुरवः ’ । गुरुभिस्वक्तम्—“ युक्तमुक्त महाराजेन परमस्मदीया स्थितिरेषा यत् सर्वत्र विहारक्रम क्रियते लोकोपकाराय । अत्र पुन पुनरागमिष्यामो यथा युष्माक समाधान मग्निष्यति तथा विधास्यामः ’ । तत् समाधानेनोत्थितो राजा ।

तत् ठक्कुर आशाधरो मणित पूज्यैर्यथा—

“ इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यानदास्ति सम्पादियम् ।

निपदि नियतोदयाया पुनरुपकर्तुं कुतोऽनसरः ? ॥ ”

अत स्तम्भनक-शत्रुञ्जयोजयन्तकल्पनया पार्श्वनाथ-ऋषभनाथ-नेमिनाथविम्ब-स्थानानि परिभाजनीयानि । उपर्यम्बिकादेवकुलिका तले च गणधरादिस्थान चिन्तनीयम् ” । इत्यभिधाय श्रापूज्यैर्वाग्ग(गज)डदेशे सुशकुनेन कृतो विहार ॥

तत्रत्यलोकाश्च [श्रीजिनबल्लभसूरिप्रिये प्रागेन समाहितचेतसोऽभून्, तन्ना

मग्रहणेऽपि नमनशीलास्तेषां देवलोकगमनवार्तामारुर्घ्यं तेषां पदे ये सस्था-
वागजडवेशे
विहार
पितास्ते-ज्ञान-यानगुणोपेता] श्रीमहागौरवदनारविन्दविनिर्गतार्थं श्रीसु-
धर्मस्वामिगणधराचितसिद्धा तवेदिन श्रीजिनदत्तसूरिनामान मुगुरवो

युगप्रधानास्तीर्यकररूपा अत्रास्मदेशे विद्वता सन्ति ’ इति चोपश्रुत्य हृष्टा दर्शनोत्काण्ठता स्तत्पादाम्भोजमन्दनार्थमायाता । तत् श्रीपूज्यदेशेनां श्रुत्वा हृष्ट्वा च सौम्यताम त्यन्तमानन्दिता सञ्जाता । यद् यत् ते श्रावका पृच्छन्ति, तत् तत् कथयन्त केवलिन इव श्रीजिनदत्तसूरयस्तेषां मन समाधानमुत्पादयति । केचन सम्यक्-व केचन देशविरति केचन सर्गविरतिं तुष्टा सतस्ते गृह्णन्ति । एव च पूज्यैस्तत्र व्रतिनो बहव कृता व्रतिन्यश्च तस्मिन् प्रस्तावे द्विपञ्चाशत् कृता श्रूयन्ते । तस्मिन्नेव प्रस्तावे जिनशेखरमुपाध्याय कृत्वा कातिचित्साधुसहित रद्रपल्यां विहारक्रमेण प्रेषयाञ्चन् । स च तत्र करोति, स्वजनास्तत्र सन्तीति तेषां समाधानहेतोः ।

तथेद स्वरूप जयदेवाचार्यं स्वस्थानस्थिते श्रुत यत्—‘ श्रीजिनबल्लभसूरिपदे [प्रति-

ष्ठिता] श्रीजिनदत्तसूरय सर्वगुणोपेता अत्र देशे विहारेणायाता ’

जयदेवाचार्यस्य
सम्प्राप्ति

इति । तत्तद्विचिन्तितं ते —‘ शोभन सञ्जात श्रीजिनबल्लभगणेशचैत्य वासपरिवारेण श्रीअमयदेवसूरिपार्श्वे वसतिवासप्रतिपत्तिं कृतां

श्रुत्वा प्रागेनास्माक वसतिगसाभिप्राय उत्पन्न आसीद्, इदानीं गत्वा दृश्यते ते

सुगुरम् । ततस्ते सपरिवारा वदनार्थं समागता [वदिता] सविनय श्रीजिनदत्त-
सूर्य । तैश्च तथा सम्भाषिता सिद्धान्तमधुरवचनैर्यथैव परिणामोऽभूद् यदुत-
' एत एव भवे भवेऽस्माकं गुरवो भूयासु ' । पश्चाद् मव्यदिने उपसम्पद गृहीत-
वत् श्रीजयदेवाचार्या पश्चान्नालोकेन सनत्कुमारचक्रवर्तिवत् ।

तथा श्रीजिनप्रभाचार्या कैवलिकापरिज्ञानेन सर्वजनप्राप्तिद्वारे च तुरष्क [भूम्या

जिनप्रभाचार्यस्य
चैत्यवासःप्राप्त

गता केनचित्] नायकेन ' ज्ञानिनो ज्ञात्वा पृष्ट्वा यथा—' मदीयहस्ते
किमस्ति ? ' । आचार्यैर्गणयित्वा कथितम्—' वदाम, खटिका
खण्ड वालश्च ' । स च वाल न जानाति, ततस्तेन विस्मितेन

दर्शितो हस्तो यावद् वालोऽपि खटिकायां लभ्योऽस्ति । तुरुष्काधिपस्तुष्ट आचार्यहस्त
गृहीत्वा चुम्बितवान्, ' चगा चगा ' इत्युक्तवाश्च । आचार्येण ज्ञातम्—' एष मामात्मना
सह नेष्यति । दुष्टाभिसन्धयश्चैते कदाचिदनर्थमपि कञ्चन मम सम्पादायेष्यति ' ।
इति रात्रौ प्रपलाय्य स्वदेशे गत । तत्रागतो जयदेवाचार्य वसतिमार्गप्रनिपत्तार
श्रीजिनदत्तसुरिपार्श्वे श्रुत्वा तस्याप्यभिप्राय उत्पन्नोऽहमपि चैत्यवास परित्यजामि, परम
तीव्र गाढो मार्ग एतेषां श्रूयते । ' यदि कश्चित् मुकुमारतरो वर्ममार्गं स्याद् ' इति
कैवलिकापरिज्ञानेन चिन्तयति यावत् प्रमनेलाया श्रीजिनदत्तसूर्य इति नामागतम् ।
ततश्चित्तितम्—' मा कयाञ्चिदङ्गव्यत्ययो जातो भविष्यति ' द्वितीयवेलायां गणयति
यावत् तथैव श्रीजिनदत्तसूर्य इति नामागच्छति । पुनर्निश्चयाय यावत् तृतीयवेला
यामपि गणयितुमारब्ध, ततोऽग्निपुञ्जो गगनात् पतित आकाशे वाणी चोत्थिता—
" यदि शुद्धमार्गेण तत्र प्रयोजनम्, तत् किमिति बहुधा गण [यासि ?] अ] यमेव ससार-
निस्तारक शुद्धमार्गप्ररूपक सुगुरु " इति । ततोऽसौ नि सन्देहं सन् श्रीजिनदत्त-
सुरिपार्श्वे समागत । ततो ज्ञानादित्येन मणित—' तव चूटामणिपरिज्ञानमस्मत्समीपे
न परिस्फुरिष्यति ' । तेनोक्तम्—' मा स्फुरतु, मम विविमर्गेण प्रयोजनम् ' इत्युक्ते
दत्ता तस्य स्वस्तीयोपसम्पत्ति । तत मु(स)गुर्वात्रिया निजहार ।

तथा तत्रैव स्थितानां श्रीजिनदत्तसरीणामातिशयज्ञानिनां पार्श्वे चिमञ्चद्र-

विनिष्ट निष्पादि
परिपार

गणिर्नाम चैत्यवास जयदेवाचार्य—जिनप्रभाचार्ययोर्ममतिनिपात
प्रति [पतिं श्रुत्वा यनति] मार्गमन्नाचकार । तथा तस्मिन्नेव प्रस्तावे
जिनदर्शना—' नीडमद्री माया सह प्रव्रजितौ, तथा स्थिरचन्द्र—

वरदत्तनाम्ना भ्रातरी प्रव्रजितौ ।

तथा जयदत्तानां मुनिस्त्रिपदा बभूव । तस्य च पूर्वज मन्त्रशक्तिपुत्रता
आत्मने च सर्वेऽपि रष्ट्या दुःकथितदुष्टदेयतया विनिश्चिता । एव पुनरिष्ट

श्रीजिनदत्तसूरीणा शरण गतो व्रत जग्राह । तत श्रीपूज्यै शक्तिनिधानै करुणा-
निधानैर्दुष्टदेवतातो रक्षित ।

तथा गुणचन्द्रगणिर्नाम यति सोऽपि जिनदत्तसूरिर्मिदीक्षित । स हि पूर्वं
श्रावक सन् तुरष्कैर्हस्तदर्शनेन ' चङ्गो भाण्डागारिको भविष्यति ' इति ज्ञात्वा
नाशनभयाच्छृङ्खला दृढ निबद्ध । तेन च भावनया नमस्कारलक्ष गुणितम् । तत्प्र-
भावाच्छृङ्खला स्वयमेव त्रुटिता । ततोऽलक्षितो नि सृत्य रजनीपश्चिमार्धे कस्याश्चिद्
वृद्धाया गृहे प्रविष्ट । तया च कृपया कोष्ठिकामध्ये प्रक्षित । तुरष्कै प्रेक्षितो न
लब्ध, ततो रात्रौ निर्गत्य स्वदेशे गत । एव च तेन जातसवेगेन प्रभूणा पार्श्वे-
वृत्त(व्रत) गृहीतमिति ।

तथा रामचन्द्रगणिर्जीवान्दपुत्रसहितोऽन्यगच्छाद् भव्य धर्म ज्ञात्वा श्रीजिन-
दत्तसूरीणामाज्ञा प्रतिपन्न । तथा ब्रह्मचन्द्रगणिर्व्रतमाददे ।

एतेषा मयाजिनरक्षित—शीलमद्र—स्थिरचन्द्र—वरदत्तप्रभृतिसावनस्तथा
श्रीमति—जिनमति—पूर्णश्रीप्रभृतय साध्यश्च वृत्ति—पञ्जिका—टीकाऽऽदिल-
क्षणशास्त्रमणनार्थ श्रीवाराया प्रेषिता । तैश्च तत् सर्व मणित भक्तिममहर्द्विक-
श्रावकसाहाय्येन ।

आत्मना श्रीजिनदत्तसूरयो रुद्रपत्न्या विहृता । तत्र च पति गच्छतामेकस्मिन्

रुद्रपत्न्या
विहार

ग्रामे श्रावक एक प्रतिदिन व्यन्तरेण प्रचण्डेन पीड्यते । तस्य च

पुण्येन श्रीजिनदत्तसूरयस्तत्रैव ग्रामे उत्तीर्णा । तेन श्रावकेण विज्ञत

शरीरस्वरूपम् । परिमानित श्रीपूज्यैर्यदुत—' एष मन्त्र-तत्राणामसा'यो

व्यतर । ततो गणधरसप्ततिका कृत्वा टिप्पनके लेखयित्वा तस्य व्यतरगृहीतस्य

श्रावकस्य हस्ते टिप्पनक दत्तम्, मणितश्च दृष्टिश्चात्र निवेशनीया । तेन च तथा

कृत यावदसो व्यतरो गाढतर पाण्ड्या समागत खट्वासीमाम्, शरीरे न सद्कातो

गणधरसप्ततिकाद्वयनिवेशनदर्शनप्रभावात् । द्वितीयदिने द्वारानीमा यावत् समागत ।

तृतीयदिने त्वागत एव न । श्रावकस्तु मुस्थो जात, किं बहुना ? ।

रुद्रपत्न्या सम्प्राप्ता । जिनशेखरोपा'याया श्रावकै साहिता सम्मुखमागता,

विस्तरेण मये प्रविष्टा । विंशोत्तर शत कुटुम्बानां तत्र श्रीजिनमहामूर्तिवचनव्य-
व-

१ जेष्ठमेरुर्गुणचिन्तामणिषास्वपिनाल्यन्त स्थाया प्रतिमाया अघास्तात्य पश्यते २५५ —

' सन्त ११४४ वर्षे धीमत्तरगच्छेशश्रीजिनशगरसूरिभि श्रीश्रुतपमविम्ब कारपित ॥

इत्यन समय-मच्छ-सूरिपदानि चिन्त्यानि ।

स्थित कारितम् । श्रीऋषभनाथ—श्रीपार्श्वनाथचैत्यद्वय प्रतिष्ठितम् । केचित् सम्यक्त्वधारिण ,
केचिद् देशविरतिप्राहिण श्रावका बभूवुः । केचित् सर्गनिरतिमग्रहीपुर्देवपालगणिप्रभृ-
तय । एव तेषा समाधानमुत्पाद्यात्र जयदेवाचार्य प्रेषयिष्याम इति भणित्वा पुन
पश्चिमदेशे विहृता ।

ततो वाग(गज)डदेशे समायाता व्याघ्रपुरे । तत्र स्थितै श्रीजयदेवाचार्या शिक्षा दत्त्वा

वागजडदेशे
चचरी-रचना

रुद्रपत्न्या प्रेषिता । तत्र स्थितैरेव श्रीजिनवल्लभसूरिप्ररूपितश्री-
चैत्यगृहविधिस्वरूपा चच्च(र्च)री कृता । सा च टिप्पनके लेखयित्वा
प्रेषिता मेहर-वासलप्रभृतिश्रावकाणां ज्ञानार्थं विक्रमपुरे । देवधर-

सत्सङ्गिह्याभिधानजनकगृहसमापे पौषधशालाऽस्ति । तस्यामुपविश्य श्रीजिनदत्तसूरि-
भक्तश्रावकैरुच्छ्रोतित चच्च(र्च)रीटिप्पनकम् । अनन्तरे मदोन्मत्तेन देवधरेणागत्य चच्च
(र्च)रीटिप्पनकमिति भणित्वा हस्तादुदास्य द्विधा कृत तच्चच्च(र्च)रीटिप्पनकम् । तस्य च
किमपि कर्तुं न शक्यते उक्तत्वादेव । तत्पितुरग्रे कथिता वार्ता । तेनोक्तम्—‘वाढ दुर्दान्त
एष, तथापि वारयिष्याम ’ । पुनरपि पूज्येभ्यो दत्ता श्रावकैर्मञ्जसिका । तदन्तर्लिखित चच्च
(र्च)रीटिप्पनकपाटनस्वरूपम् । पूज्यैरपि लेखार्थं मनर्थाय पुनर्लेखयित्वा द्वितीयटिप्पनक
चच्च(र्च)र्याः प्रेषितम्, लेखश्च प्रेषित । इदं च लिखितम्—देवधरस्योपरि विरूपक केनापि
न भगनीयम्, देव-गुरुप्रसादादेव भव्यो भविष्यति । तच्च द्वितीयटिप्पनक प्राप्त सत् प्रणि-
पत्य श्रावकैरुच्छ्रोतित समाधान जातम् । देवधरेण पुनर्लिखितम्—यद्यपि मया टिप्पनक
पाटितम्, तथाप्याचार्य पुनरपि प्रेषितम्, अत्र कारणेन केनापि भवितव्यम् । तत्
प्रच्छन्न परिमाणपाम्बेकान्ते किं तत्र लिखितमास्ते(मास्ति) ११ । ततो यदा श्रावका टिप्पनक
स्थापनाचार्यालये मुक्ता द्वार स्पर्शयिष्या गतास्तदा स्वगृहादुपरि चा(वा)ठकेन
प्रविश्य बहिर्द्वारे स्थापितेऽपि टिप्पनक गृहीत वाचयितुं च प्रवृत्त । ततो यदा यदा—

“ जहि उस्सुत्तनणकमु कु नि किर लोयणिहि

मारतउ ननि दांसइ मुनिहिपओयणिहि ।

निमि न ण्हाणु न पदड न [साट्टहि] साट्टणिहि

निमि जुवइहि पेमृ न नदु विआमेणिहि ॥ [का १६]

यडि अथणेयइ दिणपारे जहि ननि जिगपुरओ

दीनइ धरिट न मुत्तइ जहि जणि तूरओ । [का १८]

जहे रण्णिहि रण्णाउ ययइ १ करेयइ

एउटतमु जहि पुरेउ नि दितउ वरिपइ ॥ [का १९]

जहि सावय तवोलु न मक्खहि लिंति न य

जहि पाणहिय धरिंति न सावय सुद्धनय ।

जहि भोयणु नवि सयणु न अणुचिउ वइसणउ

सहु पहरणि न पवेसु न दुइउ वुल्लणउ ॥ [का २१]

जहि न हासु नवि हुइ [न खिइ] न रूसणउ

किचि[नि]मित्तु न दिज्जइ जहि धणु अप्पणउ ।

करहि जि बड्ड आसायण जहि ति न मेलियहि

मिलिय ति केलि करिंति समाणुमहेलियहि ॥ [का २२]' इत्यादि ।

तदर्थमवधारयति तथा तथा मनसि प्रमोद उत्पद्यते । अहो ! अत्यन्त शोभनो

जिनभवनविधि । एतदनुसारेण स्थालीपुलाकन्यायेनान्यदपि सर्वं शोभनं सम्भाव्यते ।

अतोऽत्र मार्गे मया प्रतिपत्तिं कर्तव्या, ' केवलं विम्वमनायतनं स्त्री पूजा न करोति '

एतत् सन्देहद्वयं प्रच्छनीयमस्ति' इति विचिन्त्य टिप्पणकं तथैव धृत्या सन्मार्गविहित-

चेता स्वगृहमागतो देवधर ।

इतश्च बागडदेशे स्थितैः श्रीपूज्यैरपि ये धाराया प्रेषिता आसस्ते सर्वेऽप्या-

नायिता सिद्धान्त श्रानिता । ततः स्वदीक्षितो जीवदेवनामाऽऽचार्य-

शिष्यादिभ्यः
पद-प्रदानम्

पदे सस्थापित । तथा दश वाचनाऽऽचार्या कृतास्तद्यथा वा० प०

जिनरक्षित १, वा० प० शीलमद्रगणि २, वा० प० स्थिर-

चन्द्रगणि ३, वा० प० ब्रह्मचद्रगणि ४, वा० प० विमलचद्रगणि ५, वा०

वरदत्तगणि ६, वा० भुवनचद्रगणि ७, वा० वरणागगणि ८, वा० रामचद्रगणि

९, वा० माणिमद्रगणिश्चेति १० दश ।

तथा पञ्च महत्तरा कृतास्तथाहि-श्रीमतिमहत्तरा १, जिनमतिमहत्तरा २, पूर्ण-

श्रीमहत्तरा ३, जिनश्रीमहत्तरा ४, ज्ञानश्रीमहत्तरा ५ [चेति] ।

तत्रा हरिसिंहाचार्याणां शिष्यो मुनिचन्द्राभिध उपाध्याय आसीत्, तेन च

जिनदत्तसूरि प्रार्थितोऽभूद्-'यदि कश्चिन्मदीयशिष्यो योग्यो भवता समीपे समागच्छति

तदा तस्याचार्यपदं दातव्यमेव' इति प्रतिपन्नं प्रभुभिः । ततस्तस्य मुनिचन्द्रोपाध्यायस्य

शिष्यो जयसिंहनामा मुनाद्रपदे निवेशितः । तस्यापि शिष्यो जयचन्द्रनामा पत्तने सम-

वसरणे सूरिपदे स्थापितः । द्वयोरप्यग्रे मणितं यथा 'युष्माभिरस्मदुत्तरीत्या प्रार्थितव्यमिति' ।

एव पदस्थान् कृत्वा ते[षा] शिक्षा दत्त्वा सर्वेषा निहारादिस्थानानि भणित्वा स्वयम्
जयमेरौ निहृता श्रीपूज्या । तत्र च श्रावकैश्चैत्यगृहत्रयाम्बिकाऽऽदि-
अजयमेरौ
चैत्यगृहत्रय-प्रतिष्ठा स्थानानि पर्वतप्रगुणीकृतानि सन्ति । तत श्रीजिनदत्तसूरिभि
शोभनलम्बे मूलनिवेशे जिनमदिरेषु प्रचिक्षिपिरे वासा । तत शिख
रादिनिवेश कारयामासु श्रावका ।

इतश्च श्रीविक्रमपुरे सण्हियापुत्रदेवधरेण श्रीजिनदत्तसूरिप्रेषितचच्च(र्व)रीटिप्पनक-
चर्चरी-प्रभाव दर्शनो मीलितसदृशनकारिविधिवोधेन पञ्चदशस्वकुटुम्बश्रावकसमुदाय
विक्रमपुरे विहार कृत्वा । स्वजनकत्रे० आसदेवादयो भणिता श्रावका —‘मो !
मयाऽत्र श्रीजिनदत्तसूरयो विहार कारयितव्या ’ । तस्य चाग्रे कोऽपि किमपि भणितु
न शक्नोति । श्राद्धसमुदायेन निर्गतो नागपुरे सम्प्राप्त । तदानीं च तत्र देवाचार्यो विशेष-
येण प्रसिद्धिपात्र वर्तते । देवधरोऽपि विक्रमपुरादाग(दम)त प्रसिद्धोऽस्ति जात श्रुतस्तेन ।
पश्चाद् देवगृहे व्याख्यानप्रस्तावे देवाचार्य उपविष्ट आस्ते । देवधरोऽपि पादप्रक्षालनादिशौच
कृत्वा देवगृह गत । देववदनादि कृत्वा वदितो देवाचार्य ,तेनापि पृष्टा क्षेमवार्ता । तत प्रथमत
एव देवधरेण पृष्ट आचार्य —‘भगवन् ! [देवगृहे] रात्रौ स्त्रीप्रवेश-प्रतिष्ठा-बलिविधान-
नन्यादिकयुज्यते न वा ?’ । तच्छ्रुत्वा देवाचार्यश्चिन्तयति—‘निश्चित कथचिज्जिनदत्ताचार्य
मन्त्रोऽस्यकर्णे प्रविष्टोऽतस्तद्वासित इव लक्ष्यते’ इति विचिन्त्योक्तम्—“श्रावक ! रात्रिस्त्री-
प्रवेशादिक सङ्गत न भवति । देवधर —तर्हि किं न वार्यते ? । आचार्य —लक्षसङ्ख्य
लोकानां मध्ये को वार्यते ? । देवधर —भगवन् ! यत्र देवगृहे जिनाज्ञा न प्रवर्तते,
किं तर्हि जिनाज्ञानिरपेक्ष स्वेच्छया जनो वर्तते तज्जिनगृह [जन]गृह वा प्रोच्यते ? इति
प्रतिपादयच्च यूयम् । आचार्य —यत्र साक्षाजिनोऽन्तर्निविष्टो दृश्यते, तत् कथं जिनम
न्दिर नोच्यते ? । देवधर —आचार्य ! वयं तावन्मूर्खा परमेतद् वयमपि जानीमो
यदुत यत्र यस्पाज्ञा न वर्तते, तद् गृह तदीय नोच्यते । एव च पापाणरूपार्हद्विम्बमा-
भ्रान्तनिवेशनेन भगवद्राजापरिहारेण स्वेच्छया व्यवहारे कथं नाम तज्जिनमन्दिरमुच्यते ?
परमेज जानाना अपि यूयं प्रगाहमार्गं न निगारयन्ते, प्रयुत पोषयन्ते तदेते वन्दिता
अनुग्राहिताश्च मया यूयम्—‘यत्र तीर्थकराणां प्रवर्तते, स मार्गो मयाऽभ्युपेतव्य’
इत्यभिधापोधितो देवधर । सहानातस्वकुटुम्बरूपश्रावकाणां जात स्थितिररण विधि-
मार्गविनये । प्रातः श्रावकसमुदायसहितोऽनयमेरौ । वन्दिता भावसार श्रीजिनदत्त-
सूर्य । तदभिप्रायावगममूर्धक कृता पूजैस्तां जातोऽमो निमदेह । अम्पार्धता
प्रमय श्रीविक्रमापुरविहार प्रति । ततो निहारेण तत्र देवगृह-विध्वाम्बिका-गगनरादि-
प्रतिष्ठा विधाय समगता देवधरेण सह श्रीविजयपुरे । प्रमोदप्रमदयो जात वद ।
स्थानिता र्धमहर्षिप्रतिष्ठा ।

तत उच्चाया गच्छतामन्तरे ये भूतादयस्तेऽपि प्रतिबोविता, किं पुनरुच्चको
 प्रतिबोध- यलोक २ । ततो नगरे निवृत्ता । ततस्त्रिभुवनगिरौ प्रतिबोधितस्तत्र
 विचक्षणता कुमारपालो नाम राजा । कृतस्तत्र प्रचुरतरयतिजननिहार ।
 प्रतिष्ठितो भगवान् शान्तिनाथदेव । तथोज्जयिन्या निहारेण प्रतिबोधित
 पूज्यैर्योगिनीचक्रम् ।

तथैकदा श्रीचित्रकूटप्रवेशके दुष्टैरपशकुनाय सम्मुखीकृतो रश्मिपद्म कृष्ण
 भुजङ्गम् । ततो मदीभूतानि गीत-गादित्रादीनि । श्रावका अप्यहो ! न सुदरमिति
 जाता सनिपादा । तत प्रोक्त ज्ञानदिनाकरै श्रीजिनदत्तसूरिभि - 'भो ! किमेन
 विमनस्का यूयम् २ । यथैष कृष्णभुजङ्गो रज्जुबद्ध एवमयेऽपि ये केचनास्मद्दुष्टास्तेषा
 बधन पतिष्यतीति प्रेरयतातीन सुदर शकुनमेतत् । पुनरग्रतो गच्छता दुष्टैरेका
 कृत्तनासिका दुर्निमित्तविधानाय प्रेषिता । सा चाग्रत स्थिता दृष्टा पूज्यपादैर्जल्पिता
 च य-ग-—'आई ! मल्ली २' ततस्तया दुष्टरण्डया दत्त प्रतिवच - 'मल्लइ धाणुक्कइ मुक्की ।'
 पुनरुक्ता किञ्चिद् निहस्य सप्रतिभै पूज्यैर्यथा—'पक्खाहरा तेण तुह ठिन्ना'
 तत सा गेय(गया) विलक्ख उत्तरानिक्खुट्ठी (२ गता विलक्षा निरुत्तरा)

इत्यनेकाध्वर्यनिधानाना निरन्तर किङ्करैरेव सुरै सर्वदोषास्यमानपादानां
 अपसरार करुणासमुद्राणा धारापुरी-गणपद्रादिस्थानेषु प्रतिष्ठितधीर-पार्श्व-
 शान्त्यजिततीर्णकृद्विम्ब-देवगृहशिखराणा स्वज्ञानजलदृष्टनिजपद्मेद्वार-
 कारिरासलाङ्गरुहाणा मास्करजद् विनोवितभुवनमण्डलमव्याम्भोऽह्नाणामेतच्छास्त्रकाराणा
 श्रीजिनदत्तसूरीणा चरितलेश प्रतिपादित ॥”

समनुदन्ति समर्ययन्ति च सुमतिगाणिसङ्कलितमेतच्चरितमेतदनुयायिनश्चारित्रासिंह-
 गणि-सर्वराजगणिप्रभृतय पूर्वोक्तगणधरसार्धशतकवृत्तिप्रोद्धारका ।
 जिनदत्तसूरिप्रशसकाः तथा चान्ये प्रशशसुस्तत्परम्पराप्रणिष्टा प्रतिष्ठिता प्रसिद्धा प्राज्ञा ।
 तथा हि नि० स० १३०७ वर्षे पूर्णकलशगाणि —

“ तत्पट्टे जिनदत्तयोगितिलक समार्गपद्मार्थमा ”

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० २)

नि स १३१२ वर्षेऽभयतिलकगाणि —

“ तपाम्बरसूरढम्बरधर कृष्णधुतिर्दिवत

सेव्य श्रीजिनदत्तसूरिरभिः प्राप्या युगाग्रायताम् ।

एव पदस्थान् कृत्वा ते[पा] शिक्षा दत्त्वा सर्वेषां विहारादिस्थानानि भणित्वा स्वयम्
 जयमेरौ विहृता श्रीपूज्या । तत्र च आनकैश्चैत्यगृहत्रयाम्बिकाऽऽदि-
 अजयमेरौ
 चैत्यगृहत्रय-प्रतिष्ठा स्थानानि पर्वतप्रगुणीकृतानि सन्ति । तत श्रीजिनदत्तसूरिभि
 शोभनलघ्ने मूलनिवेशे जिनमन्दिरेषु प्रचिक्षिपिरे वासा । तत शिख
 रादिनिवेश कारयामासु श्रावका ।

इतश्च श्रीचिक्रमपुरे सण्हियापुत्रदेवधरेण श्रीजिनदत्तसूरिप्रेषितचच्च(र्च)रीटिप्पनक-
 चर्चरी-प्रभाव दर्शनो मोलितसद्दर्शनकारिविधिबोधेन पञ्चदशस्वकुटुम्बश्रावकसमुदाय
 विक्रमपुरे विहार कृत्वा । स्वजनकत्रे० आसदेवादयो भणिता श्रावका —‘भो !
 मयाऽत्र श्रीजिनदत्तसूरयो विहार कारयितव्या’ । तस्य चाग्रे कोऽपि किमपि भणितु
 न शक्नोति । श्राद्धसमुदायेन निर्गतो नागपुरे सम्प्राप्त । तदानीं च तत्र देवाचार्यो निशे-
 वेण प्रसिद्धिपात्र वर्तते । देवधरोऽपि चिक्रमपुरादाग(दग्र)त प्रसिद्धोऽस्ति जात श्रुतस्तेन ।
 पश्चाद् देवगृहे व्याख्यानप्रस्तात्रे देवाचार्य उपाविष्ट आस्ते । देवधरोऽपि पादप्रक्षालनादिगौच
 कृत्या देवगृह गत । देवमन्दनादि कृत्वा वदितो देवाचार्य, तेनापि पृष्टा क्षेमवार्ता । तत प्रथमत
 एव देवधरेण पृष्ट आचार्य —‘भगवन् ! [देवगृहे] रात्रौ स्त्रीप्रवेश-प्रतिष्ठा-बलिविधान-
 नन्यादिकयुज्यते न वा ?’ । तच्छ्रुत्वा देवाचार्यश्चि तयाति—‘निश्चित कथचिज्जिनदत्ताचार्य
 मन्त्रोऽस्यकर्णे प्रविष्टोऽतस्तद्वासित इव लक्ष्यते’ इति निचिन्त्योक्तम्—‘श्रावक ! रात्रिस्त्री-
 प्रवेशादिक सङ्गत न भवति । देवधर —‘तर्हि किं न वार्यते ?’ । आचार्य —‘लक्षसङ्ख्य
 लोकानां मध्ये को वार्यते ?’ । देवधर —‘भगवन् ! यत्र देवगृहे जिनाज्ञा न प्रवर्तते,
 किं तर्हि जिनाज्ञानिरपेक्ष स्वेच्छया जनो वर्तते तज्जिनगृह [जन]गृह वा प्रोच्यते ?’ इति
 प्रतिपादयष्य यूयम् । आचार्य —‘यत्र साक्षाजिनोऽन्तर्निविष्टो दृश्यते, तत् कथं जिनम-
 न्दिर नोच्यते ?’ । देवधर —‘आचार्य ! वयं तान्मूर्खा परमेतद् वयमपि जानीमो
 यदुत यत्र यस्याज्ञा न वर्तते, तद् गृह तदीय नोच्यते । एव च पापाणरूपार्हद्विम्बमा-
 त्रान्तर्निवेशनेन भगवदाज्ञापरिहारेण स्वेच्छया व्यवहारे कथं नाम तज्जिनमन्दिरमुच्यते ?
 परमेय जानानां अपि यूयं प्रगाहमार्गं न निवारयस्व, प्रयुत पोषयस्व तदेते वन्दिता
 अनुज्ञापिताश्च मया यूयम्—‘यत्र तीर्थकृष्ण प्रवर्तते, स मार्गो मयाऽप्युपेतव्य’
 इत्यभिधापोधितो देवधर । सहानातस्वनुटुम्बरूपश्रावकाणां जात हिस्तेनर्य विधि-
 मार्गनिषेधे । प्रातः श्रावकसमुदायस्तद्दिनोऽत्रजयमेरौ । वदित्वा मातंगार श्रीजिनदत्त-
 सूर्य । तदभिप्रायानगमनकृत्वा पूर्यैर्देगना जातोऽसौ नि मन्दिर । अर्घ्यादिता
 प्रमय श्रीचिक्रमपुरविहार प्रति । ततो निस्तेरेण तत्र देवगृह-भिष्वाभिका-गगनरादि-
 प्रीष्टा विराय सनगग देवधरेण सह च विक्रमपुरे । प्रवेष्टिजन्तव्यो जनो यद् ।
 स्थानिना धीमहानीप्रविष्ठा ।

तत उच्चाया गच्छतामस्तरे ये भूतादयस्तेऽपि प्रतिप्रोविता, किं पुनरुच्यन्ती

प्रतिबोध— यत्नेन १ । ततो नगरे निहता । ततस्त्रिभुवनगिरौ प्रतिप्रोवितस्तत्र
विचक्षणता कुमारपालो नाम राजा । कृतस्तत्र प्रचुरतरयतिजननिहार ।
प्रतिष्ठितो भगवान् शातिनाथदेव । तथोज्जयिन्या निहारेण प्रतिप्रोवित
पूज्यैर्योगिनीचक्रम् ।

तपैकदा श्रीचित्रकूटप्रवेशके दुष्टेरपशकुनाय सम्मुखाकृतो रश्मिवद्ध कृष्ण
भुजङ्गम । ततो मदीभूतानि गीत—गादित्रादीनि । श्रायका अप्यहो ! न सुदरमिति
जाता सनिपादा । तत प्रोक्त ज्ञानदिवाकरै श्रीजिनदत्तसूरिभि —‘भो ! किमेव
विमनस्का यूयम् १ । यथैव कृष्णभुजङ्गो रज्जुवद्ध एवमयेऽपि ये केचनास्मद्दुष्टास्तेषा
बधन पतिष्यतीति प्रेरयतातीन् सुदर शकुनमेतत् । पुनरप्रतो गच्छता दुष्टैरेका
कृतनासिका दुर्निमित्तविधानाय प्रेषिता । सा चाप्रत स्थिता दृष्टा पूज्यपादैर्जटिपता
च यथा—‘आई ! भल्ली १’ ततस्तया दुष्टरण्डया दत्त प्रतिपञ्च —‘भल्ली धाणुक्कइ मुक्की ।’
पुनरुक्ता किञ्चिद् विहस्य सप्रतिभै पूज्यैर्यथा—“पक्खाहरा तेण तुह ठिन्ना”
तत सा गेय(गया) विलक्ख उत्तरानेक्खुद्धी (१ गता विलक्षा निरुत्तरा)

इत्यनेनाश्वर्यनिधानाना निरन्तर किङ्करैरिव सुरै र्जनदोषास्यमानपादानां

वपसहार करणासमुद्राणां धारापुरी—गणपद्रादिस्थानेषु प्रतिष्ठितवीर—पार्श्व-
शान्धजिततीर्थकृद्विम्ब-देवगृहशिखराणां स्वज्ञानजलदृष्टनिजपट्टोद्धार-
कारिरासलज्जरहाणां मास्करवद् निप्रोवितभुवनमण्डलमव्याम्भोरहाणामेतच्छास्त्रकाराणां
श्रीजिनदत्तसूरीणां चरितलेश प्रतिपादित ॥”

समनुदन्ति समर्थयन्ति च सुमतिगणिसङ्कलितमेतच्चरितमेतदनुयायिनश्चारित्रासिंह-

गणि—सर्वराजगणिप्रभृतय पूर्वोक्तगणवरसार्धशतकवृत्तिप्रोद्धारका ।
जिनदत्तसूरिप्रशसका

तथा चान्ये प्रशशसुस्तत्परम्पराप्रणिष्टा प्रतिष्ठिता प्रसिद्धा प्राज्ञा ।

तथा हि नि० स० १३०७ वर्षे पूर्णकलशगणि —

“ तत्पट्टे जिनदत्तयोगितिलक समार्गपद्धार्यमा ”

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तो (प्रश० श्लो० २)

नि स १३१२ वर्षेऽभयतिलकगणि —

“ तत्पद्मवरसूरसम्बरधर कृष्णशुतिर्दिवतै

सेन्य श्रीजिनदत्तसूरिभि प्राप्या युगाप्रायताम् ।

केनाप्यस्वलितप्रतापगरुडो यस्य त्रिलोक्या स्फुर-

स्त्रेष्ट त्रोटमपास्यति श्रितमत्ता मिघ्नाहिपाशान् क्षणात् ॥ ”

, —संस्कृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० ५)

“ आसीत् पदेऽस्य जिनदत्तगुरुर्मटेन

येनादधे विधिपथः सुवह खिलोऽपि । ”

—यायालङ्कारप्रान्ते ।

मि स १३१२ वर्षे चन्द्रतिलकोपाध्याय —

“ ततोऽजनि श्रीजिनदत्तसूरिर्येनेह कल्याणमदायि भूरि ।

य पारतन्त्र्य विषय विधिं च प्रकाशयामास विशेषतोऽपि ॥

भव्यान् सार्धं कुटुम्बै शतश उपकृतौ कर्मठोऽबोधयद् यो

यस्याज्ञामत्र देवा अपि शिरसि दधुर्भक्तिमारेण नम्रा ।

यन्नामामानधामावरितसुरवर-क्षोणिजमाभिमान

स्मर्तुं बद्धादराणा दलयति निपदोऽद्यापि दत्ते च भद्रम् ॥ ”

—अभयकुमारचरिते (प्रश० श्लो० १३-१३)

मि स १३१७ वर्षे लक्ष्मीतिलकगणि —

“ चिन्तामणि कल्पतरुर्नराकौ कुर्वेति भव्या किमु कामगव्या ? ।

प्रसीदतु श्रीजिनदत्तसूरि, सर्वे पदा हास्तिपदे प्रविष्टा ॥ ”

“ तत्पट्टे जिनदत्तसूरिरदगाद् य सततदैवतै

सेन्याभिर्मृशमदसुतैरपतिशयैस्तेस्तै सदाऽलङ्कृत ।

आग्यातोऽम्बिकया स्वय युगनरस्तीर्थङ्करस्य प्रति—

हृत्तेऽप्यय्यपदे ततश्च निन इत्याग्या दधौ सान्त्वयाम् ॥ ”

—जिनेश्वरसूरीयश्रानकधर्मवृत्तौ (प्रा० श्लो० ५, प्रश० श्लो० ५)

मि स १३२० वर्षे प्रगोपचन्द्रगणि —

“ स्तैर येरिहरदमिरत्र भुवने मर्मानयैमया—

ऽन्यथातदेशालहरिमार्मव्याप्तमुगृह्यतम् ।

पते सम्प्रति मशपप्रमृतास्तान्भूता यया

निर्वृता इव मोक्षयन्त्येव मारु कण्ठेऽनुह्येऽपि हि ॥

तै पूज्यपादैर्जिनदत्तसूरिभिः कृतेऽत्र शास्त्रे जिनशासनानुगे ।
संदेहदोलावलिनाम्नि लेशत करोमि वृत्तिं स्वगुरुपदेशत ॥ ”

“ तत्पट्टे जिनदत्तसूरिरभवन्मार्तण्डचण्डप्रभो
यस्मिन् विष्टपशर्मणे त्वत् इत स्वच्छदसा भ्राम्यति ।
तज्ज्योतिर्गलहस्तिता घनतम पिण्डा इव द्विद्-गजा
जग्मुर्दिक्षु विदिक्षु मङ्गलमिभव वक्तुं तु दिग्दतिनाम् ॥ ”

—जिनदत्तसूरीयसंदेहदोलावल्या वृहद्वृत्तौ ।

वि स १३२६ (१) वर्षीये जिनमन्दिरप्रशस्तिशिलालेखे—

“ तस्मिन् महात्मानि समेयुपि नाकलोके
तीर्थ वमार भगवान् जिनदत्तसूरि ।
नामापि यस्य वत् पार्श्वनिभोरिवाशु
सर्प भय हरति मगलमातनोति ॥ १०३ ॥

यस्मिन्नजनभृगमासि तरुणाभोभृत्कुक्कुजर—

श्रीलुंटाकगभीरधीरमधुरघ्ने वृष जल्पति ।

पीयूषैरिव पूर्यमाणमनसो मग्न्या प्रजह्वादिरे

निधे वादिगजा गलमदभरा द्राक् काविशीक्य दधु ॥ १०४ ॥ ”

—वीजापुरवृत्तात्ते (पृ ४)

१ “ इह हि किलातिशायितानिभिभगवद्भिः [भट्टारक] श्रीजिनदत्तसूरिभिर्द्वि पमानाल-
माहात्म्याविभूतदत्तमार्गसप्तर्षीमदनेकसशयश्चन्द्रावृत्तकृतानि भविष्यद्भारमिकलोकवर्मानुगणानि
मा भूवन्निति परोपकारसिक्तया स्वोत्प्रेक्षितमम्भाव्यप्रधमालानुमारि सारोत्तराभिधायक सशयपद
प्रश्रोत्तरनामक प्रकरण चक्रे तत्रेह ‘ सन्देहदोलावली ’ इति नाम्ना प्रसिद्धम् ।

* * * * *

एव च ‘ श्रीवीन (६) णहिडाभिधानपत्तनवास्तव्यया कयाचित् स्वरतरपरमश्राविश्या प्रति
दिनमात्मगुरूपदिष्टधमानुष्ठानान्यनुतिष्ठन्त्या स्वव्यापरणाननुष्पगच्छान्तरीयथावक व्यापरणदर्शनात्
तथाविधमुगुरुमम्पर्काभावाच्च समुद्भवन्त सन्देहा सम्यगुत्तरलमाध त्रिपत्तिकाया लिखिता वर-
देशप्रवेशपेशलितानायप्रायकु [ज] नमनसा श्रीअम्बिकादेवताप्रकटितयुगप्रधानत्वात्कृतनामधयाना
श्रीजिनदत्तसूरीणा पादमूल प्रेषिता । श्रीमत्पूज्यैष वाचनानन्तरमेव तस्या भविष्यत्कालानामप्यु
पकाराय मरलीकितत्वात् सुगमाय साधननगायाप्रमाणमेतत् प्रकरण विरचिनम् ’ इत्यादि प्रसिद्धि
ईदपरम्परया निश्चयमाना समूहा भवताति । ”

—सन्देहदोलावलीवृहद्वृत्तौ प्रबोधवद्गणि ।

वि स १३२८ वर्षे प्रबोधमूर्तिगाणि (जिनप्रबोधसूरि)—

“ तच्छिष्यमौलिजिनदत्तगुरुप्रवीर—

क्षत्रे खिल विधिपथं सुबह समन्तात् । ”

॥ १ ॥

—कातन्त्रदुर्गपदप्रबोधे ।

वि स १३३४ वर्षे जिनप्रबोधसूरिणा प्रतिष्ठिता जिनदत्तसूरिमूर्तिरद्यापि प्रेक्ष्यते
ऽणहिलपाटक—पत्तने ।^१

१ वि स १३८३ वर्षे जिनकुशलसूरि —

“ समस्तयोगिनीचक्रदेवदेवताव्रातविहितशासना नानाप्रभायनाप्रभात्रित—श्री
जिनशासना महर्द्धिकनागदेवश्रावकसमारोहितश्रीवम्बिकालिखितश्रीजिनदत्तसूरियुग
प्रधानेलक्षरवाचनमार्जनसमुपार्जितयुगप्रधानपदसत्यताप्रधाना सकलातिशायिप्रगुण-
गुणगणमणिलनय सकलशिष्टचूडामणय प्रबोधिता यगच्छीयातुच्छभूरिसूरय श्रीजिन-
दत्तसूरय × × ”

“ तत्रामयन् श्रीजिनदत्तसूरय शश्वद् यदाज्ञा लुलपुर्न भूरय ।

देवा नृदेवा नततिर्यगाङ्गिन सिधुर्न चार्गिर्न च योगसङ्गिन ॥ ”

—जिनदत्तसूरीयदेववन्दन(सम्यक्त्वरोपनिधि)कुलकवृत्तौ ।

वि स १४११ वर्षे तरुणप्रमसूरि —

“ तत्पट्टशैलेऽजनि योगिराज सुरानत श्रीजिनदत्तसूरि । ”

—धानकप्रतिकमणसूत्रवृत्तौ ।

वि स १४१२ वर्षे भुवनहितोपाध्याय —

“ तपटे जिनदत्तमूरिरमवद् योगाद्रचूडामाणि
मिथ्याध्वान्तनिरुद्धदर्शन

१ टांगटिआगाग नामरूपाटक जिनमन्दिरे । मूर्तिप्रतिष्ठापने इय पश्यत—

“ धान १३३४ वेगारपदि ५ श्रीजिनदत्तसूरिमूर्ति धीजिनदत्तसूरिनिध्याजिन-
प्रबोधसूरि ।
[प्रतिष्ठिता] । ”

२ ‘तच्छिष्य स्वल्पमेवा अपि निराहुलमूरिरेक—तथा त—

धीहिन्द—ताम्यगलज्ञाद् विरचितकृत्रिबिदाभ्यानकारशतश्याम् ।

साम्यक्त्वरोपनिधुगमन्—इन्द्रसाम्यदपौ इतिमण् ।

इयम्येवं—तापटे नामनिरिषे याममणिगुणान् ॥

—वेचनन्दन (धानस्य १ तर्क ५) इन्द्रात् (पृ० १०)

श्रायक यो न्यदेशि सुगुरु क्षेत्रे सर्मोत्तम

सेव्य पुण्यता सता सुचरण-ज्ञानश्रिया सत्तम ॥ २१ ॥ ”

—राजगृहगिरिप्रशस्तौ ।

वि स १४७३ — ९९ वर्षे जयसागरगणि —

“ तत्रा यदा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यगुणैकभूमय श्रीमदम्बिकोपासनोपलब्धकराक्षर-
श्रीनागदेवसुश्रायकनिज्ञातप्रकटीकृतयुगप्रधानपदवीसरिन्महाव्ययस्त्रिभुवनातिशायिभाग-
धेया नानाश्रुतरत्नाकरा क्वचित् तथाभिधुष्टरोग्य-तरादिदोषदूषित धामिकजनमुद्वीक्ष्या-
क्षामकारुण्यनिशमनस श्रीजिनदत्तसूरयो दोषप्रतिक्रियाकरणंदक्ष तत्तादृक्षदेवदेवता-
प्रणिधानप्रत्यस्तप्रतिपक्ष हितैपिमनीपिमनुजकण्ठकन्दलीनिमलस्रगनुकार ‘ त जयउ ’ इति
लोकप्रसिद्धनामानतार जागरूकतास्तोकप्रमाणप्राग्भार श्रीविधिसङ्घरक्षाऽर्च स्मरणास्तन
विरचितमत । ”

—जिनदत्तसूरीयस्मरणस्तववृत्तौ ।

“ इह हि पुरा नागदेवसुश्रायकयुगप्रधानजिज्ञासाविहितसतोपाससन्तुष्टोजय त
निनासि श्रीअम्बिकादेवता तत् ह (इ) स्तलिखितेतराचार्यज्ञैयलिपिरूपाक्षराचनोपुसनप्रका-
रप्रकटितयुगप्रधानभावा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यागप्यपुण्यातिशयसत्त्वरजितश्रीशासनदेवता-
त्रितीर्णोजयिनास्थितमहाकालप्रासादमध्यवर्तितशैलमयभारपट्टवीठका त सगोपित-पुराश्री
सिद्धसेनादिनाकरवाचित-दशपूर्णधरश्रीकालिकसूरिरिचितानेकाद्भुतश्रीप्रथमानुयोगसि-
द्धा तपुस्तकरत्नार्थसम्यक्परिज्ञानजगद्विदितमहाप्रमाना निजप्रातिमयैभवविस्मापित-देव
सूरय श्रीजिनदत्तसूरयो लोकप्रतिगोधार्य सुनिहितनिहारेण निहरन्तोऽयदा रोगाद्युपद्रवो-
पशमार्य च सुगुरुजनपारतन्त्र्यस्तरूप स्मरण महाप्रमान ‘ मयरहिय ’ इति प्रसिद्ध
चिकीर्षव $\times \times \times$ । ”

—जिनदत्तसूरीयगुरुपारत त्र्यस्तववृत्तौ ।

१ ‘ श्रीजिनवर्धनसूरिचरनामृतपायिवाचनाचार्यजयमागरगणिना विरचिता स्मरणस्तव-
वृत्ति । ’ इति प्रान्त पठ्यते । —C

जयमागरगणिपरिचयो जे मा सूक्ष्मप्रसिद्धग्रन्थग्रन्थवृत्तिपरिचये (पृ ५४) ऽस्माभिरकारि ।

२ वृत्तिप्रान्त ‘ श्रीसागरचन्द्रसूरिप्रसादात् ’ इत्युल्लेखदर्शननानुमीयते वि स १४५९ वर्षे
जिनराजसूरिनिदेशाज्जेसरमेष्टुगे लक्ष्मणराज्य राखतरगद्वकारित जिनप्रामादे गर्भगृह पार्वजिन-
धिम्वम्पापकोऽय सागरचन्द्रसूरि स्याद् यस्य सुरेमूर्तिरवापि तन हृदय । तत्प्रामादप्रशस्ति
शोधकन जयमागरगणिना (ये सूची पृ ५४, ६३) एषा वृत्ति कृता मम्भान्यत ।

“ इह हि परोपकारकृतधियो विशुद्धसिद्धा ताचारशृङ्गारितचारित्रिय श्रीजिनदत्त-
भूरयस्तथाविविधमदुष्पमासमुल्लसदसदुपदेशदायकनचनश्रवणान्यान्यक्रियाऽनुष्ठानदर्श-
नोद्भूतप्रभूतसन्देहवर्तपतित लोकमालोक्य कथञ्चित् तमुद्धर्तुमनस स्वपरसम्भावितप्रश्न
तदनुसारिताद्युत्तरदानप्रधान सशयपदप्रश्नोत्तरनामक स देहदोलावलीति द्वितीयनाम-
प्रसिद्ध प्रकरणमकार्षु । ”

—जिनदत्तसूरीयसदेहदोलावल्या लघुवृत्तौ ।

वि स १९४४ वर्षे कमलसयमोपाध्याय—

“ कूष्माण्ड्याऽऽस्तिकनागदेवतपसा स तुष्टया यद्-युग—

प्राधान्य प्रकटाकृत मुकृतिनामानन्दकन्दाम्बुदम् ।

सैष श्रीजिनदत्तसूरिराखिलश्रामप्यविद्योऽभनद्

यस्य श्लाघ्यचरित्रपङ्क्तिगणने नो पाठव कस्यचित् ॥ ”

—उत्तराध्ययनवृत्ति (सर्वार्थसिद्धि) प्राप्ते ।

वि स १९९३ वर्षे पद्माम्बिरगाणि —

“ पट्टे तदीयेऽभनदद्भुतश्रीयुगप्रधानो जिनदत्तसूरि ।

यो योगिनीचक्रमुखादिदेवगार्पे निजाज्ञा मुकुटोचकार ॥ ”

—ऋषिमण्डलवृत्तौ (प्रश्न० श्लो० ८)

वि स १९४६ (१) वर्षे समयसुन्दरोपाध्याय —

“ यो योगिनाम्नो जगृहे ददो च वरान् वरान् जाप्रदनेरुविद्य ।

प णि पारान् स्वमशाचकार युगप्रधानो जिनदत्तसूरि ॥ ”

—कस्यस्यरूपलतापाम् (प्रश्न० श्लो० ४)

“ जिग्मिरे येन योगिन्यधृतु पट्टिर्पतीडुना ।

सूरि श्रीजिनदत्तोऽभूत् तपशाम्बुजमास्कर ॥ ”

—अष्टलक्षार्थी (प्रश्न० श्लो० १२)

वि स १९४९-५१ वर्षे गुणनियगणि —

“ भुजानेनरमप्रवाहरिपुगागरणप्रतिन

रेने मय्य मरसगार मरसगार मय्यमरसगार मुने ।

मुक्तासारसरस्वती जनपदान् मव्यानमव्याश्रय

त श्रीमज्जिनदत्तसूरिसुगुरु चित्ते निधायावुना ॥ ”

—रघुवशवृत्तौ (श्लो० ३)

“ प्रौढ प्रौढयुगप्रधानपदसाम्राज्य प्रतीत पुरा

देवोक्त्या मुनि नागदेवमणिकश्राद्धस्य साक्षात् पुर ।

योगिन्योऽपि च येन मन्त्रमहिमप्रागल्भ्यतो जिग्यिरे

स्तुत्वा श्रीजिनदत्तसूरिमनघ तीव्रप्रतापारुणम् ॥ ”

—दमयन्तीचम्पूवृत्तौ ।

■ तत्पट्टेऽभूच्चतु पाष्टियोगिनीनां प्रसाधरु ।

युगप्रधानतामाप्त सूरि श्रीजिनदत्तराट् ॥

यन्नाममन्त्रस्मरणात् सम्प्रत्यपि निलोक्यते ।

तद्वित्पातादिकष्टौघो घ्नस्यमान क्षणाद् मुनि ॥ ”

—सम्बोधसप्ततिकावृत्तौ (प्रश० श्लो० ९-१०)

१ “ श्रीमद्वज्ररराजाधिराजलब्धप्रसादसौभाग्ये ।

राज्य शासति जनताऽऽनन्दकरे न्यायवृत्तिधरे ॥

श्रीरानसिंहभुजि निन्धुनबलनिर्जितारिपराजे ।

सन्ध्यादिगुणविचक्षणमन्त्रीश्वरकर्मचन्द्रवरे ॥

विक्रमतो रस-हरिभुज-रस-शशिवर्धे जनोत्सरोत्कर्षे ।

श्रीमद्विष्णुमनगरे विनिर्मिता विमलमतिगम्या ॥ ”

—रघुवशवृत्ति (प्रश० श्लो० १०-१२)

२ “ श्रीविक्रमवशोद्भवसद्विष्णुमहानसिंहनृपराज्य ।

सत्कमकमचन्द्रामिषधीमखगुर्यसन्धार्ये ॥

श्रीमद्विष्णुमभूपते स्वरसरस्वत-तर्क-शरुप्रमा—

ख्याताया शरदि प्रमोदविमरभ्रानिष्णुपौराङ्गन

श्रीमेरुनरनाम्नि मदनगरेऽर्द्धचैत्यशोभाधरे

चक्रे श्रीदमयन्त्युदारचरित टीका महार्थो मुषी ॥

अक्षरनृपाधिनृपनो विनयिनि शर-भुवन-सस्मिते वरे ।

श्रीमल्लानपुरीय प्राकाशि परा पुरस्सुधियाम् ॥ ”

—दमयन्तीचम्पूवृत्ति (प्रश० श्लो० १५-१६,१)

“ इह हि परोपकारकृतधियो विशुद्धसिद्धा ताचारशृङ्गारितचारित्रश्रिय श्रीजिनदत्त
सूरयस्तथाविधविपमदुष्पमासमुल्लसदसदुपदेशदायकवचनश्रवणान्यान्यक्रियाऽनुष्ठानदर्श-
नोद्भूतप्रभूतसन्देहपर्वपतित लोकमालोक्य कथञ्चित् तमुद्धर्तुमनस स्वपरसम्भानितप्रश-
तदनुसारिताद्गुत्तरदानप्रधान सशयपदप्रश्नोत्तरनामक स देहदोलावलीति द्वितीयनाम-
प्रसिद्ध प्रकरणमकार्षुः । ”

—जिनदत्तसूरीयस देहदोलाख्या लघुवृत्तौ ।

नि स १९४४ वर्षे कमलसयमोपाध्याय—

“ कूष्माण्ड्याऽऽस्तिकनागदेवतपसा सतुष्टया यद्-युग—

प्राधान्य प्रकटीकृत सुकृतिनामानन्दकन्दाम्बुदम् ।

सैष श्रीजिनदत्तसूरिरखिलश्रामण्यविद्योऽभयद्

यस्य श्लाघ्यचरित्रपङ्क्तिगणने नो पाठव कस्यचित् ॥ ”

—उत्तराध्ययनवृत्ति(सर्गार्थसिद्धि)प्राप्ते ।

नि स १९९३ वर्षे पद्ममन्दिरगाणि —

“ पट्टे तदायेऽभयददमुतश्रार्युगप्रधानो जिनदत्तसूरि ।

यो योगिनीचक्रमुखादिदेवशार्थे निजाज्ञा मुकुटाचकार ॥ ”

—ऋषिमण्डलवृत्तौ (प्रश्न० श्लो० ८)

नि स १९४६ (१) वर्षे समयमुन्दरोपाध्याय —

“ यो योगिनाभ्यो जगृहे ददौ च वरान् वरान् जाप्रदनेऋषिच ।

प णि पारान् स्वयशाचकार युगप्रधानो जिनदत्तसूरि ॥ ”

—कथमूत्रकथलतायाम् (प्रश्न० श्लो० ४)

“ जिप्पिरे येन योगिन्यधत्तु षष्टिर्यतीदृना ।

सूरि श्राजिनदत्तोऽभूत् तपशाम्बुजमास्तर ॥ ”

—अष्टउक्षार्थी(प्रश्न० श्लो० १२)

नि स १९४६-९१ र्षे गुणनियमणि —

“ गुहानेऽरमप्रगाहविशुद्धागारणप्रतीक

रेने मय्य मरस्यताम तस्यैव मय्यवती शुणे ।

३ चैत्यनदनकुञ्जरम् (प्रा) गा २८ ४ गणधरसप्तति (प्रा) गा ७०

५ उपदेशरसायनम् (अप०) गा ८० ६ चर्चरी (अप०) गा ४७

७ कालस्वरूपकुञ्जरम् (अप०) गा ३२ ८ सर्वाधिष्ठायि(स्मरण)स्तोत्रम् गा २६

३ “ सव्वन्नूण मय मएण रहिओ सम्म सया गाहए

भव्वाण पुरओ पवाहविरओ निच्छम्म-णिम्मच्छो ।

सो मे धम्मगुरू मया गुणि-गुर कण्णकारी वरा

लग्गो जो जिणदत्त-सोहणपदे नीमेसमुक्खावेहे ॥”

इत्यन्तिमगाथायुक्तेतद् वि स १३८३ वष जिनकुशलसूरिणा चतुश्चत्वारिंशच्छ्रन
श्लोकपरिमितया वृत्त्या, लब्धिनिधानन सप्तसिद्धिपन्नेन च व्यभूष्यत । देववन्दनकुलक सम्यक्त्वारोप-
विधिकुलकमित्यादिनाऽस्यापरा सज्ञा ज्ञायत । वृत्ति-दिप्पनसमन्वितमेतत् प्रसिद्धम् ।

४ अप्रसिद्धमेतन् । अस्य नामोपलभ्यत गणवरमार्गशनरु-वृत्त्यादौ (अत्र भूमिका द्रष्टव्या
पृ ५१) जेसलमेवदुर्गायभाण्डागारे १५० क्रमाङ्कपुस्तिकाया प्राप्यतेऽपि ।

५ “ इय जिणदन्तुवएसरायणु इह-परलोयह मुम्पह भायणु ।

कण्णजलिहिं पियति जि भव्वइ ते हवति अजरामर सव्वइ ॥”

इति प्रान्तपद्यपर्यवसितमेतद् वि स १२९४(२) वर्ष जिनपाछोपाध्यायन शतचतुष्टयश्लोक
परिमितया वृत्त्या संयोजितम् । तच्चान पूर्वमेव प्रकाशयत ।

६ “ इय जुगपवरह सूरिहि सिरिजिणवत्तुहह

नायसमयपरमत्यह बहुजणदुद्धह ।

तसु गुणगुइ बहुमाणिण सिरिजिणदत्तगुरु

कइ सु निदणु पावइ पउ जिणदत्तगुरु ॥”

इत्यन्त्यपद्यापेतेषां जिनपाछोपाध्यायन वि स १२९४ वष विहितया शतनयश्लोकप्रमितया
वृत्त्या समायोजि । सा चान प्रथममेव प्रकाशभाव प्राप्नोति ।

७ “ इय जिणदन्तुवएसु नि निमुणहि पडहि गुणहि परियाणनि जि कुणहि ।

त निव्वाण-रमणी महु विल्सहि वलिउ न समारिण म्हु मिळिसहि ॥”

इति प्रान्तपद्यपर्यवसित द्वान्निशिकारूपमेतन् कुलक सूरप्रभोपाध्यायनश्लिनया मार्गशनश्लोक-
मितया वृत्त्या साकमन कायनय्या तृतीयत्वेन निवश्य प्रकाशितम् । उपदशरूपमप्येतत्
‘कालम्बरूपकुञ्ज इति वृत्तिकाराभिमतमिधया प्राप्यायि । जिनपाछोपाध्यायकृताऽस्य वृत्ति पत्तने
विद्यत इति जैनग्रन्थावत्यामसूचि, किन्तु नाम्नामि मा दृष्टा ।

८ ॥ जयउ’ इत्यादिपदेनोपलक्षितत्वात् तत्राग्ना विशपत प्रसिद्धम्, प्रान्त च—

“ इय चा पत्त तिसअ दुस्सअ तम्म नरिय किं पि जए ।

जिणदत्ताणाइ ठिआ मुनिणियण सुही दोइ ॥”

इत्यनया गायया मसुपतमनश्चैव न मुद्रितम् । अस्य वृत्तिस्तु जयसागरोपाध्यायन वि स
१४९५ (१) वर्ष विनिर्मिताऽप्रसिद्धा ।

वि स १६५४ वर्षे ज्ञानमिलोपाध्याय ।

“तत्पदपूर्वाचलतिग्मरश्मयो युगप्रधाना जिनदत्तसूरय ।

दिदीपिरे श्रावकलक्षबोधका सुरसुरैः सस्तुतपादपङ्कजा ॥”

—शब्दप्रमेदवृत्तौ ।

क्षमाकल्याणादिकृतायामर्वाचीनाया 'खरतरंगच्छपट्टावल्यामन्यत्रापि च प्राप्यते प्रस्तुतस्य सूरिवर्यस्य समुज्ज्वलयशः सवलितमद्भुतमन्यदपि सच्चरितम्, किन्तु कवि समयसामीप्यसम्भवि पूर्वतनमाधिकं प्रामाणिकमिति तदेवात्र प्रादर्शितं, समर्थितं चान्यप्रामाणिकप्राज्ञानामभिप्रेतैः । विस्तरमयात् तु विस्मयतेऽधिकवक्तव्यात् । विशेषजिज्ञासुना तदप्यवलोकनीयम् । सूरैः स्वर्गमनसमय-स्थलादिनिर्देशस्तत्रेत्यमसूचि—

“अथैवविधा क्षत्रिय-ब्राह्मणादिकुलीनलक्षश्राद्धप्रतिबोधका जलभ्रमोपरि कम्ब-लात्तरणादिप्रकारेण पञ्चनदीसाधका सन्देहदोलावल्याद्यनेकग्रन्थविधायका परकाय-प्रवेशिन्यादिविविधविधासम्पन्ना परोपकारकारिणः परमयशः-सौभाग्यधारिणः श्रीखरतरंगच्छनायका महाप्रभाषका श्रीजिनदत्तसूरयः सन्त १२११ आषाढसुदि एकादश्या अजमेरुनगरेऽनशनं कृत्वा स्वर्गं गता ॥ ४८ ॥” ख पद्याख्याम् ।

ग्रन्थरचना

प्राकृतापभ्रंशादिभाषायां पद्यप्रमाणपरिगणनया लघवोऽप्यर्थतोऽतिगम्भीरा देव-गुरुस्तोत्र-चैत्यनिधि-धर्मविधिप्रतिपादका निविधोपदेशपेशला निम्नसूचिता ग्रन्था प्रस्तुताजिनदत्तसूरिणीता ज्ञाता सन्ति ।

१ गणधरसार्धशतकम् (प्रा) गा १५०

२ सन्देहदोलारली (प्रा) गा १५०

१ “जिनदत्तगणिगुणसयः शण्णयः सोमचन्द्रविनवः ।

भवेद्भिः भगिज्वतः भव-रविस्तनावमाहृतः ॥”

इति प्रान्तपरपोषतमत्तदयः (परि० २) प्रादर्शितः । अस्य द्वादशगदस्रस्तोत्रपरिमिता बृहद्वृत्तिः सुमतिगणिना वि० गे० १२५५ वर्षे निर्मायि (ज० भा० सूची क्र० ११३-११५ अप्रतिष्ठ-पृ० ५०)

एतस्य दोषरुचनश्राद्धप्रायाः सशिता वृत्तिः सप्तगणगणिना विक्रमीयचतुदशशलाख्यां पञ्चलिता, मुद्रिता । बृहद्वृत्तेऽनार्यवरिणेद्वादशवारिप्रतिष्ठगणिनाऽकारि, प्रतिष्ठः ।

२ “इह ब्रह्मसमयपयः-पण्डितरम्भराः समाभवं ।

मन्त्रिः सुप्रसन्न-जिणवज्रसुरि-सीसेण ॥”

इति प्रान्तगणधरिचरितं शतवर्षदशनामकम्भट्टवि० गे० १३२० वर्षे प्रबोधपत्रगणिना सार्धचतुःस्रस्तोत्रप्रमाणेना बृहद्वृत्त्या मनसात्रि । एतस्य सप्तगणिनायथागणितना सार्ध-दशस्तोत्रप्राया वि० गे० १४५५(१) वर्षे व्यासि । दे० भा० प्रसिद्धः ।

समकालीनसूरयः ।

प्रस्तुतजिनदत्तसूरि—जीवनसमये विक्रमस्य द्वादशशताब्द्या त्रयोदशशताब्द्याश्च प्रथमचरणे सत्ता विभ्राणा प्रभूता प्रौढा सूरिपुङ्गवा समजनिपत, सूर्यैरिव यैर्जिन-प्रवचन—गगनाङ्गण स्वप्रतिमया प्राचोति ।

तत्र च केपाञ्चिदुल्लेखोऽत्राजनि । तदितरेषा जिनमद्रसूरि—देवचन्द्रसूरि—देवमद्रसूरि—धनेश्वरसूरि—नन्नसूरि—पार्श्वदेवगणि (श्रीचन्द्रसूरि)—महेन्द्रसूरि—मुनिचन्द्रसूरि—यशोदेवसूरि—यशोदेवोपाध्याय—रत्नप्रभसूरि—रामचन्द्रसूरि—रामदेवगणि—वर्धमानसूरि—शान्तिसूरि—सिद्धसूरि—हरिमद्रसूरि (१-२)—हेमचन्द्रसूरि (१-२) प्रभृतीनां सक्षिप्तपरिचयस्त्वस्माभिरन्यत्र (जे मा सूच्याम्, अप्रसिद्धं) अकारि ।

तथा चान्येषामाम्रदेवसूरि—चक्रेश्वरसूरि—चन्द्रप्रभसूरि—चन्द्रसेनसूरि—विजयसिंहसूरि (१-२)—श्रीचन्द्रसूरि—हेमचन्द्रसूरिप्रभृतीनां परिचय प्रो० पिटर्सनादिसङ्कलितरिपोर्टपुस्तकादिपर्यवलोकनेन, वादिदेवसूरि—वीराचार्य—हेमचन्द्रसूरिप्रमुखाणां चरितप्रभावकचरितादिप्रेक्षणेन, लक्ष्मणगण्यादीनां चापरेषां परिचयस्तत्तत्कतिमुपादर्शचरितादिप्रशस्तिप्रान्तांशानिरीक्षणेनागस्यते । केपाञ्चिच्च परिचय प्रकाश्यमानपत्तनीयजैनमाण्डागारीयग्रन्थसूच्यादात्रापि प्रदर्शयिष्यत इति नेह तदर्थं प्रयत्यते ।

केवलं जिनदत्तसूरैर्वादिदेवसूरि—हेमचन्द्रसूरिभ्यां साकं जन्म—दीक्षाऽऽदिसमय—स्थलादिविषयकं समवक्तव्यमत्र कोष्ठके प्रदर्श्य संप्रत्यते—

९ सुगुरुपारतन्त्र्यम् (प्रा) गा २१	१० *विशिका
११ विघ्नविनाशिस्तोत्रम् (प्रा) गा १४	१२ *उपदेशकुलकम्
१३ * अवस्थाकुलकम्	१४ *श्रुतस्तन
१५ * अध्यात्मगीतानि	१६ उत्सूत्रपदोद्घाटनकुलकम् ।

१ " सत्वरियाणमहीण सुगुरुण पारतन्त्र्यमुबहइ ।

जयउ जिणदत्तसूरी धिरिनिलओ पणयमुणितिलओ ॥ '

इत्यतिमगायोपेतमेतत्रैकश्च प्रसिद्धम् । अस्य शतद्वयश्लोकप्रमाणा वृत्तिरप्युपलभ्यते । वृत्ति-
कारो जयसागरगणिरिति जैनग्रन्थावल्यामसूचि । तत्र च तद्वृत्तिरचनासमयो वि स १३६८
वपरूपो निर्दिष्टइत्येत्यो यतोऽत्र सम्भाव्यमानजयसागरस्य समयो विक्रमस्य पञ्चदशशताब्दुत्तरार्ध-
षोडशशताब्दीप्रारम्भरूप प्रामाणिक (जे भा सूर्यामप्रसिद्ध ० पृ० ५४ इत्यत्र विलोकनीयम्)

१० अप्रसिद्धेया । अस्या नामोपात्त गणधरत्तार्धशतकबृहद्भुत्तो । अत्र भूमिका (पृ ४४) दृष्टव्या ।

११ 'सिग्धमवहरउ' इत्यादिनाऽऽरब्धत्वात् तन्नाम्नैव विशेषतः प्रसिद्धिमधिगतम्,

" जिणदत्ताण सम्म मघति कुणति जे उ कारति ।

मणमा वयमा वउसा जयति साहम्मिया ते वि ॥

जिणदत्तगुणेहि नाणाइणो सया जे धरति धारति ।

दसियसियवायपहे नमामि साहम्मिया ते वि ॥ "

इत्यन्तिमपयसूचितस्वाभिधानमेतदपि स्मरणस्तोन नैकदा प्रकाशितम् । अस्य सक्षिप्ता
वृत्तिरप्युपलभ्यते ।

१२ १३, १४, १५ क्रमाद्वेषु सूचिता कृतिर्जैसलमेरुदुर्ये भाण्डागारपुस्तिकाया पद्यते, किन्तु
विशिष्टानलोकन विना नान् किमपि तद्विषये स्पष्टीकर्तुं शक्यते । तथा च जैनग्रन्थावल्या जिनदत्त
सूरिहृदित्वेन निर्दिष्टाऽपि पद्यानला ॥ तथा, किन्तु सा कविपल्लवप्रणीता जिनदत्तसूरिस्तुतिरित्यत्र
(परि० ४) दर्शनन प्रतीत भविष्यति पाठकानाम् ।

नाममास्याद् वायटीयगच्छीयजिनदत्तसूरिकृतस्यापि शकुनशास्त्रस्य गूर्जरभाषानुवादपुस्तिकायां
प्रस्तुतजिनदत्तसूरिप्रतिकृतिं निवश्य प्रसारान्तरेणास्यसूरे कृति सा इत्यसूचि तदनुवादक प्रकाशकेन
प हीरालालन, तथा च वेधिनू तयरिनमय समिश्रितम्, किन्तु तद् ग्रान्तिमूळ प्रतीयते प्रेक्षारताम् ।

* अप्रसिद्धग्रन्थसङ्ग्रहमेतदभिज्ञानम् ।

समकालीनसूरयः ।

प्रस्तुतजिनदत्तसूरि—जीवनसमये विक्रमस्य द्वादशशताब्द्या त्रयोदशशताब्द्याश्च प्रथमचरणे सत्ता विभ्राणा प्रभूता प्रौढा सूरिपुङ्गवा समजनिपत, सूर्यैरिव यैर्जिन-प्रवचन—गगनाङ्गण स्वप्रतिमया प्राद्योति ।

तत्र च केपाञ्चिदुल्लेखोऽत्राजनि । तदितरेषा जिनमद्रसूरि—देवचद्रसूरि—देवभद्रसूरि—धनेश्वरसूरि—नन्नसूरि—पार्श्वदेवगणि (श्रीचन्द्रसूरि)—महेन्द्रसूरि—मुनिचद्रसूरि—यशोदेवसूरि—यशोदेवोपाध्याय—रत्नप्रमसूरि—रामचद्रसूरि—रामदेवगणि—वर्धमानसूरि—शातिसूरि—सिद्धसूरि—हरिमद्रसूरि (१-२)—हेमचन्द्रसूरि (१-२) प्रभृतीना साक्षितपरिचयस्त्वस्माभिरन्यत्र (जे मा सूच्याम्, अप्रसिद्ध०) अकारि ।

तथा चान्येषामाम्रदेवसूरि—चक्रेश्वरसूरि—चन्द्रप्रमसूरि—चन्द्रसेनसूरि—विजयसिंहसूरि (१-२)—श्रीचन्द्रसूरि—हेमचन्द्रसूरिप्रभृतीना परिचय प्रो० पिटर्सनादिसङ्कलितरिपोर्टपुस्तकादिपर्यवलोकनेन, चादिदेवसूरि—वीरचार्य—हेमचद्रसूरिप्रमुखाणां चरितप्रभावकचरितादिप्रेक्षणेन, लक्ष्मणगण्यादीना चापरेषा परिचयस्तत्तत्कृतिमुपाङ्गचरितादिप्रशस्तिप्रान्ताग्निरीक्षणेनागस्यते । केपाञ्चिच्च परिचय प्रकाश्यमानपत्तनायजैनमाण्डागारीयग्रन्थसूच्यादायपि प्रदर्शयिष्यत इति नेह तदर्थं प्रयत्यते ।

केवल जिनदत्तसूरेर्वादिदेवसूरि—हेमचन्द्रसूरिभ्यां साक जम—दीक्षाऽऽदिसमय—स्थलादिविषयक समनक्तव्यमत्र कोष्ठके प्रदर्श्य सन्तुष्यते—

९ सुगुरुपारतन्त्र्यम् (प्रा) गा २१

१० *विशिका

११ विघ्नविनाशिस्तोत्रम् (प्रा) गा १४

१२ *उपदेशकुलकम्

१३* अवस्थाकुलकम्

१४ *श्रुतस्तव

१५* अव्यात्मगीतानि

१६ उत्सूत्रपदोद्घाटनकुलकम् ।

९ “ सच्चरियाणमहीण सुगुरुण पारततमुब्रह्म ।

जयउ जिणदत्तसूरी शिरिनिलओ पणयमुणितिलओ ॥”

इत्यतिमगाथोपेतमेतन्नैकश प्रसिद्धम् । अस्य शतद्वयश्लोकप्रमाणा वृत्तिरप्युपन्यस्यते । वृत्ति-
कारो जयसागरगणिरिति जैनग्रन्थावल्यामसूचि । तत्र च तद्वृत्तिरचनासमयो वि स १३६८
वषरूपो निर्दिष्टश्चिन्त्यो यतोऽत्र सम्भाव्यमानजयसागरस्य समयो विक्रमस्य पञ्चदशशताब्दुत्तरार्ध-
षोडशशताब्दीप्रारम्भरूप प्रामाणिक (जे भा सूच्यामप्रसिद्ध ० पृ० ५४ इत्यत्र विलोकनीयम्)

१० अप्रसिद्धेषा । अस्या नामोपात्त गणधरसार्धशतकबृहद्भूतो । अत्र भूमिका (पृ ४४) द्रष्टव्या ।

११ ‘सिंघमवह्वरउ’ इत्यादिनाऽऽरब्धत्वात् तन्नाम्नेव विशेषतः प्रसिद्धिमधिगतम्,

“ जिणदत्ताण सम्म मनति कुणति जे उ कारति ।

मणसा वयसा वउसा जयति साहम्मिया ते वि ॥

जिणदत्तगुणेहि नाणाइणो सया जे धरति धारति ।

दसियसियवायपहे नमामि साहम्मिया ते वि ॥”

इत्यन्तिमपद्यसूचितत्वाभिधानमेतदपि स्मरणस्तोन नैकदा प्रकाशितम् । अस्य सक्षिता
वृत्तिरप्युपलभ्यते ।

१२, १३, १४, १५ क्रमाद्वेषु सूचिता कृतिर्जैमलमेरुदुर्ये भाण्डागारपुस्तिकाया पद्यते, किन्तु
विशिष्टानलोकन विना नाम किमपि तद्विषये स्पष्टीकर्तुं शक्यते । तथा च जैनग्रन्थावल्या जिनदत्त-
सूरिकृतित्वेन निर्दिष्टाऽपि पद्यालः ॥ तथा, किन्तु सा कविपल्लवप्रणीता जिनदत्तसूरिस्तुतिरित्यत्र
(परि० ४) दशनेन प्रतीत भविष्यति पाठकानाम् ।

नाममाम्याद् वायटीयगच्छीयजिनदत्तसूरिकृतस्यापि शकुनशास्त्रस्य गूर्जरमापानुवादपुस्तिकायां
प्रस्तुतजिनदत्तसूरिप्रतिकृतिं निबन्ध प्रसारान्तरेणास्यसूरे इति सा इत्यसूचि तदनुवादक प्रकाशकेन
प हीरालालेन, तथा च वैधिन् तथारितमन समिश्रितम् किन्तु तद् ध्यान्तिमूल प्रतीयते प्रेक्षारताम् ।

* अप्रसिद्धप्रपञ्चपद्यमेतदभिज्ञानम् ।

समकालीनसूरयः ।

प्रस्तुतजिनदत्तसूरि—जीवनसमये विक्रमस्य द्वादशशताब्द्या त्रयोदशशताब्द्याश्च प्रथमचरणे सत्ता विभ्राणा प्रभूता प्रौढा सूरिपुङ्गवा समजनिपत, सूर्यैरिव यैर्जिन-प्रवचन—गगनाङ्गण स्वप्रतिमया प्राद्योति ।

तत्र च केपाञ्चिदुल्लेखोऽत्राजनि । तदितरेषा जिनमद्रसूरि—देवचद्रसूरि—देवमद्रसूरि—धनेश्वरसूरि—नन्नसूरि—पार्श्वदेवगणि (श्रीचन्द्रसूरि)—महेन्द्रसूरि—मुनिचद्रसूरि—यशोदेवसूरि—यशोदेवोपाध्याय—रत्नप्रमसूरि—रामचद्रसूरि—रामदेवगणि—वर्धमानसूरि—शान्तिसूरि—सिद्धसूरि—हरिमद्रसूरि (१-२)—हेमचन्द्रसूरि (१-२) प्रमृतीना सक्षिप्तपरिचयस्त्वस्माभिरन्यत्र (जे मा सूच्याम्, अप्रसिद्ध०) अकारि ।

तथा चान्येषामाम्रदेवसूरि—चक्रेश्वरसूरि—चन्द्रप्रमसूरि—चन्द्रसेनसूरि—विजयसिंहसूरि (१-२)—श्रीचन्द्रसूरि—हेमचन्द्रसूरिप्रमृतीना परिचय प्रो० पिटर्सनादिसङ्कलितरिपोर्टपुस्तकादिपर्यवलोकनेन, वादिदेवसूरि—वीराचार्य—हेमचन्द्रसूरिप्रमुखाणां चरितप्रभावकचरितादिप्रेक्षणेन, लक्ष्मणगण्यादीना चापरेषा परिचयस्तत्तत्कृतिमुपाङ्गचरितादिप्रशस्तिप्रान्ताशनिरीक्षणेनावगम्यते । केपाञ्चिच्च परिचय प्रकाश्यमानपत्तनीयजैनमाण्डागारीयप्रथसूच्यादात्रपि प्रदर्शयिष्यत इति नेह तदर्थं प्रयत्यते ।

केवल जिनदत्तसूरेर्वादिदेवसूरि—हेमचन्द्रसूरिभ्या साक ज-म—दीक्षाऽऽदिसमय—स्थलादिविषयक समनक्तव्यमत्र कोष्ठके प्रदर्श्य सन्तुष्यते—

जिनदससुरे:

चादिदेवसुरे:

हेमचन्द्रसुरे:

१	जमधर	११३२	११४३	११४५
२	जम्भधर	धन्यदुष्टपुर (गूर्जदेव)	महाहम (गूर्जदेव)	धन्यदुष्टपुर (गूर्जदेव)
३	जन्तम	०	पूर्णचन्द्र	चक्रदेव
४	ज्ञानि	क्षरणकमस्ता (दुष्टद्विगुण)	प्राग्वाटवणिक्	मोठवणिक्
५	विग	वाछिग	वीलाग	चच्च (चाचिग)
६	माना	बाहडदेवी	जिनदेशी	चाहिणी (पाहिनी)
७	हीरावध	११४१	११५२	११५० (४)
८	हीरागम	सोमचन्द्र	रामचन्द्र	सोमचन्द्र
९	हीरागुह	धर्मदेशोपाध्याय	मुनिचन्द्रसरि	देवचन्द्रसरि
१०	गच्छाम	विधिपथ (रतार)	बहद (बड) गच्छ	पूर्णतलगच्छ
११	गुरिबधरा	११५९	११७४	११६६
१२	परिचितग	अणोरग	सिद्धराज	५५०-११६६ सिद्धराज-कुमारपाठ ११६६-
१३	स्वामगम	१२११	१२२६	१२२९
१४	स्वामनस्पष्ट	अजयमेरुग	०	अणहिलपाठक (पत्तन) म
१५	पटप	जिनचन्द्रसरि	भद्रेश्वरसरि	रामचन्द्रसरि
१६	मुन्यदितिग	गणधरसार्थशतकम्	स्वाध्यादत्ताकर	सिद्धहेमशब्दानुशासनम्

व्याख्याकारः

(१)

जिनपालोपाध्याय* ।

अपभ्रंशकाव्यत्रय्यतर्गतस्य चर्चयुपदेगारसायनारयकाव्यद्वयस्य व्याख्यातु-
र्जिनपालस्य परिचितिरप्यत्रौचितामञ्चति । विवृतिर्कार्त्तुऽनेनैतद्वत्ते निज जिनपतिसूरे
शिष्यत्व जिनेश्वरसूरेश्च निदेशवर्तित्व स्पष्ट पर्यचायि । एतयोर्जिनपालस्यापि च
सक्षिप्तपरिचयस्त्वस्माभिरेन्यत्राकारीति निगोपतो निनेदनीयमेनात्र निनेद्यते ।

जिनपति-जिनेश्वरसूरिद्वयस्यापि प्रशस्तगुणगणप्रशस्ति प्रचकाशे तत्परम्पराजा-
तैस्तच्छिष्य-प्रशिष्यप्रभृतिभिः, परन्तु भूमिकाया अतिविस्तारमयात् तत्प्रदर्शने नोत्सहे,
केवल प्रस्तुतव्याख्याकारगुरोर्जिनपतिसूरेः परिचितं किञ्चिदुद्धरामि । तथाहि—

वि स १२८६ वर्षे जिनपतिसूरिशिष्य पूर्णमद्रगणि —

“ वैर्वादीन्द्रकरीन्द्रदर्पदलने सिंहैरिव स्फूर्जित

मोहघ्नात्तविनाशने भुवि सदा सूर्यैरिवोज्जृम्भितम् ।

भव्यप्राणिसमूहकैरवने चन्द्रैरिवेहोद्गत

ते श्रीमज्जिनपत्यमिह्यगुरवोऽमून्यतीशोत्तमा ॥ ”

—धन्य-शालिमद्रचरित्रे (प्रश० श्लो० ८)

वि स १२९३ वर्षे प्रस्तुतो जिनपालोपाध्याय —

“ नानासद्वादकेलीविदलितनिलसमानशैल परेपा

रेखां य प्राप निद्वत्स्वनितरसुलमां सर्वविधावतस ।

दृष्टान्तत्वं चरित्रिष्वलमतं कुमतघ्वान्तापि नसहस

स श्रीमान् सूरिराजो जिनपतिरभवत् तैत्तदालङ्कारिण्यु ॥ ”

—द्वादशकुलकविवरणे (प्रश० श्लो० ९)

१ जसलमेष्ठा० सूच्याम् (धप्रसिद्ध० पृ २८, ३६, ४०, ४१ नामसूची)

२ तत्पदेनानामेऽपि चोपरिपरिचायितनिन्दितसूरे पद्यरो जिनचन्द्रसूरिर्विज्ञेय, यस्य जन्म
वि स ११९१ वर्षे सूरिपद वि स १२११ वर्षे, स्वयमन च वि स १२२३ वर्षे खरतरगञ्ज-
पदावल्यादितो ह्यस्यत ।

हेमचन्द्रसूत्रे:

वादिदेवसूत्रे:

जिनदचसूत्रे:

१	जन्मार्थम्	११३२	११४३	११४५
२	जन्मस्थानम्	धार्मिकधर्मम् (गूर्जरेदेशे)	महात्मम् (गूर्जरेदेशे)	धर्मधर्मधर्मम् (गूर्जरेदेशे)
३	जन्मनाम	०	पूर्णचन्द्र	चन्द्रदेव
४	प्रति	क्षणकक्षता (दुष्टद्वयजिह्व)	प्राग्वटवर्णिक	मोडवर्णिक
५	रिगा	वादिग	वीरनाग	चक्र (वादिग)
६	माता	बाहउदेवी	जिनदेवी	बाहिनी (पाहिनी)
७	ईशावाम	११४१	११५२	११५० (४)
८	रीशागाम	सोमचन्द्र	रामचन्द्र	सोमचन्द्र
९	रीशगुह	धर्मदेवोपाध्याय	मुनिचन्द्रसरि	देवचन्द्रसरि
१०	गन्धनाम	विधिपथ (यत्तर)	बहदु (बह) गच्छ	पूर्णतल्लगच्छ
११	मूर्तिरूपत	११६९	११७७	११६६
१२	परिचितद्व	अर्जोराज	सिद्धराज	५२५०-५१६सिद्धराज-कुमारपाळो ११८८-
१३	स्वामनाम	१२११	१२२६	१२२२
१४	स्वामनस्वतम्	अजयमेरुग	•	अणहिलपाटक(पत्तन)म्
१५	पाप	जिनच दसूरि	महेस्वरसूरि	रामचन्द्रसूरि
१६	गुण्यद्विनाम	गणधरसायणतथम्	स्याद्वादल्लाकर	सिद्धहेमशब्दादुशासनम्

सिद्धाताम्बुधिकुम्भसम्भवसम साहित्यलक्ष्मीप्रिय

पान्थो व्याकरणाटनीषु तिलको यस्तार्किकाणां व्रजे ।

वादीद्रद्विपभेदपञ्चवदने काव्य महार्थं वर

• यस्मिन् कुर्वति मङ्गिभिर्जडतया माघोऽपि माघायते ॥

यश्चाद्यसहननकाय इवाधिसेहे

गाढोपसर्गभरमस्पृह एव देहे ।

आदाय शोभिमधिपोऽपि च योऽत्र पट् पण्—

मासान् पर च विकृतोर्विदुशो मुमोच ॥

छन्दो—लक्षण—तर्कशास्त्रविविधालङ्कारवित्कोषिदे

पृथ्वीराजसमे कुलूहलगृहे श्रीगूर्जरत्रावनौ ।

तर्कन्यायवरोपपत्तिसहिते सिद्धान्तवाक्यैस्तथा

तत्त्व प्रोच्य महातले विधिपथ प्रोत्सर्पयामास य ॥ ”

—अमयकुमारचरिते (प्रश० श्लो० १६-१९)

वि स १३१७ वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्यो लक्ष्मीतिलकोपाध्याय —

“ येनामुद्यन्त सद्य प्रतिनपतिसभ वादिना वक्त्रगेहा

उमुद्राणि त्वभूवस्तदपमलयशोगातिकोलाहलेन ।

अस्यो(न्यो)न्याशाङ्गनाना शिवपदकमलाकर्मण यश्च मुद्रा

गच्छस्यादत्त सोऽभूज्जिनपतिजिनराट् तत्कपट्टेऽमिपिक्त ॥ ”

—श्रावकधर्मप्रकरणवृत्तौ (प्रश० श्लो० ७)

वि स १३२० वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्य प्रबोधचन्द्रगणि —

“ येपा गीर्गणगणील्हरीभिरमित प्रयमाणाऽखिलाऽपि

श्रीपृथ्वीराजपृथ्वीपतिसमितिरीहाश्चर्यसिधौ ममज्ज ।

चित्र तत्रापि शत्रोर्वपुषि वनृधिरे तर्प—मालिन्य—तापा

पापाना वा किमेतज्जिनपतिगुखस्तेऽत्र पट्टे वभूवु ॥ ”

—सन्देहदोलानलिवृहद्भूतौ ।

वि स १३२६ (१) वर्षे सहपुरजिनालयाशिलाखे—

“ ततो जिनपति, प्रभुर्गुत्ततसचूडामाणि—

वि स १२९५ वर्षे जिनपतिसूरिशिष्य सुमतिगणि —

“ तस्याभूद् भूपमूर्ध्नोद्भटमुकुटतटीकोटिघृष्टान्धिपत्र
 शिष्य शस्यो बुधैर्वैर्जिनपतिरिति सन्नामत सूरिरुचै ।
 निख्यात क्षोणिपीठे सुविहितयतिराट् [राज]चक्राधिनाथ— •
 स्छन्दोऽलङ्कार—तर्कप्रमुखनिखिलसद्ग्रथविस्तारितार्थ ॥
 प्रतिदिनमपि सिद्धिप्रेयसासङ्गसौख्या—
 नुगतनवकयास्वाक्षितचिच निरीक्ष्य ।
 क्षणमपि दयित न ज्ञान—चारित्रलक्ष्म्यौ
 मुमुचतुरुदितात्म[जात]मीत्येव य च ॥ ”

—गणधरसार्धशतक—बृहद्वृत्तौ (प्रश०)

वि स १३०७ वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्य पूर्णकलशगणि —

“ विज्ञा केचन लक्षणेऽथ कतिचित् तर्के परेऽप्यागमे
 काव्येऽन्ये च समप्रशास्त्रचतुरा प्रायेण नामन् विना ।
 व्यक्तु नूनमिद विधिर्बहुभिधै शास्त्रैर्विजाप्यासमान्
 प्राज्ञान् राजसमास्वलम्भयदतो यान् जैत्रपत्राण्यरम् ॥
 भृङ्गायमाणपदपुष्करराजहसा
 वर्ण—प्रतापजितपुष्करराजहसा ।
 श्रीजैनचद्रपदपङ्कजराजहसा—

स्ते जज्ञिरे जिनपतिप्रभवोऽच्छ (थ) हसा ॥”

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० ३, ४)

वि स १३१२ वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्योऽमयतिलकगणि —

“ आरदा क्षितिमृत्समाचतुरिका निर्जित्य दुर्वादिन—
 स्तेजोऽग्नौ ज्वलिते लसत्यनुदिश नादे यशोदुदुमे ।
 पाणौष्ट्र्य जयग्रियो गुरुमहैर्य मारदा मातरं
 पृथ्वी चोमुदिता व्यधाज्जिनपति सूरि स जने तत ॥”

—स द्रष्टाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० ७)

वि स १३१२ वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्यरात्रतिश्रोताप्याय —

“ तन्ये श्रीजिनपतिसूरिनोऽथ पञ्चलिङ्गा य
 धर्मदृष्टपट्टमन्त्र निरुत चने शुभश्चर्यम् ॥

इत्थ चास्य कृतिक्रम परिज्ञायते—

त्रि स १२६२ वर्षे षट्स्यानक—वृत्ति ।

सनत्कुमारचक्रिचरित सटीक महाकाव्यम् ।

त्रि स १२९२ वर्षे उपदेशरसायन—विवरणम् ।

त्रि स १२९३ वर्षे द्वादशकुलक—विवरणम् ।

” ” पञ्चलिङ्गीविवरण—टिप्पणम् ।

त्रि स १२९४ वर्षे चर्चरी—विवरणम् ।

अज्ञातरचनासमय स्वप्नविचार—भाष्यादि ।

त्रि स १२९५ वर्षे जिनदत्तसूरीयगणवरसार्वशतकस्य बृहद्भूतिकर्ता
सुमतिगणि समकालीन स्वसतीर्थमेत जिनपालोपाध्यायमित्य स्मरति स्म—

“ नानातर्क—वितर्क—कर्कशलसद्वाणीकृपाणीस्फुरत्—

तेज प्रोढतरप्रहारजटनानिष्पिष्टनादित्रजा ।

श्रीजैनागमतत्त्वभाविताधिय प्रीतिप्रसन्नानना

स तु श्रीजिनपाल इत्यलमुपाध्यायाः क्षितौ निश्चिता ॥

नानाऽलङ्कारसार रचितकृतबुधाश्चर्यचित्रप्रकार

नानाच्छन्दोऽभिराम नगरमुखमहानर्णकाव्यप्रकामम् ।

द्वय काव्यं सटीक सकलकनिगुण तुर्यचक्रेश्वरस्य

क्षिप्र यैस्तेऽभिपेका प्रजमजिनपदाश्लिष्टपाला मुदे न ॥”

—गणधरसार्वशतकबृहद्भूतौ (प्र० श्लो १५, १६)

चन्द्रतिलकोपाध्यायेनाहङ्कारिणादिनिजेतुरस्मादेव जिनपालोपाध्यायाद् नन्वाद्यागम-
वाचनोपादायि । त्रि स १३१२ वर्षे रचित नरसहस्रश्लोकरिमितममयकुमारचरित
मपि तेनास्यैव जिनपालोपाध्यायस्य प्रेरणया व्यरचीति तत्प्राप्ते व्यक्तीचक्रे—

“ भूयोभूमिमुजङ्गससदि मनोनानन्दनिप्र घना—

हङ्करोदुरकवर मुनिदुर पत्रावधम्प्रदम् ।

जित्वा वादमहोत्सने पुरि बृहद्दारे प्रदर्शयोचक—

युक्ती सङ्गयुत गुरु जिनपति यस्तोपयामासिजान् ॥

सूरप्रभामिपेका विवेकसेकातिरेकतश्लेका ।

प्रपुनन्तु श्रीमन्तस्ते मच्चित्त सुधीमत ॥ ”

—गणधरसार्धशतकबृहद्वृत्तौ (श्लो० १७, १८)

जिनपाळोपाध्यायसतीर्थ्यनानेन सूरप्रभोपाध्यायेन स्तम्भतीर्थनगरे दिगम्बर-
वादियमदण्डो विजित । चन्द्रतिलकोपाध्यायोऽस्य पार्श्वे विद्यानन्द पठितवान्, यो
वि स १३१२ वर्षेऽभयकुमारचरित व्यरचयत्—

“ सूरिं जिनेश्वरगुरु जिनतीर्थयात्राऽभ्यायातसङ्गसाहित समरञ्जयद् य ।

श्रीस्तम्भतीर्थनगरे वरजल्पकेलौ निर्जित्य वादियमदण्डादिगम्बरेशम् ॥

स श्रीसूरप्रभसमभिधो बुद्धिधामामिपेको

ज्ञाता नाम स्वमिव निखिला लक्षणाद्याश्च विद्या ।

स्फायज्ज्यायस्त्वरितकवितानिर्मितौ ब्रह्मकल्पो

विद्यानन्द शिशुमिव मृश हेल्याऽमाणय माम् ॥ ”

—अभयकुमारचरिते (प्रश० श्लो ३०, ३१)

अस्य त्रिदुषोऽन्या कृतिं परिचिर्ति वा नैवोपलब्धमुपारयमिति विरमामि ।

सम्यग्ध्याप्य निष्पाद्य यश्चा तेवासिनो बहून् । चक्रे कुम्भ-ध्वजारोपगच्छ-प्रासादमूर्धनि ॥
श्रीजिनपालोपाध्यायमौलेस्तस्यास्य सन्निधौ । मयोपादायि नन्वादिमूलागमाङ्गवाचना ॥

x

x

x

श्रीजिनपालोपाध्यायकृतां त्रि प्रेरणामहम् । चरित्रकरणे प्राप सरस्वत्युपदेशवत् ॥
सुशकुनमित्रास्मि तमज्ञानो द्रढिमान्वित । काव्याभ्यासविहीनोऽपि व्यधा काव्यमिदं तत ॥”

—अभयकुमारचरित्रे (प्रश० ३७-४२)

वि स १३२० वर्षे सन्देहदोलावलिवृत्तिकर्ता प्रबोधचन्द्रगणेशचैन-
मेव जिनपालोपाध्याय निजमागमगुरुमभ्यजिज्ञपत्—

“ नृपसमिति विजितविविधप्रतिज्ञादिनितीर्णजयपताकाऽऽद्या ।

जिनपालोपाध्याया आसन् यस्यागमे गुरव ॥” —सन्देहदोलावलिवृत्तौ (प्रश०)

जिनपालस्य सतीर्थ्याः ।

- (१) जिनेश्वरसूरिः—जिनपतिसूरेण पृथ्वा, अस्य परिचितिरुपरि समसूचि ।
- (२) पूर्णभद्रगणिः—अस्य परिचयोऽकारि जेसलमेरुमा०सूच्याम् (पृ ४९)
- (३) सुमतिगणिः—परिचायितोऽयं जेसलमेरुमा०सूच्याम् (अप्रसिद्ध० पृ १०)
- (४) सूरभोपाध्याय —अस्य परिचयोऽग्रे कार्यते ।

(२)

सूरभोपाध्यायः ।

अपभ्रशकाव्यत्रय्य-तर्गताया कालस्वरूपकुलकसङ्गिकाया द्वात्रिंशिकाया वृत्तिकारो
जिनपतिसूरीशियोऽयं स एवामिज्ञायते, येन वि स १२८९ वर्षे पूर्णभद्रगणिरचित
धन्य-शालिभद्रचरितं समशोधि—

“ चरितमिदमखिल निर्मलविद्याकूपारपारद्वयान ।

याचकमुख्या सूरभोपाध्याया शोधयाचकु ॥” —जेसलमेरुमा०सूची ।

वि स १२९९ वर्षे गणधरसार्धशतक-वृहद्वृत्तिकारः सुमतिगणिर्निज
सतीर्थ्यमेनमियमुपाटक्षपत्—

“ यद्वक्त्रमोज-रङ्गाङ्गणशुभि शुभि तामोगमर्द्धीप्रयथा

नानाष्टन्द प्रवधै रचितयुधमनदिचप्रचित्रप्रयथा ।

तर्नगुरानकामप्रकटन रेकटोपात्पात्प्रचारा

शायानि नर्तकीय प्रपममभिगम रत्नारण्यकण ॥

इति नाम्ना पप्रथे । कालक्रमेण वैयाकरणानां कृपया अपभ्रगमापासनाऽपि प्रसिद्धिं प्राप । तानपि वैयाकरणनिःस्नानपभ्रशभापानियमानुलङ्घ्य-प्रकृतिप्रवर्तमानो विविध-जनपदभाषाव्यवहार सामान्यसङ्ग्राह्य 'प्राकृत' 'अपभ्रश' इत्युच्यमानोऽपि विगिष्टतया तत्तद्देशभाषानाम्ना प्रसिद्धिं जगाहे । एव पिचार्यमाणे कथञ्चिद् भेदेनापभ्रशनामधेयेऽपि प्राकृताङ्गभूतत्वात् तेनातीतसाम्याच्च 'प्राकृतमेवापभ्रश' इति वचन नानुचितं प्रतिभाति ।

प्राकृतस्य जिनवरैः प्राकृतभाषा सरला मुगमा स्त्री-वाल-मन्दादिसर्जनोपक-
सत्कार तिसमर्जी च विचार्य निजसिद्धान्तोऽर्जस्तदद्वारैः प्रकाशित । एतदर्थ-
सवादिकामिमामार्यामागमादुद्धृत्य प्रादर्शयद् वर्धमानसूरि —

"मुत्तूण दिङ्गिनाय कालिय-उक्कालियगसिद्धत ।

यी-वालवायणत्थ पाईअ(यय)मुडय जिणजरेहि ॥"—आचारदिनकरे [उ १९]

जिनवरैरपि तदनुचरैस्तत्त्वज्ञगणधरैरपि तथैव तद्विशेषोपकारितामवधार्य तत्रैव सूत्रतो जैनसिद्धा-तरचनाऽकारि । समुपलभ्यते चैतत्समर्थना नैरुश सवादा —

"वाल-स्त्री-मूढ(मन्द)-मूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञे सिद्धात प्राकृतः स्मृ(कृत)त ॥"

उद्भियते स्मेद पद्य दशनेकालिकटीकाया [प १०१] हरिभद्रसुरिणा, काव्यानुशासनटी-
काया हेमचन्द्राचार्येण, तथा चान्यत्रान्यैरपि । जैनसिद्धान्तव्याख्यातृमिहिरिभद्रसूरि-शी-
लाङ्काचार्याभयदेवसूरि-हेमचन्द्रसूरि-श्रीचन्द्रसूरि-मलयगिरिप्रभातिभिः सूत्रपद-शब्दशु-
द्धिसिद्धिसूचनेऽसकृत् प्राकृतशैल्या प्राकृतलक्षणात् प्राकृतत्वाद् वेद्यमित्याद्युच्चारितम् ।

राजशेखरसूरि स० १३८७ वर्षेऽनुनदति स्मेत पूर्वपद्यम्—

"वाल-स्त्रयादिजडप्रायमव्यज तुहितेच्छया ।

प्राकृतागमकर्तृभ्यो गणमृद्भ्यो नमो नम ॥"—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ ।

१ मुक्त्वा दृष्टिनाद मालिकोत्कालिकासिद्धान्तम् । स्त्री-वालवाचनाय प्राकृतमुदितं जिनजरे ॥

२ 'प्राकृतशैल्या बहुवचनम्, प्राकृतशैल्या चतुर्थ्यर्थं पठ्यते । उक्तं च—

"दुष्कवयणे बहुवयणे छीविहतीएँ मण्णइ चउत्थी ।

जइ हत्था तइ पाया णमो तुय देवादिदेवाण ॥"

"सप्तम्यन्तना चास्य-ए होति अयारति पयमि विइयाए वटुमु पुल्लिग ।

तइयासु छरी-सत्तमीण एगमि महिल्लये ॥

अम्माश्रणात् सिध्यति, एगमन्यत्रापि प्राकृतशैल्या इष्टविभक्त्यन्तता पदानामवगन्तव्येति ।"

—आवदयकसूत्रवृत्तौ, दशवेकालिकसूत्रवृत्तौ च (आ समितिप्र० पृ ११, ३२, १)

हरिभद्रसूरि ।

‘अपभ्रंशभाषा ।

भाषाभेदनिनेचकैर्भाषासमुपासकैः सस्कृतशाब्दिकैरितरैश्च प्राज्ञैर्यस्या अपभ्रंश इति नाम परिकल्पितम्, कैरिचच सस्कृतादपभ्रष्टेयमित्यादि यद्विषये प्रोद्धोषितम्, तस्या सर्वसाधारणजनोपकारिण्या वर्तमानानां भारतवर्षीयाणां प्रायोऽशेषार्यदेशभाषाणां जननीरूपाया प्राकृतापभ्रंशभाषाया विषये वक्तव्यमत्र प्रकाशयते ।

प्रसिद्धमहर्षिपतञ्जलिना प्ररूपित खल्वेतत् पाणिनीयमहामाष्ये [१, १, १]

अपभ्रंशस्य प्राकृते समावेशे शब्दापशब्दानामनुशासनविचारे—“ भूयासोऽपशब्दा, अल्पीयास शब्दा । एकैकस्य हि शब्दस्य बहवोऽपभ्रंशाः, तद्यथा गौरित्यस्य शब्दस्य गावी गोणी गोता गोपोतलिका इत्येवमादयोऽपभ्रंशाः ।” एतावता च प्रकारात्तरेण प्रख्यापित प्राकृतशब्दानामेवापभ्रंशत्व प्राचुर्यं च, यतस्त एव गावी-गोणी-प्रभृतयः शब्दा प्राचीनजैनसिद्धात्तत्पुस्तकेषु बहुश प्रयुक्ता दृश्यन्ते, चण्ड-हेमचन्द्रादिभिर्वैयाकरणैश्च निजे प्राकृतलक्षणे तेषां शब्दानां शुद्धता च निरदेशः ।

तथा चापभ्रंशस्य लक्षणं प्रादार्शं कविदाण्डिना—

“ आमीरादिगिर काव्येष्वपभ्रंश इति स्मृता ।

शास्त्रे तु सस्कृतादन्यदपभ्रंशतयोदितम् ॥ ”—काव्यादर्शे [१, ३६]

नि स ११२५ यपे नमिताधुश्च निर्दिशति स्म—

‘तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः’—रुद्रटीयकाव्यालङ्कारस्य टिप्पने [२, १२]

सस्कृतनैयाकरणैः सस्कृतशब्दानुशासनसिद्धात् सस्कृतादतिरिक्त सर्वमप्यपभ्रंशमिति व्याहृतम्, तच्च प्रवृत्तिर्भव प्राकृतमिति प्राकृतनैयाकरणैर्नियमितम् । एव व्याकरणे लया नियन्त्रितेऽपि प्राकृतजनभाषाव्यवहारस्त्वनपेक्ष्य शब्दशास्त्रनियमान् यथेष्ट स्वच्छन्दं प्रवर्तत, न च नियन्त्रणमधिसेहेऽत एव स निदधानां प्रसादेन ‘अपभ्रंश’

१ ‘गौरीन्यामो गावीभा, गोणं वियालं’—आचापे [शु० २, उ० ४, ५]

‘गावीर पुन दिगं तण पि गीरतामुबइ ।’—आवरयकचूर्णे ।

‘गोणी’ खण्डे—अन्तरासूत्रे [उ० ४]

‘दण्ड गोणी गुवां’, ‘गोणी चदं कयां’—आच० नि० [गा० १३३ १३६]

‘एव गोणीरं तितो । अन्तगुदा उ गोणी । गोणिरिच्छो उ गुद ।

—दशैकतिष्ठानौ [५] इति गौरीन्यासे पृष्ठे ।

२ ‘गौरी’—अन्तरासूत्रे [२, १६]

‘गोणाद’—अन्तरासूत्रे [८, २, १०४]

इति नाम्ना पप्रये । कालक्रमेण वैयाकरणानां कृपया-अपभ्रशमापासज्ञयाऽपि प्रसिद्धिं प्राप । तानपि वैयाकरणनिवद्धानपभ्रशमापानियमानुलङ्घ्य-प्रकृतिप्रवर्तमानो विविध-जनपदभाषाव्यवहार सामान्यसज्ञया 'प्राकृत' 'अपभ्रश' इत्युच्यमानोऽपि विशिष्टतया तत्तद्देशभाषानाम्ना प्रसिद्धिं जगाहे । एष विचार्यमाणे कथाञ्चिद् भेदेनापभ्रशनामधेयेऽपि प्राकृताङ्गभूतत्वात् तेनातीतसाम्याच्च 'प्राकृतमेवापभ्रश' इति वचनं नानुचितं प्रतिभाति ।

प्राकृतस्य जिनवरैः प्राकृतभाषा सरला सुगमा स्त्री-बाल-मन्दादिसर्वजनोप-
सत्कार तिसमर्था च विचार्य निजसिद्धान्तोऽस्तद्वारैव प्रकाशितः । एतदर्थ-
सवादिकामिमामार्यामागमादुद्धृत्य प्रादर्शयद् वर्धमानसूरि —

“मुञ्चूण दिङ्गिणाय कालिय-उक्कालियगसिद्धत ।

थी-बालवायणत्थ पाईअ(यय)मुइय जिणवरैहिं ॥”-आचारदिनकरे [उ १५]

जिनवरैरिव तदनुचरैस्तत्तद्व्यगणधरैरपि तथैव तद्विशेषोपकारितामवधार्य तत्रैव सूत्रतो जैनसिद्धांतरचनाऽकारि । समुपलभ्यन्ते चैतत्समर्थका नैकशः सवादा —

“बाल-स्त्री-मूढ (मन्द) -मूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥”

उद्ध्रियते स्मेद पद्यदशैकालिकटीकाया [प १०१] हरिभद्रसूरिणा, काव्यानुशासनटीकाया हेमचन्द्राचार्येण, तथा चान्यत्रायैरपि । जैनसिद्धान्तव्याख्यातुर्भिर्हरिभद्रसूरि-शी-लाङ्काचार्याभयदेवसूरि-हेमचन्द्रसूरि-श्रीचन्द्रसूरि-मलयगिरिप्रभृतिभिः सूत्रपद-शब्दशुद्धिसिद्धिसूचनेऽसकृत् प्राकृतशैल्या प्राकृतलक्षणात् प्राकृतत्वाद् वेत्यमित्याद्युच्चारितम् ।

राजशेखरसूरि स० १३८७ वर्षेऽनुवदति स्मेत्य पूर्वपद्यम्—

“बाल-स्त्रियादिजडप्रायमव्यजतुहितेच्छया ।

प्राकृतागमकर्तृभ्यो गणमृदभ्यो नमो नमः ॥”-प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ ।

१ मुक्त्वा दृष्टिवादं कालिकोत्पत्तिकालसिद्धान्तम् । स्त्री-बालराजनार्य प्राकृतमुदितं जिनवरैः ॥

२ 'प्राकृतशैल्या बहुवचनम्, प्राकृतशैल्या चतुर्थ्यर्थे पद्यौ । उक्तं च—

“दुव्ययणे बहुवचनं छत्रीविहत्तीर्णे भण्णइ चउत्थी ।

जइ इत्थ्या तइ पाया णमो तुय देवाहिदेवाण ॥”

“सप्तम्यन्तना चास्य-‘ए’ होति अयारति पयमि विइयाए बहुसु पुलिण ।

तइयासु छत्री-सत्तमीण एगमि महिल्लये ॥

अस्माकमपणात् स्थिति एवमन्यत्रापि प्राकृतशैल्या दृष्टविभक्त्यन्तता पदानामन्यगन्तव्येति ॥”

—आवदयक्सूत्रतौ, दशैकालिकसूत्रतौ च (आ समितिप्र० पृ ११, १२, १)

हरिभद्रसूरि ।

वेकमादित्यसंस्कृतस्तत्समकालीन सिद्धसेनदिवाकर प्राकृत जिनशासनमिति लोकोक्त्या लज्जमान संस्कृतसिद्धान्तकरणार्थं सङ्घं व्यञ्जयत्, किंतु सङ्घेन तदनुचित निचार्य प्राकृतसिद्धान्तद्वारैव बालादिमर्जनस्य परमोपकृतिं निश्चित्य तादृक्चित्तनेनापि परमगम्भीरसदाशयानां सुज्ञानिना प्राकृतसिद्धातप्रणेतृणां तीर्थकृद्-गणधरादीनामपमानन वितर्क्य भविष्यलोकशिक्षणायापि प्रमत्त प्रायश्चित्त तस्मै व्यतारीत्यपि श्रूयते^१

जैनसिद्धांते भणितिद्वय संस्कृता प्राकृता चेत्यभाणि—

भाषाद्वये “संस्कृता पागता चैव दुहा भणितीओ आहिया ।
प्राकृतस्थानम् सरमडलमि गिज्जते पसत्था इसिभासिता ॥”

—स्थानाङ्गसूत्रे (आ समितिप्र० पृ ३९४)

“संस्कृता पायया चैव भणिदो होति दोणि वा ।”

—अनुयोगद्वारसूत्रे (आ समितिप्र० पृ १३१)

“संस्कृत्य-पाययवयणाण विमासा जत्थ जुज्जते ज तु ।”

—बृहत्कल्पभाष्ये (लि वृत्तिप ९)

वि० स ९६२ वर्षे सिद्धार्थि प्रकाशयतात्य हार्दम्—

१ भद्रेश्वरसुरि — ‘उज्जेणीए तयरीए महावई महाकवी य सिद्धि(द्व)सेणो नाम साहु । सो य कयाइ जतो वार्हि दिदो विद्ममाइवराएण चित्तिउ(य) च-न जाणामि इमेसि केरियो आसीवाउ ति । कओ से दिदिप्पणामो । लक्खिउ य तब्बावमुम्भविमहत्थेण सिद्धसे[णे]ण दिदो(णो) महासङ्ग धम्मलामो । राएण छदइत्तणाउज्जिएण दब्बाविया से दब्बकोडी । भणिय च करावि रायपारिगहिएण विद्ममाइवत्स वायपहिईए—

धम्मलामो ति सुतम्मि द्वाडुस्सिमपाणिणो ।

साहुणो सिद्धमेणस्स दहो कोटि निशदियो ॥

निवेदया य सा रायदिण्णा दि(द)व्वकोडी सिद्धमेणेण गुहस्स । तेणावि सयस्स । सयेणावि कओ वीए साहारणसमुग्गओ । लवतो य पायय निगमासण ति सोउत्तीए सिद्धसेण-
(णो) विग्गवइ सय-‘जइ भगद तो कमि संस्कृत्य पि सिद्ध’ । सयो भण-“चित्तिएणावि इमं पायच्छिती, किं पुण जविण्य, ता वस्स तुम पायच्छित्त ॥”

—कथावल्याम् (पन्नस्या तादन्वीया प्रति पृ ३००)

२ संस्कृता प्राकृता चैव द्विधा भणिती आहियाते ।

स्वरमण्डलं गीयमाने प्राप्ता ऋषिमायिता ॥

३ संस्कृता प्राकृता चैव भणिती भवतो द्वे वा ।

४ संस्कृत-प्राप्तादन्तर्ना विमासा यत्र मुच्यते इति ॥

५ “सुवन्दनसम्बाके द्विवर्णिहिनेनितद्वर्णिन आम्वा ।

अद्वे विप्रसम्बा पुनर्गो गुहर्दिन भणितम् ॥” —३ म कथा ।

संस्कृता प्राकृता चेति भाषे प्राधान्यमर्हत् ।
 तत्रापि संस्कृता तावद् दुर्निर्दिग्धहृदि स्थिता ॥
 बालानामपि सद्बोधकारिणी कर्णपेशला ।
 तथापि प्राकृता भाषा न तेषामपि भासते ॥ ”

—उपमितिमवप्रपञ्चाकथापीठे ।

संस्कृतभाष्या ऋङ्कार-च्छदोलक्षण-नाटकादिग्रन्थेषु पुरातनैः संस्कृतवदिय

प्राकृतभाषाया

प्राकृतकाव्यस्य च

प्रशस्तत्वम्

प्राकृतभाषाऽपि समाश्रिता । तथा सुप्रसिद्धनृपसातवाहन दण्डि वाक्पति-

राज-राजशेखर-प्राकृतमञ्जरीकार-शम्भुरहस्यकार-भूषणभट्टतनय-

सिद्धार्थि-महेश्वरसूरि-जयवल्लभ-नमिसाधु-त्रिनिर्मलदेवप्रभृतिभिर्भूरिभिर्भाषातत्त्ववेदिभिः
 प्राकृतभाषाया प्राकृतकाव्यस्य च मधुरता मृदुता सरलता सर्वग्राह्यता सर्वोपकारिता
 हृदयङ्गमता च प्रोदघोपि ।

तत्राहि सातनाहन —

“ अमय पाइयकव्व पढिउ सोउ च जे न जानाति ।

प्राकृतकाव्यस्य

माधुर्यम्

कामस्य तत्तत्तत्ति कुणति ते कह न लज्जति ? ॥”

—गा रासतशल्याम् ।

जयवल्लभ —

“ पाइयकव्वस्स नमो पाइयकव्व च निम्मिय जेण ।

ताह चिय पणमामो पढिऊण य जे विजाणति ॥” —वज्जालगे ।

कावेदण्डी —

“ महाराष्ट्राश्रया भाषा प्रकृष्ट प्राकृत विदु ।

सागर सूक्तिरत्नाना सेतुबन्धादि यन्मयम् ॥”

—काव्यादर्शे [१, ३४]

प्राकृतमञ्जरीकार —

“ प्रसीदतु च वाचस्ता यासा मावुर्यमुच्छ्रितम् ।

प्राकृतच्छन्ना चक्रे कात्यायनमहाकवि ॥

अहो ! तत् प्राकृत हारि प्रियावक्त्रेन्दुसुन्दरम् ।

सूक्तयो यत्र राजते सुधानिष्यन्दनिर्मरा ॥ ”

—प्राकृतमञ्जर्याम् (प्राकृतप्रकाशवृत्तौ)

१ अमृत प्राकृतकाव्य पठितुं शक्नु च य न जानते ।

कामस्य तत्तत्तत्ति कुवन्ति त कथं न लज्जते ? ॥

२ प्राकृतकाव्याय नमः प्राकृतकाव्यं च निर्मितं येन ।

तादृशैव प्रणमामः पठित्वा च य विजानन्ति ॥

जयवल्लभ —

प्राकृतकाव्यस्य
सृष्टुता

“ पाइयकव्वुल्लवे पडिवयण सक्कएण जो देह ।
सो कुसुमसत्थर पत्थरेण अवुहो विणासेह ॥
उज्झउ सक्कयकव्व सक्कयकव्व च निम्मिय जेण ।
वसहर व पलित्त तडयडतट्टत्तण कुणइ ॥
पाययकव्व पडिउ गुफेउ तह य कुज्जपसूण ।
कुणिय च पसाएउ अज्ज नि वहवे न याणाति ॥ ”
—वज्जालगे ।

राजशेखर —

“ पैसो सक्कअबधो पाउअ(इय)बधो वि होइ सुउमारो ।
पुरिस्ताण महिलाण जेत्तियमिहतर तेत्तियमिमाण ॥ ”
—कर्पूरमञ्जरीसदृशे ।

वाक्पतिराज —

प्राकृतस्य प्रभावः,
प्राकृतादभ्य
भाषानिर्गम

“ उम्मिल्लइ लायण पययञ्जायएँ सक्कयवयाण ।
सक्कयसक्कारुकरिसणेण पययस्स^१ वि पहानो ॥
णनमत्थदसण सनिवेससिसिराओ बधरिद्धीओ ।
अरिरलमिणमो आमुवणवधमिह णनर पययम्मि ॥
सयलाओ इम वाया विसाति एत्तो य णेति वायाओ ।
एन्ति समुद चिय णेति सायराओ चिय जलाइ ॥

- १ प्राकृतकाव्योपे प्रतिबन्धेन संस्कृतेन यो वदति ।
स कुसुमसत्तर प्रस्तरेणापुषो विनाशयति ॥
उज्झतु संस्कृतकाव्य संस्कृतकाव्य च निर्मित यन ।
वशादभिव प्रदीप्त तडत^२तट्त्वं करोति ॥
प्राकृतकाव्य पठितु शुम्भयितु तथा च कुज्जप्रसूतम् ।
कुपित च प्रसादयितुमपि यदा न जानन्ति ॥
- २ परं संस्कृतवचः प्राकृतवचस्य भवति गुडमार ।
पुरुषाणां महिलानां यादृदिशांतर तावदनया ॥
- ३ तस्मात्तदने सागम्य प्राकृतमप्ययथा संस्कृतवचसाम् (पदानाम्) ।
संस्कृतवचसाप्युत्पद्येन प्राकृतमपि प्रभव ॥
ममभेदजन केनेत्यदिशित वचनैः ।
अविरतमतरागुत्तवचनं नर प्राकृते ॥
सकला इदं वाचो विद्वान्ति इत्येव निर्वाणित वाच ।
आवन्ति गुणन निदन्ति मन्त्राश्च जट नि ॥

हैरिसात्रिसेसो वियसावओ य मउलावओ य अच्छीण ।

इह वहिहुत्तो असोमुहो य हिययस्स विस्फुरइ ॥”

—गजडवहे [६९, ९२-९४]

यायात्रीयराजशेखर —

“ यद् योनिः किल सस्कृतस्य सुदृशा जिह्वासु यमोदते

यत्र श्रोत्रपथान्तारिणि कटुर्भाषाक्षराणा रस ।

गद्य चूणपद पद रतिपतेस्तत् प्राकृत यद्वच—

स्ताह्लाटाह्ललिताङ्गि ! पश्य नुदती दृष्टेर्निमेषव्रतम् ॥”

—बालरामायणे [४८, ४९]

यायात्रीयराजशेखर —

प्राकृतस्य प्रचार

‘ श्रूयते च कुन्तलेषु सातवाहनो नाम राजा, तेन प्राकृतभाषा-
ऽऽत्मकमन्त पुर एवेति समान पूर्वेण ।’

—काव्यमीमांसाधाम् [पृ ९०]

भोजदेव —

‘ केऽभूवन् नादयराजस्य राज्ये प्राकृतभाषिण २ ।’

—सरस्वतीरूपठाभरणे [२, १९]

भूषणभट्टतनय —

प्राकृतभाषाया
महिलानामादर

“ अइरमणीया रयणी सरओ नि मनोहरो तुम च साहाणो ।

अणुकूलपरियणाए मन्ने त नत्थि ज नत्थि ॥

ता किं पि पओसणिओअमेत्तसुहय मणहरुह्ठाव ।

साहेह अउव्वकह सुरस्स महिउयणमणोज्ज ॥

त मु(मु)दमुहवुह्ठाहि(ए) वयणय निमुणिऊण णे भणिय ।

कुन्लयदलच्छि ! एत्थ कईहि तिप्पिहा कहा भणिया ॥

१ हर्षविशेषो विरासत्पदं मुकुलीमारश्चादयो । इह चर्मिखोऽन्तर्मुखश्च हृदयस्य विस्फुरति ॥

२ अतिरमणीया रजनी क्षरदपि मनोहरा त्व च स्वाधीन ।

अनुकूलपरिजनाया मन्ये तज्जास्ति यथास्ति ॥

तत् किमपि प्रदोषविनोदमात्रमुपदा मनोहरात्रयाम् ।

कथयतापूर्वकया सुरसा महिलाचनमनोनाम् ॥

तत् उद्ध (मुग्ध) मुग्धाम्बुहृदाया वचन निश्चृत्यानेन भणितम् ।

कुन्लयदलाक्षि ' अत्र कविभिस्त्रिविधा कथा भणिता ॥

जयवल्लभ —

प्राकृतकाव्यस्य
श्रुता

“ पाइयकव्वुल्लवे पडिवयण सक्कण्ण जो देह ।
सो कुसुमसत्थर पत्थरेण अबुहो विणासेइ ॥
उज्झत्त सक्कयकव्व सक्कयकव्व च निम्मिय जेण ।
वसहर व पलित्त तडयडतट्टत्तण कुणइ ॥
पाययकव्व पडिउ गुप्फेउ तह य कुज्जपसूण ।
कुविय च पसाएउ अज्ज वि बहवे न याणाति ॥ ”
—वज्जालगे ।

राजशेखर —

“ पैरुसो सक्कअवधो पाउअ(इय)वधो वि होइ मुउमारो ।
पुरिस्ताण महिलाण जेतियमिहतर तेत्तियमिमाण ॥ ”
—कर्पूरमञ्जरीसट्टके ।

वाक्पतिराज —

प्राकृतस्य प्रभावः,
प्राकृतादन्य
भाषानिगम

“ उम्भिल्लइ लायण पययञ्जायएँ सक्कयययाण ।
सक्कयसक्कारुकरिसणेण पययस्स नि पहानो ॥
णनमत्थदसण सनिनेससिसिराओ बधरिद्धीओ ।
अनिरलमिणमो आभुण्णबधमिह णवर पययम्मि ॥
सयलाओ इम वाया विसति एत्तो य गेँति वायाओ ।
एन्ति समुद चिय नेन्ति सायराओ चिय जलाइ ॥

- १ प्राकृतकाव्योपे प्रतिबन्धे सस्कृतेन यो वदति ।
स कुसुमसत्तर प्रस्तरेणानुधो विनाशयति ॥
उज्झत्तु सस्कृतकाव्य सस्कृतकाव्य च निर्मित यन ।
यत्तद्वदमिव प्रदीप्त तन्तडतट्टत्थ करोति ॥
प्राकृतकाव्य पठितु शुम्भयितु तथा च कुट्टप्रसूतम् ।
कृषित च प्रसादयितुमपि यद्वो न जानन्ति ॥
- २ परं सस्कृतवच्य प्राकृतवच्यम् भवति सुप्रकार ।
पुरुषाणां महिलानां यादयिगतर तादयनया ॥
- ३ उन्मात्तये लाक्य प्राकृतवच्यया सस्कृतवच्यम् (पदानाम्) ।
सस्कृतवच्यकारोत्थनेन प्राकृतवच्यपि प्रगम्य ॥
नमर्थदशन सन्निवेशिगिण वच्यद्वयः ।
अक्षितमनसामुनवच्यमि नर प्राकृते ॥
सकला इदं वाचो यिशाति इतश्च निर्पांति वाच ।
भवन्ति सुप्रकार विदन्ति सङ्गादय जगन्नि ॥

—कुमारपालभूपालमहामात्यपृथ्वीपालकारिते मलिनाथचरिते [लि प १४३]
नाट्ये स्त्रीणा पाठ्य प्राय प्राकृत भवति । यदाह धनञ्जय —

‘स्त्रीणा तु प्राकृत प्राय’—दशरूपके [पारि० २, ६०]

महेन्द्ररसूरि —

प्राकृतकाव्यस्य “सक्यकव्वस्तथ जेण न याणाति मदबुद्धिया ।
प्राकृतभाषायाश्च सञ्वाण वि मुहग्गेह तेणेम पाइय रूय ॥ १ ॥
सर्वेषां सुखरोधकता गूढत्थदेसिरहिय सुललियवन्नेहि विरइय रम्म ।
हृदयङ्गमताऽऽदि पाइयकव्व लोए कस्स न हियय सुहावेइ ? ॥
परउवयारपरेण सा भासा होइ एत्थ भणियव्वा ।
जायइ जीए विवोहो सञ्वाण वि वालमाईण ॥”

—पञ्चमीमाहात्म्ये (पि स १००९ वर्षे लि० जे० भा०ता०प्रति)

जयनल्लभ —

प्राकृतकाव्ये “पाइयकव्वम्मि रसो जो जायइ तह व छेयभणिएहिं ।
रस लालित्यादि उययस्स य वासियसीयलस्स तित्तिं न वच्चामो ॥
देसियसदपलोइ महुक्खरछदसठिय ललिय ।
फुडवियडपायडत्थ पाइयकव्व पढेयव्व ॥
ललिय महुक्खरए जुवईयणवल्लहे सत्तिंगारे ।
सते पाइयकव्वे को सकइ सक्य पढिउ ? ॥”

—वज्जालगे (पद्यालये)

त्रिविक्रमदेव —

“अनल्पार्थसुखोच्चारश्शब्दसाहित्यजीवितम् ।
स च प्राकृतमेवेति मत सूक्तानुवर्तिनाम् ॥”

—प्राकृतशब्दानुशासने ।

१ सस्कृतकाव्यस्यार्थं येन ॥ जानन्ति मन्दबुद्धयः । स्वयामपि मुग्धबोधे तेनेदं प्राकृतं रचितम् ॥

गूढार्थदेशीरहितं सुललितवर्णैर्विरचितं रम्यम् । प्राकृतकाव्यं लोके कस्य न हृदयं सुखयति ? ।

परोपकारपरेण सा भाषा भवत्यत्र मणितव्या ।

जायते यया विवोहः सर्वेषामपि बालकादीनाम् ॥

२ प्राकृतकाव्ये रसो यो जायते तथा च छत्रभिणैः । उदरमस्य च वासिनशीतलस्य वृत्तिं न प्रनाम ॥

देशीशब्दपयस्तं मधुराक्षर-च्छन्दः सस्तिनं ललितम् । स्पृष्टविक्रमप्रकण्ठयः प्राकृतकाव्यं पठितव्यम् ॥

ललिते मधुराक्षरे युवतिजननम्भे सगृहारे । मतिः प्राकृतकाव्ये कः क्षमनाति सस्कृतं पठितुम् ? ॥

१ । त' जह दिव्या तह दिव्य-माणसी माणसी तह चेय ।
 तत्थ पि पढमेहिं कय कईहि निर लक्खण किं पि ॥
 अन्न सक्कय-पायय-सक्किन्नकहा सुवन्नरह्याओ ।
 पुव्व(बुच्च)ति महाकइपुगवेहि तिग्गिहाउ सुरुहाउ ॥
 ताण ,मज्झे अम्हारिसेहिं अबुहेहिं जाउ सीसति ।
 ताउ कहाउ न लोए मयच्छि ! पावति परिहाव ॥
 ता किं म उवहसेसि सुयणु ! अमुएण सदसत्थेण ? ।
 उल्लविय(उ) न तीरइ किं पुण मियडो कहाउधो ? ॥
 भणिय च पिययमाए पिययम ! किं तेण सदसत्थेण ? ।
 जेण सुहासियमग्गो भग्गो अम्हारिसज्जणस्स ॥
 उवलम्भइ जेण फुड अत्थो अकयत्थिएण हियएण ।
 सो चेय परो सदो इट्ठो किं लक्खणेणम्ह ? ॥
 एमेय सुद्धजुयइ मणोहर पाययाइ भासाए ।
 पविरलदेसिसुलक्ख कहसु कह दिव्यमाणसिय ॥ ”

—लीलानतीकथायाम् [वि स ? २६५ वर्षे लि जे भा ताडपत्रीया प्राति]

हरिमद्रसूरि —

“निरगादि तथा प्रियतम ! मम नैपुण्य समस्ति शस्तम(त)मम् ।

पाइयवाणीए तओ पढिय तह केरिम सहइ ? ॥

रेणेऽथ कुमारेणेति मुत्तनु ! मा वद वदति यत् कृतिन ।

उत्तिविमेसो कत्वं मासा जा हो[उ] सा होउ ॥”

१ तद् यथा दि या तथा दि य मातुरी मातुरी तथैव । तत्रापि प्रथमै कृतं कविभि किल लक्षण किमपि ॥
 अन्यत् स्मरुत-प्राकृत-सकीर्णस्या सुगन्धिता । उच्यते मद्रकविपुत्रैस्त्रिभिः सुकथा ॥
 ताषां मध्येऽस्मादौख्येया कथ्यते । ता कथा न लोके मृगाक्षि । प्राप्नुवन्ति परिभारम् ॥
 तत् किं मातुरादयसि सुत्तु ! अधुन शब्दशास्त्रेण । उच्यते न शक्यते किं पुनर्विदुः कथायथ ? ॥

भणितं ॥ प्रियतमया प्रियतम ! किं तेन शब्दशास्त्रेण ? ।

येन सुभाषितमार्गो भग्गोऽस्मादज्ञानरूप ॥

उपलभ्यते येन स्पष्टमर्थोऽवधारितेन हृदयेन ।

स एव पर शब्द इष्ट किं लक्षणेनऽस्माकम् ? ॥

एवमेव शुद्धयति मनोदरां प्राकृतया (०तायां) भाषया (पायाम्) ।

प्रतिशब्दश्रीगुल्फ्या कथय कथां त्व्य-मातुरांम् ॥

१ प्राकृतवाण्यां गतं कथितं एता कीदृशं ज्ञानम् ? ।

१ उक्तिविद्वत् काव्य भाषा क्व भवतु गा भवतु ।

ततो बाह्या येऽष्टत्रिंशद् वर्णास्तैः सस्कारे कृते संस्कृतं जातम् । ततश्च अनेके भाषाभेदा अभूवन् । तेन सकलशास्त्रमूल मातृकारूप प्राकृतमेव प्रथमम् । युगादौ सर्वाक्षरिति लोकोपचा(का)राय प्रथम प्राकृतमुपदिष्टम् । सर्वाक्षरसनिपातलब्धीना श्रीद्वाद-
शाङ्गीनिर्माणसूत्रधाराणा श्रीगणधराणा सिद्धान्तप्राकृतकरणे कारणमिदम्—

‘ बाल-स्त्री-मूढ-मूर्खाणा नृणा चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तत्प्रज्ञैः सिद्धात् प्राकृतं कृतम् ॥’

राजन् ! भाषा भवतु याऽपि साऽपि, परं तु परमार्थ एव मिलेयते । यत् पठति लोका —

‘ अथनिवेशो तच्चिय सदा तच्चैव परिणमता नि ॥

उत्तिविसेसो कव्य भासा जा होउ सा होउ ॥’

परं कस्यापि ज्ञानलघुदुर्निदग्धस्य खण्डखण्डपाण्डित्यतुण्डकण्डूरुरालितस्येय प्राकृत-
निदा । यदुक्तम्—

‘ सौहेइ सुहावेइ उवमुजतो लवो नि लच्छीए ।

एसा(देवी) सरस्सई पु(उ)ण असमग्गा क न(किं पि) विनडेइ ॥’

[गउडवहे गा ६८]

इति श्रुत्वा राजादयः सर्वेऽपि प्राकृतप्रशसां कुर्वन्तो विशिष्य तदर्थश्रवणप्रवणा बभूवुः ॥ ”

—कुमारपालप्रबन्धे (वि स १४७५ वर्षे लि पत्तनजैनभा० प्रतिप ८१)

प्राकृतभाषा किम् ३कोचिदापेदयन्ति—“ प्राकृतभाषा सस्कृतभाषाया विकृतिरूपा

सस्कृतभाषाया ततोऽपभ्रश्य समुत्पन्ना यतः शाब्दिकरचण्डो निजे प्राकृतलक्षणे

विकृतिरूपा १ ‘ सस्कृतयोनि ’ इति प्राकृतस्य प्रकारं लक्षितवान् । तथा

प्रतिष्ठितप्रामाणिकहेमचन्द्राचार्योऽपि निजे प्राकृतशब्दानुशासने ‘ अथ प्राकृतम् ’

[८, १, १] इत्यस्य स्तोपज्ञव्याख्यायाम्—‘ प्रकृतिः सस्कृतम् । तत्र भवति तत आगतं

वा प्राकृतम् ।’ इति व्याख्यातवान् । एवमप्येऽप्युच्यते । यथा कविदण्डा—

‘ सस्कृतं नाम देवागमनाख्याता महर्षिभिः । तद्भवस्तत्समो देशीयनेक प्राकृतकम् ॥’

—काव्यादर्शे [१, १३]

१ अथनिवेशः स एव शब्दास्त एव परिणमन्तोऽपि । उक्तिविशेषः काव्य भाषा या भवतु सा भवतु ॥

२ शोभतं सुखयत्युपभुज्यमाना लवोऽपि लक्ष्म्या । एषा सरस्वती पुनरगमया क न विनयति ॥

३ ई वो क्वचित्प्रभृतिमहाशया प्राकृतप्रशंस तावनाऽऽदिषु ।

वि' स ११२५ वर्षे नमिसाधु —

“सकलजगज्जतूना व्याकरणादिभिरनाहतसस्कार सहजो वचन
प्राकृतस्य व्याख्या, व्यापार प्रकृति, तत्र भव सैव वा प्राकृतम् । ‘आरिसवयणे सिद्ध
विशालता च
देवाण अद्धमागहा वाणी’ इत्यादिवचनाद् वा प्राक् पूर्वं कृत
प्राकृत बाल-महिलाऽऽदिमुबोध सकलभाषानिवन्धनभूत वचनमुच्यते ।
मेघनिर्मुक्तजलमिवैकस्वरूप तदेव च देशविशेषात् सस्कारकरणाच्च समासादितिशेष
सत् सस्कृताद्युत्तरविभेदानान्नोति । अत एव शास्त्रकृता प्राकृतमादौ निर्दिष्टम्, तदनु
सस्कृतादीनि ।

पाणिन्यादि याकरणोदितशब्दलक्षणेन सस्करणात् सस्कृतमुच्यते । तथा प्राकृत
भाषैव किञ्चिद्विशेषलक्षणान्मागधिका भण्यते । तथा प्राकृतमेव किञ्चिद्विशेषात्
पैशाचिकम् । सू(शौ)रसेन्यपि प्राकृतभाषैव । तथा प्राकृतमेवापभ्रश ”

—रुद्रटायकाव्यालङ्कारटिप्पणे [२, १२]

प्राकृतनिन्दा
परिहार

“को विनिदेदिमा भाषां भारतीमुग्धभाषितम् ? ।
यस्या प्रचेतसः पुत्रो व्याकर्ता भगवान् ऋषि ॥
प्राकृत चार्पमेवेदं यद्वि वाल्मीकिशिक्षितम् ।
तदनार्पं भजे(णे)द् यो वै प्राकृत स्यात् स एव हि ॥”

—शम्भुरहस्ये [प १७, १८]

“अन्यदा कोऽपि मत्सरी श्राद्देमसूरितेजोऽसहिष्णुरेका ते राजानमिदमवादीत्—
‘देव ! प्राय प्राकृतमेते पठति मिद्रातोऽप्येतेषां प्राकृतमय । तत् प्रमाते [५]
श्रोतव्यमिदम् । ‘सस्कृत स्वर्गिणां भाषा’ सैन महतां प्रत्यूपे श्रोतव्या श्रेयस्कारी
चेति किमर्थं प्रथम तद्दूषणं निधीयते ? ।’

एतद्राकर्ण्य राजा पिशातभाषामेदतरा निधित् प्राकृते वृतादरस्तास्वरूप
श्रीगुरुणामकथयत् । श्रीगुरुरा प्राहु —अनुपासितमद्गुरुकुलस्य, अज्ञातवाल्म्यतत्त्वस्य
कस्यापाद यच । राजर् ! अनेकधा भाषामेदवैचित्र्येऽपि पर युगादौ प्रथमपुरुषेण
ज्ञातत्रैडोक्त्वान्नरूपेण प्रथम चतुर्दशसराष्ट्रिशद्व्यग्ननरूपा द्विपञ्चाशदष्टाध्रमाणा मातु
कैवोपदिष्टा । सा च प्राकृतमरूपा सर्वप्राकृतोन्मागजुसरिणाति ।

ततो वाह्या येऽष्टत्रिंशद् वर्णास्तैः सस्कारे कृते संस्कृतं जातम् । ततश्च अनेके मापामेदा अभूवन् । तेन सकलशास्त्रमूल मातृकारूप प्राकृतमेव प्रथमम् । युगादौ सर्वज्ञैरिति लोकोपचा(का)राय प्रथम प्राकृतमुपदिष्टम् । सर्वाक्षरसनिपातलब्धीना श्रीद्वाद-
शाङ्गीनिर्माणसूत्रवाराणां श्रीगणधराणां सिद्धा तप्राकृतकरणे कारणमिदम्—

‘वाल-स्त्री-मूढ-मूर्खाणां नृणां चारित्रिकाङ्क्षिणाम् ।

अनुग्रहार्थं तत्तत्रैव सिद्धा त प्राकृत कृत ॥’

राजन् ! भाषा भवतु याऽपि साऽपि, परं तु परमार्थ एव त्रिलोक्यते । यत् पठन्ति लोका —

‘अत्रनिवेमो तच्चिय सदा तच्चैव परिणमता नि ॥

उत्तिविसेसो कव्य भासा जा होउ सा होउ ॥’

परं कस्यापि ज्ञानलघुर्निदग्गस्य खण्डखण्डपाण्डित्यतुण्डरुण्डरुरालितस्येय प्राकृत-
निदा । यदुक्तम्—

‘सोहेइ सुहावेइ उवमुजतो लो वि लच्छीए ।

एसा(देवी) सरस्सई पु(उ)ण असमग्गा क न(किपि) विनडेइ ॥’

[गउडवहे गा ६८]

इति श्रुत्वा राजादयः सर्वेऽपि प्राकृतप्रशसां कुर्वन्तो मिश्रित्य तदर्थश्चरणप्रवणा बभूवुः ॥ ”

—कुमारपालप्रज्ञे (वि स १४७९ वर्षे लि पत्तनजैनभा = प्रतिप ८१)

प्राकृतभाषा किम्
संस्कृतभाषाया
विकृतिरूपा ?

‘कोचिदानेदयाति—“ प्राकृतभाषा संस्कृतभाषाया विकृतिरूपा
ततोऽपभ्रश्य समुत्पन्ना यतः शान्दिकश्चण्डो निजे प्राकृतलक्षणे
‘संस्कृतयोनि’ इति प्राकृतस्य प्रकारलक्षितान् । तथा

प्रतिष्ठितप्रामाणिकहेमचन्द्राचार्योऽपि निजे प्राकृतशब्दानुशासने ‘अत्र प्राकृतम्’
[८, १, १] इत्यस्य स्वोपज्ञव्याख्यायाम्—‘प्रकृति संस्कृतम् । तत्र भवति तत्त आगतं
वा प्राकृतम् ।’ इति व्याख्यातवान् । एवमयेऽप्युच्यते । यथा कविदण्डो—

‘संस्कृतं नाम देवा प्रागन्वास्याता महर्षिभिः । तद्भवस्तत्समो देशायनेक प्राकृतकम् ॥’

—काव्यादर्श [१, १३]

१ अथनिवश स एव शब्दास्त्र एव परिणमन्ताऽपि । उक्तिविशेषः काव्यभाषा या भवतु मा भवतु ॥

२ शोभत सुगन्धं युपभुज्यमाना लब्धाऽपि लक्ष्म्या । एषा सरस्वती पुनरयमप्राक् न विनयति ॥

३ ई वो क्वैलप्रभृतिमहाभाषा प्राकृतप्रशस्य ताननाऽऽप्तिषु ।

तथा वाग्भट —

‘संस्कृतं स्वर्गिणा भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता । प्राकृतं तज्ज तत्तुल्य-देश्यादिकमनेकधा॥’

—काव्यालङ्कारे [२, २]

तथा चान्ये—

‘प्रकृते संस्कृतायास्तु विकृतिः प्राकृती मता ।’

—रूपकपरिभाषायाम् ।

‘तद्भवा संस्कृतभवा सिद्धा साध्येति सा द्विधा ।’

—पङ्माषाचन्द्रिकायाम् ।

इत्यादयोऽनेक उल्लेखा उपलभ्यन्ते । ”

चिन्त्य खल्वेतत् सुसूक्ष्मचित्तनशीलैः प्रेक्षावद्भिः, शाब्दिकानां सदाशयस्तैर्नैव सम्यग् व्यचारि वा नैव समग्रबोधीति ज्ञायते । समिदित खलु लक्षणप्रवृत्तिर्लक्ष्यदर्शनपूर्विका भवति । लाक्षणिकैः शाब्दिकैः केवल लक्ष्यदृष्टानां प्राक्सिद्धानामेव शब्दानामनुशासनं क्रियते । तैश्च व्युत्पित्सूना तत्तद्भाषाशब्दज्ञानार्थं वर्णानुपूर्वीदाढ्याय च व्याकरणपद्धत्या प्रकृति-प्रत्यय-लोपागमादेश-वर्णनिकारादिसूचनपूर्वं पदा वाख्यानं क्रियते । तदपि भिन्नभिन्नवैयाकरणैर्भिन्न-भिन्नप्रकारेण द्योत्यते । एव शब्दशुद्धि-सिद्धिज्ञापने तदैव तत्रैव वा भाषाशब्दोत्पत्तिर्जातेति मन्तव्यं न चोचित्यमञ्जाति । अद्यावधि भिन्न-भिन्नजनपदेषु प्रयुज्यमाना सहस्रशोऽपि प्राकृता शब्दा वर्षसहस्रद्वयादपि प्राग्मवेषु जैनसिद्धा तत्सूत्रेषु कथा-नाट्यप्रभृतिषु च प्रयुक्तास्तत्रैव किञ्चिदिव परावृत्ताश्च दृश्यन्ते ।

पाणिनीयभाष्यकारेण पतञ्जलिना यथा ‘सिद्धे शब्दार्थसम्बन्धे’ संस्कृतशब्दानामनुशासनप्रवृत्तिरसूचि तथैव प्राकृतशब्दानां सिद्धतां निचार्य तत्सूचनाय शाब्दिकचण्डेन ‘सिद्धं प्राकृतं त्रेधा’ इति सूत्रं प्राकृतलक्षणप्रारम्भे व्यरचि ।

वररुचिर्निजे प्राकृतप्रकाशे ‘प्रवृत्ति शौरसेनी’ [१०, २, ११, २] ‘शौरसेनी । प्रवृत्ति संस्कृतम्’ [१२, १, २] इत्यादीनि सूत्राणि निर्मितान् । भामहेन च मनोरमायां तद्व्याख्येत्यमदर्शितं—‘अस्या पैशाच्या प्रवृत्ति शौरसेनी । स्थितायां शौरसेन्यां पैशाचाऽलक्षणं प्रवर्तयितव्यम् । अस्या माग्या प्रवृत्ति शौरसेनीति वेदितव्यम् ।’ एव हेमचन्द्राचार्यादिभिरपि प्राकृतस्य प्रवृत्ति संस्कृतमित्युच्चारितेऽपि तथैव वेदितव्यं भवति—‘स्थिते संस्कृते प्राकृतभाषा प्रवर्तयितव्यम्’ सिद्धां साध्यमानां च संस्कृतप्रवृत्तिमुपादाय तत्र प्रत्यय-लोपागम-यगन्निष्ठादेशादिभिर्भाष्यदर्शनेन लक्षणपद्धत्या लक्ष्यदृष्टानां निदानां प्राकृतशब्दानां गणनं कर्तव्यम् । संस्कृतभाषायामेवाहं शब्दास्तो च प्राकृतभाषायामेवाहं, तत्र चैतन्मन्त्रेणैव प्राकृतभाषायामेवाहं । न चैतन्मन्त्रेणैव प्राकृतभाषायामेवाहं ।

संस्कृतभाषातः प्रादुर्भूतेत्याम्नातम् । ततः खलु लक्षणेऽपि केचिच्छब्दाः संस्कृतप्रकृतित्वेन,
न सिध्यन्ति, लक्ष्येषु च दृश्यं ते, तेषां शुद्धताज्ञापनाय 'दाढादयो बहुलम्' [परि० ४, ३४]
इति सूत्ररचना प्राकृतप्रकाशे कृता प्रिलोक्यते । भामहेन तदित्य व्याख्यातम् 'आदिशब्दोऽयं
प्रकारे तेन सर्व एव देशसङ्केतप्रवृत्तभाषाशब्दाः परिगृहीताः' इत्युक्तम् । प्राकृतम्
अर्था प्राकृतप्रकाशस्य पद्याविवृतौ च तदित्य विवेचितम्—

“एवमपरिमेयत्वाद् दाढाऽऽदीनां पदं प्रति । न शक्या गणना वीचीर्गणयेत् को नु सागरे ॥
या सर्वलोकसामान्या संस्कृतान्विता गिर । अष्टमष्टप्रभृतयस्ताश्चाप्यत्रैव दर्शयेत् ॥
संस्कृतप्रकृतित्वेन येन सिध्यन्ति केवलम् । तेषां लक्ष्येषु शब्दानां दाढादित्य निमृश्यताम् ॥”

संस्कृतयोनि—संस्कृतमय—तज्जप्रभृतिशब्दानामप्याकृतमितोऽन्यद् प्रित्कर्तव्यमाणं
न समीचीनमाभाति । मानवानां सहजवचनव्यापाररूपप्रकृतिभ्यां स्वभावात्सिद्धा प्राग्भवा
अपि प्राकृतशब्दास्तत्र तत्र शब्दानुशासने तु संस्कृतप्रकृतिमुपादाय संस्कृतसंस्कारोत्कर्ष
णपूर्वं नापिता यान्तु प्रदर्शिता एव च संस्कृतप्रकृतौ साधिता अत एवोपचारात् ते
तत्र संस्कृतयोनयं संस्कृतमया संस्कृतजा इत्यादिरूपेणोच्चार्यं ते, परमार्थतस्तु ते प्रागेव
सिद्धा । अत एव वाक्यतिराजेन गौडपदे—‘सकलश्चेमा वाचः प्राकृतमहार्णवाद् निर्यान्ति,
तत्रैव च प्रविशन्ति’ इत्याद्युदगारि, यायावरीयराजशेखरेण काव्यमीमांसायाम्—‘तद्
योनिः किल संस्कृतस्य’ इत्यादि वदता तदेवासृचि, नमिसावुना रुद्रटीयकाव्यालङ्कारस्य
टिप्पणेऽपि च तज्जा व्याख्यायि [भूमिका ५० ८०]

हेमचन्द्राचार्यस्याशयोऽस्मादन्यथा न सम्भाव्यते । येन हेमचन्द्राचार्येण निजे
प्राकृतशब्दानुशासने उदाहृतिनिदर्शने जैनसिद्धातसूत्रपाठा उदाहार्यतः, तत्र प्रणेतृणां
सर्वेषां तीर्णकाराणां च भाषा प्राकृतापरमज्ञाऽर्धमौग्री भवतीति स्वोपज्ञालङ्कारचूडा-

१ ‘उपभ्रममिभं च वन्द’—नामस्तवे [हेम ८११२४]

‘देव नाग-मुग्ध-’—श्रुतस्तवे [हेम ८११२६]

‘लोकस्सुजोअगरा’—नामस्तवे [हेम ८१११७७]

‘चउदीस पि जिणररा’—नामस्तवे [हेम ८१३१३७]

‘तण काल्ण तण समण्ण’—रूपसूत्रे [हेम ८१३१३७]

२ “अष्टमिस्त्रादुपदा परमायाभिधायिनीम् । सप्तभाषापरिणता जैनी वाचमुपास्महे ॥
एकरूपाऽपि हि भगवतोऽधर्मागधीभाषा वारिदविमुक्तवारिदाधयानुरूपनया परिणमति ।”

—काव्यानुशासन [१, १]

‘वाणी भाषा अर्धमागधी नर-तिर्यस्-मुखोऽभाषया समदति तद्भाषाभावनं परिणमनी
त्यवशीला ।’

—हेमीनाममालायाम् [१, ५९]

समवायाङ्गसूत्रे—

अर्हद्देशना भाषा “भगव च ण अद्धमागहीए भासाए धम्ममाइक्खइ । सा वि य ण अद्धमागही भासा मासिज्जमाणी तेसिं सन्वेसिं आरियमणारियाण दुप्पय-चउप्पय-मिय-पसु-पक्खि-सरीसिवाण अप्पण्णो हिय-सिव-सुहदायभासत्ताए परिणमइ । ”
—[स्था ३४ आ. समितिप्र० पृ ६०]

औपपातिकसूत्रे—

“अद्धमागहाए मासाए मासति अरिहा धम्म । ”

“तए ण समणे भगव महावीर कूणिअस्स भमसारपुत्तस्स अद्धमागहाए भासाए भासति । ”
—[आ स पृ ३४, ७७]

महावीरनिर्णानात् १३० (वि स ६०) वर्षे विमलसूरि —

“आवैरिससमा धरणी जायइ इह अद्धमागही वाणी ।

तो अद्धमागहीए भासाए सब्वजीवहियजणण ।

जलहरगम्भीररवो कहेइ धम्म जिणनरिंदो ॥ ”

—पडमचरिए [प ९, ६, उ २, गा ३४, ६१]

हेमचन्द्राचार्य —

“वाणी नृ-तिर्यक्-सुरलोक्तमापासवादिनी ।

श्लो० व्या० [तीर्यङ्कराणा] वाणी भाषा अर्धमागधी नर-तिर्यक्-सुरलो-
कभाषया सवदति तदभाषामात्रेण परिणमतीत्येवशांला । ”

—अभिधानचि तामणिनाममालायाम् [फा० १, श्लो० १९]

१ भगवांश्च किलार्धमागध्या भाषाया धर्ममाख्याति । साऽपि च किलार्धमागधी भाषा भाष्यमाणा तेषा सर्वेषामार्यानार्याणा द्विपद-चतुष्पद-मृग-पशु-पक्षि-सरीसृपाणामात्मात्मनो हित-शिव-सुखदायभाषातया परिणमति ।

२ अर्धमागध्या भाषायां भाष्येऽर्हन् धर्मम् ।

३ तत किल श्रमणो भगवान् महावीर कूणिकस्य भम्भासारपुत्रस्य अर्धमागध्यां भाषायां भाष्यते ।

४ “पचेव य वाससया दुसमाए तीसव्वरिसमजुत्ता । वीरे सिद्धिमुवगए तन्नो निबद्ध इमं चरिय ॥
राहूनामायरिओ ससमयपरममयगहियसम्भावो । विजओ य तस्स सीसो नाइलकुलवमनदियरो ॥
सीसेण तस्स रइय राहवचरिय व सूरिविमलेण । सोऊण पुब्बगए नारायण-सीरिचरियाइ ॥ ”

—जै ध प्र समया प्रकाशिते ।

५ आदर्शसमा धरणी जायते इहार्धमागधी वाणी ।

ततोऽर्धमागध्या भाषायां सर्वजीवहितजननम् । जलघरगम्भीररव कथयति धर्मं जिनवरेन्द्र ॥

“एकरूपाऽपि हि भगवतोऽर्धमागधीभाषा वारिदविमुक्तवारिवदाश्रयानुरूपतया परिणमति” इत्यादि । —स्वोपज्ञकाव्यानुशासनवृत्तौ [श्लो० १]

वाग्भट —

“सर्वार्धमागधीं सर्वभाषासु परिणामिनीम् ।

सर्वेषां सर्वतो वाचः सर्वज्ञीं प्रणिदध्महे ॥” —काव्यानुशासने ।

पारिष्ठापनिकाविधौ—

“पुंस्वावरसञ्जुत वेरगाकर सततमविरुद्ध ।

जैनसूत्रभाषा

पोराणमद्धमागहभासानियय हवइ सुत्त ॥”

—आवश्यकसूत्रे [दे ला प्र, प, १२८]

हेमचन्द्राचार्य —

‘पोराणमद्धमागहभासानियय हवइ सुत्त’ इत्यादिना आर्षस्य अर्धमागधभाषा-नियतत्वमाग्न्यायि वृद्धैस्तदपि प्रायोऽस्यैव विधानात् न वक्ष्यमाणलक्षणस्य ।

—[है प्रा ८।४।२८७]

भगवतीसूत्रे—

देव-भाषा “देवां ण भते ! कयराए भासाए भासति ? । कयरा वा भासा विशिष्टा भाषा भासिज्जमाणी विसिस्सइ ? । गोयमा ! देवा ण अद्धमागहाए भासाए भासति । सा वि य ण अद्धमागही भासा भासिज्जमाणी विसिस्सइ ।

—[श० ९, उ० ४, सू १९१ आ स पृ २३१]

नमिसाधुरुद्धरतीद प्राचीन पद्यम्—

“आरिसनयणे सिद्ध देवाण अद्धमागही वाणी ।”—र टिप्पने ।

प्रज्ञापनासूत्रे—

भाषाऽऽर्याणां से किं स भासारिया ? । भासारिया जे ण अद्धमागहाए भासाए भाषा भासति । जय रि य वमी छिनी पनत्तइ ।

—[आ स पृ ९६]

१ पूर्वपरसंयुक्त वेरगाकर स्व(घ)नमविरुद्धम् । पुराणमर्धमागधभाषानियत भवति सूत्रम् ॥

२ देवा मनु भगवन् । कतरायां भाषायां भाषते १, कतरा वा भाषा भाष्यमाणा विशिष्यते २, गौतम । देवाः द्वितीयेमागध्यां भाषायां भाषत । साऽपि च द्वितीयेमागधी भाषा भाष्यमाणा विशिष्यते ।

३ आर्षरूपेण सिद्ध देवनामर्धमागधी वाणी ।

४ कय क त भवाऽऽर्याः । भाषाऽऽया य द्वितीयेमागध्यां भाषायां भाषत । यत्रापि य भाषा विधि प्रवर्तते ।

मरत्तमुनि —

नाट्ये पाठ्या
भाषा

“ मागध्यवन्तिजा प्राच्या शूरसेन्यर्धमागधी ।

वाल्हीका दाक्षिणात्या च सप्त भाषा प्रकीर्तिता ॥ ”

“ चेढानां राजपुत्राणां श्रेष्ठिनां चार्धमागधी । ”

—नाट्यशास्त्रे [अ १७, श्लो० ४८, ५०]

शकस ९९८ (वि स ७३३) वर्षे जिनदासमहत्तर —

अर्धमागधी “ मंगहद्वविसयभासानिवद्ध अद्धमागह । अहवा अट्टारसदेसीभासा-
शब्दव्याख्या गियत अद्धमागध । ” —निशीथचूर्णी ।

वि स ११२०-८ वर्षे अमयदेवसूरि —

“ अद्धमागहीय त्ति ’ प्राकृतादानां पण्यां भाषाविशेषाणां मध्ये या मागधी
नाम भाषा ‘ रसोर्लेशौ मागध्याम् ’ इत्यादिलक्षणवती सा असमाश्रितस्वकीयसमप्रलक्षणा
‘ अर्धमागधी ’ इत्युच्यते । ” —समनायाङ्गसूत्रवृत्तौ [पृ ९८]

“ रसोर्लेशौ मागध्याम् ’ इत्यादि यमागधभाषालक्षण तेनापरिपूर्णा प्राकृत-
[भाषालक्षण]नट्टळा ‘ अर्धमागधी ’ इत्युच्यते । ” —औपपातिकसूत्रवृत्तौ ।

“ मागधभाषालक्षण किञ्चित् किञ्चित् प्राकृतभाषालक्षण यस्यामस्ति सा ‘ अर्ध
मागध्या ’ इति व्युत्पत्त्या अर्धमागधी । ” —मगधतीसूत्रवृत्तौ ।

मलयगिरि —

“ अत सौ पुसि ’ इति मागधिकभाषालक्षणात् सर्वमपि हि प्रनचनमर्धमागधिक-
भाषाऽऽत्मकम्, अर्धमागधिकभाषया तीर्थवृत्ता देशनाप्रवृत्ते । ” —नदीसूत्रवृत्तौ ।

मार्कण्डेय —

“ शौरसेन्या अदूरत्याद् इयमेवार्धमागधी । ” —प्राकृतसर्वस्वे [पृ १०३]

१ मरत्तमुनिप्रणाले नाट्यशास्त्रेऽभिनवगुप्तप्रतिरिचिनायामभिनवभारत्या त १६५या चार्धमागधी-
संज्ञिकाया गातेर्विषयोऽपि विवचिन (गा ओं सिरीक्ष प्र अ ५, पृ २५५-२५७) निदासुना
द्रष्टव्य ।

२ जिनदासमहत्तरकृता नन्द्यध्ययनचूर्ण शकसं ५९८ वर्षेषु समासेति तत्रान्ते पठ्यत—
“ सकराहो पचमु वर्षशतपु व्यतिकानेषु अष्टनवतिपु नन्द्यध्ययनचूर्णी समाप्ता । ”

—पत्तनमो० सूची ।

३ मगधार्धविषयभाषानिवद्धमर्धमागधम् । अथवाऽऽदादशभाषानियतमधमागधम् ।

कमदीश्वर —

“ महाराष्ट्रीमिश्राऽर्धमागधी । ” —सक्षितसारे [पृ ३८, सू ९७]

अष्टादश देशीभाषा जिनदासमहत्तरेणार्धमागध्या अष्टादशदेशीभाषानियतत्वमसूचि, तथा जैनसिद्धांतेऽपि राजकुमार-गणिकाऽऽदीनामष्टादशदेशीभाषाविशारदत्वव्यावर्ण । ततो ज्ञायते खलु भारतवर्षेऽष्टादशदेशीभाषाणां प्राक् प्रतिष्ठा ।

तथा च ज्ञातसूत्रे—

“ तंते ण से मेहे कुमारे बावत्तरिकलापडिए णवगधसुयत्त(णवगसुत्त)पडिबोहिए

अट्टारसविहि(ह)प्पयारदेसिभासाविसारए गीयरई गधब्बणट्टकुसले $\times \times$ । ”

“ तैत्थ ण चपाए णयरीए देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ चउसडिक्कलापडिया चउसडिगणियागुणोववेया अउणत्तीसविसेसरममाणी एक्कवीसरइगुणप्पहाणा बत्तीसपुरिसोवयारकुसला णवगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया सिंगारागारचारवेसा $\times \times$ । ”

—[ओ ३ ता प २९, ७१, आ समितिप्र० ३८, ९२]

विपाकश्रुते—

“ तैत्थ ण बाणियगामे कामज्झया नाम गणिया होत्था बावत्तरिकलापडिया चउसडिगणियागुणोववेया एगुणत्तीसविसेसे रममाणी एक्कवीसरतिगुणप्पहाणा बत्तीसपुरिसोवयारकुसला णवगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया सिंगारागारचारवेसा गीयरई गधब्बणट्टकुसला ।

—[अ २, सू ८, आ समिति पृ ४९]

औपपातिकसूत्रे—

“ तैए ण से ददपडण्णे दारए बावत्तरिकलापडिए नवगसुत्तपडिबोहिए अट्टारस-

१ तत्र खलु स मेघ कुमारे द्वासप्ततिक्लापणिंती सुत्तप्रतिबोधितनवाहोऽष्टादशविधदेशीभाषाविशारदो गीतरतिर्गार्धवर्ष-नाट्यकुशल * * ।

२ तत्र खलु चम्पायां नगरीं देवदत्ता नाम गणिका परिवसति चतुःपष्टिक्लापण्डितां चतुःपष्टिगणिकागुणोपपेता एकोनत्रिंशद्विंशपरममाणा एकविंशतिरतिगुणप्रधाना द्वात्रिंशत्पुरुषोपचारकुशला सुत्तप्रतिबोधितनवाहो अष्टादशदेशीभाषाविशारदा दृष्टारागारचारवेसा ।

३ तत्र खलु बाणियगामे कामध्वजा नाम गणिकाऽभूर द्वासप्ततिक्लापण्डिता चतुःपष्टिगणिकागुणोपपेता एकानत्रिंशद्विंशपरममाणा एकविंशतिरतिगुणप्रधाना द्वात्रिंशत्पुरुषोपचारकुशला सुत्तप्रतिबोधितनवाहो अष्टादशदेशीभाषाविशारदा दृष्टारागारचारवेसा गीतरतिर्गार्धवर्षनाट्यकुशल * * ।

४ तत्र खलु स ददप्रतिबो दारको द्वासप्ततिक्लापण्डितो अवहलोन प्रतिबोधोऽष्टादशदेशीभाषाविशारदो गीतरतिर्गार्धवर्षनाट्यकुशल * * ।

देसीभासाविसारए गीयरती गधवणइकुसले । ” —[आ समितिप्र० प ९८]

राजप्रदनीयसूत्रे—

“तए ण से दहपतिण्णे दारए उम्मुक्कवालमावे विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वणग-
मणुपत्ते बाधत्तरिकलापडिए अट्टारसविहदेसिण्णगारभासाविसारए णवगमुत्तपडिबोहए
गीयरई गधव्वनइकुसले सिंगारागारचारुसे * * । ”

—[आ समितिप्र० प १४८]

कुवलयमालाकथायाम्—

विक्रीमयनवमशताब्दीपूर्वार्धमहायां कुवलयमालाकथायामष्टादशदेशीभाषाणां
दिग्दर्शन कारित तत्तद्देश्यानां वर्ण-चपुर्वेष-प्रकृतिप्रदर्शनपुर सरम् । परिचेतव्य खलु
प्राक् कुवलयमालाकथा-कर्तृ-समयादिसम्बन्धो यतोऽवसीयतेऽपभ्रश-देशीभाषाऽऽदीनां
विशिष्ट स्वरूपम् । क्षत्रियराजकुलोत्पन्नेनाचार्योद्योतनेन दाक्षिण्यचिह्नसूरिणा जावालि-
पुरे निजविद्यागुरुवीरभद्रकारिते ऋषभजिनेन्द्रायतने स्थित्वा शककाले एकदिनोनेषु
सप्तसु शतेषु व्यतीतेषु (वि स ८३९ वर्ष) चैत्रस्य कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामपराह्णे
एषा कुवलयमालासन्निका धर्मकथा रचिताऽऽसीद्, यदा तत्र श्रीवत्सराजनामा रणहस्ती
पार्थिवो विद्यमान आसीत् । अस्या कथाया प्राचीन वि स ११३९ वर्षे लिखित
ताडपत्रीयमादर्शपुस्तकमद्यापि जेसलमेरुदुर्गायजैनभाण्डागारे विद्यते^१ । वि स ११६०
वर्षे देवचन्द्रसूरिणा, त्रयोदशशताब्द्या माणिक्यचन्द्रसूरिणा चैव कथा शान्तिनाथचरितेऽ-
स्मारि, रत्नप्रमसूरिणा च चतुर्दशशताब्दीप्रारम्भे सस्कृतभाषायां सक्षेपरूपेणावतारि ।

१ तत्र खलु स दहप्रतिनो दारक उम्मुक्कवालमावो विज्ञानपरिणतमात्रो यौवनमनुप्राप्तो
द्वासप्ततिकलापणितोऽष्टादशविधप्रकारदेशीभाषाविशारद सुप्त-प्रतिबोधितनवाङ्गो गीतरतिर्गान्ध
वैताव्यकुशल शृङ्गारागारचारुवेष * * ।

२ “आसी तिकम्माहिरउ म्हाडुनारम्मि खत्तिउ पयडोउज्जोअणो तिणामत च्चिअ परिभुजिरे तइआ ॥
तस्स वि पुत्तो सपइ णामेण चडेसरो ति पयडणुणोत्तस्सुज्जोअणणामो तणउ अह विरइआ तेण ॥
दुगमल्ल जिनभवनमणहर सार(व)याउउ विमम । जावालिउ अवावय व अह अरिय पुइईए ॥
दुग धवल मणहारियणपसरतधयवडाडोव । उउहजिणिंदायतण कराविय चीरभदेण ॥
तत्थ ठिएण अह चोइसीए चेत्तस्स कण्हपम्भम्मि । णिम्मविआ बोहिक्खी भव्वाण होउ सब्वाण ॥
परभड्मिउडीभगो पणईयणरोहणो कलाचदो । सिरिचउउरायणामो रणहत्थो पत्थियो जइआ ॥

* * * च्चदकुलावयवेण आपरियउज्जोअणेण रइआ मे । * * *
सगकाले बोलीणे वरिमाण सएहि मत्तिह गएहि । एणदिणेणोहि रइआ अवरणहवेलाए ॥ ”

—कुवलयमालाकथायाम् [जे मा ता प २५३]

३ जे मा सूची [अप्रसिद्ध० पृ ४२-४३, २७] द्रष्टव्या ।

चन्द्रकुलीनोऽसावुद्योतेनसूरिर्महाद्वारनिवासिक्षत्रियोद्योतनस्य 'पौत्रो' वटेश्वरस्य च तनय
आसीदित्यादिनिजपरिचय स्वयं तत्प्रशस्तावसूचयत् ।

१ कवर्जनको वटेश्वर स एव कवर्गुरोस्तत्प्राचायस्य गुरुरासीदिति तत्प्रशस्तितो ज्ञायते-उत्तरापये
चन्द्रभागासरितस्तीरे स्थिता पर्वतिकापुरी तोरराजस्य राजधान्यासीत् । तोरराजस्य गुह्या गुप्त
वशोयहरिगुप्ताचार्येण तत्र निवेशो दत्तोऽभूत् । तस्य शिष्यो महाकविर्देवगुप्तनामा तथा शिवचन्द्र
गणिर्महत्तरदच । स जिनवन्दनहेतवे भ्राम्यन् क्रमेण भिलमालनगरे सस्थित । तस्य शिष्यो यक्षदत्तग
णिनामा क्षमाभ्रमणो महात्मा त्रैलोक्येऽपि प्रकटयशा आसीत् । तस्य प्रभूता शिष्यास्तपो-वीर्य-
वचन-लब्धि-सम्पत्ता आसन्, यैर्देवगुरैर्गुरुरदेशो रम्य कृत, ते च पश्चिमे आसन्— १ नाग,
२ घुन्द, ३ मम्मठ, ४ दुर्ग, ५ आचार्योऽग्निशर्मा, ६ वटेश्वरश्च । तेन (वटेश्वरेण) आका
शवप्र(१)नगरे रम्यो जिनालयो निर्मापित आसीत्, तस्य मुन्यदर्शनादेव प्रकुपितोऽपि प्रक्षाम्यतिसम् ।
तस्यान्तिम शिष्यस्तत्प्राचायनामा तप-शीलादिगुणवानासीत् । तस्य शिष्येण हीदेवीदत्तदर्शनमनसा
विलसद्वाक्षिण्यचिह्ननैषा कुचलयमालाक्या रचिता । आचार्यवीरभद्रो हरिभद्रश्चैतस्य विद्यागुरु स्त
इत्यादीत एव ज्ञायते—

“अरिय पुहईपसिद्धा दोणि पहा दोणि चय देस ति । तत्थ स्थि पहा णामेण उत्तरावह बुहजणाइण्ण॥
सुइदिअचारुसोहा विअसिअकमलाणणा विमलदेहा । तत्थस्थि जलहिदइआ सरिआ अइ च्चदभाय ति॥
तीरम्मि तीय पयडा पण्डइया णाम रयणसोहिल्ला । जत्थ स्थि डिए भुत्ता पुई सिरितोरेराएण ॥
तस्स गुरु हरिउत्तो आयरिउ आसि गुत्तवसाउ । तीय णयरीय दिण्णो जेण निवेशो तर्हि काले ॥
तस्स वि सिस्सो पयडो महाई देवउत्तणामो ति । सिवचदगणी यह भयहरो ति ॥
सो जिणवदनहेउ कह वि भमतो क्रमेण सपतो । सिरिभित्तमालणयरम्मि सठिउ कण्हकखो व्व ॥
तस्स यमासमण्णणा णामेण जकउयत्तगणिणामो । सीसो महइ महप्पाआसि तिलोए वि पयडजघो॥
तस्स य प(व)हुयमीसा तववीरिअवयणलदिसपण्णा । रम्मो गुब्बरदेशो जेहि कउ देवहरएहि ॥
णाणा विंदो मम्मठ दुग्गोआयरियअग्गिसम्मो य । छा खडेसरो छम्मुदस्स यअणस्स ते आसि ॥
आगासवण्णरो जिनालय तण णिम्मविय रम्मानस्स मुहदसणे विअ अवि पसमइ णो अअत्थो वि॥
तस्स वि सीसो अंनो तत्ताअरिउ ति णाम पयडगुणो । आसि तवतेयणिअियपविगयमोहो ॥
सीउगविउलसालो रम्पणरुक्खो व्व णिक्खो ॥

सत्तेण तस्स एसा हिरिदेवीदिण्णदसणमणेण । यया कुचलयमाता विलसियदन्निस्सण्णइहेण॥
दिण्णजहिच्छियएत्तउ बहुकित्तीकुसुमरोहिरामोउ । आयरियवीरमहो अयावरो कण्हकखो व्व ॥
सो सिद्धतण गुरु जुत्तोसत्थहि जस्स हरिमहो । बहुगयणयवित्थरपत्थरियपयइत्तव्व(१)त्थो ॥”

—कुचलयमालाक्यायाम् [ज मां ता प २५२-३]

दाक्षिण्यचिह्नोपातनावायाभिधेनेतन कविना पादलिप्ता-गात्राहन-छप्पणय (पदपर्यक)-
गुरुरस-भग-वाटमीरु-आ-रिमगाइ-दवगुत्त-हरिवगाइ-गुयायनाकार प्रमन्नन-रविपण(१)अउ-
विराट्पुत्रमहाकवीनो तरहवनी-कोत्ता(गायामज्जानी)-छम्मगिति-बुह कया-भारण-गामायण-
कदम्बरी-अहन्-त्रिपुत्रवरित-हरिवग-मुलोवग-दशापरवरित-वपवरित-गमाम्पुम-कपाकृतय
कुत्तममल्लक्याभ भगमिग । तत्र च त्रिपुत्रवरितकरो महाकविर्देवगुप्तादिति यथाश्रुति
तथा तोरराजगुरुरासीत्, दहणुत्तस्य शिष्य, कुचलयमालाक्यायाम् तन्नेन पूज्यो ज्ञायत ।

एषा कुन्तलयमालाकथा सकीर्णकथात्वेन प्राधान्येन प्राकृतभाषाया रचिताऽपि कुन्त-
हलेन काचित् परवचनवशेन सस्कृतापभ्रंश-पैशाचीभाषास्यपि निरुद्धाऽत एव कविना देशी-
भाषालक्षणविद्वन्मस्तद्विश्लेष्योऽपि च कुन्तलयमालापठनार्थमप्रार्थितः । ह्रीदेवीप्रसादसम्भवाया-
मत्र कथाया प्रसङ्गतोऽष्टादशदेशीभाषाणा मध्याद् गोहं-मध्यदेश-मगधा-तर्वेदी-कैर-
टङ्क-सिन्ध-मर्ह-गूर्जरे-लण्ट-मालवे-कर्णाटके-ताम्रिक-कोसल-महाराष्ट्र-भवाना
पोडशदेश्याना वणिजा वपुर्वर्ण-वेप-प्रकृतिपूर्व भाषास्वरूप प्रदर्शितमि-मवलोक्यते—

“ जौन योअतरे दिह् इमिणा अणेयप(व)णिअपसारयावद्वक्याविक्रयपयत्त-
वट्टमाणकलयलरव हट्टमग्ग ति । तत्त य पविसमाणेण दिहे अणेयदेसभासालक्खिए
देसवणिज । त जहा—

१ “पायधमामारइया मरइइय-देसिवण्णयणिवद्धा । सुद्धा सयलकह चिय तावस निण सत्थवाहिण ॥
कोऊहलेण कत्थइ परवयणवसेण सक्कयणिवद्धा । किंचि अव्वमसकआ दा विय पेसायमासिण ॥”
सव्वकहायुणुत्ता सिंगारमणोहरा सुरइअगी । सव्वकलागमसुइया सकिण्णकह ति णायव्वा ॥
एयाण पुण मज्जे एस बिअ होइ एत्थ रमणिज्जा । सव्वभणिण्णिं सारो जेण इमा तेण ॥ भणिमो ॥”

—कुन्तलयमालाकथायाम् [जे मा ता प ३]

२ “लद्ध पि यि होइति होइ विअड्डो कइ य पत्तड्डो । तम्हा कुन्तलयमाल वाएज सुहो पयतेण ॥
जो जाणइ देसीउ हासाउ लक्खगाइ वा ज(धाऊ)य । वयणय गाहा छेअ कुन्तलयमाल पि सो पठउ ॥
एआइ जोण याणइ सो पि हु वाएउ पोत्थय वेत्तु । एत्थ चिय अह णाहिंति कइणो दि उ णिउ[ण]त्तणमुणेण ॥
जो सज्जणो विअड्डो एसा रामेइ त मणलकप । जो पिसुणहुविअड्डो रसइव तस्स णो देइ ॥”

—कुन्तलयमालाकथायाम् [जे मा ता प २५२]

३ ह्रीदेवीप्रसादाद् विरचितामेता धर्मकथा मुजन पाणिपूतीं कुरीता तेन कविजनकनेद व्यपि-
‘हे मुजन’ दुर्गतबालेव ऋजुपदगामिना सरलोह्लापा भूषणविहीना चैषा कथा-कन्या मया तुभ्य
स्नेहेन वृत्ताऽस्यै स्नेह दद्या, अस्या स्खलित छादय, वचन पूरये, अथवा तन कुलस्य सदृश
कुर्या’ इति । एतादृच तत्प्रतिपादिका गथा —

जीए मह देवयाए अक्खाण साहिय इम सव्व । तीए बिअ णिम्मविया एसा अन्हे मिन एत्थ ॥
दिअहस्स पहरमेत्तं गयमय कुणउ भणसु को पुरिसो ॥ हिअयगया हिरेदिची जइ मि लिह तस्स णो दइ ॥
पउमासणमि पउममिआए पउमेण हत्थपउमम्मि । हिअयपउमम्मि सा मे हिरेदिची होउ सण्हिआ ॥
जइ किंचि लिंगमिण्ण विमत्तिमिण्ण च कारयवीहीण । रहसण मए लिहिय को दोसो एत्थ देवीए ॥
उज्जअपयगमणिज्जा सल्लाना य भूसणविहूणा । दुग्गयबाल व्व मए दिण्णा तुह् मुअण ॥ गेहण ।
गेह देज इमीए खलिअ छाएज वयणय पुलए । अहवा कुलस्स सरिअ करेज हो ॥ तुज्ज ज मुअणा ॥
दसिअकलाकलावा धम्मकहा णेयदिक्खियणदि । तुह् लोए होइ यिअ एसा उअहस्स किति व्व ॥

—कुन्तलयमालाकथायाम् [जे मा ता प २५२]

४ यावत् स्तोकान्तरे दृष्टोऽननानेकवर्णिप्रसारिताबद्धकयविक्रयप्रवृत्तिवर्तमानकलकलरवो ह
मार्ग इति । तत्र च प्रविशन्त्या दृष्टा अनकदेशमाषालक्षिता देशवणिज । तद् यथा—

कैसिणे गिहुरवयणे बहुकसमरमुजए अलजे य ।
 'अरे' ति उलवते अह पेच्छइ गोछए तय ॥
 णय-णीति-सधि-विगहपडुए बहुजपिरे य पयतीए ।
 'तेरे मेरे आउ' ति जपिरे मज्झदेसे य ॥
 णीहरियपोट्टदुब्बण्णमडहए सुरयकेलितहिच्छे ।
 'एगे ले' जपुल्ले अह पेच्छइ मागहे कुमारो ॥
 कविले पिगलणयणे भोअणकहमेत्तदिण्णवावारे ।
 'कित्तो किम्मो जिअ' जपिरे य अह अतवेते य ।
 उत्तुग-धूलघोणे कणयवण्णे य मारवाहे य ।
 'सरि वा(पा)रि' जपिरे कीरे कुमारो पलोएइ ॥
 दक्खिण्ण-दान-पोरुस-विण्णाण-दयाविवज्जियसरीरे ।
 'एह तेह' चवते टक्के उण पेच्छए कुमारो ॥
 सललित-मिदु-मदपए गधव्वपिए सदेसगयचित्ते ।
 'व(च)उडयमे' भणिरे सुहए अह सेन्धवे दिडे ॥
 वके जडे य जडे बहुमोइ कठि(डि)ण-पीण-सु(थू)णगे ।

१ कृष्णान् निष्कृतवचनान् बहुकसमरमुञ्जानालज्जाश्च ।
 'अर रे' इत्युलपतोऽय प्रेक्षते गोहृत्कास्तत्र ॥
 नय-नीति सधि विग्रहपडुकान् बहुजल्पाकांश्च प्रकृत्या ।
 'तेरे मेरे आओ' इति जल्पतो मध्यदेश्याश्च ॥
 नि सतोदर दुर्वर्ण-वामनान् सुरतकेलितदिप्स्तान् ।
 'एगे ले' जल्पाकानय प्रेक्षते मागधान् कुमार ॥
 कपिलान् पिङ्गलनयनान् भोजनकयामात्रदत्तव्यापारान् ।
 'कित्तो किम्मो जिअ' जल्पाकानयान्तर्वेद्याश्च ॥
 उत्तुङ्ग-धूलघोणान् कणकवर्णाश्च मारवाहोश्च ।
 'सरि पारि' जल्पाकान् कीरान् कुमार प्रलोकयति ॥
 दक्षिण-दान-पौरुष विण्ण-दयाविनिर्जितगरीरान् ।
 'एह तेह' मणान् टक्कान् पुन प्रेक्षते कुमार य
 सतलित-मिदु मदपदान् गधव्वपिन् स्वदेशगयचित्तान् ।
 'वडय मे' भण्ण सुमणनय सेन्धवान् टणान् ॥
 वकान् जडान् य जडे बहुमोञ्जिन कठिन-पीन-सुष्टान् ।

'अप्पा तुप्पा' मणिरे अह पेच्छइ मारुए तत्तो ॥
 घयलो(ला)लियपुढगे धम्मपरे सधि-विग्गह णिउणे ।
 'णउ रे भल्लुउ' मणिरे अह पेच्छइ गुज्जरे अवेरे ॥
 ण्हाउलित्त-विलित्ते कयसीमते मुसोहियसुगत्ते ।
 'आहम्ह काइ तुम्ह मित्तु' मणिरे पेच्छए लाडे ॥
 तणु-साम-मडहदेहे कोवणए माण-जीविणो रोदे ।
 'भाउअ भइणी तुम्हे' मणिरे अह मालवे दिट्ठे ॥
 उक्कडदप्पे पिअमोहणे ए(प)यरोदे पयगविस्सी य ।
 'अद्रि पोण्डि म(न)रे' मणिरे पेच्छइ कण्णाडए अण्णे ॥
 कुप्पासपाउअगे मासरुई पाणमयणतल्लिच्छे ।
 'इसि किसि मिसि' मणमाणे अह पेच्छइ ताइए अवेरे ॥
 सत्थरुलापत्तट्ठो(डे) माणी पिअकोणणे काढिणदेहे ।
 'जल तल ले' मणमाणे कोसलए पुलइए अउरे ॥
 दढ-मडह-सामलगे सहिरे अहिमाण-कलहसीले य ।
 'दिण्णहे गहिछे' उल्लुनिरे तत्थ मरहट्ठे ॥
 पिअमहिला-सगामे सुदरगत्ते य भोइणे रोदे ।

१ 'अप्पा तुप्पा' मणतोऽथ प्रेक्षते मारवास्तत ॥
 घृतलो(ला)लिनपुट्टाङ्गान् धर्मपरान् सन्धि-विग्रहे निपुणान् ।
 'णउ रे भल्लुउ' मणतोऽथ प्रेक्षते गौर्जरानपरान् ॥
 स्नातोत्तिष्ठ निष्ठितान् कृतस्त्रीमन्तान् सुशोभितलुगानान् ।
 'आहम्ह काइ तुम्ह मित्तु' मणत प्रेक्षते लाटायान् ॥
 तनु-श्याम-रूपुदेहान् कोपनान् मानजीविनो रोद्वान् ।
 'भाउअ भइणी तुम्हे' मणतोऽथ मालवीयान् दृष्टवान् ॥
 सत्कटुदर्पान् प्रियमोहनान् पदरोद्रान् पतङ्गरुत्तोऽथ ।
 'अद्रि पोण्डि म(न)र' मणत प्रेक्षते कर्णाटकीयानन्यान् ॥
 कृपासप्राप्तज्ञान् मासरुचीन् पान-मदनतल्लिप्पान् ।
 'इसि किसि मिसि' मणतोऽथ प्रेक्षत तायिकानपणन् ॥
 श(शा)सकलकुशलान् मानिन प्रियकोपनान् कठिनदेहान् ।
 'जल तल ले' मणन कौशालिकान् प्रलोक्तेऽपरान् ॥
 दढ-रूपु श्यामाङ्गान् सहमानानभिमान-कलहशीलादथ ।
 'दिण्णहे गहिछे' उत्पतस्तत्र महाराष्ट्रीयान् ॥
 प्रियमहिला-सङ्ग्रामान् सुन्दरगाथादथ भोगिनो रोद्वान् ।

‘अटि पुटि रटि’ भणते र(अ)न्ध्रे कुमरो पलोएइ ॥

इअ अठारस देसीभासाउ पुलहऊण सिरिखित्तो ।

अण्णाइ अ पुलएई खस-पारस-बब्बरादीए ॥”

—कुवलयमालाकथायाम् । [जे. मा ता १११-२]

देशभाषाणां उद्धृतरूपरितनै कुवलयमालया उल्लेखैरवगम्यते खलु तत्तद्देशभाषाणां प्राचीनता प्राचीनतेति तदर्वाचीनतापिपयक केपाञ्चिदभिमत निरस्त भवति । पादालिताचार्यादिविरचितदेशीशास्त्रपरिशीलनेन विरचिते देशीशब्दसङ्ग्रहे सूच्यते खलु हेमचन्द्राचार्येण देशविशेषप्रसिद्धशब्दानामन-तत्वमशक्यसर्वसङ्ग्रहत्वं च । बृहत्कल्पप्रभृतिषु जैनसिद्धांतग्रन्थेषु महाभारत-नाट्यशास्त्र-कामशास्त्र-विष्णुधर्मोत्तर-मृच्छकाटिक-मुद्राराक्षस-कादम्बरी-दशरूपकप्रभृतिष्वन्यत्र येष्वपि देशभाषाणां स्मरणान्यवाप्यते । तथाहि—

‘नाणाविहदेशभासन् × × गुणसयकलिओ जुत्तो(गो) पवयणसार परिकहेउ ।’

[बृहत्कल्पे प ४६, दशवैकालिकवृत्तो प ९ उद्ध्रियते हरिमद्रसूरीणा]

“नाणादेसीकुसलो नाणादेसीकप्पस्स सुत्तस्स ।

अमिलाने अत्थकुसलो होई तओऽण्णेण गतव्व ॥”

—बृहत्कल्पे [उ ६, वृ प ८११]

१ ‘अटि पुटि रटि’ भणत आन्धान् कुमार प्रलोक्यते ॥

इत्यष्टादश देशीभाषा प्रलोक्य श्रीरत ।

अन्याश्च प्रलोकयति खम पारस-बब्बरादीन् ॥

२ ‘इदानीं नानादेशप्रसिद्धभाषास्वतिव्याप्तिवारणाय देशीलक्षणमाह—

वसविसेसपसिद्धिइ भण्णमाणा अणत्तया हुति । तस्मा अणाइपाइयपयइमासाविसेसओ देसी ॥

देशविशेषा प्रहाराट्ट-विदुषाभीरादयस्तेषु प्रसिद्धया मया पथात्, निरङ्गला जिन, उन्मुख-हुचिओ उरिस्स, प्रेयडा धूर्त, दिक्का जार, विट्ठो प्रपञ्च, दठ-भूवो मूर्ख एक्काही इत्येवमादय शब्दा यदि उच्यन्ते तदा देशविशेषाणामनन्तत्वात् पुरुषायुषेणापि न सर्वसङ्ग्रहः स्यात्, तस्मादनादिप्रवृत्ताष्टतभाषाविशेष एवाय देशीशब्देनाच्यत इति नातिन्यासि । यदाह—

‘बाचस्परपरि मतिन प्रमथति दिव्ययुगग्रहरेण ।

देशेषु य प्रसिद्धास्मान् शब्दान् मयि न मुच्येत्तुम् ॥”

—द-जीनाममालायाम् [गा ४]

३ नानाविधदेशभाषाः × × गुणसयकलिना योग्यः प्रवचनगारं परिकल्पयितुम् ।

४ नानादेशी(दशमभाषा)कुसलो नानादेशीकप्पस्स सुत्तस्स ।

अमिलकण्डोपेकृत्या भवति ततोऽनन अन्तस्सम् ॥

महर्षिव्यास —

“ नानाचर्मभिराच्छन्ना नानाभाषाश्च भारत ।

कुशला देशभाषासु जल्पन्तोऽन्योन्यमीश्वरा ॥”

—महाभारते (शल्यपर्व अ० ४६, श्लो० १०३)

भरतमुनि —

“ अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि देशभाषाविकल्पनम् ॥ × ×

सौरसेन समाश्रित्य भाषा कार्या तु नाटके ।

अथवा च्छन्दत कार्या देशभाषा प्रयोक्तृभि ॥

नानादेशसमुत्थ हि काव्य भवति नाटके ॥”

—नाट्यशास्त्रे [अ १७, श्लो० २४, ४६, ४७]

वात्स्यायन —

“ नात्यन्त सस्कृतेनैव नात्यन्त देशभाषया ।

कथा गोष्ठीषु कथयल्लोके बहुमतो भवेत् ॥” —कामसूत्रे [१, ४, ९०]

“ सुरते कर्णमूलेषु यच्च (तु निज) देशीयभाषया ।

दम्पत्योर्जल्पित मन्द ममन तद् विदुर्बुधा ॥ ” —अन्यत्र ।

“ सस्कृतै प्राकृतैर्वाक्यैर्य शिष्यमनुरूपत ।

देशभाषाऽऽद्युपायैश्च बोधयेत् स गुरु स्मृत ॥” —विष्णुधर्मोत्तरे ।

शूद्रक —

“ चन्दनक —अरे ! को अप्पञ्चओ तुह ” वअ दक्खिणत्ता अव्वत्तमासिणो
खस—खत्तिखड—खड्ढे—विलव—कण्णाट—कण्णप्पावरणअ—दविड—चोल—चीण—बर्बर—
खेरखान—मुख—मधुघातप्रमृतीना म्लेच्छजातीनाम् अनेकदेशभाषाभिज्ञा यथेष्ट मन्त्र-
यामो दिट्ठो दिट्ठा वा अज्जो अज्जआ वा किं शब्दविचार ? छा—पु—नपुसकव्याख्या-
नमप्रस्तुतम् ।”

—मृच्छकटिके [अ ६, पृ २२९]

विशाखदत्त —

“ प्रयुक्ताश्च स्वपक्ष—परपक्षयोरनुरक्तापरक्तजनजिज्ञासया बहुविधदेश—वेप-
भाषा—ऽऽचार—सञ्चारवेदिनो नानाव्यञ्जना प्रणिधय । ” —मुद्राराक्षसे [१, ९]

वाणभट्ट —

‘ शिक्षिताश्चेपदेशभाषेण सर्वलिपिज्ञेन । ’ —कादम्बर्याम् [पृ १०२]

धनञ्जय —

“ देशभाषा—क्रिया—वेपलक्षणा स्य प्रवृत्तय ।

लोकादेवागम्यैता यथौचित्य प्रयोजयेत् ॥

यदेश नीचपात्र यत् तद्देश तस्य भाषितम् । ”

—दशरूपके [२, ९८, ६१]

‘अटि पुटि रटि’ भणते र(अ)न्ध्रे कुमरो पलोएइ ॥

इअ अठारस देसीभासाउ पुलइऊण सिरिअत्तो ।

अण्णाइ अ पुलएई खस-पारस-वव्वरादीए ॥ ”

—कुवलयमालाकथायाम् । [जे मां ता १३१-२]

देशभाषाणा उद्धतैरुपरितनै कुवलयमालाया उल्लेखैरवगम्यते खलु तत्तद्देशभाषाणा प्राचीनता प्राचीनतेति तदर्वाचीनताविषयक केपाञ्चिदभिमत निरस्त भवति । पादलिताचार्यादिविरचितदेशीशास्त्रपरिशिखनेन विरचिते देशीशब्दसङ्ग्रहे सूच्यते खलु हेमचन्द्राचार्येण देशविशेषप्रसिद्धशब्दानामन तत्त्वमशक्यसर्वसङ्ग्रहत्वं । बृहत्कल्पप्रभृतिषु जैनसिद्धान्तग्रन्थेषु महाभारत-नाट्यशास्त्र-कामशास्त्र-विष्णुधर्मोत्तर-मृच्छकटिक-मुद्राराक्षस-कादम्बरी-दशरूपकप्रभृतिष्वन्यत्र येष्वापि देशभाषाणा स्मरणान्यवाप्यते । तथाहि-

‘नाणाविहदेसभासनू × × गुणसयकलिओ जुत्तो(गो) पवयणसार परिकहेठ ।’

[बृहत्कल्पे प ४९, दशवैकालिकवृत्तौ प ९ उद्ध्रियते हरिमद्रसूरिणा]

“ नाणादेसीकुसलो नाणादेसीकप्पस्स सुत्तस्स ।

अभिलावे अत्थकुसलो होई तओऽणेण गतञ्च ॥”

—बृहत्कल्पे [उ ६, वृ प ८३१]

१ ‘अटि पुटि रटि’ भणत आन्धान् कुमार प्रलोकते ॥

इत्यष्टादश देशीभाषा प्रलोक्य श्रीदत्त ।

अन्याश्च प्रलोकयति खस पारस-वव्वरादीन् ॥

२ “ इदानीं नानादशप्रसिद्धमापास्वतिव्याप्तिवारणाय देशीलक्षणमाह—

दसविसेसपसिद्धि भण्णमाणा अणनया हुति । तम्हा अण्णाइपाइयपयइभासाविसेसओ देसी ॥

देशविशेषा प्रहाराष्ट्र-विदमामीरादयस्तेषु प्रसिद्धा मया पश्चात्, निरुद्धा जिन, उन्मुक्त-हुचिओ उरिस्स, प्रेयङ्गे धूर्त, हिङ्गो जार, विहो प्रपय, द-मूढो मूर्ख एरुप्पाही इत्यवमादय शब्दा यदि उच्यन्ते तदा देशविशेषाणामनन्तत्वात् पुण्यायुषेणापि न सर्वसङ्ग्रह स्यात्, तस्माद् नादिप्रवृत्तप्राकृतभाषाविशेष एव देशीशब्देनोच्यते इति नातिन्यासि । यदाह—

‘बावस्परपि मतिन प्रभवति दिव्यगुणग्रहणेन ।

दशगु य प्रसिद्धान्ता शब्दान् सनत्त समुच्चेतुम् ॥”

—देशीनाममालायाम् [पा ४]

१ नानाविषयदेशभाषायाः × × गुण-प्रलोकितो योग्यः प्रवचनमात्रं परिचययितुम् ।

४ नन-देशी(दसभाषा) इत्यस्यो नन-देशीरूपस्य सूचकः ।

अभिरुच्यते इत्यस्या भवति तत्रोऽनन-रूपस्य ॥

भाषाचतुष्टये
अपभ्रंश-
स्थानम्

वाङ्मयस्य काव्यकायरूपाणा माषाणा ना चातुर्विध्यमपि प्रतिपादित
प्रतिष्ठितै पुरातनैस्तद्विद्भि खल्वपभ्रशस्य प्रतिष्ठया । सातवाहननृपा-
श्रितगुणाढ्यकविनिशेषेणऽप्येतद् द्योतित सम्भाव्यते^१ । तथा कविदण्डी-

“ तदेतद् वाङ्मय भूय संस्कृत प्राकृत तथा ।

अपभ्रंशश्च मिश्रं चेत्याहुरार्याश्चतुर्विधम् ॥ ”

—काव्यादर्शे [अ १, ३२]

त्रि स ८१९ वर्षे दाक्षिण्यचिह्नोद्योतनाचार्य —

“ औपणिऊण य चित्ति य जेण—‘अरे ! कयलीए उण भासाए एय
उल्लवियइ केणावि किंपि ? इ अरे ! सकंअ ताप ण होइ, जेण त अणेयपय—समास-
णिवाउवसग्ग—विमत्ति—लिङ्गपरिअप्पणाकुवियप्पसगहुग्गम दुज्जणहियय पिव विसम ।

इम पुण एरिस । ता किं पार्यय होज्ज ? । इ, तं पि णो जेण त सयलकलाकलाप-
(व) मालाजलकल्लोलसकुल लोयवुत्ततमहोअहिमहापुरिसम (मु) हणुगयामयणीसद्विदु-
सदोह सघडिएएक्केक्कमवण्णापय—णाणारूअनिरयणासह सज्जणवयण पिव सुहसगय ।

एय पुण ण सुहु । ता किं अवहंस होहि ? । इ । त पि णो जेण
[त] सकय—पाय—उभयमुद्धामुद्धपयसमतरगरगंतवगिर णवपाउसज-
लयपवाहपूरपवालयगिरिणइसरिस समविसम पणयकुवियपियपणइणी-
समुल्लावसरिस मणोहर ।

१ “ इति श्रीमत्कु-तलजनपदश्वर—प्रतिष्ठानपत्तनाधीश—शतकर्णोपनामकद्वीपिकर्णारमज—म-
ल्यवतीप्राणप्रिय—कालापप्रवर्तक—शर्वैर्मयीमख—मल्यवत्युपदेशपण्डितीभूत—रयक्तमापात्रय स्वी-
कृतपैशाचिकपण्डितराजगुणाद्यनिर्मितभस्मीभवत्तुह्लक्याऽवशिष्टमसमाश्रितलोकनप्राकृतादिवाक्य-
व्यक्रीत—कविवत्सल—हृत्पाद्युपनामकश्रीसातवाहननरेन्द्रनिर्मिता विविधान्योक्तिमयप्राकृतगीर्णुम्भिता
शुचिरसप्रधाना काव्योत्तमा सप्तशतयत्रसानमगात् ॥ ” —गाथासप्तशतीप्रान्ते [पि रि ३, ३४९]

२ आकर्ष्य च चिन्तितमनेन—अरे ! कतरया पुनर्भाषयैतदुल्लप्यते केनापि किमपि ? । इ ।
अरे ! संस्कृत तावद् न भवति, येन तदनेकपद—समास—निपातोपसर्गे—विमक्तिलिङ्गपरिकल्पना
कुविकल्पसङ्घर्षेण दुर्जनहृदयमिव विषमम् ।

इद पुनरीदृशम् । तत् किं प्राकृत भवेत् ? । इ । तदपि नो येन तत् सकलकलाकलापमाला-
जलकल्लोलसङ्कुल लोकतान्तमहोदधि—महापुरुषमुखनिर्गतामृतनि स्यन्दविन्दुसन्दोह सद्दृष्टितैके-
कमरणे—यद्—नानारूपविचिनामह सज्जनवचनमिव सुखमद्भुतम् ।

एतत् पुनर्न सुष्ठु । तत् किम् अपभ्रंश मविव्यति ? । इ । तदपि नो येन [तत्] संस्कृत-
प्राकृतोभयशुद्धशुद्धपदसमतरङ्गरङ्गवत् नवप्रावृहजलदप्रवाहपूरप्लावितगिरि-
नदीसदृश समविषम प्रणयकुपितप्रियप्रणयिनीसमुल्लाससदृश मनोहरम् ।

देशभाषाणां कुवलयमालाकर्तुरभिप्रेतमपभ्रशलक्षण भाषाचतुष्टयेऽपभ्रशस्थानमित्यत्राप्रे
मपभ्रशे निवेश दृगोचर भविष्यति । पुरातनै प्राज्ञैर्देशभाषाणामपभ्रशे समावेश पर्यदर्शि ।

तथा रुद्रट —

‘पष्ठोऽत्र भूरिभेदो देशनिशेपादपभ्रश ।’ —काव्यालङ्कारे [२, १२]

“ देशेषु देशेषु पृथग् विभिन्न न शक्यते लक्षणतस्तु वक्तुम् ।

लोकेषु यत् स्यादपभ्रष्टसङ्ग ज्ञेय हि तद्देशविदोऽधिकारम् ॥ ”

—विष्णुधर्मोत्तरे [ख ३ अ ७]

वाग्मट —

‘अपभ्रशस्तु यच्छुद्ध तत्तद्देशेषु भाषितम् ।’ —काव्यालङ्कारे [२, १]

रामचन्द्र-गुणचद्रौ—

“ देशोद्देशे स्वदेशगा । तिर्यग्जात्यन्तरादानामानुरूप्येण संकथा ।

देशस्य कुह-मगधादेरुद्देश प्रकृतत्व तस्मिन् सति स्वस्वदेशसम्बन्धिनी भाषा
निबधनीयेति । इय च देशगीश्च प्रायोऽपभ्रशे निपततीति ॥ ”

—स्वोपज्ञविवरणोपेते नाट्यदर्पणे [प १२४]

भाषात्रयेऽप- उपलभ्यमानै प्रमाणै प्रतीयते खलु निरुमीयप्रथमशताब्द्या पूर्वम-
भ्रशस्थानम् व्यपभ्रशभाषाया गद्य-पद्यमयानि काव्यानि स्युरिति । छन्दो-लक्षण-
काव्यालङ्कारानुशासकै पिङ्गल-मामह-स्वयम्भू-हेमचन्द्रप्रभृतिभिरन्यैरपि च भाषात्रये
तत्काव्यसूचनमकारि । तथा च शकस ४०० तमवर्षीये धरसेन-ताम्रपत्रे—

‘संस्कृत-प्राकृत-पभ्रशभाषात्रयप्रतिनद्धप्रबन्धरचनानिपुणतरान्त करण’

—बलमीराजगुहसेननिशेषणे [इ ए १०, २८४]

मामह —

“ शब्दार्थौ सहितौ काव्य गद्य पद्य च तद् द्विधा ।

संस्कृत प्राकृत चान्यदपभ्रश इति त्रिधा ॥ ” —काव्यालङ्कारे [१, १९]

“ संस्कृत प्राकृत चैव गीत द्विधमुच्यते ।

अपभ्रष्ट तृतीयं च तदनन्तरं नराधिप । ॥

देशभाषानिशेषेण तस्यातो नेह विद्यते । ”

—विष्णुधर्मोत्तरे [ख ३, अ ३]

हेमचन्द्राचार्य —

“ पद्य प्रायः संस्कृत-प्राकृत-पभ्रश-प्राप्यभाषानिबद्धभिन्नान्यदृष्ट-मर्गाश्चाम
सव्यवस्थाधरकथं समधि शब्दार्थौचित्योपेतं मशक्यम् ।

अपभ्रगभाषानिरुद्धसधिरधमयिनयनादि, ग्राम्यापभ्रशभाषानिरुद्धास्क-
धरकथं भीमकात्यादि । ” —कात्यानुरागने [अ ८, १२०-७]

“ तस्या राजासनम् । तस्य चोत्तरतः सस्कृता कवयो निविशेरन् ।
 पूर्वेण प्राकृता कवयः ।
 पश्चिमेनापैप्रशिनः कवयः ।
 दक्षिणतो भूतमापार्कवयः । ”

—काव्यमीमांसायाम् [अ० १०, पृ ५४-५५]

वाग्भट —

“ सस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रशो भूतमपितम् ।

इति भाषाश्चतस्रोऽपि याति काव्यस्य कायताम् ॥”

—वाग्भटालङ्कारे [प २, १, २]

भाषाषट्केऽपभ्रशः चण्ड-हेमचन्द्र-हृषीकेश-त्रिपिकम-सिंहराज-लक्ष्मीधर-क्रम-
 स्थानम् दीश्वर-शेषकृष्ण-मार्कण्डेयादिभिर्व्याकरणदिनाऽनवोदितासु षट्सु

भाषाषट्केऽपभ्रशमापाऽपि प्राबोधि । अन्यैरपि च रुद्रट-मोजराज-जिनदत्तामरचन्द्रा-
 दिभिर्निजे निजे ग्रन्थे भाषापट्क निर्दिश्य तत्रापभ्रशस्य स्मरणमकारि । तथाहि चण्ड —

“ सस्कृतं प्राकृतं चैवापभ्रशोऽथ पिशाचिनी ।

मार्गधी शौरसेनी च षट् भाषाश्च प्रकीर्तिता ॥ ”—प्राकृतलक्षणे ।

रुद्रट —

“ वाक्यं भवति द्वेधा गद्य छन्दोगत च भूयोऽपि ।

भाषामेदानीमिदं षोढा भेदोऽस्य सम्भवति ॥

प्राकृतं-सस्कृतं-मार्गध-पिशाचैर्भाषाश्च सू(११)सेनी च ।

षष्ठोऽत्र भूरिभेदो देशविशेषादपभ्रशः ॥ ”

—काव्यालङ्कारे [अ २, श्लो० ११-१२]

मोजराज —

“ सस्कृतेनैव कोऽप्यर्थः प्राकृतेनैव चापरः । शक्यो वाचयितुं कश्चिदपभ्रशेन वा पुनः ॥
 पैशाच्या शौरसेन्या च मार्गध्याऽन्यो निवध्यतोद्वित्राभिः कोऽपि भाषामि सर्वाभिरपि कश्चन ॥”

—सरस्वतीकण्ठाभरणे ।

हेमचन्द्राचार्य —

“ भाषा षट् सस्कृतादिका । ”

“ भाष्यन्ते भाषाः सस्कृतं-प्राकृतं-मार्गधी-शौरसेनी-पैशाच्यपभ्रशलक्षणा । ”

—अभिधानचिन्तामणौ [का० २, श्लो० १९९]

ऐय पुण ण सुद्ध । किं पुण होहिंस्सि त्ति चिंतयतेण पुणो समायणिअ । अरे
अत्थि चउत्था(त्थी) भासा पेसार्या, ता सा इमा होहि त्ति ॥”

—कुशल्यमालाकथायाम् [जे मा ता प ५७, ५८]

भाषाचतुष्टयकवित्वविषये उपलभ्यन्तेऽन्येऽपीमे उल्लेखा । राजशेखर उद्धरति
तदुक्तमित्युल्लिख्य प्राचीनमिदं पद्यद्वयम्—

“एकोऽर्थं सस्कृतोक्त्या स सुकविरचनं प्राकृतेनापरोऽस्मिन्

अन्योऽपभ्रंशगीर्भिः किमपरमपरो भूतमोपाक्रमेण ।

द्वित्राभिः कोऽपि वाग्भिर्भवति चतसृभिः किञ्च कश्चिद् विवेक्तुः

यस्येत्थं धीः प्रपन्ना (गहमा) स्तपयति सुकवेस्तस्य कीर्तिर्जगन्ति ॥”

“गौडवाः सस्कृतस्था परिचितरुचयः प्राकृते लोटदेश्या

सापभ्रंशप्रयोगाः सकलमरुभुवष्टकमादानकाश्च ।

आवन्त्या पारियात्रा सह दशपुरजैर्भूतमोषा मज्जते

यो मध्येमध्यदेश निरसति स कविः सर्वभाषानिषण्णः ॥”

—काव्यमीमासायाम् [अ ९, १०, ४८, ५१]

राजशेखर —

“गिर श्रव्या दिव्या प्रकृतिमधुरा प्राकृतधुरा

सुगव्योऽपभ्रंशः सरसरचनं भूतवचनम् ।

विभिन्ना पन्थानाः किमपि कमनीयाश्च त इमे

निबद्धा यस्त्वेषां स खलु निखिलेऽस्मिन् कविवृथा ॥”

—बालरामायणे [१, ११]

“समस्कृतमपभ्रंशं लाट्रियातिङ्गितं पठेत् ।

प्राकृतं भूतमोषां च सौष्ठवेत्तरमुद्गरेत् ॥”

—काव्यमीमासायाम् [अ० ७, पृ ३३]

के २१) । तत्रापि सयममञ्जरी तु डॉ पी डी गुणेमहाशयेन भविष्यदत्तकथोपो-
द्घाते समुद्भूता । नेमिनाथचरित च डॉ हर्मण् याकोबीमहाशयेन निजभापालिप्यां
समपादि । वि स १२७४ वर्षेऽमरकीर्तिविरचित पट्कर्मोपदेशोऽन्येऽप्येतादृशा अवा-
प्यन्तेऽप्रसिद्धा ग्रन्था । अन्यदपि प्राप्यते यत्र तत्रोपदेश-कथा-चरित-प्रबन्धाद्य-तर्गत
नाटकालङ्कार-च्छन्द-स्तोत्रादिगत कुलकादिरूप च प्रसिद्धाप्रसिद्धमपभ्रशनाङ्मयम् ।
महाकविपुष्पदत्तस्य त्रिपष्टिमहापुरुषगुणालङ्कारमहापुराण-नागकुमारचरित-यशोधरच-
रितानि, श्रीचन्द्रस्य कथाकोष, कनकामरस्य करकण्डूचरितम्, पद्मकीर्ति पार्श्वनाथ-
पुराणम्, देवसेनस्य श्रावकधर्माचार, नयनन्दे सुदर्शनचरितम्, धवलस्य हरिवंशपुरा-
णमित्यादीन्यपभ्रशकाव्यानि प्रारम्भप्रान्ताशप्रदर्शनपूर्व सूचितानि खलु मध्यप्रदेश-विरार-
सत्कपुस्तकसूच्यां रा ब श्रीयुतहीरालालमहाशयेन । इतराणि तु प्रेक्षिष्यत इत एष
प्रकाश्यमानायां पत्तनीयजैनभाण्डागारसूच्यामिति नात्र तदशा अवतार्यन्ते । गद्य पद्यमय
प्राचीनमुदाहृतिरूप कियच्चात्र परिदर्श्यते ।

अपभ्रशभाषाप्रसिद्ध ध्रुवकमुत्तराध्ययनादौ जैनसिद्धान्तसूत्रेऽ-

अपभ्रश—
बाङ्मयोदाहरणानि

प्युपलभ्यते, यस्य स्मरण दाक्षिण्यचिह्नोद्योतनाचार्यादिना कुबलय-
मालाकथाऽऽदौ^१ हेमचन्द्राचार्यप्रभृतिभिः छन्दोऽनुशासनादौ च
व्यधायि^२ । सस्कृतादन्यदपभ्रश इति पतञ्जलि दण्डिदर्शितपूर्वोक्तलक्षणानुसारेणापभ्रशसङ्गिते
प्राकृतलक्षणिकैश्चार्थप्राकृतार्थमागधीति सङ्ख्यां प्रख्यापिते प्राचीने जैनसिद्धान्ते तन्निर्युक्ति-
माष्य-चूर्णि-वृत्तिप्रभृतिषु तथाऽपभ्रशलक्षणसिद्धे कथा-साव्यादौ चोपलभ्यन्तेऽपरिमिताः
शब्दा येऽद्यावधि प्रयुज्यन्तेऽपभ्रशापरनामधेयासु देशभाषासु । भूमिकागौरवभावात्
कियदेवान्नोदाह्रियते—

१ “अधुवे असासयमि ससारमि हुक्खपउराए ।

किं माम होज्ज त कम्मय जेणाह दुग्गइ न गच्छेज्जा ॥” —उत्तराध्ययने [८, १]

विरुमीयेकादशशताब्द्या विद्यमानो बादिवेतालशान्तिसुरिरस्य व्याख्यायामित्यमसूचयत्—

“स हि भगवान् कपिलनामा स्वयम्युद्धश्चौरसङ्घातसम्बोधनायम (वं) ध्रुवकं सगीतवान् ।
ध्रुवकलक्षण चेदम्—

‘ज गिज्जइ पुव्व(ध्रुव) चिय पुण पुणो सव्वक्खवधेषु ।

ध्रुवय ति तमिह ति विह छप्पय चउपय दुपय ॥

एव च भगवतोद्गीते तेऽप्येनमेव ध्रुवकं प्रत्युद्गायन्ति, ताल च कुट्टयन्ति ।”

—उत्तराध्ययनवृहद्भूतौ [२८९-२९०]

२ एतदपे चर्चरीविमर्शे [भू पृ ११४] विलोकनीयम् ।

३ ‘सन्ध्यादौ कङ्कान्तं च ध्रुव स्यादिति ध्रुवा ध्रुवकं यथा वति सङ्गान्तरम् ।’

—छन्दोऽनुशासने [६, १] .

जिनदत्तसूरि —

“संस्कृते प्राकृते चैव शौरसेने च मार्गधे । पैशोचिकेऽप्यभ्रशे च लक्ष्य लक्षणमादरात् ॥”
—विवेकविलासे [उ ८, श्लो १३१]

अमरचन्द्र —

“संस्कृतं प्राकृतं चैव शौरसेनी च मार्गधी । पैशोचिकी चाप्यभ्रश षड् भाषा परिकीर्तिता ॥”
—काव्यकल्पलतावृत्तौ [प ८]

अपभ्रशभाषानिबद्ध वाङ्मय प्रभृतमुपलभ्यते, तच्च स्वल्पमेवाद्या

प्रसिद्धाप्रसिद्धम्

अपभ्रशवाङ्मयम्

वधि प्रसिद्धिमधिगतम् । श्रीम महोपाध्यायहरप्रसादशास्त्रिणा सम्पा

दिते बङ्गीयसाहित्यपरिषदा प्रकाशिते ‘बौद्ध गान ओ दोहा’सङ्गके

पुस्तके विविधकर्तृणि विक्रमायसप्तमाष्टमशताब्दीसम्भूतानि काव्यानि बङ्गीयलिप्या प्रसिद्धिमधिगतानि । मुम्बापुरीराजकायसंस्कृतग्रन्थमालया प्रकाशिते सुप्रसिद्धहेमचन्द्राचार्यस्य प्राकृतशब्दानुशासनसवलिते प्राकृतद्वयाश्रयमहाकाव्येऽन्यत्र प्रसिद्धे च्छन्दोऽनुशासनादौ च प्रतिष्ठा खल्वपभ्रशपद्यानाम् । तथा योगीन्द्रदेवविरचितपरमात्मप्रकाश—योगचन्द्र—मुनिप्रणीतयोगसारप्रभृतयो ग्रन्था अमरदेवसूरिप्रभृतिभिः प्रणीता ‘जय तिहुयण’ इत्यादिसङ्गया प्रथिता स्तोत्रप्रबन्धाश्च प्रसिद्धा येऽपभ्रशभाषाप्रतिष्ठा सूचयति । धर्कटवणिग्वधनपालविरचिता भविष्यदत्तरथा या दशमशताब्दीमवा वितर्क्यते, साऽस्यां ग्रन्थमालया (गा ओ सिरिङ्ग् न २०) पूर्वं प्रसिद्धा, या डॉ हर्मण् याकॉन्सिमहाशयेन जर्मनभाषाया रोमनलिप्या च प्राक् सम्पादिता । सोमप्रमाचर्येण वि स १२४१ वर्षे सन्दर्भित कुमारपालप्रतिबोधप्रयोऽस्यां ग्रन्थमालया (गा ओ सिरिङ्ग् न १४) प्रसिद्धस्तत्रापि कियानशोऽपभ्रशभाषायामिति मुनिदित विदुषाम् । इत एव प्रकाशिते प्राचीनगूर्जरकाव्यसङ्ग्रहे प्रसिद्धानि द्वादश—त्रयोदश—चतुर्दश—पञ्चदशशताब्दीजातानि गद्य—पद्यरूपाणि काव्यानि तसदृशान्यपराप्यपि चापभ्रश सदायाऽपि यत्तु शक्यते रुद्रट—यामट—रामचन्द्रादिमतेन ।

वि स ११७४ वर्षे यशोदेवोपाध्यायेन नवतत्त्वमाप्यविररणे [५१] मुकुटसप्तमी—सन्धिनयमाणिम्यप्रस्तारिकाप्रतिनद्धरास्योनर्मनी सूचिते । एत सम्प्रयट्टचरमपि श्रीहेमचन्द्राचार्येण काव्यानुशासने [अ ८, पृ ३३७] समसूचि—‘अपभ्रशभाषानिबद्धमन्त्रिमयन—भीमसङ्ख्यादि । वि स ११२३ वर्षे सिद्धसेनसूरिणा साधारणा द्वेन सन्दर्भिता मित्रासतीरुपा, वि स १२१६ वर्षे कुमारपात्रघ्नये हरिमदसूरिणा रचित नेमिनाथचरितम्, महेश्वरसूरिणा निर्णिता मयममगरी चापभ्रशभाषाया जेमउ—मेरुदुर्गीयमागदागरे निवसे इति परिदर्शितमभ्यामिस्तगृह्यात् (गा ओ सिरिङ्ग्

† " सता विसय जु परिहरइ, बलि किज्जउ हउ तासु ।
सो दइवेण जि मुडियउ, सीसु खडिहउ जासु ॥"

‡ " पचह णायकु वसि करहु, जेण होंति वसि अण्ण ।
मूल विणइइ तरुवरह, अवसइ सुक्कहिं पण्ण ॥"

—परमात्मप्रकाशे [गा ८६, २७०, २७१]

* " भल्लाहं वि णासति गुण जह ससग्गु खलेहिं ।

वइसाणरु लोहह मिलिउ तें पिट्ठियइ घणेहिं ॥

* जौइय ! मो(लो, णे, दे)हु परिचयहि, मो(लो, णे, दे)हु ण भल्लउ होइ ।
मो(लो, णे, दे)हासत्तउ सयलु जगु, दुक्खु सहत्तउ जौइ ॥"

—परमात्मप्रकाशे [२३७, २३८, २४३, २४५, २८३]

निरहाङ्कहरिमद्रसूरिरुदाहरद्— " केणावि उग्गीय—

जइ फुल्ला कणियारया चूयय ! अहिमासमयमि घुडमि ।

तुह न खम फुल्लेउं जइ पच्चता करिति डमराइ ॥ "

† उदाहरदिष पद्य पाठान्तरेण हेमचन्द्राचार्य —

"सता भोगं तु परिहरइ तस्य वन्तहो बलि कीसु ।

तस्य दइवेण वि मुण्डियउ, जसु खडिहउ सीसु ॥"—सिद्धहेम० [८।४।३८५]

१ सतो विषयान् य परिहरति बलिं कुर्वेऽह तस्य ।

॥ देवेनापि मुण्डितं शीषं खल्वाटं यस्य ॥

‡ किञ्चित् पाठान्तरेण प्रादर्शयदिष पद्य हेमचन्द्राचार्य —

" जिम्भिन्दिउ नायगु वसि करहु, जसु अधिनइ अनइ ।

मूले विणइइ तुविणिहे अनसैं सुक्कइ पण्णइ ॥"—सिद्धहेम० [८।४।४२७]

२ पञ्चाना नायक वशे कुरु येन भवन्ति वशेऽन्यानि ।

मूले विनष्टे तरुवरस्यावश्यं शून्यन्ति पर्णानि ॥

* कुल्लयमालोक्तसूचनानुसारेण [भूमिका पृ ९३] 'भल्लाहं' 'भउउ' शब्दप्रयोगाद् गूर्जरदेश्यम् ।

१ भद्राणामपि नश्यन्ति गुणा येषां ससर्गं खलै ।

वैश्वानरो लोहेन मिलितस्तेन पिट्टय (हन्य) ते घनै ॥

४ योगिन् ! मोह (लोभ, स्नेह, देह) परित्यज मोह (लोभ स्नेह, देह) न भद्रो भवति ।

मोहा (लोभा- स्नेहा- देहा-) समत सखल जगत्, ॥ रा सहमान पश्य ॥

५ केनाप्युदगीतम्—यदि पुष्पिता वर्णिकारकाश्चूतक । अधिकमाम घुष्टे ।

तव न क्षम पुष्पितु यदि प्रलम्ता युवन्ति डमराणि ॥

जवा लोहमया चैव चावेयन्वा सुदुकर । जहा दुक्ख मरेउं जे होइ वायस्स कोत्थलो ।
भायरा मे महाराय, ! सगा जिह्—कणिहगा । पुँलेव मुही जह से असारे ।

—उत्तराध्ययने [अ १९, ३८, ४० २०, २१, ४२]

शय्यभ्रवसूरी —

“ तैहव होले ! गोलि ति साणे ! वा वसुलि ति अ ।

दमए ! दुहए ! वा पि नेव भासिज्ज पन्न ।

हले ! हलि ति अग्नि ति भट्टे ! सामिणि ! गोमिणि ! ।

होले ! गोले ! वसुलि ति इत्थिअ नेवमालवे ॥ ” +

—दशवैकालिकसूत्रे [आ समितिप्र २१९]

भद्रबाहुसूरी —

“ कैद्विल्लिअ च बोहिं अकरितो णागय च पत्थतो ।

दच्छिसि जह त विम्भल ! इम च अन्न च चुक्किहिसि । ”

गीतिना—सुई वाइय सुहु गाइय सुहु नच्चिय सामसुदरि । ।

अणुपालिय दीहराइयओ सुमिणते मा पमायए ॥ ”

—आवश्यकनिर्युक्तौ [गा १०९९, १२९०]

योगीन्द्रदेव —

* “ कैलु लहेमिणु जोइया ! जिमु जिमु मोहु गलेइ ।

तिमु तिमु दसणु लहइ जिउ णियमें अप्प मुणेइ ॥”

१ यवा लोहमयानेन चर्वयितव्या सुदुकरा । २ यथा दु शको मर्दु भवति घातस्य कोष्ठ ।

३ आतरो मे महाराज ! स्वका ज्येष्ठ—कनिष्ठका । ४ रिक्तेव मुष्टियया सोऽसार ।

५ तथैव होले ! गोले इति साणे ! वा वसुले इति च ।

दमए ! दुहए ! वाऽपि नेव भापेत प्रतावान् ॥

६ हले ! हले इति अग्ने इति भट्टे सामिणि ! गोमिणि । ।

होले ! गोले ! वसुले इति स्त्रिय नेवमालपेत् ॥

+ हरिमरसूरी — “ हा हाळादिशब्दास्तत्तद्देशप्रसिद्धिना नेट्ठुयादिवाचका । तथा होले

गोले वसुले इत्येतादयि नानादेशापेक्षया आमन्त्रणवचनानि(न्य)गौरवकुत्सादिगर्माणि वर्तन्ते । ”

—दा० व्याख्यायाम् ।

७ लक्ष्य च बोधिमुर्तुप्रनागत च प्रार्थयमान ।

दम्पसि यथा तत् विदुः । अस्माका यस्माच्च भ्रक्षियसि ॥

८ मुन्दु वादित मुन्दु गीर्न मुन्दु नर्तिन दयाममुदरि । ।

अनुगत्य दीपशयी स्वप्नत मा प्रमादी ॥

* उदरदरति स्मर पय चण्ड प्राहृतगणे [प ४७] इति योगीन्द्रवचन्य चण्डार प्राचीनता प्रदिशति ।

१ घाते सम्पन्ना यागिन् । यथा यथा महो गतसि ।

तथा तपु व्रतान् सम्पन्ते अ वा निदमनन्मात्र जनार्ति ॥

‘अण्णेण भणिय—वर्णि ! कीदृशं तत्र भोजनं ?

” ” चाई भट्टो ! मम भोजन स्पृष्ट तक्षको ह न वासुकि ।

” ” कत्तु घटाति तत्र हृदय उल्लाव भोजन स्पृष्ट स्वनाम
सिंघसि ?

” ” —अरे रे वड्डो(चट्टो)महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्र-
महानगरावास्तव्ये ते कुत्था समासोक्ति बुज्झति ?

” ” —अस्मादपि इअ मूर्खतरी ।

” ” काइ कज्ज ?

तेण भणिअ—अनिपुणनिपुणाथोक्तिप्रचुर ।

” ” नर काइ, मां मुक्त(शुक्ल)अश्वोपि विदग्धः साति ।

अण्णेअ भणिअ—भट्टो ! सत्य त्व विदग्धः, किं पुणु भोजने स्पृष्ट
मम कथित ।

तेण भणिअ—अरे महामूर्खः वासुकेर्वदनसहस्र कथयति ।

कुमारेण य चिन्तिअ—‘अहो ! असवद्वक्खरात्तापत्तण बालदेसिआण । अहवा
को अण्णो वापातो इमाण परपिण्डपुड्डेहाण विज्जा—विण्णाण—णाण—विणयविरहिआण च—
ट्टरसायण मोत्तूण ’ विन्तयतस्स भणियमण्णेण चट्टेण—

१ अन्येन भणितम्—वर्णिन् ! कीदृशं तत्र भोजनम् ?

” ” —त्यागिन् भट्ट ! मम भोजन स्पृष्टम्, तक्षकोऽहं न वासुकि ।

” ” —कुतो घटते तव हा धिक् उल्लापो भोजने घृष्टे स्वनाम कथयसि ?

” ” —अरे रे वड्ड महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्रमहानगरावास्तव्यास्ते कुत्र समा-
सोक्तिं बुध्यन्ते ।

” ” —अस्मादपीय मूर्खतरी ।

” ” —कुत कार्यात् ?

तेन भणितम् —अनिपुण—निपुणार्थोक्तिप्रचुरम् ।

” ” —नर कथम्, मम शुक्लोऽश्वोऽपि विदग्धोऽस्ति ।

अन्येन भणितम्—भट्ट ! सत्यं त्वं विदग्धः, किं पुनर्भोजने स्पृष्टं मम कथय ।

तेन भणितम्—अरे ! महामूर्खो वासुकेर्वदनसहस्रं कथयति ।

कुमारेण च चिन्तितम्—अहो ! अमम्बदाक्षरात्तापित्थ बालदेश्यानाम् । अपवा कोऽन्यो
व्यापार एवा परपिण्डपुष्टदहाना विद्या—विज्ञान—ज्ञान—विनयविरहिताना चत्र(वार्ता)रमायनं मुक्तवेति
विन्तयति भणितमन्येन चट्टेण—

“वरुई डिमरूवाणि मोयगे दाऊण इम पादेइ— ।”

※ राय नंदु नवि जाणइ ज सगडाळो काहिइ ।

राय नंद मारेत्ता तो सिरिय रजे ठोहिइ ॥”

“सा भणइ— ।

न दुक्कर तोडिय अबल्लुबिया न दुक्कर नच्चिउ सिक्खियाए ।

त दुक्कर त च महाणुमाव ज सो मुणी पमयवणमि वुच्छो ॥”

—आवश्यकसूत्रवृत्तौ [पृ ९९७, ९९४, ९९७]

“इरि(र)मदिरपण्णहारओ मह कतु गतो वणिजारओ ।

वरिसाण सय च जीवउ मा जीवतु घर कयाइ एउ ॥”

—दशवैकालिकटीकायाम् [पृ ९८]

वि स ८३९ वर्षे दाक्षिण्यचिह्नोद्यतनाचार्य —

“रे रे आरोह ! भण रे जाव ण पम्हुसइ । जनार्दन पुच्छइ कथं

तुज्जे कल्ल जिमिअल्लया ? । तेण भणिउ—साहिउ जे तेतउतस्स बलक्ख-

इएल्लपह तणए जिमिअल्लया । तेण भणिय—किं सा विसेमहिळा बलक्ख-

इएल्लिअ ? । तेण भणिउ—अहहा ! सा य भडारिअ सम्पूर्णं स्वलक्खण

गायन्नि यद्वसिअ ।

* वि स १०५५ वर्षे वर्धमानसूरिरिदमित्यमुदाहरति स्म—

‘राय णवो णवि जाणति ज सगडाळु करेसइ । राय णदु मारेत्ता सिरियउ रजे ठवेसइ ॥’

—उपदेशपदव्याख्यायाम् [इ प ५४]

वि स ११७४ वर्षे मुनिवन्धसूरि —

“एउ छोउ नवि याणइ ज सगडाळु करेसइ । जदु राउ मारेविणु सिरियउ रजि ठवेसइ ।”

—उपदेशपदवृत्तौ [८७]

भद्रेश्वरसूरि —

“तउ सगडाळो भणइ ज सगडाळु करिस्सइ । नदराओ मारेविणु सिरियउ रजे ठविस्सइ ॥”

—कथावल्याम् [पत्तनीयता २६०]

१ वरहचि डिम्भरूपेभ्यो मोदकान् दत्त्वेव पाठयति—

राजा नन्दो नैव जानाति यत् शक्राण्ड करिष्यति ।

राजान नन्दं मारयित्वा श्रीयक राज्ये स्थापयिष्यति ॥

२ सा भगिनि—न दुक्कर प्राप्तिताऽऽमृतुम्बिका न दुक्कर नर्तित शिशिनया ।

तद् दुक्करं तथ महानुमानं यत् स मुनि प्रमदावन उयित ॥

३ वरभगवत्पारको मम कातो गतो वणिजारत ।

वपानां शन च जीवतु मा जीवतु एव कदापि एउ ॥

४ “रे रे आरोह ! भण रे ! यावद् न विमरति । जनार्दन ! पृच्छामि कुत्र यूय कल्पे

त्रिमितरत । तन भणितम्—कथयामि, यं स तस्य(१) बलपयिहम्प सन्के(१) त्रिमितरत । तन

भणितम् किं सा वैश्यमहिळा बलपयिहा (१) । तन भणितम्—अह ! सा य भडारिका सम्पूर्णं

मुलक्षणं गायत्री गायत्री ।

‘अण्णेण भणिय—वर्णिण ! कीदृशं तत्र भोजनं ?

” ” चाई भट्टो ! मम भोजन स्पृष्ट तक्षको ह न वासुकि ।

” ” कत्तु घटाति तउ हृदय उल्लाव भोजन स्पृष्ट स्वनाम
सिंघसि ?

” ” —अरे रे वड्डो(चट्टो)महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्र-
महानगरावास्तव्ये ते कुत्था समासोक्ति बुज्झति ?

” ” —अस्मादपि इअ मूर्खतरी ।

” ” काइ कज्ज ?

तेण भणिय—अनिपुणनिपुणायोक्तिमचुर ।

” ” नर काइ, मां मुक्त(शुक्ल)अश्वोपि विदग्धः सति ।

अण्णेअ भणिय—भट्टो ! सत्य त्व विदग्धः, किं पुणु भोजने स्पृष्ट

मम कथित ।

तेण भणिय—अरे महामूर्खः वासुकेर्वदनसहस्र कथयति ।

कुमारेण य चिन्तिअ—‘अहो ! असवद्वक्खरालापत्तण बालदेसिआण । अहवा
को अण्णो वापारो इमाण परपिण्डपुट्टदेहानि जिज्जा—विण्णाण—णाण—विणयविरहिआण च—
ट्टरसायण मोत्तुण ’ चित्तयतस्स भणियमण्णेण चट्टेण—

१ अन्येन भणितम्—वर्णिन् ! कीदृशं तत्र भोजनम् ?

” ” —त्यागिन् भट्ट ! मम भोजन स्पृष्टम्, तक्षकोऽहं न वासुकि ।

” ” —कुतो घटते तव हृदि धिक् उल्लापो भोजने स्पृष्टे स्वनाम कथयसि ?

” ” —अरे रे ब्रह्म महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्रमहानगरावास्तव्यास्ते कुत्र समा-
सोक्तिं बुध्यन्ते ।

” ” —अस्मादपीय मूर्खतरी ।

” ” —कुत कायात् ?

तेन भणितम् —अनिपुण—निपुणायोक्तिप्रचुरा ।

” ” —नर कथम्, मम गुह्योऽपि विदग्धोऽस्ति ।

अन्येन भणितम्—भट्ट ! सत्यं त्वं विदग्धः, किं पुनर्भोजने स्पृष्टं मम कथय ।

तेन भणितम्—अरे ! महामूर्खो वासुकेर्वदनसहस्रं कथयति ।

कुमारेण च चिन्तितम्—अहो ! असम्बद्धाक्षरालापित्वं बालदेस्यानाम् । अपवा कोऽन्यो
व्यापार एषा परपिण्डपुट्टदेहानां विद्या—विज्ञान—ज्ञान—विनयविरहितानां चट्ट(वाता)रमायनं मुक्तवेति
चिन्तयति भणितमन्येन चट्टेण—

‘भो भो भट्टउत्ता ! तुम्हे ण याणह यो राजकुले वृत्तात् ?

तेहिं भणिय—भण हे व्याघ्रस्वामि ! क वार्ता राजकुले ?

तेण भणिय—कुवलयमालाए पुरिसद्वेषिणीए पातओ लबित ।

इम च सोऊण अण्णोडिऊण एक्को उड्डिउ चट्ठो । भणिअ च णेण-

यदि पाडित्येन ततो मइ परिणेतव्य कुवलयमाल ।

अण्णेण भणिय—अरे ! कवणु तउ पाण्डित्यु ? ।

तेण भणिअ—पढगु पढमि, त्रिगुण मन्त्र पढमि, किं न पाण्डित्यु ?

अण्णेण भणिअ—अरे ! ण मन्नेहिं, तगुणेहिं परिणिज्जइ, जो सहितौ

पातौ भिं(विं)दइ सो त परिणोति ।

अण्णेण भणिय—अह सहितउ ज्जो ग्वाथी पढमि ।

तेहिं भणिअ—कइसी रे व्याघ्रसामि ! गाथः ?

तेण भणिअ—इम ग्वाथ—

सा ते भवतु सुर्माता अबुधस्य कुतो बल ?

यस्य यस्य यदा भूमि सर्वत्र मधुसूदनः ॥

त च सोऊण अण्णेण सकोप भणिअ—

अरे अरे मूर्ख ! स्वधकोपि गाथ भणसि ! अम्ह गाथ ण पुच्छह ।

१ भो भो भट्टउत्ता यूय न जानीथ यो राजकुले वृत्तान्त ?

तैर्भणितम्—भण हे व्याघ्रस्वामिन् ! का वार्ता राजकुले ?

तेन भणितम्—कुवलयमालया पुरपद्वेषिण्या पादो लम्बित ।

इह च श्रुत्वाऽऽस्फोट्यैक उरिघनधट्ट । भणित धानेन—

यदि पाण्डित्येन ततो मया परिणेतव्या कुवलयमाला ।

अथन भणितम्—अरे ! कौक् तव पाण्डित्यम् ?

तेन भणितम्—पढग पढमि, त्रिगुण मन्त्र पढमि, किं न पाण्डित्यम् ?

अथेन भणितम्—अरे ! न मन्त्रेस्त्रिगुणे परिणीयते, य सहृदय पादान भिनत्ति(वेत्ति) स

तां परिणयति ।

अथेन भणितम्—अह सहृदयो यो गाथां पठामि ।

तैर्भणितम्—कौन्धी रे व्याघ्रस्वामिन् ! गाथा ?

तन भणितम्—इय गाथा—

तव श्रुत्वाऽन्येन सहृदयेन भणितम्—अरे अरे मूर्ख ! स्वधकोपमि गाथां भणसि ! शर्माम्

गाथां न पृच्छथ ।

‘तेहिं भणिअ—त्त्व पठ भट्टो यजुस्वामि ! गायः ।

तेण भणिय—सुट्ट पढमि—

आए कप्पे मत्त गय गोदावरि ण सुयंति ।

को तहु देसहु आव(प)तति को व पराणति वात्त ॥

अण्णेण भणिअ—अरे ! सिलोगो अम्हे ण पुच्छह ग्वाथी । पठहो ।

तेण भणिअ—सुट्ट पढमि—

तबोलरइयराउ अहरो कामिनिं दृष्ट्वा ।

अम्ह चिअ कखुभइ मनो दारिद्रगुरु णिवारेइ ॥

तउ सव्वेहि मि भणिअ—अहो ! भट्ट यजुस्वामि विदग्ध पडितु विद्या-
वतो ग्वाथी पढति, एतेन सा परिणेतव्या ।

अण्णेण भणिय—अरे ! केरिसो सो पातउ जो तीय लवितु ।

तेण भणिअ—राजागणे मइ पठितु आसि, सो से विस्मृतु, सव्वु
लोक्कु पढति ति ॥

इम च सोऊण चट्टरसायण चित्ति य रायउत्तेण—अहो ! अणाहवट्ठिआण
असवद्धपलावत्तण चट्टाण ति ॥ ”

—कुनल्यमालाकथायाम् [जे मा ता १३०, १३१]

१ तैर्मणितम्—त्त्व पठ भट्ट यजुस्वामिन् । गायाम् ।

तेन भणितम्—सुट्ट पढमि—

आदौ कप्पे मत्त गता गोदावरीं न मुञ्चन्ति (१) ।

कस्तस्माद् देशादापतति को वा पर्याणयति वार्ताम् ? ॥

अन्येन भणितम्—अरे ! श्लोक, अस्मान् न पृच्छथ गाथा पढामि ।

तेन भणितम्—सुट्ट पढमि—

ताम्यूलरचितरागमधर कामिन्या दृष्ट्वा ।

अस्माकमपि क्षुभ्यति मनो दारिद्र्यगुरुर्निवारयति ॥

तत सर्वेऽपि भणितम्—अहो ! भट्टयजुस्वामी विदग्धपण्डितो विद्यावान् गाथा पठति ।

एतेन सा परिणेतव्या ।

अन्येन भणितम्—अरे ! कीदृशं स पाषो यस्तथा लम्बित ।

तेन भणितम्—राजागणे मया पठित आसीत्, स तु विस्मृत, सर्वो लोक पठतीति ।

इदं च ध्रुत्वा चट्ट(वाता)रसायन चिन्तित राजपुत्रेण—अहो ! अनायवृत्तिमानामसम्बद्धप्रलापित्व
चट्टानामिति ॥

“सयल पुहईमडल परिममिलुण सपत्तो महुयउरीए । एत्थ एकम्मि अणाह-
मण्डवे पविट्ठो । अवि य तत्थ ताव मिलियालए कोड्डीए । वळक्ख खइयए । दीण
दुग्गय । अधलय । पगुळय । मंदुळय । मडहय । वामणय । छिण्णणासय ।
तोडियकण्णय । छिण्णोद्वय । तडिय । कप्पडिय । देविय । तित्थयच्चिय ।
लेहाराय । धम्मिय । गुग्गुलिय । भो(लो)या । किं च बहुणा जो माउ पिउ-रुठेल्लउ
सो सो सब्बो वि तत्थ मिलिएल्लउ ति । ताह च तेत्थु मिलिएल्लय सह समाणह
एक्केक महाआलावा पयत्ता । भो भो ! कयरहिं तित्थे दे[वि] वा गयाह कयरा वाहि पाव
वा पिट्ठइ ति । एक्केण भणिअ-अमुक्का वाणारसी कोटिएहिं । तेण वाणारसीगयाण
कोडु पिट्ठइ ति ।

अण्णेण भणिअ-हुं हुं कहिउ वुत्तंतउ तेण जपिएल्लउ । कहिं
कोड । कहिं वाणारसि । मूलस्थाणु भडारउ भो(?)कोडइ जे देइ । उदाळि
कोअहु ।

अण्णेण भणिअ-रे रे जइ शू(मू)लस्थाणु देइ उदालइज्ज कोडइ । ता
पुणु काइ कज्जु अप्पाणु कोटिअल्लउ अच्छइ ?

अण्णेण भणिअ-जा ण कोटिएल्लउ अच्छइ ता ण काइ कज्जु । महाकाळ
भडारउ छम्मास सेवण्ण कुणइ । जेण शू(मू)लहेज्जे फिट्ठइ ।

अण्णेण भणिअ-काइ इमेण जत्थ चिरपरुठ पाउ फिट्ठइ, तुम्हे उदि-
सह तित्थ ।

१ सकल पृथ्वीमण्डल परिभ्रम्य सम्प्राप्तो ब्रधुरापुर्याम् । अत्रैकस्मिन्ननायमण्डपे प्रविष्ट । अपि
य तत्र तावन्मिलिता कुष्ठिनो बलाक्षसयिन (१) दीन दुर्गता । अन्धा । पङ्गुला । मन्दा ।
रघुका । वामना । छिन्नासिका । त्रोटितकर्णा । छिन्नोष्ठा । तटिका (२) । कार्पटिका ।
दविका । तीर्थयात्रिका । रेखका । धार्मिका । गुग्गुलिका । कोका । किञ्च बहुना यो मातु पिट्ठइ
स स सर्वोऽपि तत्र मिलित इति । तेषां च तत्र मिलिते सह प्रत्येक महाकाया प्रवृत्ता । ‘भो भो !
कतरे तीर्थे देवि वा गगानां कतरो म्याधि पापे वा भ्रमयति’ इति । एकेन भगिनम्-‘अमुक्का
वाणारसी कुष्ठिमि । तत्र वाणारसीगगानां कुत्रे भ्रमयति इति । अन्येन भगिनम्-हुं हुं कुत्रत्यो वृत्ता
न्तस्तत्र जन्तिन । क्व कोडः । क्व वाणारसी । मूलस्थाणुमशरक कुञ्जन् यो दम उदाळयति (३)
शोकानाम् ।

अन्दन भगिनम्-रे रे । यदि मूलस्थाणुर्देव उदाळयति (३) कुञ्जन्, तदा पुन किं कार्यं वयं
कुष्ठिन आत्मह !

अ-द्वन्द्व भगिनम्-यो न कुञ्जी आत्मो, तस्मै न किञ्चिन् कार्यम् । महाकायमशरकस्य
कर्मणाम् सतां करोति दानं मूत्रादिव भ्रमयति ।

अ-द्वन्द्व भगिनम्-किमनन ! दानं विरक्तं परं भ्रमयति, मूलस्थाणुं तीर्थम् ।

अण्णेण भाणिअ-अयागवडपडिअहं चिरपरूढ पाय वि इत्थ वि फिट्ठंति ।

” ” -अरे ! पाव पुच्छिय पाय साहहि ?

” ” -खेदु मेळ्ह । जइ परमाइ पिइवहकयइं पि महापावइ

गंगासंगमे ण्हायह भइरवभडारयपडिअह णासइ ति ।

—कुण्डल्यमालाकयायाम् [जे भा ता ४३-४४]

“तैउ भाणिय एक्केण गाममहत्तरेण—

एहु एहु दुम्भणस्साहु । सव्व जे घु(यु) जाअरिहु । तुज्झा णउ*
वक वलितउ । पारद्ध एउ(तु) भइ । सुगइ आतु व(च)र आति समतु ।

तउ अण्णेण भाणिय—

यु जे विरइहु धणलवासा त सुहलप्पडे एतु भइ दुत्थद्वमणमोहलद्धउ
तु समाति ब्रोलितउं । एतु(उ) एतु(उ) प्रारद्ध भल्लउं * ।

तउ अण्णेण भाणिअ चिरजरजुण्णदेहेण—

एत्थ सुज्झति किर सुवण्ण रे* वइसाणरमुहगतउं कउ पाउ मित्तस्स
वचण । कामालिअव्रतधरणे एतु(उ) पाउ दुज्झे प्पणाहिय ।

तउ सयलद्रगसामिणा भाणिअ जेद्धमहामयहरेण—

१ अन्धेन भणितम्—‘अयागवडपडितानां चिरप्ररूढां पादात्रपि हस्तावपि भश्यत ।’

अन्धेन भणितम्—‘अरे पाप पुत्र पादौ कथयसि ?’

अन्धेन भणितम्—‘खेदो मुख्यताम् । यदि परमाणि पितृवधकृतान्यपि महापापानि गङ्गासङ्गमे
ज्ञातानां भैरवभट्टारकपडितानां नश्यन्ति ।’ इति ।

२ ततो भणितमेकं ग्राममहत्तरं—एतदेतान्ग दोर्मनस्य खलु सर्वं यत् त्वयाऽऽचरितम् ।
तव वक्त्रवचनम् । प्रारब्धमेतत् प्रति मुण्ति आता वर आत सम्प्रति(१) ।

ततोऽन्येन भणितम्—

त्वया यद् विरचितं घनलवाशया तथा सुखलम्पटेनैव प्रति । दुष्टार्थ-मनोमोहदुग्धस्त्व सम्प्रत्य
प्रवी एतत् एतत् प्रारब्धं भद्रम् ।

ततोऽन्येन भणितं चिरजरजोर्णदहन—

अथ शुष्यति किल मुण्णै रे वैशानरमुखगता कुत पाप मित्रवचनस्य ? कापालिकप्रतप
रणे एतत् पापं तव प्रणश्यति ।

ततः सकलद्रव्यामिना भणितं ज्येष्ठमहामहत्तरेण—

* कुण्डल्यमालाकमोक्षेष्टानुसारेण [भूमिका पृ १३] गृजरदश्यमेतत् ।

१॥ सयल पुहईमडल परिममिऊण सपत्तो मडुराउरीए । एत्थ एकम्मि अणाह
मण्डवे पविट्ठो । अवि य तत्थ ताव मिलियाए कोट्ठीए । वलक्ख खइयए । दीण
दुग्गय । अधलय । पंगुलय । मडुलय । मडहय । वामणय । छिण्णणासय ।
तोडियकण्णय । छिण्णोठय । तडिय । कप्पडिय । देविय । तित्थयत्तिय ।
केहाराय । धम्मिय । गुग्गुलिय । भो(लो)या । किं च बहुणा जो माउ पिउ-रुहेलउ
सो सो सव्वो वि तत्थ मिलिएलउ त्ति । ताह च तेत्थु मिलिएलय सह समाणह
एकेक महाआलावा पयत्ता । भो भो ! कयरहिं तित्थे दे[वि] वा गयाह कयरा वाहि पाव
वा पिट्ठइ त्ति । एकेण भणिअ-अमुक्का वाणारसी कोटिएहिं । तेण वाणारसीगयाण
कोटु प्फिट्ठइ त्ति ।

अण्णेण भणिअ-हु हु कहिउ वुत्तंतउ तेण जंपिएलउ । कहिं
कोड । कहिं वाणारसि । मूलत्थाणु भडारउ भो(को)दइ जे देइ । उहालि
लोअहु ।

अण्णेण भणिअ-रे रे जइ शू(मू)लत्थाणु देइ उहालइज्ज कोडइ । ता
पुणु काइ कज्जु अप्पाणु कोटिएलउ अच्छइ ?

अण्णेण भणिअ-जा ण कोटिएलउ अच्छइ ता ण काइ कज्जु । महाकाल
भडारउ छम्मास सेवण्ण कुणइ । जेण शू(मू)लहेज्जे फिट्ठइ ।

अण्णेण भणिअ-काइ इमेण जत्थ विरपरुद पाउ फिट्ठइ, तुम्हे उडि-
सह तित्थ ।

१ सकल पृथ्वीमण्डल परिभ्रम्य सम्प्राप्तो ब्रधुरापुर्याम् । अत्रैकस्मिन्ननाथमण्डपे प्रविष्टः । अपि
च तत्र तावन्मिलिता कुष्ठिनो यथाक्षयिनि (१) दीन दुर्मता । अन्धा । पद्भ्युत्ता । मन्दा ।
लघुका । वामना । छिन्ननासिका । शोदितकर्णा । छिन्नोष्ठा । तटिका (२) । कार्पटिका ।
दक्षिका । तीर्थयात्रिका । लेखका । धार्मिका । गुग्गुलिका । लोका । किञ्च बहुना यो मातु पितृरुष्ट
स स सर्वोऽपि तत्र मिलित इति । तेषां च तत्र मिलितै सह प्रत्येक महालापा प्रवृत्ता । 'भो भो ।
वतरे तीर्थे द[वि] वा गतानां वतरो व्याधि पापं वा भ्रश्यति' इति । एकेन भणितम्-'अमुका
धाराणसी कुष्ठिनि । तेन धाराणसीगतानां कुत्रो भ्रश्यति इति । अन्येन भणितम्-हु हु ऊँत्रत्यो वृत्ता
मृतस्तन अस्थित । क्व कोडः । क्व वाराणसी । मूलस्थानुभडारक कुष्ठान् यो देव उहालयति(१)
लोकानाम् ।

अ-देन भणितम्-रे रे । यदि मूलस्थानुर्देव उहालयति (१) कुष्ठान्, तदा पुन किं कार्यं वयं
कुष्ठिन आत्मेहे ?

अ-देन भणितम्-यो न कुष्ठी आप्ते तस्मै न किञ्चिदकार्यम् । महाकाटभडारकस्य
बन्धुसाल् सुवां करोति दन मूत्रद्वयं भ्रश्यति ।

अ-दन भणितम्-किमननं दन विरक्तं पयं भ्रश्यति, पूर्वमुक्तिं नोति ।

वि स १०९९ वर्षे वर्धमानसूरि —

“तथा च तन्मतम्—

‘३००कारे विंदु उप्पज्जइ विंदुहे णाउ णाए से लिज्जइ ।

विंदुणाउ लउ जो परियाणइ अक्खरु अहव अणक्खरु जाणइ ॥

सो नयि छिप्पइ कलि-मलपावें । समरसिद्धयउ ठाइ य भावें ॥”

—उपदेशपदटीकायाम् [ह प १९६]

वि स ११२३ वर्षे सौधारणाङ्कसिद्धसेनसूरि —

“जैन एक्कु खणतरु कटु देहु अक्खमि धमक्खरु त सुणेहु ।

जा य दूमिज्जइ अन्नु लोउ ता वरि किउ धमकहाविणोउ ॥

जाव य परतत्तिहिं जाइ कालु ता वरि परिमाविउ कमजालु ।

सव्वहो परदोमुग्घडणेण गुणु कवणु होइ चिंतहु मणेण ॥

सतोह य अहव असत्तएहिं किं परदोसेहिं पयासिएहिं ।

लठमइ जमु(सु) अत्थु न तेत्थु कोइ अनु नि सो चेय य वहरि होइ ॥

उप्पज्जइ परजण-पीड जेण त कजु न किज्जइ वुहजणेण ।

ज कमु इसत्तउ किर करेइ त रोवतु नि न नित्थर(रे)इ ॥”

“वामपासमि देवी नि वइसारिया दिव्ववा(था)लाइ उवणाति भडारिया ।

कणय-मणि-रुप्पकच्चोलसपुन्नय कणयत्थाल कुमरस्स पित्थिक्कय ।

दक्ख खज्जर खुडुडुडिय उत्तत्तिया दिन्न वरिसोलमव रायसज्जुत्तिया ।

भुजेवि किउ हत्थपक्खालण सिधुलणणेण सह दिज्जए सालण ।

अव-दीटी-करीराइ करवदय विल्लिया क्कक्कड गज्जर अइय ।

१ विलोक्यताम् जे भा सूची [पृ ६]

२ ३००कारे विन्दुरूपयते विन्दोनादो नादे स लीयते ।

विन्दु-नाद लय य परिजानाति अक्षरमयवाऽनक्षर जानाति।

स नैत्र स्पृश्यते कलिमलपापन । समरसीभूतस्तिष्ठति च भावेन ॥

३ अवलोकनीय जे भा सूच्याम् [१४, १८ अप्रसिद्ध ४५]

४ जना एक क्षणान्तर कण्ठ (कण) दत्त आख्यामि धर्माक्षर त शृणुत ।

यावद् दूयतेऽन्यो लोकस्तावद् वर कुलो धर्माक्षराविजोद ॥

यावच्च परतस्मिभियाति कालस्तावद् वर परिमावित कर्मजालम् ।

सर्वया परदोषोद्घटनेन गुण को भवति चिन्तयत मनसा ॥

सद्भिषायाधवाऽमदभि किं परदोषै प्रकाशिते ? ।

लभ्यत यमो(शो)ऽत्र न तत्र कोऽपि अन्योऽपि स एव च वैरी भवति ॥

उत्पद्यते परजनपीडा येन तत् काय न म्रियते मुघचनन ।

यत् कम ह्यमन् किल करोमि तद रुदन्नपि न निस्तरति ॥

‘धवलवाहन धवलदेहस्य सिरि भ्रमिति जा विमलजल । धवलज्जल
सा भट्टारी यति गंग प्रावेसि तुहु मित्रद्रोहस्तु तो णाम सुज्झति ।”

“* ताव इम गीयय गीय गामणडीए—

जो जसु माणुसु वल्लहउ त जइ अण्णु रमेइ ।

जइ सो जाणइ जीवइ पत्तो तुहु माण लएइ ॥ ”

× “ रौईए पच्छिमजामे केण पि गुज्जरपहिण्ण इम धवलदुवहय गीय । अवि य—

जो णपि विहुरे विमज्जण्णउ धवलउ कडूइ मारु ।

सो गोह्मणमण्डणउ सेसउ व ज सारु ॥ ”

—कुवलयमालाकथायाम् [जे मा ता ९१, ९७, ४७]

वि स ९२९ वर्षे शीलाङ्गाचार्यविमेलमति —

“सयणु परियणु बहुवग पि भिच्चयणु । मुहि सज्जणु वि घरि कलत्तु आणागडिष्ठउ ॥
आत्थुम्ह किल घरि घरइ जान । ताव पुण्णेहिं समग्गलु ॥”

—चतुष्पञ्चाश महापुरुषचरिते [ह प ४]

१ धवलवाहन—धवलदेहस्य शिरसि भ्राम्यति या विमलजला, धवलोज्ज्वला ता भट्टारिका
यदि गङ्गा प्रविशसि त्व मित्रद्रोहस्तदा नाम झुध्यति ॥

* रत्नप्रमसूरिदिद सस्कृत इत्यमन्यवादीत्—“तावदिद नद्या गीतम्—

इष्ट यन्मातुष यस्य तदन्येन रमेत चेत् । स जाननेवमीर्ष्यालुरादत्ते तस्य जीवितम् ॥”

—कुवलयमालाकथासंक्षेपे [आ सभाप्र ३८]

२ तावदिद गीतक गीत ग्रामनद्या—

यो यस्य मनुष्यो वल्लभस्त यदन्यो रमेत । यदि स जानाति जीवति प्राप्तस्तस्य प्राणान् गृह्णाति ॥

× रत्नप्रमसूरिदिदमित्यमन्यवदत्—“पाश्चात्ययामे केनापि गूर्जरपथिकेन गीतम्—

धवल ॥ योऽत्र विधुर स्वजनो नो मारकपेण प्रवृण ।

स च गोष्टाङ्गमूलविमूषण केवल भवति ॥

—कुवलयमालाकथासंक्षेपे [आ सभाप्र ५३]

३ रात्र्या पश्चिमयामे केनापि गूर्जरपथिकेन धवलदुर्वेदन्य गीतम् । अपि च—

यो नैव विधुर विममको धवल कपेति भारम् । स गोष्टाङ्गमग्नयेन येन न्व यत्सार ॥

४ ज मां सूक्ष्मप्रसिद्धमयप्रवृत्त्यपरिचय [४३-४४]

५ “ नांयन सूत्रधार —आदिशेऽहमय साधुजनपदा यथाऽय त्वया कथ शीलाकस्य

विमलप्रत्यभिधानस्य वृत्ति विमुघानन्द नाम नाटक एकमहादयस्यैक नाट्यविनयमिति ॥”

—चतुष्पञ्चाश महापुरुषचरिते [ह ११]

६ स्वजन परिजनो बहुधाऽपि मन्दजन । मुग्धा सज्जनोऽपि गृह कल्पयामाप्रतीच्छाम् ।

अर्थोऽयं किं गृह धरति मन्त्र । तन्वत् इत्ये समर्थेन ॥

काव्यत्रयी-परामर्शः ।

प्रस्तुताया काव्यत्रय्या कर्तृनिपये कविगुरुविषये व्याख्यातृविषयेऽपभ्रशभाषानिपये च वक्तव्यमुपरि प्रादर्शितं । अथ तस्या रचनाऽऽदिनिपयेऽपि किञ्चिद् वक्तव्यमुचितम् ।

सुप्रतिष्ठिते खलु जैनशासने दुश्चरेषु साधूनामाचारेषु करालकालवैपम्यविलसितेन शैथिल्य प्रोज्जृम्भे, यतोऽत्रैव खलु गूर्जरत्राया राजधान्यामणहिलपाटके चैत्यवासिनातिनां प्राबल्य प्रास्फुरत् । अस्मिन्च समये चाद्रकुलीनवर्धमानसूरिशिष्यो जिनेश्वरसूरिविरुदगात् । येनाणहिलपाटकपत्तने चौलुक्यदुर्लभराजराजपर्वदि बादे चैत्यवासिनो विजित्य यतिना चैत्यवासो न्यपेधि, वसतिनासश्च प्रचकाशे (निलोकनीय परि० २, पृ ९९-९६, परि० ३, पृ १०८, भूमिका पृ १०, जे मा सूची पृ २) गणधरसार्धशतकवृत्त्यादेश्च यच्चरितमुपलभ्यते ।

वि स १०५५ वर्षे उपदेशपदटीकाकर्तृवर्धमानसूरे शिष्योऽय स एव जिनेश्वरसूरि-रभिज्ञेयो येन वि स १०८० वर्षे जावालिपुरे हारिमद्रीयाष्टकानां सुप्रसिद्धा वृत्ति, प्रसिद्ध प्रमालक्ष्म पञ्चलिङ्गी पट्टस्थानकप्रकरणेति च प्राणायि । यत्कृतेर्ललावतीकाया कथाको-पस्य च सूचनमस्माभिरकार्यन्यत्र (जे मा सूची, अप्रसिद्ध० ९०, ९१) यद्बधुर्बुद्धि-सागरसूरि वि स १०८० वर्षे जावालिपुरे पञ्चमथीगढलक्ष्मप्रभृति प्रणिनाय । यच्छिष्यो धनेश्वरसाधुर्जिनभद्रसूरि वि स १०९९ वर्षे चङ्गावलि (चन्द्रानती) पुर्या सुरसुन्दरी कथा जुगुम्फ, जिनचन्द्रसूरि वि स ११२५ वर्षे सवेगरङ्गशाला व्यरचयत्, सुप्रसिद्धोऽभयदेवसूरिश्च वि स ११२०-८ वर्षेषु पत्तनादौ नवाङ्ग-पञ्चाशकादिदृष्टीर्व्य-धत्त स्तम्भने पार्श्वप्रतिमां च प्रत्यष्ठापयत् [अत्र भूमिका परिशिष्ट जे मा सूची च वीक्षणीया]

त्रिक्रमायैकादशशताब्द्या जिनेश्वरसूरिणैः प्रस्फुट चैत्यसादिशैथिल्ये प्रतिहते प्रभूतैर्वसतिनासे स्वाकृतेऽपि कैश्चिन्नजिकदाग्रहो नैवात्यजि, तन्मूलोऽत्रिविध जिनगृ-हादौ नैव निररामेति त्रिक्रमीयद्वादशशताब्द्या चैत्यवासिनामेकतमोऽपि चैत्यवासिदीक्षितो-ऽपि वसतिवासिनग्राहीवृत्तिकारामयदेवसूरिशिक्षितो जिनगृहमसूरिस्तन्निवारणाय प्रायतत ।

अत्र भूमिकाया चर्चयादौ गणधरसार्धशतके [परि० २] मुगुरुपारतन्त्र्ये [परि० ३] च यो निस्तरेण परिचय प्रापितस्तेन जिनगृहमसूरिणा प्राक् चित्रकूटे विधिपथ प्रचकाशे, यदाय सामान्यस्वरूपमेतदीयकृते सहपट्टकात् [परि० १] समनबुध्यते । तस्यैव विधिपथस्य विशेषस्वरूपनिज्ञानाय तत्कालप्रसृतप्रतिक्षिप्ताविधि-निज्ञानायापि च प्रमनति खलु प्रस्तुता काव्यत्रयी, या तदीयपट्टधरेण निनदत्तसूरिणा प्रणीता, तप्रशिष्याभ्यां जिनपाल-सूरप्रमोपाध्यायभ्यां च व्याख्याता ।

पुणु गोढुमसालेहिं भुग्गह दाळिहिं पिठेहिं सज्जिय रसघडिय ।

कालायरवद्धा हिंयु सुयक तलिय तिविह पप्पड पडिय ॥ ३४ ॥

खड आसुरिय आसुरिय गुलमिठयं बहुपलेहेहिं तह भुजिय पेढयं ।

तलिय सयलेह चणऊरवाइगण कासमदेण ससिद्धय रिंण ।

तिडिस कच्चर अव अवोइया दिन्न तुडोरिया खड सजोइया ।

चमळया चुचु चणसाइ चमलाइया वत्थुलो लोणओ सरिसवी राइया ।

गोढुमा चणय वल्ला य तह सगरो बहुपयारेहिं निम्मविठ पाचुगरो ।

वडिय पडविडिया वेरवडि निंविया हरडइ दाडिमी अवरसरद्धिया ।

कचणार करीराइ टकारिया फोग सोहजणो दिन्न वग्घारिया ।

तलिय पडडल कक्कोड कारेल्लया चग कालिं कक्कडिय दिन्नेल्लिया ।

“ खीरवड घोलवड दुद्धवड दिन्नया पुणु पडति धवलत्थ मडया ।

घेउरा वि घ(च)हुत्तरियखडया चाउजाय सुहपायमडिया सोयवडि फिणीओ मडिया ॥

सरस सेव सहिया मुहालिया सन्न चुइय कासार मीलिया ।

वर मुरुक वडिया मुरुक्किया कोकरीस लप्पासिय दुक्किया ।

दुद्धवडय तह लड्डु लायणा सिंहकेसरा मोइया घणा ॥”

खडारवज्जु अट्टारस इम त कमेण परिविडु उत्तम ।

छासि हरणिरव घोलइ पाणइ बहुलइ भुत्तुत्तरे अइमिठुड ।

सड्डु छुट्टिहिं मिरिएहिं खडेहिं तरिएहिं कडिउ दुद्धु परिषिठुड ॥

“ सो तारिस होसइ कवण देनि वाहाडइ किं न पाएहिं पडेवि ।

रसतइ सरिस कण्ण माणु माणहनि बहिणि ! भल्लउ* पमाणु ॥”

“ को सत्तारि सया मुहिउ ? कस्स व सयल मणोरह पूरिय ? ।

कस्स न उपज्जइ खलिउ ? कस्स न आसा-महादुम चूरिय ? ॥

तेणै तित्थु सेत्तुज्जु पसिद्धउ अंतकाळि फयउण्णेहिं लद्धउ ।

विमलमिहिं जो अणसणु पाउइ सो सत्तारि न पुणु पुणु आवइ ॥”

—निळामतीकथायाम् [जे मां ता २, १४७, ८, २०२, २०९]

१ स तांशां भविष्यति कथं दधी विवाधयति किं न पादयो पतिन्वा ।

रन्धना मन्थ क्रीण् मनं मानयति भगिनि । मय प्रमाणम् ॥

२ क संसार सदा मुक्तिन । कस्य वा सकला मनोरथा पूर्णा ।

कस्य नोत्पन्नं स्थितिः । कस्य न अन्ता-मग्नमन्त्रः । ॥

३ तेन तीव्र द्रावणा प्रविद्धम् अन्तः ते दृग्गुणसंस्पृष्टम् ।

विमलमिती कोऽनन्तं श्रुतानि वा संगरे न पुन पुनस्तपयति ॥

काव्यत्रयी-परामर्शः ।

प्रस्तुताया काव्यत्रय्या कर्तृविषये कविगुरुविषये व्याख्यातृविषयेऽपभ्रशभाषाविषये च वक्तव्यमुपरि प्रादांशः । अथ तस्या रचनाऽऽदिविषयेऽपि किञ्चिद् वक्तव्यमुचितम् ।

सुप्रतिष्ठिते खलु जैनशासने दुश्चरेषु साधूनामाचारेषु करालकालवैषम्याविलसितेन शैथिल्य प्रोज्ज्वल्य, यतोऽत्रैव खलु गूर्जरत्राया राजधान्यामणहिलपाटके चैत्यवासिपतिनां प्राबल्य प्रास्फुरत् । अस्मिन्च समये चाद्रकुलानर्धमानसूरिशिष्यो जिनेश्वरसूरिरविरुदगात् । येनाणहिलपाटकपत्तने चौलुक्यदुर्लभराजराजपर्वदि वादे चैत्यवासिनो विजित्य यतिना चैत्यवासो न्यपेधि, वसतिनासथ प्रचकाशे (निलोकनीय परि० २, पृ ९५-९६, परि० ३, पृ १०८, भूमिका पृ १०, जे मा सूची पृ २) गणधरसार्धशतकवृत्त्यादेशे च यच्चरितमुपलभ्यते ।

वि स १०५५ वर्षे उपदेशपदटीकाकर्तुर्वर्धमानसूरे शिष्योऽय स एव जिनेश्वरसूरिरभिज्ञेयो येन वि स १०८० वर्षे जानालिपुरे हारिमर्द्रीयाष्टकानां सुप्रसिद्धा वृत्ति, प्रसिद्ध प्रमालक्ष्म पञ्चलिङ्गी पटस्थानकप्रकरणादि च प्राणायि । यत्कृतेर्लीलावतीकथाया कथाकोपस्य च सूचनमस्माभिरकार्यन्यत्र (जे मा सूची, अप्रसिद्ध ० ५०, ५६) यद्वधुवृद्धि-सागरसूरि वि स १०८० वर्षे जानालिपुरे पञ्चप्रथीशब्दलक्ष्मप्रभृति प्रणिनाय । यच्छिष्यो धनेश्वरसाधुजिनमद्रसूरि वि स १०९५ वर्षे चङ्गागलि (चन्द्रावती) पुर्यां सुरसुन्दरी-कथा जुगुम्फ, जिनचन्द्रसूरि वि स ११२५ वर्षे सवेगरङ्गशाला व्यरचयत्, सुप्रसिद्धोऽभयदेवसूरिश्च वि स ११२०-८ वर्षेषु पत्तनादौ नवाङ्ग-पञ्चाशकादिवृत्तीर्व्यधत्त स्तम्भने पार्श्वप्रतिमां च प्रत्यष्टापयत् [अत्र भूमिका परिशिष्ट जे मा सूची च वीक्षणीया]

निक्रमायैकादशशताब्द्यां जिनेश्वरसूरिणैः प्रस्फुट चैत्यशासनादिशैथिल्ये प्रतिहते प्रभूतैर्वसतिवासे स्वीकृतेऽपि कैश्चिन्निरुदगप्रहो नैरात्यजि, तन्मूलेऽनिधिश्च जिनगृहादौ नैव विररामेति निक्रमीयद्वादशशताब्द्यां चैत्यवासिनामेकतमोऽपि चैत्यवासिदाक्षितोऽपि वसतिवासिनान्नीवृत्तिकारामयदेवसूरिशिक्षितो जिनगृहमसूरिस्तन्निरारणाय प्रायतत ।

अत्र भूमिकाया चर्चयादौ गणधरसार्धशतके [परि० २] सुगुम्फारतन्त्र्ये [परि० ३] च यो विस्तरेण परिचय प्रापितस्तेन निनगृहमसूरिणा प्राक् चित्रकूटे निधिपय प्रचकाशे, यदीय सामान्यस्वरूपमेतदायकृते सङ्गपट्टकात् [परि० १] समनुष्यते । तस्यैव निधिपयस्य विशेषस्वरूपविधानाय तत्कालप्रसृतप्रतिक्षिप्तानिधिविज्ञानायापि च प्रभवति खलु प्रस्तुता काव्यत्रयी, या तदीयपट्टधरेण निनगृहमसूरिणा प्रणीता, तन्प्रणिष्याम्यां जिनपाल-सूरप्रमोषाध्यायाम्यां च व्याख्याता ।

, चर्चरी ।

प्राकृतापभ्रंशादिभाषाया 'चर्चरी' 'चाचरि' इति नाम्ना सस्कृतभाषाया च 'चर्चरी' इति सङ्गया प्रसिद्धाया गातेर्नृत्यपूर्वे गान-क्रीडन-गुम्फनादिपद्धति प्राचीना परिज्ञायते यतः कविकालिदासो विक्रमोर्ध्वस्याश्चतुर्थेऽङ्के प्रभूतानि चर्चरी पद्यान्यपभ्रंशभाषायां व्यरचयत् । हरिमद्रसुरि समरादित्यकथाऽऽदौ, दाक्षिण्यचिह्नोद्यत नाचार्य कुवलयमालाकथाऽऽदौ, शीलाङ्काचार्यश्चतुष्पञ्चाश महापुरुषचरिते, कवि श्रीहर्षा रत्नावलीनाटिकाया प्रारम्भेऽप्ये चायन्न स्मरति स्म चर्चरीम् । पिङ्गलनाग-हेमचन्द्रादय प्रतिपादयति स्म चर्चरीलक्षणानि निजे च्छन्दशास्त्र-च्छन्दोऽनुशासनादौ ।

प्रासिद्धयत खलु कप्तिसौलणकृता चर्चरी इति एव प्रकाशिते प्राचानगूर्जर काव्यसङ्ग्रहे । उपलभ्यते चान्या पत्तनीयजैनभाण्डागारादौ वेलाउलीरागेण गीयमाना शत्रुञ्जयमण्डनादिजिनस्तुतिरूपा पञ्चत्रिंशद्गाथाप्रमाणा प्रायो विक्रमीयचतुर्दशश ताब्दीसम्भवा, इतरा च गूर्जरीरागेण गीयमाना गुरुस्तुतिरूपा सक्षिता पञ्चदशगाथा परिमिता ।

यमकालङ्काराद्यलङ्कृता प्रस्तुता चर्चरी तु सप्तचत्वारिंशत्पद्यप्रमिता जिनवल्लभसू रिस्तुतिरूपा चैत्यप्रतिप्रधाना सस्कृतवृत्तिसम्पत्तिता वृत्तिकृतसूचनानुसारेण षट् (६) मञ्जरीभाषया नृत्यदुर्भिर्गीयमाना च ज्ञायते । षट्मञ्जरीरागोऽस्यैव खलु नारदकृते इति एव प्रकाशिते सङ्गीतमकरन्ददौ । दृश्यते प्रभूतानि षट्मञ्जरीपद्यानि विक्रमीयसप्तमशताब्दीसम्भूतैर्लक्ष्मिपादप्रभृतिभिर्विरचितेषु चर्याचर्यप्रतिनिध्यादिषु श्रीयुतमहामहोपाध्यायहरप्रसादशास्त्रिमहाशयै सम्पादिते बङ्गीयसाहित्यपरिषदा प्रकाशिते 'बोद्ध गान ओ दोहा' सङ्गके पुस्तके । त्रि सं १९९८ नये षट्मञ्जरीभाषया रचित गौतमचरितकुलकमुपलभ्यते पत्तनापजैनभाण्डागारे । अनेन षट् (६) मञ्जरीरागस्य चिरात् प्रतिष्ठाऽनुसीयते ।

१ ' जदा सण कण्डिणा अरण्ण पण्डित्ठण पेव चोरसयाइ रासियणचल्लेण महामोहण-
दण्डिआइ अण्णिविण्ण इमाए चञ्चरीए सणोदियाइ । अवि य—

सुनुन्हाइ दिण्ण सुन्हाइ पण्डित्ठए वि मा विंवि सुन्हाइ ।

धीरु ॥ करियण्वय पुा दुण्डा त मरिमण्वय ॥ ति पुण्व ।

इतिपण्डित्ठदण्डियावट्ठगहि तउ पण्विण्णपण्डित्ठगारहि तउ ।

सात्थरियत्थान्णिकण्वण्वउ रासयमि च, एमर पुअनीण्वय ॥

• भण्डाइ दिण्ण सुन्हाइ पुा पुण्व । '

—कुवलयमालाकथा [२ भा ता १]

प्रस्तुतायाश्चर्चया रचनास्थल वाग्जड(वागड)देशे व्याघ्रपुरमिति वृत्तिकारेण वृत्तिप्रारम्भे, सुमतिगणिना च गणधरसार्धशतकवृत्तौ (भूमिका पृ ५०) समसूचि । रचनासमयश्च विक्रमीयद्वादशशताब्द्या उत्तरार्धरूप । वृत्तिकारसतीर्थ्येन सुमतिगणिना वि स १२९५ वर्ष विनिर्मिताया गणधरसार्धशतकवृत्तौ (लि प ३५६, ३८१) अस्याश्चर्चया १६, १८, २१-२५ तमानि पद्यानि समुद्धृतानि । अस्या प्रारम्भ पद्यव्याख्याया व्याख्याकारेण कुन्दनामक च्छन्द पर्यवबोधि ।

उपदेशरसायनम् ।

सुगुरु-कुगुरु-सुपथ-कुप-प्रविवेचक लोकप्रवाह-चैत्याविधिनिरोधक विधि-चैत्य-विधिधर्मस्वरूपापरोधक श्रावक-श्राविकाऽऽदिशिक्षाप्रद वर्मोपदेशपर चैतदपि द्वादशशताब्द्या उत्तरार्धे प्रणीत सम्भाव्यते । प्राकृतापभ्रशप्रायेष्वेतादृग्ग्रन्थेषु वृत्ति विरचनपद्धतिर्नास्तीति सूचयन्नस्य सस्कृतवृत्तिकार —

“चर्चरी-रासरुप्रदये प्रपञ्चे प्राकृते किल ।

वृत्तिप्रवृत्ति नाधत्ते प्राय कोऽपि निचक्षण ॥

प्राकृतभाषया धर्मरसायनाख्यो रासकश्चक्रे ।”

इत्यादिनोद्देशेनात्र दर्शितस्यापभ्रशलक्षणसिद्धस्यापि ग्रन्थत्रयस्य प्राकृतभाषाम-यत्वमसूचयत्, अपभ्रशभाषाया प्राकृतात्मकत्वात् सामान्यापेक्षया तथोक्तापि न काऽपि क्षति । अपभ्रशभाषालक्षणलक्षिताना ग्रथाना प्राकृतत्वेन प्रसिद्धि प्राचीना ।

अशीतिवृत्तात्मक पादात्ययमक मनोहरमेतद् राससञ्ज्ञित काव्य षोडशमात्राऽऽत्मरूपादपरिकलित पद्धटिकात्रधग्रद् गीतिकोविदै सर्वेषु रागेषु गीयत इति वृत्तिप्रारम्भेऽत्र प्रत्यपादि । प्राकृतपिङ्गल-गात्रालक्षण-स्वयम्भूच्छन्द-च्छन्दोऽनुशासनप्रभृतिषु च्छन्दोलक्षणग्रन्थेषूपलभ्यते पद्धटिका(पञ्चशडिया)च्छन्दोलक्षणस्मरणम् । आपलीसङ्घीय-स्वयम्भूरुपिना पद्धटिका(पद्धटी)वध रामायणमपभ्रशभाषाया विरचितमासीदिति श्रूयते अमरकीर्तिमहाकवि वि स १२७४ वर्षे विनिर्मिते पट्कर्मोपदेश(उक्तम्मुचरस)-सङ्गकेऽपभ्रशग्रन्थे सूचयामास निजा कृति यशोधरचरितसङ्गा पद्धटिकात्रधपरिकलिता-मित्यादिना परिज्ञायते पद्धटिकापथे पुरातनाना समादर ।

प्रस्तुतस्य रसायनस्य ४, ६, २७, २९, ३३, ३४, ६९, ७१ प्रभृतीनि पद्यानि वि स १२९५ वर्षे विनिर्मिताया गणधरसार्धशतकवृत्तौ (प ३-६७-३७०) वृत्तिकारसतीर्थ्येन सुमतिगणिनोपात्तानि प्रेक्ष्यते ।

कालस्वरूपकुलकम् ।

यमकालझाराद्यलङ्कृत द्वार्त्रिशर्म्मे पूर्वोक्तपद्धटिकापथरेण गुम्फितमुपदेशपरम प्येतत् सस्कृतवृत्तिकारगणप्रायेण ‘कालस्वरूपकुलक’ सङ्गयाऽत्र प्राप्यापि । अस्य प्रारम्भे

चर्चरी ।

प्राकृतापभ्रंशादिभाषाया 'चर्चरी' 'चाचरि' इति नाम्ना सस्कृतभाषाया च 'चर्चरी' इति सज्ञया प्रसिद्धाया गातेर्नृत्यपूर्वं गान-क्रीडन-गुम्फनादिपद्धति प्राचीना परिज्ञायते यतः कविकालिदासो विक्रमोर्जस्याश्चतुर्थेऽङ्के प्रभूतानि चर्चरी पद्यान्यपभ्रंशभाषाया व्यरचयत् । हरिमद्रसूरि समरादित्यकणाऽऽदौ, दाक्षिण्यचिह्नोद्यत नाचार्य कुण्डलमालाकथाऽऽदौ, शालाङ्काचार्यश्चतुर्ष्वष्टाशमहापुरुषचरिते, कवि श्रीहर्षो रत्नावलीनाटिकाया प्रारम्भेऽप्ये चान्यत्र स्मरति स्म चर्चरीम् । पिङ्गलनाग-हेमच द्रादय प्रतिपादयन्ति स्म चर्चरीलक्षणानि निजे च्छ द शास्त्र-च्छन्दोऽनुशासनादौ ।

प्रासिद्धयत खलु कविसोलणकृता चर्चरी इत एव प्रकाशिते प्राचीनगूर्जर काव्यसङ्ग्रहे । उपलभ्यते चान्या पत्तनीयजैनभाण्डागारादौ वेलाडलीरागेण गीयमाना शत्रुञ्जयमण्डनादिजिनस्तुतिरूपा पञ्चत्रिंशद्गाथाप्रमाणा प्रायो विक्रमीयचतुर्दशश ताब्दीसम्भवा, इतरा च गूर्जरीरागेण गीयमाना गुरुस्तुतिरूपा सक्षिता पञ्चदशगाथा परिमिता ।

यमकालङ्काराद्यलङ्कृता प्रस्तुता चर्चरी तु सप्तचत्वारिंशत्पद्यप्रमिता जिनवल्लभसू रिस्तुतिरूपा चैत्यविधिप्रधाना सस्कृतवृत्तिसमन्विता वृत्तिकृतसूचनानुसारेण पठ(ट)मञ्ज रीभाषया नृत्यदम्भिगीयमाना च ज्ञायते । पटमञ्जरीरागोऽसूचि खलु नारदकृते इत एव प्रकाशिते सङ्गीतमकरन्दादौ । दृश्यते प्रभूतानि पटमञ्जरापद्यानि विक्रमीयसप्तमशताब्दीसम्भूतैर्लङ्कादप्रभृतिभिर्निरचितेषु चर्याचर्यविनिश्चयादिषु श्रायुतमहामहोपाध्यायहरप्रसा-दशास्त्रिमहाशयै सम्पादिते वङ्गीयसाहित्यपरिपदा प्रकाशिते 'बौद्ध गान ओ दोहा' सङ्गके पुस्तके । नि स १९९८ र्गर्षे पटमञ्जरीभाषया रचित गौतमचरितकुल्लक मुपलभ्यते पत्तनीयजैनभाण्डागारे । अनेन पट(ट)मञ्जरीरागस्य चिरात् प्रतिष्ठाऽवसीयते ।

१ ' जहा तण कवलिणा अरण्य पणुसिउण येव बोससाइ रासणयणच्छलेण महामोहण-दगदिआइ अकिणविउण इमाए चर्चरीए सवोदियाइ । अवि य—

सयुग्गह डिण्ण युग्गह पत्तिहए वि मा किंवि युग्गह ।

वीरठ न करिय यय पुा दुकाइ त मरिमयय ॥ ति पुयय ।

कदिममलददछायणचरणादि तउ पणुमिउणयणकदिअलमारिणउ ।

ताण्यनिरयतयाणिकयणउ रासयम्मि न नमद उअणीमयउ ॥

• भपुग्गह डिण्ण युग्गह पुा पुयय ।'

—पुन्यमालाभाषाम् [४ भां ता १]

सम्पद्विजयमुनिराजस्य कृपा सम्प्राप्तानि । *कुवलयमालाकथाया जिनदत्तसूरितुल्ये
[परि० ४] जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारीय-ताडपत्रीयादर्शपुस्तक पञ्चशतवर्षप्राच्यताडपत्री-
यपुस्तककाष्ठपट्टिकागत २६ ३/४" x ३ ३/४" प्रमाणपरिमित, परिचरपरिवृतस्य जिनगुह्यम-
जिनदत्तसूरिद्वयस्य चित्रफलक च जिनकृपाचन्द्रसूरेः प्रसादेनात्रोपायेजीति ते धन्य-
वादाह । किञ्च भूमिकाया [पृ ५६] सूचिताया वि स १३३४ वर्षे प्रतिष्ठिताया
प्रस्तुतग्रन्थकारजिनदत्तसूरिमूर्ते प्रतिकृतिरपि निरचय्यात्र प्रागेवास्थापि ।

अत्रामिलपित कृतप्रायोऽपि चापभ्रशशब्दाना कोप प्रसिद्धप्राकृतशब्दकोपेण
प्रायो गतार्थत्वाद् भूमिकाऽऽदिदर्शनविलम्बमसहिष्णूना शीघ्रमेतद्दिदृक्षुणां विदुषां प्रेरणया
चोपेक्षित । अत्र च कार्येऽत्रयाध्यक्षे डॉ विनयतोषभट्टाचार्य एम् ए पी एच् डी
महाशयैस्तथा श्रीयुत जी के श्रीगोन्देकर एम् ए इत्यनेन, के रङ्गस्वामिशस्त्रिणा
च प्रासङ्गिक साहाय्य प्रदाय प्रोत्साहितोऽस्मीति ते प्रशसामर्हन्ति ।

सपादशतप्रधानामाधारभूतया भूमिकया सस्कृतच्छायया विषयसूच्या निशिष्टनाम-
सूच्या च विभूषिते परिशिष्टे पाठान्तरैर्मूर्ति चित्रप्रतिकृतिप्रमृतिमिश्र पर्यलङ्कृते सस्कृतवृ-
त्तिसमन्विते ग्रन्थत्रयीगौरवितेऽस्मिन् ग्रन्थे मम मतिदौर्बल्येन प्रमादाद् दृष्टिदोषाद् वा
काश्चित् स्खलना जाता सम्भवेयुस्तां परिशोधनीया सूचनीयाश्च कृतकृपैर्विद्वद्भिरिति
प्रार्थयते—

ता २४-१२-२६

}

गान्धीत्युपाख्यो भगवान्दासतनय

लालचन्द्र ।

* कुवलयमालाकथाया सक्षिप्तपरिचयोऽस्माभि स १९७८ वर्षे जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारी
ग्रन्थसूच्यामप्रसिद्धग्रन्थ-ग्रन्थकृतपरिचये [पृ ४२-४३] उकारि, तदैव च तदन्तर्गतापत्रशाष्टा-
दशदेशीभाषाऽऽगुह्येखोऽत्रलजैनज्ञानमन्दिरीयाचिरलिखितपुस्तिकात ममप्राप्ति, वि स १९८०
वर्षे भावनगरे सप्तमगूजरसाहित्यपरिषदि च तदुपयुक्तलेखोऽपाठि । अस्माद्वतारित कियानश
भो द देशाई इत्यनेन 'जैन गूजर कविखो संज्ञ'पुस्तके । स १९८१ वर्षे पण्डितधेवरदासन
प्राकृतव्याकरणप्रवेशकार्य पूवाकोऽस्मत्सदग्रहोऽयाचि । स १९८२ वर्षे मया जेसलमेरुदुर्गस्य जिन-
कृपाचन्द्रसूरिं विहाय तन्त्र्यमाण्डागारीयादर्शपुस्तकस्यामीडा पाठ्य समुदतारिपन्त । अस्मिन्
स १९८३ वर्षे मार्गशीर्षमासे प्रवर्तकश्रीकान्तिविजयविनेयस्य कुवलयमालाकथासंक्षेपादितशोधकस्य
मुनिराजचतुरविजयस्य प्रेरणया जेसलमेरुदुर्गमाण्डागार साक्षाद् द्रष्टुं प्राप्तवम् । तत स्वयं दृष्ट्वा
तदादर्शपुस्तकम्, विलक्षणलिपेस्ततो भूरिपरिश्रमेणोद्धृतानुपयुक्तानुशासन प्रमत्तनो विदुषा भाषा-
विज्ञानशक्ति-परितुष्टये प्रार्थयाम् । इत्यमालाकथा-विलासवतीकथाप्रमृतस्नाडपत्रीयपुस्तिकानां
प्रतिकृतीरपि (Photo-copies) सम्प्रति समप्राप्तयम् ।

प्रथकर्त्रा निजसत्ताकालस्य विक्रमीयद्वादशशतसवत्सरस्य विषम स्वरूपमपि किञ्चित् पर्यदर्शितं। ग्रन्थकर्तुं स्वर्गवास स १२११ वर्षेऽजयमेरुदुर्गे समजनि [भूमिका पृ ९२] अत्र च व्यतीतस्य विक्रमीयद्वादशशतसवत्सरस्य स्वरूपसूचनमकारीति ग्रन्थकर्त्रा निजायुष प्राप्ते सप्ततितमवर्षप्राये वृद्धवयस्येतद् व्यधायीति निज्ञायते ।

अस्य पञ्चविंशतितमे पद्ये ग्रन्थकर्त्रा 'चाहिल' नाम निरदोशे, वृत्तिकारेण तद्व्याख्याया समसूचि यथाऽणहिलपाठकपत्तनवास्तव्यस्य प्रस्तुतप्रथकृजिनदत्तसूरिसमुपासकस्य चाहिलस्य विज्ञप्त्या यशोदेवाभू—आसिग—सम्भवाना पृथग्दर्माश्रिताना तत्पुत्राणा प्रतिबोधार्थमेतत् कुलक प्रणाय प्रतिलेखरूपेण प्रेषितमासीत् । अनन्तर च तेऽपि निधिधर्माधका अभूवन् । कुमारपालभूपालराज्यप्रारम्भे तस्य जैनधर्मस्वीकारात् प्रागेषा घटना विभाव्यते । उपर्युक्तायामेव गाथाया 'बहुत्तु खरल' पद प्रयुज्य ग्रन्थकर्त्रा निजामितस्य निधिपथस्य 'खरतर' इति गच्छसज्ञा ध्वनिता वितर्क्यते । विधिपथस्यैव तस्य कालक्रमेण प्रचलिता 'खरतरगच्छ' इत्यभिधाऽद्यावधि विद्यते ।

अस्य कुलकस्य प्रारम्भे 'सुगुरुवरसु' प्राप्ते च 'जिनदत्तवरसु' इति पदप्रयोगद्वारा ग्रन्थकर्त्राऽत्रोपदेशरूपाभिधेय समूच्यास्य 'उपदेशकुलक' सज्ञाऽप्युपालक्षि ।

उपसहारः ।

प्रथमयाविलोकनेन तत्कर्तुर्जैनसिद्धान्त—व्याकरण—काव्य—छन्दोऽलङ्कार—ज्योति शास्त्रप्रमृतिषु प्राणीय परिज्ञायते । मूलग्रन्थकारस्य व्याख्यात्रोश्च गुरुशिष्यपारम्पर्यसम्बन्धेन समयसामीप्येन च व्याख्यासु कचित् कचिन्निबद्धा विशेषता विश्वासाहर्हं व्यज्यते । अस्या काव्यत्रय्या निपयसूची तु पृथगुपनिबद्धेति नात्र तदनिपये प्रयत्यते ।

अस्या सम्पादनेऽत्रत्यसङ्ग्रहस्था पुस्तकत्रयी तथा चैका छाणीजेन-ज्ञानमन्दिरीया प्रतिरूपयुक्ताऽभवत् । क सञ्ज्ञिकायामष्टादशपत्रात्मिकाया नात्यर्वाचीनाया प्रती १-७+७+१९+१९-१८ तमेषु पत्रेषु क्रमेण सवृत्तेरपि काव्यत्रय्या समावेशः । अन्या च नथपत्रात्मिका चर्चर्या प्रति 'ख' सञ्ज्ञिका । इतरा च दशपत्रात्मिका प्रति-रूपदेशरसायनस्य 'ख' सञ्ज्ञिता, 'ग' सञ्ज्ञिता चैकादशपत्रात्मिका छाणीजेनज्ञानमन्दिरीया नूतना प्रति । कालस्वरूपपुण्ड्रकस्यात्रत्याया पत्रत्रय्यात्मिकाया पश्चादुपउन्धाया 'ख' सञ्ज्ञिताया प्रते पाठमेदस्तु प्राप्ते पृथग् दर्शितः ।

छाणीजेनज्ञानमन्दिरीया प्रति प्रनर्तकश्रीकान्तिविजयमुनिराजस्य कृपाया प्राप्ता । तथा भूमिकाऽऽत्रेऽने गणधरसार्शतकवृहद्भूतेरुपदेशपदव्याख्याधनुष्यघाता महापुरुषचरितप्रभृतेष्वदर्शपुस्तकाणि मुनाशाहसविजयशास्त्रमहादप्रयजैनज्ञानमन्दिरत पन्यास

सम्पदविजयमुनिराजस्य कृपा सम्प्राप्तानि । *कुल्यमालाकयाया जिनदत्तसूरितुतेश्व
[परि ०४] जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारीय-ताडपत्रीयादर्शपुस्तक पञ्चशतवर्षप्राच्यताडपत्री-
यपुस्तकपाठपाटिकागत २६ ३/४" x ३ ३/४' प्रमाणपरिमित, परिचरपरिवृतस्य जिनवल्लभ-
जिनदत्तसूरिद्वयस्य चित्रफलक च **जिनकृपाचन्द्रसूरेः** प्रसादेनात्रोपायोजीति ते ध-
वादाह । किञ्च भूमिकाया [पृ ५६] सूचिताया मि स १३३४ वर्षे प्रतिष्ठिताया
प्रस्तुतग्रन्थकारजिनदत्तसूरिभूते प्रतिष्ठितरूपि निरचयान्न प्रागेवास्थापि ।

अत्राभिलपित कृतप्रायोऽपि चापभ्रशशब्दाना कोप प्रसिद्धप्राकृतशब्दकोपेण
प्रायो गतार्थत्वाद् भूमिकाऽऽदिदर्शनविलम्बमसहिष्णूना शीघ्रमेतद्विद्वक्षां विदुषां प्रेरणया
चोपेक्षित । अत्र च कार्येऽत्रत्याध्यक्षे डॉ विनयतोपभट्टाचार्य एम् ए पी एच् डी
महाशयैस्तया श्रीयुत जी के श्रीगोन्देकर एम् ए इत्यनेन, के रङ्गस्वामिशस्त्रिणा
च प्रासङ्गिक साहाय्य प्रदाय प्रोत्साहितोऽस्मीति ते प्रशसामर्हन्ति ।

सपादशतग्रन्थानामाधारभूतया भूमिकाया सस्कृतच्छायाया विषयसूच्या विशिष्टनाम-
सूच्या च मि भूषिते परिशिष्टे पाठान्तरैर्मूर्ति चित्रप्रतिकृतिप्रभृतिभिश्च पर्यलङ्कृते सस्कृतवृ-
त्तिसमन्विते ग्रन्थत्रयीगौरवितेऽस्मिन् ग्रन्थे मम मतिदौर्बल्येन प्रमादाद् दृष्टिदोषाद् वा
काश्चित् स्वलना जाता सम्भवेयुस्तां परिशोधनीया सूचनीयाश्च कृतकृपैर्निबद्धभिरिति
प्रार्थयते—

ता २४-१२-२६

}

गान्धीत्युपाख्यो भगवान्दासतनय

कालचन्द्र ।

* कुल्यमालाकयाया सक्षिप्तपरिवर्धोऽस्माभि स १९७८ वर्षे जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारी-
यग्रन्थसूच्यामप्रसिद्धग्रन्थ-ग्रन्थकृतपरिवर्धे [पृ ४०-४३] उकारि, तदैव च तदन्तर्गतापभ्रशाष्टा-
दशदेशीभाषाऽऽशुद्धेखोऽनल्यजैनज्ञानमन्दिरीयाचिरलिखितपुस्तिकात समप्राप्ति, मि ॥ १९८०
वर्षे भावनगरे सप्तमगूर्जरसाहित्यपरिषदि च तदुपयुक्तेखोऽपाठि । अस्माद्वतारित क्रियानश
मो द देशा इत्यनेन 'जैन गूर्जर कविभ्यो' सप्तपुस्तके । स १९८१ वर्षे पण्डितधेवदासन
प्राकृतव्याकरणप्रवेशकाय पूर्वावोऽस्मत्सङ्ग्रहोऽयाचि । स १९८२ वर्षे मया जेसलमेरुदुर्गम्य जिन-
कृपाचन्द्रसूरिं विज्ञप्य तत्रत्यमाण्डागारीयादर्शपुस्तकस्यामीष्टा पाठाः समुदतारिपन्त । अस्मिन्
स १९८३ वर्षे मार्गशीर्षमासे प्रवर्तकधीकान्तिविजयविनयस्य कुल्यमालाकयासक्षेपादिसरोधकस्य
मुनिराजचतुरविजयस्य प्रेरणया जेसलमेरुदुर्गमाण्डागार साक्षात् द्रष्टुं प्राभवम् । तत स्वयं दृष्ट्वा
तदादर्शपुस्तकम्, विलक्षणलिपेस्ततो भूरिपरिश्रमेणोद्धृतानुपयुक्तानशानत्र प्रमत्तनो विदुषा भाषा-
विशानद्वि-परितुष्टये प्रादर्शयम् । कुल्यमालाकया-मिदामवतीरुधाप्रभृत्यन्तरपत्रीयपुस्तिकानां
प्रतिवृत्तीरुचापि (Photo-copies) गाम्प्रतं समग्रहयम् ।

काव्यत्रयी-विषयप्रदर्शनम् ।

चर्चर्याम् ।

१ धर्मजिनस्तुतिर्मङ्गलम्, जिनवल्लभसूरिस्तुतिरूपाभिधेयसूचनम् ।

जिनवल्लभसूरेर्विद्यावैशारद्यम् २-८

२ जिनवल्लभसूरे पङ्कदर्शन-प्रमाणज्ञानम् ।

३ ॥ व्याकरण-च्छन्दशास्त्रज्ञानम् ।

४ ॥ काव्यरचनाचातुरी, माधकवितोऽप्याधिक्यम् ।

५ ॥ करिनालिदासाद् विशेषता ।

६ ॥ वाक्पतिराजाद् वैशिष्ट्यम् ।

७ ॥ चित्रकाव्यानि स्तुति-स्तोत्राणि ।

८ ॥ जिनासिद्धान्तविज्ञानम्, विधि-विषय-पारतन्त्र्यप्रकटनम् ।

जिनवल्लभसूरिप्रवृत्ति । विधिपथप्रकटनम् ९-१४

९ ॥ जिनभाषितसूत्रानुसारिकथन-क्रिये । तददर्शनं विना गुणिनां खेदः ।

१० जिनवल्लभसूरिणा लोकप्रवाहपरिहृत्य, कुमारगेशत निराकृत्य पारतन्त्र्येण सह कारितं
त्रिविविधविषयप्रवर्तनम्, दुःसङ्घ-सुसङ्घयोरन्तरदर्शनम्, वर्धमानजिन-
तीर्थस्य नैरन्तर्यम् ।

११ ॥ उत्सूत्रभाषिणा दूरत परिहरणम्, सुज्ञान-दर्शन-क्रियाणामा-
चरणम् । गङ्गिकाप्रवाहप्रवृत्तिं सवृत्त्य गीतार्थाचार्यस्मारणम् ।

१२-१३ ॥ लोकप्रवाहप्रवृत्ते कुतूहलप्रिये क्रियमाणानां चैत्यगृहेऽनुचितानां
पिरहाङ्गनिवारितानामाशातनारूपाणां गीत-वादित्र-प्रेक्षण-स्तुति-
स्तोत्राणां क्रीडा-कौतुकानां च निषेधनम् ।

१४ ॥ युगप्रवरागमहरिमद्रसूरिसम्मतविधिपथस्य प्रकटनम् ।

१५ ॥ विधिचैत्यगृहस्य आयतनमनिश्राचैत्यमिति सञ्ज्ञासूचनम् ।

जिनवल्लभसूरिप्रदर्शितविधिचैत्यगृहस्य विधि १६-२७

१६ विधिचैत्यगृहे उत्सूत्रजनक्रमरोध, निशि स्नान प्रतिष्ठानिषेध, निशि साधु-साध्वी-
युवतीनां प्रवेशनिषेध, विलासिनीनृत्यनिषेधः ।

१७ ॥ जाति-ज्ञाति-कदाग्रहनिषेध, निन्दितकर्मनिषेध, धर्मिजनपीडानिषेधः ।
शुद्धधर्मगासितहृदयस्याधिकारित्वम् ।

३९ त्रिविधचैत्यप्रतिपादकस्य साधो सम्माननम् ।

जिनवल्लभसूरेर्महिमा ४०-४६

४० त्रिविधचैत्यनिषेदकेनोत्सृज्यारकेन सूत्रप्रतिपादकेन जिनवल्लभेन दर्शितं नवमिदं
जिनशासनम् ।

४१ जिनवल्लभसूरेर्माहात्म्यम्, तत्पदमक्तानां तद्वचनोद्यतानां च भवमयनाश ।

४२ " अशेषत्रिविधम्, मिथ्यादृष्टिभिरपि बन्धत्वम्, स्थाने स्थाने चाप्रतिस्ख-
लितं विधिपक्षस्य प्रकाशकत्वम् ।

४३ " पदप्रभावोऽनुपमेयता च ।

४४-४५ " गुरुक्रम, गुणानामानन्त्यम् । शुद्धधर्मस्थापकत्वेन तद्गुणसंक्रमेणैतत्प-
रिज्ञातरि स्तुतिकर्तरि उपकार ।

४६ " अप्राप्त्या स्तुतिकर्त्रा स्वस्य परिभवप्राप्तिप्रतिपादनम् ।

४७ " स्तुतिफल-कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपसंहार ।

उपदेशरसायने ।

१ पार्श्व-वीरप्रणाममङ्गलम् । पापमोचने गृहव्यवहारासक्तित्यागे आयुष क्षाणि-
कत्वदर्शने चोपदेश ।

२ मानुष्यसाफल्य आत्मतारणे राग-द्वेषादिदोषोत्सर्गे चोपदेश ।

३ शुभगुरुदर्शनात् मनुजजन्मन शीघ्र साफल्यम् ।

४-५ सुगुरुस्वरूपम् ।

६-९ गुरुप्रवहणं विना लोकप्रवाहसरिति कष्टप्राप्ति ।

१०-११ गुरुप्रवहणे नि सत्त्वस्यानादर ।

१२ कातरस्य धर्मधारणे राधावेवेऽयोग्यता ।

१३ " अस्थिरस्य च निर्वृत्तिसङ्गमाभावात्, कुप्यपत्तित्वम् ।
कुप्यपत्तितस्य दुर्दशादर्शनम् १४-१९

१४ कुप्यपत्तितस्य कदर्थनाप्राप्ति ।

१५ " सुजाते कुलजस्यापि जन्मो निरर्थकता ।

१६ " शतवर्षायुषोऽपि जिनदीक्षाप्रपन्नस्यापि पापमचयकारित्वम् ।

१७ " मुग्धलोकानामग्रे गर्जनम्, लक्षण-तर्कविचारणप्रवृत्ति, जिनागमन्या-
ख्यातृत्व लौकिकविचारदक्षत्वप्रतिपादनम् ।

१८ " अर्धमास चतुर्मासपारणम्, वहिराम्य-तरमलधारणम्, प्रतिक्रमण-
चन्दनकगतोत्सृजो मार्गपदप्रतिपादकत्वम् ।

- १८ विधिचैत्यगृहे त्रिचतुरसुश्रावकृष्टो द्व्यव्यय । निशि नन्दिपूर्वकत्रतनिषेध ।
सूर्यास्तमने बलिनिषेध । सुप्ते जने तूर्यरवनिषेध ।
- १९ " रजन्या रथभ्रमण लकुटरासनारणम् । देवताना जलक्रीडाऽऽन्दो-
लननिषेध । कृताष्टाद्विकानां भावमालाया अनिषेध ।
- २० " जिनप्रतिमानां प्रतिष्ठाकरणे श्रावकाणामनधिकार । यथाच्छद प्रवृ-
त्तिनिषेध । उत्सूत्रप्रवृत्तानां वचनमश्राव्यम् । जिन-गुर्वोरयुक्तगे
यगाननिषेध ।
- २१ " श्रावकाणां ताम्बूल भक्षण ग्रहणयोर्निषेध , उपानदधारणनिषेध ,
मोजन शयनानुचितोपवेशननिषेध , प्रहरण-दुष्टजल्पनवारणम् ।
- २२ " हास्य-होडा-क्रीडा-रोपण-कीर्तिदाननिषेध , आशातनाकारिमेलन-
निषेध ।
- २३ " सङ्क्रान्ति-ग्रहण-माघमण्डलनिषेध , शिरोपेष्टनकानिषेध , स्नपनका
रेतरत्रिभूपानिषेध । गृहचिन्तानिषेध ।
- २४ " मलिनपद्म देहाभ्यां जिनरूपजानिषेध । शुचिभूताया अपि श्राविकाया
मूलप्रतिमास्पर्शननिषेध । उत्तारितस्यारात्रिरुस्य पुनरुत्तारणे निषेध ।
- २५ " निर्माल्यम् । यतिममत्व वासनियेध । नीतिप्रचार ।
- २६ " सत्यजल्पनम् । समय-युक्त्या घटमानमेकोक्तमपि कर्तव्यम् ।
- २७ " आत्मप्रशसा-परदूषणयोः परिहार ।
- २८ " उत्सूत्राणि निषिध्य प्रशस्तिषु लेखयितुर्युगप्रधानजिनबल्लभस्य
महर्नायता ।
- २९ उत्सूत्रभाषणस्य विपाक ।
- ३० लोकप्रवाहप्रवृत्तानां नामसुविहितानां चेष्टा ।
- ३१ अनुस्रोत -प्रतिस्रोत प्रवृत्तानां परिणाम ।
- ३२ आगमाचरणसमादिनां पूज्यता ।
- ३३ निश्राचैत्यमन्दने विचार
- ३४ लिङ्गिभिरधिष्ठिताशातितजिनमन्दिरस्य जिनद्रव्यकृतमठस्य च मार्धमिकस्थलीति
सदा । तद्वन्दनाद्य वैफन्यम् ।
- ३५-३६ अनापतनगमनस्यानायतनयासिनां नमनस्य चायुस्तता ।
- ३७ जनरजनार्थं दुष्कृतविपाकारिणां यमातिशायिनामनुसूत्रजल्पाणां दर्शननिषेध ।
- ३८ निषिध्य-निश्राकृत्यैयानायतनेषु गमनविचार ।

- ४१-५० युगप्रधानगुरुलक्षणम् ।
 ५१-५३ पारतन्त्र्य-विधि-विषयविमुक्तमार्गध्रष्टजनस्य वचन वर्तन च ।
 ५४-५७ विधेर्व्यवच्छेदः । सङ्घलक्षणम् ।
 ५८ साधुसङ्घ-वन्दनादौ विचार ।
 ५९-६० निपरीतदृष्टीनां स्वप्नेऽपि शिखसौख्यस्याप्राप्ति ।
 ६१-६२ द्रव्यात् साधर्मिककलहे देवद्रव्यभङ्ग , जिनप्रवचनस्य चाप्रभावना ।
 ६३ विवाहे विवेक ।
 ६४ धनव्यये विवेक ।
 ६५-६६ विधिपयानुसारिणां साधु-साध्वीनां सत्कार ।
 ६७ धर्मावसरे कृपणत्वदर्शकस्य सम्यक्त्वहीनता ।
 ६८ धर्मबन्धुता ।
 ६९-७१ तीर्थकृद्भोजनाश्रद्धाद्वना सम्यक्तयाभाव । आभिज्ञाणां छुतिविधि ।
 ७२-७४ छिद्रान्वेषण मद-कलहासत्यवादादिदोषवत्ता परानर्थकारिणा परदार परद्रव्या-
 धिरूपारिग्रह-पापप्रसक्तानां च सम्यक्त्वाभाव ।
 ७५-७९ गृह-कुटुम्बनिर्वाहप्रकार ।
 ८० रसायनपानफल-कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपसंहार ।

कालस्वरूपकुलके ।

- १ वर्धमान-जिनवल्लभयोर्नमस्कारमङ्गलम्, सुगुरुपदेशरूपाभिधेयनिर्देश ।
- २ मीनराशौ शनैश्चरे सङ्क्रान्ते भेषवक्रतायां परचक्रप्रवेश, देशमङ्ग-
 बृहत्पत्तनप्रणाशश्च ।
- ३ द्वादशशते निक्रमसप्तसरेभूते सुखनाश ।
- ४ सुखनाशेऽपि धर्मेऽनादर, द्रव्यकार्ये देव-गुर्वीश्व परिहार ।
- ५ मोहनिद्रा-प्रात्रत्यम्, गुरुवचनेऽरुचि ।
- ६ सुगुरुचनलग्नानां सुप्तानामपि जागरूकत्वम् ।
- ७ लुब्धितशिरस्कानामपि राग-द्वेषप्रिडम्भना ।
- ८ वेषधारिणां चौरत्वम् ।
- ९ चौर-गुरूपासकानां कदर्यना ।
- १०-११ गोदुग्धार्कदुग्धदृष्टातेन सुगुरु-कुगुरोर्नितरम् ।
- १२ धतूराप्यदृष्टातेन कुगुरुताम्यम् ।

१९ कुपथपतितेन लोकप्रवाहपतितत्वात् सूत्रार्थज्ञित्वात् तन्निवारक गीतार्थानां च मारणम् ।
 २० ,, शास्त्रेण विचारयतो धार्मिकजनस्य शास्त्रेण विदारणम् । तद्विधलोकपरिकारे
 तत्वात् गीतार्थैस्तत्परिहरणम् ।

२१-२२ कुपथपतितस्य गीतार्थानां च विरुद्धा चेष्टा ।

२३ कुपथपतितैर्विधिचैत्यग्रहणे तत्राविधिकरणे च प्रवर्तनम् ।

२४ नरपतिपक्षपातेनाविधिकारिभ्यो विधिचैत्येऽर्पितेष्वपि प्रहरणधारिष्वपि तै
 सह धार्मिकानां विधिं निना कलहाभाव ।

विधिपथप्रपन्नानां प्रवृत्ति २५-३९

२५ सुगुरु-देवपदभक्तानां पञ्चपरमेष्ठिस्मारकानां धार्मिकानां प्रसन्नेभ्यः शास्त्र
 नसुरेभ्यो भव्यकार्यसिद्धि ।

२६ धर्मकार्यं साधयतो युष्यमानस्य कथञ्चित् पर मारयतो न धर्मनाश, किञ्च
 परमपदे वास ।

२७ विधिधर्माधिकारिणां श्रावकाणामदीर्घससारिता, शुभगुरुवारणादविधिकरण-
 त्याग । जिनसम्बाधिन्या दारिकाया(वेण्याया) धारणनिषेध ।

२८ पुण्येषु मूल्यलभ्येषु कूप-घाटिकादिकरणे स्थावरगृह-हृद्धानां कारणे जिनघन
 सगृह्य तद्दृष्टौ चाप्रवृत्ति ।

२९ त्रियमाणस्य देयस्थाने भक्त्या ददतश्च गृह-हृद्धानां ग्रहण तद्माटकधनेन
 च जिनपूजनम् ।

३०-३१ धर्मकार्यं ददतां श्रावकाणां न निवारणम्, किन्तुत्साहन सर्व
 गृहव्यापारत्यागेन कपायैर्मोचनम् । चैत्राश्विनयोरष्टाहिकाकारका सुरराजा
 भवेयुस्तथा शिष्टधर्मोपदेश ।

३२-३४ अष्टाद्विम्बानिधाने नर्तकीनृत्ये निषेध ।

३५ जिनचैत्ये गेय वाद्ये निषेध ।

३६ ,, स्तुति-स्तोत्रपाठे तालरासे लघुढरासे च विचार ।

३७ ,, नाटकनर्तने निष्क्रमणकयने च विधि ।

३८ ,, हास्य-मोडा-होडनिषेध । राश्री युगतिप्रवेशस्य स्नपन-नदी प्रतिष्ठानां
 च निषेध ।

३९ ,, मायमाटा-जट्फ्रीडाऽऽर्जुननिषेध, सूर्येऽम्स्त गते घटिधारण-
 गृहकार्यनिषेध ।

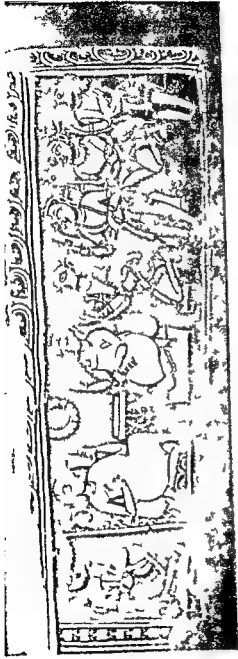
४० ,, नदि-प्रतिष्ठाऽधिकारिसूत्रिऽश्रमम् ।

- ४१-५० युगप्रधानगुरुलक्षणम् ।
 ५१-५३ पारतन्त्र्य-विधि-विषयविमुक्तमार्गभ्रष्टजनस्य वचन वर्तन च ।
 ५४-५७ विधेर्व्यवच्छेदः । सङ्घलक्षणम् ।
 ५८ साधुसङ्घ-वन्दनादौ विचार ।
 ५९-६० विपरीतदृष्टीनां स्वप्नेऽपि शिखसौख्यस्याप्राप्ति ।
 ६१-६२ द्रव्यात् साधर्मिककलहे देवद्रव्यभङ्ग , जिनप्रवचनस्य चाप्रभावना ।
 ६३ विवाहे त्रिवेक ।
 ६४ धनव्यये त्रिवेक ।
 ६५-६६ विधिपयानुसारिणां साधु-साध्वीनां सत्कार ।
 ६७ धर्मावसरे कृपणान्दर्शकस्य सम्यक्ज्ञहीनता ।
 ६८ धर्मबन्धुता ।
 ६९-७१ तीर्थकृद्भक्षणाश्रद्धाह्वना सम्यक्त्वाभाव । श्रात्रिकाणां छुत्तिविधि ।
 ७२-७४ छिद्रान्वेषण भद्र-कलहासत्यवादादिदोषवत्ता परानर्पकारिणा परदार परद्रव्या-
 धिकपारिग्रह-पापप्रसक्तानां च सम्यक्त्वाभाव ।
 ७५-७९ गृह-कुटुम्बनिर्वाहप्रकार ।
 ८० रसायनपानफल-कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपसंहार ।

कालस्वरूपकुलके ।

- १ वर्धमान-जिनवल्लभयोर्नमस्कारमङ्गलम्, सुगुरुपदेशरूपाभिधेयनिर्देशः ।
 २ मीनराशौ शनैश्चरे सद्क्रांते मेघजक्रतायां परचक्रप्रवेश, देशभङ्ग-
 बृहत्पत्तनप्रणाशश्च ।
 ३ द्वादशशते विक्रमसत्सरेभूते सुखनाश ।
 ४ सुखनाशेऽपि धर्मेऽनादर, द्रव्यकार्ये देव-गुर्वीश्व परिहार ।
 ५ मोहनिद्रा-प्राबल्यम्, गुरुवचनेऽरुचि ।
 ६ सुगुरुचनलम्पानां सुप्तानामपि जागरूकत्वम् ।
 ७ लुब्धितशिरस्कानामपि राग-द्वेषनिवृत्तिः ।
 ८ वेपथारिणां चौरत्वम् ।
 ९ चौर-गुरुपासकानां कदर्थना ।
 १०-११ गोदुग्धार्कदुग्धदृष्टातेन सुगुरु-कुगुरोरेतरम् ।
 १२ घृतपुष्पदृष्टातेन कुगुरुसाम्यम् ।

- १३ सुदुर्लभस्य कुल-बलं जाति गुणसमृद्धस्य मनुजत्वस्य साफल्य उपदेश ।
 १४ सुगुरूपदेश विनाऽऽर्यानार्यदेशयोर्नरत्वनैरर्थक्यम् ।
 १५ दीर्घायुष्मतां गुरुवचनश्रवणयोग ।
 १६ गुरुवचनश्रवणेऽपि जिनवचनश्रद्धानस्य दुर्लभता ।
 श्रद्धानहीनानां विपरीताश्चेष्टा १७-२० ।
 १७ अविधिप्रवर्तन-विधिपरदूषण-प्रवाहपतितप्रशसा, अनुलोत-प्रतिस्तोत
 सोनैर-तर्पम् ।
 १८ जिनवचनभ्रान्त्याऽन्यत्र धर्मे विलग्नम्, सुगुरुश्रुतेर्दूरगमनम्, विधिपथ
 पृथक्स्थितानां जिन-मुनीनां वदनम्, तमार्गस्थितजनाभिनन्दनम् ।
 १९ अनायतनवदनम् ।
 २० पारतन्त्र्य-विधि-विषयाज्ञानम्, तज्ज्ञानिभि सह कलह, भस्मग्रहस्य
 दशमाश्चर्यस्य च प्रभाष ।
 २१ दुःखमा-हुण्डावसर्पिण्योर्दुष्टताजशादसयतपूजा ।
 २२-२३ जघनविंशतिप्रान्तसक्तसरेषु प्रजाक्षयः, तत्र धर्मप्रमत्तानां धर्मप्रवृत्तानां
 च परिणामसूचनम् ।
 २४ प्रमादत्यागिना विधिधर्मलग्नानां परमार्थवृत्त्या जीवजागरूकत्वम् ।
 २५ चाहिलदर्शितेऽस्मिन् मार्गे प्रभूत विमर्श्य सदाऽऽदरकरणे सद्बोध ।
 २६ वधूनामैक्ये युतयुतबन्ध-दृढबन्धगृहयो पतनापतनदृष्टान्तेन बोध ।
 २७ ऐक्ये प्रमार्जनीदृष्टान्त ।
 २८ श्लेषालङ्कारेण ग्रह-नक्षत्राणां दृष्टान्तेनोचित्योपेतस्य वसुप्राप्तिसूचन
 मातापित्रोश्चित्तावर्जकस्यैव च सर्वत्रादरसूचनम् ।
 २९-३० लोहचुम्बकोपेत-तद्रहितपोतयोर्दृष्टान्तेन लोभत्यागात् लाभदर्शनम् ।
 ३१ शुभगुरुदृष्टस्य रुष्टयमादपि निर्मयत्वम्, परमेष्ठिमन्त्राधिवासितमनसो
 दुःखनाश ।
 ३२ कर्तव्यनामनिर्देशपूर्वकमुपसहार । श्रोतृ-पाठकादीनां सिद्धिपदे यास ।

जे भा ता बुस्तिकाया काष्ठफले चित्रिता जिनवल्लभमूर्तिः ।

जे भा ता बुस्तिकाया काष्ठफलाया चित्रिता जिनदचमूर्तिः ।

अपभ्रंशकाव्यत्रयी ।

(१)

जिनदत्तसूरिविरचिता

जिनपालोपाध्यायविहितवृत्तियुता

चर्चरी ।

जिनपतिपदपद्म रम्यमानस्य शोण-

कटुविरचितदिगन्त कोमल श्रीनिधानम् ।

जडमतिरपि किञ्चिच्चर्चरीं चर्चयामि

प्रचुरगुरुगुणोद्यद्गन्तविद्योतमानाम् ॥१॥

स्तुतिस्वरूपा जिनवल्लभस्य प्रसन्नतश्चैत्यविधिप्रधानाम् ।

गीतिप्रवृत्तोल्लसन्निर्विदग्धामवेक्ष्य नैना मुवि मोदते क १ ॥ २ ॥

इह हि समस्तविद्यानिधान-चारित्र्यपवित्र-निर्भीकशिरोमणि-श्रीमज्जिनवल्लभ-
सूरिगुणात्यन्तावर्जितमानसा श्रीमज्जिनदत्तसूरय स्वय तदेकताना अपि शेषलो-
कस्य तदर्थतानिमित्तं तद्गुणस्तुतिरूपा समस्तध्रोवृत्तान्त्रयीयूपकल्पामिमा चर्चरीं
चकुरु । इयं च प्रथममञ्जरीभाषया नृत्यद्भिर्गीयते । विरचिता च श्रीवाग्जडदेश-
तिलकायमानश्रीमदधर्मनाथजिनायतनविभूषिते श्रीन्याग्रपुरे । ततस्तदासन्नतरतया
आदौ तावत् श्रीधर्मनाथनमस्कारपूर्वकं तामारिप्समाण इदमाह-

नमिवि जिनेसरधम्मह तिहुयणसामियह

पायकमल ससिनिम्मलु सिवगयगामियह ।

करिमि जहद्वियगुणयुइ सिरिज्जिणवल्लहह

जुगपवरागमसूरिहि गुणिगणदुल्लहह ॥ १ ॥

[नत्वा जिनेश्वरधर्मस्य त्रिमुनस्वामिन

पादकमल शशिनिर्मल शिखरगतिगामिन ।

करोमि यथास्थितगुणस्तुतिं श्राजिनवल्लभस्य

युगप्रपरागमसूरेर्गुणिगणदुर्लभस्य ॥ १ ॥]

नत्वा जिनेश्वरस्य धर्मनाथस्य त्रिभुवनस्वामिन पादकमल शशिनिर्मल शिव
गतिगामिन । करामि यथास्थिता सत्या गुणस्तुतिं श्रीजिनवल्लभस्य युगप्रवराग
मसूरेर्गुणिगणदुर्लभस्य । इदं चैकविंशतिमात्राकलित वास्तुभेदेषु द्वितीय
कुन्दनामक छन्द इत्यर्थ ॥ १ ॥

अथ सर्वविद्याप्राधान्येन तर्कविद्यायास्तद्विषया तावद् विरोधालङ्कारेण
स्तुतिमाह--

जो अपमाणु पमाणेइ छहरिसण तणइ
जाणइ जिव नियनामु न तिण जिव कुवि घणइ ।

परपरिवाइगइदं वियारणपचमुहु

तसु गुणवन्नणु करण कु सकइ इक्कमुहु ? ॥ २ ॥

[योऽप्रमाण प्रमाणानि षड्दर्शनाना

जानाति यथा निजनाम न तेन यथा कोऽपि वनानि ।

परपरिवादिगजे द्रविदारणपञ्चमुख

तस्य गुणवर्णनकरणे क शक्नोत्येकमुख ? ॥ २ ॥]

प्रमाण प्रत्यक्षादि, ततश्च योऽप्रमाणोऽपि सर्वथा प्रमाणरहितोऽपि । प्रमाणानि
षड्दर्शनसत्त्वानि । षड् दर्शनानि चैवम्--

“ बौद्ध नैयायिक साङ्ख्य जैन वैशेषिक तथा ।

जैमिनीय च नामानि दर्शनानाममून्यहो । ॥

नैयायिकमतस्यान्ये भेद वैशेषिके सह ।

न मन्यन्ते ततस्तेषा पञ्चैवास्तिकवादिन ॥

पष्ठदर्शनसङ्ख्या तु पूर्यते तन्मते किल ।

लोकायतमतक्षेपे कस्यते तेन तन्मतम् ॥”

तेषा च प्रमाणान्येवम्--

“ बौद्धोऽध्यक्षानुमाने षडति नयविदध्यक्ष-शाब्दानुमानौ

पम्य मीमांसकश्चानुमितिमुपमिताभाव शाब्द समक्षम् ।

अर्थापत्ति च चष्टे जिनयुगिति परोक्षापरोक्षे समक्ष

चार्वाकोऽध्यक्ष शाब्दानुमिति निगदत साङ्ख्य-वैशेषिकौ च ॥”

“ वैशेषिका हि पूर्वे केचिन् ग्रीणि प्रमाणा यादृशधुनिषाश्च द्वे एवेति जाना
तीति विरो मन्त्यगितारश्चरम्-अप्रमाणोऽपगतगर्भः, अथवाऽप्रमाणोऽपरिमाणोऽ

१ ग ग धात्र । ७ क पा । ८ क रज्जुभ । ९ क ग । १० ग ग
११ क रय । १२ ग ग गय । १३ घ ग क । १४ घ ग वि ।

परिच्छेद्यो गुणैरिति गम्यते । एतानि हि सदभ्यस्ततया निजनामवज्जानाति । न
च तद्वदन्यो घनानि प्रभूतानि । परेऽन्ये प्रकृष्टा वा परिव्यादिनो जैनमतापभाषण-
शीलास्त एव गजेन्द्रास्तेषां विदारण सर्वथा निराकरण तत्र पञ्चमुख सिंह ।
तस्य भगवतो गुणवर्णनं कर्तुं कं शक्नोत्येकमुख इत्यर्थः ॥ २ ॥

जो चायरणु वियाणइ सुहलक्षणनिलउ
सहु असहु वियारइ सुवियक्खणतिल्लउ ।
सुँच्छादिण वक्खाणइ उहु जु सुजइमँउ
गुरु लहु लहि पइठावइ नरहिउ विजयमँउ ॥ ३ ॥
[यो व्याकरणं विजानाति शुभलक्षणनिलय
शब्दमशब्दं निचारयति सुविचक्षणातिलक ।
सुच्छदसा व्याख्यानयति उन्दो य सुयतिमत
गुरु लघु लब्धा प्रतिप्रापयति नरहितो विजयताम् ॥ ३ ॥]

यो व्याकरणं शब्दलक्षणशास्त्रं शास्त्रान्तरमहाकाव्यादिविधाननिग्रन्थन
विजानाति । एतदन्तरेण हि शास्त्रान्तरानिष्पत्तेः । तथा चोच्यते—

“अनधीत्य शब्दशास्त्रं योऽन्यच्छास्त्रं समीहते कर्तुम् ।

सोऽहं पदानि गणयति निशि तमसि जले चिरगतस्य ॥”

शुभलक्षणानां सामुद्रिकोक्तानां निलयस्तच्छरीरस्य तन्निवासत्वात् । वैया-
करणत्वाच्च शब्दं व्युत्पत्तिवैकल्यदोषरहितम्, अपशब्दं चापभ्रष्टं तदोपसहितं
विचारयति सुविचक्षणानां तिलकं । तथा शोभनाभिप्रायेण च्छन्दः पद्यलक्षणशास्त्रं
यो व्याख्यानयति । सुयतीनां सुमुनीनां मतोऽभीष्टः । गुरु गुणाढ्यं लघुसल्पगुणं
लब्ध्वा विज्ञाय पदे आचार्यादौ वैयावृत्यकरत्वे चास्थापयति नरहितं समस्तमनु-
जजात्यनुकूलं । विवादादौ परत्रादिनिराकरणेन विशिष्टो जय उत्साहविशेषस्त-
न्निवृत्तः । अथवा च्छन्दस एव एतानि विशेषणानि । छन्दमि च विरतियतिरष्टौ च
मकारादयो मात्रासमूहरूपा गणा भवन्ति ।

“मन्निगुरुखिलघुश्च नकारो भादिगुरुश्च तथाऽऽदिलघुश्च ।

जो गुरुमध्यगतो रलमध्य सोऽन्त्यगुरु कथितोऽन्त्यलघुस्त ॥”

ततश्च सुयतयः शोभना विरामा गुरु-लघू एकमात्र-द्विमात्रको वणा-
पदं च स्थानं गुरु आर्यायामघद्वयेऽपि पयन्तःप्रतिनौ । द्वितीयार्थे तु पष्ठं स्थान-
मित्यादिकम् । नरौ नगण-रगणौ विशिष्टौ जगण-यगणौ सम्भिमतमित्यर्थः ॥ ३ ॥

१५ ग परत्वा । १६ ग ग भर्त् । १७ ए ग ० तिलका । १८ ग र ० मओ । १९ ङ विजयता ।
२० र ग ० गम्य । २१ ग ग ० वैयावृत्प । २२ क मना । २३ ग ग वा । २४ क ० वृत्त । २५ ग ग गत्य ।

नत्वा जिनेश्वरस्य धर्मनाथस्य, त्रिभुवनस्वामिन पादकमल शशिनिर्मल शिव
गतिगामिन । करोमि यथास्थिता सत्या गुणस्तुतिं श्रीजिनवल्लभस्य युगप्रवराग
मसूरेर्गुणिगणदुर्लभस्य । इदं चैकविंशतिमात्राकलित वास्तुभेदेषु द्वितीय
कुन्दनामक छन्द इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ सर्वविद्याप्राधान्येन तर्कविद्यायास्तद्विषया तावद् विरोधालङ्कारेण
स्तुतिमाह--

जो अपमाणु पमाणेइ छहरिसण तणइ
जाणइ जिव नियनामु न तिण जिव कुवि घणइ ।

परपरिवाइगददेवियारणपचमुहु

तसु गुणवन्नणु करण कु सक्कइ इकमुहु ? ॥ २ ॥

[योऽप्रमाण प्रमाणानि पद्दर्शनानां

जानाति यथा निजनाम न तेन यथा कोऽपि घनानि ।

परपरिवादिगजेद्रनिदारणपञ्चमुख

तस्य गुणवर्णनकरणे क शक्नोत्येकमुखः ? ॥ २ ॥]

प्रमाण प्रत्यक्षादि, ततश्च योऽप्रमाणोऽपि सर्वथा प्रमाणरहितोऽपि । प्रमाणानि
पद्दर्शनसत्त्वानि । पद् दर्शनानि चैवम्--

" बौद्ध नैयायिक साङ्ख्य जैन वैशेषिक तथा ।

जैमिनीय च नामानि दर्शनानाममून्यहो । ॥

नैयायिकमतस्यान्ये भेद वैशेषिकै सह ।

न मन्यन्ते ततस्तेषां पञ्चैवास्तिकवादिनः ॥

पञ्चदर्शनसङ्ख्या तु पूर्यते तन्मते किल ।

लोकायतमतक्षेपे कथ्यते तेन तन्मतम् ॥"

तेषां च प्रमाणान्येवम्--

" बौद्धोऽध्यक्षानुमाने वदति नयविद्ध्यक्ष-शान्दानुमानौ-

पम्य भीमासक्श्चानुमितिमुपमिताभाव शान्द समक्षम् ।

अर्यापत्तिं च चष्टे जिनयुगिति परोक्षापरोक्षे समक्ष

चार्याकोऽध्यक्ष शान्दानुमिति निगदत साङ्ख्य-वैशेषिकौ च ॥"

' वैशेषिका हि पूर्वे केचिद् ग्रीणि प्रमाणान्यादुराधुनिकाश्च द्वे एवेति जाना
तीति विरोधनत्वगिहारश्चैवम्-अप्रमाणोऽपगतमर्गः, अथवाऽप्रमाणोऽपरिमाणोऽ

“ कवय कालिदासाद्या कवयो वयमप्यमी ।

पर्वते परमाणौ च वस्तुत्वमुभयोरपि” ॥ ”

तावद् यावज्जिनवल्लभो महाकविर्नाकर्ण्यते । तदुक्तम्—

“ चित्र चित्र वितन्वन् नवरसरुचिर काव्यमन्यच्च भूय
सर्वं निर्दोषमहो मुरमिव सगुणत्वेन पट्टाशुकश्रि ।

कान्तावत् कान्तवर्णं भरतनृपतिवच्चार्वलङ्कारसार

चक्रे माधादिसूक्तेष्वनभिमुखमहो ! मानस धीमता य ॥ ”

अल्प चित्र चत्र—मुखलादिरूप ये परिजानन्ति, तदपि विशुद्ध यथावस्थित
नैव । तेऽपि चित्रकविराजौ सर्वचित्रकविपूत्कृष्टा भण्यन्ते लोकेर्मुग्धनता इत्यर्थः ॥५॥

सुकविसेसियैवयणु जु चप्पडराउकड

सु वि जिणवल्लहपुरउ न पावड ^{३१}कित्ति कड ।

अवरि अण्यविणेर्यहि सुकैद पससियहिं

तक्कवामयलुद्धिहिं निन्नु नमसियहिं ॥ ६ ॥

[सुकमिणिगेपितमचनो यो वाक्पतिराजरुपि

सोऽपि जिनवल्लभपुरतो न प्राप्नोति काति काञ्चित् ।

अपरेऽनेकविनेयै सुकवय प्रशस्यन्ते

तत्काव्यामृतलुब्धैर्नित्यं नमस्यन्ते ॥ ६ ॥]

सुकविभिर्विशेषितमतिशयपदवीं प्रापित सुकविभ्यो वा सस्कृतकाव्यकर्तृभ्यो
विशेषित केवलप्राकृतप्रवन्धरूप वचन गोडवधादिप्रवन्धरूप यस्य स तथा । यो
वाक्पतिराजकविर्यत्कीर्तिं श्रुतिश्रुतहलितदूरदेशान्तगयातेषु विद्वत्सु स्वरूपानुयोगे
सति यद्भार्या तान् प्रति प्रत्युत्तरमेवमूचे—

“ (१) होहिंति केचि जे ते न याणिमो जे गया नमो ताण ।

सपइ इह जे कइणो ते मह पइणो न सारिच्छा ॥ ”

सोऽपि” इह जिनवल्लभस्य पुरतो न पाण्डित्यकीर्ति काञ्चन प्राप्नोति ।

अपरेऽपि वाण—मयूरप्रभृतयोऽनके त्रिनेयैस्तच्छिद्यैरेव सुकवय प्रशस्यन्ते । तत्का
व्यामृतलुब्धैश्च नित्यं नमस्यन्ते । इति तेऽपि तत्साम्यं न प्राप्नुवन्तीति भावार्थः ॥६॥

(१) भविष्यति कचिद् य तान् न जायिमा य गता नमस्तस्य ।

सम्प्रतीह य कवयस्य मम पत्युन सग्गा ॥

३३ ग ग ०रिति । ३४ ख ०श । ३५ ग ग ०गन । ३६ क ०विममिव । ३७ क कित्त ।
३८ क ०विणेइहि । ३९ न सुग्या । ४० ग ग ०वचनरूप गोडवधादि । ४१ क ०रातपु । ४२ ख ग
केवि । ४३ ख ग ये । ४४ क पयणा । ४ क ०पि जिन । ४६ क स्यत त । ४७ क ०ति माव
इत्यर्थः ।

कब्बु अजब्बु जु विरयइ नवरसभरसहिउ
 लब्धपसिद्धिहिं सुकइहिं सायरु जो महिउं ।
 सुकइ माहु ति पससहिं जे तसु सुहगुरुहु
 साहु न मुणैहि अयाणुय मइजियसुरगुरुहु ॥ ४ ॥

[काव्यमपूर्वं यो विरचयति नवरसभरसहित
 लब्धप्रसिद्धिभि सुकविभि सादर यो महित ।
 सुकविं माघ ते प्रशसति ये तस्य शुभगुरो
 साधु न जानतेऽज्ञा मतिजितसुरगुरो ॥ ४ ॥]

काव्यमपूर्वं रमणीयत्वादत्यद्भुत पूर्वकविभिरपि वा न कृतमिति महाप्रब-
 न्धरूपप्रभात्तरशतक-शृङ्गारशतक-प्रचुरप्रशस्तिप्रभृतिक यो विरचयति नवरस-
 भरसहितम् । रसाश्च-“शृङ्गार-हास्य-करुणा-रौद्र-वीर-भयानका ।

बीभत्साद्भुत-शान्ताश्च नव नाट्ये रसा स्मृता ॥

लब्धप्रसिद्धिभिरत्यन्तप्रसिद्धै सुकविभिर्नरवर्ममहाराजसम्बन्धिभि सादर
 यो महित । सुकविं माघ ते प्रशसन्ति—

“माघेन विप्रितोत्साहा नोत्सहन्ते पदक्रमे ।

स्मरन्ति भारवेरेव कवय कपयो यथा ॥”

इत्यादिना श्लाघन्ते, ये तस्य शुभगुरोर्मध्य यथावस्थित स्वरूप न जानते
 अज्ञप्राया मतिजितसुरगुरोरित्यर्थ ॥ ४ ॥

कालियासु कइ आसि जु लोइहिं वनियइ
 ताव जाव जिणवल्लहु कइ नाअभियइ ।
 अप्पु चित्तु परियाणैहि त पि विसुद्ध न य
 ते वि चित्तुइगाय भणिज्जैहि मुद्धनय ॥ ५ ॥

[कालिदाम कनिरासाद् यो लोकैर्कर्ण्यते
 तान्द् यान्जिनगुडम् कर्णिर्नाकर्ण्यते ।

अग्न्य चित्र परिजानन्ति तदपि निशुद्ध न च

तेऽपि चित्रकुरिराजा मण्यन्ते मुग्धनता ॥ ५ ॥]

कालिदाम कविरासी, यो लोकैर्भारविमहाविप्रभृतिभिरपि वर्ण्यते
 स्वष्टतमहाकाव्यसशोधाप्रस्तावे । तथा च तदुक्ति —

य सिद्धान्त विजानाति जिनवदनोद्भूतम्, अर्थतो वा जिनवचनोद्भूतं
तस्य नामापि श्रुत्वाऽऽस्ता दर्शनादि, तुष्यति भवति य इह मन्य । गुरुरपरतन्त्रै
सर्वं कृत्य क्रियते इति पारतन्त्र्य येन प्रकटितम् । सर्वत्रापि चैत्य-साध्वादौ शुद्ध-
जिनाज्ञाप्रवृत्तिरूपो विधि । सम्यक्त्वादेर्मिथ्यात्वादिपरिहार इव देवपूजाऽऽदे
सर्वथा आशातनादिपरिहारेण जिनप्रतिभादेश्वारित्रादेर्वाऽतीचारपरिहारेण साध्वा-
दिर्विषय । ताभ्या कैलित ज्ञानादित्रयवदेतत्त्रयस्यापि मोक्षाङ्गत्वात् । समीति
चर्चरीरूपत्वात् सम्योधनम् । यस्य यश प्रसरत् न केनापि प्रतिस्खलितम्, तत
उत्कृष्टस्यान्यस्याभावादित्यर्थ ॥ ८ ॥

जो किर सुत्तु वियाणइ कहइ जु कारवइ
करइ जिणेहि जु भासिउ सिवपहु दक्खवइ ।
खवइ पावुं पुण्णजिउ पर-अप्पइ तणँउ
तासु अदसणि सगुणहिं ज्झूरिज्जइ घणउ ॥ ९ ॥
[य किल सूत्र विजानाति कथयति य कारयति
करोति जिनैर्यद् भाषित शिवपथ दर्शयति ।
क्षपयति पाप पूर्वार्जित परात्मनो सम्बन्धि
तस्यादर्शनेन सगुणै खिद्यते प्रभूतम् ॥ ९ ॥]

य किल सूत्र विजानाति, कथयति भव्येभ्य । कारयति च तैरेव देशना-
द्वारेण । करोति जिनैर्यद् भाषित मोक्षमार्गं दर्शयति । एवविधश्च सन् क्षपयति पाप
पूर्वार्जित परात्मनो सम्बन्धि । तस्यादर्शनेन सगुणै खिद्यते प्रभूतमित्यर्थ ॥ ९ ॥

परिहरि लोयपवाहु पयट्ठिउ विहिविसउ
पारतति सहु जेण निहोदि कुमग्गसउ ।
दसिउ जेण दुसघ-मुसघेह अंतरउ
वद्धमाणजिणतित्थइ कियउ निरतरउ ॥ १० ॥
[परिहृत्य लोकप्रवाह प्रवर्तितो विधिविषय
पारतन्त्र्येण सह येन निराकृत्य कुमार्गशतम् ।
दर्शित येन दु सङ्घ-मुसङ्घयोरन्तर
धर्ममानजिनतीर्थस्य कृत निरन्तरम् ॥ १० ॥]

परिहृत्य लोकप्रवाहमविधिप्रवृत्तचैत्यसाधुभक्त्यादिक प्रवर्तितो विधिविषयश्च
पारतन्त्र्येण सह । एतत्स्वरूपं च पूर्वमेवोक्तम् । येन निराकृत्य कुमार्गशतं दर्शित

५४ क 'तो जिन' । ५५ क 'त वा' । ५६ क 'रूपा' । ५७ ख ग 'मार्दि' । ५८ ख ग 'परी' ।
५९ क 'कलितग' । ६० क 'चचरी' । ६१ क 'पाप' । ६२ क 'तणउ' । ६३ क 'सुरि' ।
६४ क 'सपद्ध' ।

जिण कयँ नाणा चित्तइ चित्तु हरति लहु
तसु दसणु विणु पुत्तिहि कउ लब्भइ दुलहु ।
सारइ बहु शुइ-थुत्तइ चित्तइ जेण कयँ
तसु पयकमलु जि पणमँहि ते जण कयसुकय ॥ ७ ॥

[येन कृतानि नाना चित्राणि चित्त हरन्ति लघु
तस्य दर्शनं विना पुण्यै कुतो लभ्यते दुर्लभम् ।
साराणि बहूनि स्तुति-स्तोत्राणि चित्राणि येन कृतानि
तस्य पदकमल ये प्रणमन्ति ते जना कृतसुकृता ॥ ७ ॥]

येन कृतान्यनेकानि चित्राणि नानारूपाणि चक्र-खङ्गाद्याकारवर्णविन्यासरूपाणि पद्चक्रिका-सप्तचक्रिका-गजबन्धरूपाणि वा चित्त हरन्ति लघु । तस्य दर्शनं विना पुण्यै कथं लभ्यते दुर्लभम् । तथा साराणि गम्भीरमहार्थानि बहूनि स्तुति-स्तोत्राणि चित्राणि गुप्तक्रिय-समसंस्कृतार्थप्राकृतार्थसंस्कृत-गोमूत्रिकाऽऽदिरूपाणि वा येन कृतानि । तस्य पदकमल ये प्रणमन्ति, ते जना कृतसुकृता । यद्यपि शेष कवयोऽपि चित्रकाव्यादिनिष्णातास्तथापि चाँदश श्रीजिनवल्लभसुरेरुपलभ्यते, न तादृश प्रायोऽन्यस्य श्रूयते । तर्कादिविद्या इव ज्योतिर्गणितादिविद्या अपि सर्वा पद्मावतीमन्त्रविद्याप्रभृतयश्च तस्य सातिशया आसन्निति सर्वेभ्य उत्कर्ष । तथा चोक्तम्—

“ योग्यस्थानानवाप्ते पृथुदधुमिथोविप्रयोगाग्नितप्ते
शश्वद् विश्वभ्रमातेरपि च तनुतरामात्ममूर्तिं दधत्य ।
सत्यं यद्वक्त्रपङ्केरुहसदसि सहावासमासाद्य सद्यो
विद्यां प्रीत्येव सर्वा युगपदुपचय लेभिरे भूरिकालम् ॥ ” इत्यर्थः ॥ ७ ॥
एव तर्कादिविद्यानिधानत्वमभिधायाथ सिद्धान्तविषयं तदाह—

जो सिद्धतु वियाणइ जिणवयणु भविउ
तसु नामुं वि सुणि तूसइ होइ जु इहु भविउ ।
पारततु जिणि पयडिउ विहिविसइहिं कलिउ
सहि ! जसु जसु पसरतु न केणइ पडिखलिउ ॥ ८ ॥

[यः सिद्धात्तं विज्ञानात्ते निनन्द (च) नोद्भूत
तस्य नामापि श्रुता तुष्यति भवति य इह मय्य ।
पारतन्त्र्यं येन प्रकटितं विधि-विषयाम्यां कटितं
सत्ते ! यस्य यशः प्रसुरतं केतापि प्रतिस्फटितम् ॥ ८ ॥]

य सिद्धान्त विजानाति जिनवदनोद्भूतम्, अर्थतो वा जिनवचनोद्भूतं
तस्य नामापि श्रुत्वाऽऽस्ता दर्शनादि, तुष्यति भवति य इह भव्य । गुरुपरतन्त्रै
सर्व कृत्य क्रियते इति पारतन्त्र्य येन प्रकटितम् । सर्वत्रापि चैत्य-साध्वादौ शुद्ध-
जिनाज्ञाप्रवृत्तिरूपो विधि । सम्यक्त्वादेर्मिथ्यात्वादिपरिहार इव देवपूजाऽऽदे
सर्वथा आशातनादिपरिहारेण जिनप्रतिभादेश्वारित्रादेर्वाऽतीचारपरिहारेण साध्वा-
दिर्विषय । ताभ्या कैलित ज्ञानादित्रयवदेतत्त्रयस्यापि मोक्षाङ्गत्वात् । सखीति
चर्चरीरूपत्वात् सम्बोधनम् । यस्य यश्च प्रसरत् न केनापि प्रतिस्पलितम्, तत्
उत्कृष्टस्यान्यस्याभावादित्यर्थ ॥ ८ ॥

जो किर सुत्तु वियाणइ कहइ जु कारवइ
करइ जिणेहि जु भासिउ सिवपहु दक्खवइ ।
खवइ पावुं पुव्वज्जिउ पर-अप्पह तणंउ
तासु अदसणि सगुणहिं ज्झैरिज्जइ घणउ ॥ ९ ॥
[य किल सूत्र विजानाति कथयति य कारयति
करोति जिनैर्यद् भापित शिष्य पथ दर्शयति ।
क्षपयति पाप पूर्वार्जित परात्मनो सम्बन्धि
तस्यादर्शनेन सगुणै खिद्यते प्रभूतम् ॥ ९ ॥]

य किल सूत्र विजानाति, कथयति भव्येभ्य । कारयति च तैरेव देशना-
द्वारेण । करोति जिनैर्यद् भापित मोक्षमार्गं दर्शयति । एवविधश्च सन् क्षपयति पाप
पूर्वार्जित परात्मनो सम्बन्धि । तस्यादर्शनेन सगुणै खिद्यते प्रभूतमित्यर्थ ॥ ९ ॥

परिहरि लोयपवाहु पयहिउ विहिविसउ
पारतति सहु जेण निहोहि कुमग्गसउ ।
दसिउ जेण दुसघ-सुसय्येइ अतरउ
वद्धमाणजिणतित्थइ कियउ निरतरउ ॥ १० ॥
[परिहृत्य लोकप्रवाह प्रवर्तितो विधिविषय
पारतन्त्र्येण सह येन निराकृत्य कुमारगशतम् ।
दर्शित येन दुःसङ्ग-सुसङ्गयोरन्तर
वर्धमानजिनतीर्थस्य कृत निरन्तरम् ॥ १० ॥]

परिहृत्य लोकप्रवाहमविधिप्रवृत्तचैत्यसाधुभक्त्यादिक प्रवर्तितो विधिविषयश्च
पारतन्त्र्येण सह । एतत्स्वरूपं च पूर्वमेवोक्तम् । येन निराकृत्य कुमारगशतं दर्शित

५४ क 'तो जिन' । ५५ क 'त वा' । ५६ क 'रूपा' । ५७ 'ग' ग'भादि' । ५८ ख ग 'परी' ।
५९ क कलितग' । ६० क चर्चरी' । ६१ क पाव । ६२ क तणउ । ६३ क सूरि' ।
६४ क 'सय्ये' ।

येन दुःसङ्ग-सुसङ्गयोरन्तरम् । एव च कुर्वता वैर्वमानजिनतीर्थस्य कृत निरन्तर
मविच्छेद इत्यर्थे ॥ १० ॥

जे उत्सुचै पयपैहि दूरि ति परिहरइ
'जो उ सुनार्णे-सुदसण-किरिय वि आयरइ ।
गङ्गुरिगामपवाहपवित्ति' वि 'सवरिय
जिण गीयत्थायरियँइ सव्वँइ सभरिय ॥ ११ ॥
[ये उत्सूत्र प्रजल्पन्ति दूरेण तान् परिहरति
यस्तु सुज्ञान-सुदर्शन-क्रिया अप्याचरति ।
गङ्गुरिकाप्रवाहगामिप्रवृत्तिं सवृत्य,
येन गीतार्थाचार्या सर्वेऽपि सस्मृता ॥ ११ ॥]

ये उत्सूत्र प्रजल्पन्ति, दूरेण तान् परिहरति । यश्च सुज्ञान-सुदर्शनसाधुक्रि-
याश्चाचरति । गङ्गुरिकाप्रवाहगामिना प्रवृत्तिमपि सवृत्य । 'प्रवाहशब्दस्य पूर्वनि-
पातश्छन्दोवशात्' । येन गीतार्थाचार्या सर्वेऽपि सस्मृतास्तदुक्तशुद्धमार्गप्रकाशना-
दित्यर्थे ॥ ११ ॥

चेईहरि अणुचियइ जि गीयइ वाइयँइ
तह पिच्छण-युइ-युत्तइ खिड्डइ कोउयँइ ।
विरहकिणँ किर तित्थु ति सँव्वि निवारियँइ
तेहिं कइहिं आसायण तेण न कारियइ ॥ १२ ॥
[चैत्यगृहेऽनुचितानि यानि गीतानि वादितानि
तथा प्रेक्षण-स्तुति-स्तोत्राणि श्रीढा कौतुकानि ।
विरहाङ्गेन किल तत्र तानि सर्वाणि निवारितानि
तै हृतैराशातनास्तेन न कार्यते ॥ १२ ॥]

चैत्यगृहे यान्यनुचितानि गीत-वादित्राणि रसायनविवरणदर्शितानि । तथा
प्रेक्षण-स्तुति-स्तोत्राणि श्रीढा जलकलिप्रभृतय कौतुकानीन्द्रजालादीनि विरहाङ्गेन
श्रीहरिमद्रसूरिणा—

“(१) उचियमिह गीय-वाइयमुचियाण वयाइएहिं ज रम्म ।
जिणगुणविसय सद्धम्मबुद्धिजणग अणुवहाम ॥”

(१) उचियमि गीत-वादिनमुचिनां मनादिक्रियं रम्यम् ।

जिनगुणविषय मद्गमबुद्धिजनगणगम् ॥

१५ रा ग जिनरमानदी । १६ क उम्मुण । १७ रा ग रा । १८ रा ग धा । १९ क 'ति रा ७० रा ग
१६ । ७१ रा ग सङ्ग' । ७२ रा ग प्रकोप । ७३ रा 'हरिण ति' । ७४ क रा वि । ७५ रा 'पुहि'

इति वदता किल तत्र चैत्ये तानि सर्वाणि निवारितानि । कुतो यतस्तै
 कृतैराशतना भगवदाज्ञोल्लङ्घनेनावज्ञा कृता भवति । तेन न कार्यन्त इत्यर्थः ॥१२॥
 यद्येव विरहाङ्केन निषिद्धान्येतानि तर्हि किमर्थं क्रियन्त इत्यत आह—

लोपपवाहपयँट्टिहि कोऊहलपिँडँहि
 कीरन्तँइ फुडदोसँइ संसयविरहियँहि ।
 ताइ वि समँइनिसिद्धइ समदरुयत्थियँहि
 धम्मत्थीहि वि कीरहि बहुजणपत्थियँहि ॥ १३ ॥

[लोकप्रवाहप्रवृत्तै कुतूहलप्रियै
 क्रियमाणानि स्फुटदोषाणि सशयविरहित ।
 तान्यपि समयनिषिद्धानि स्वमतिकदर्थिते
 धर्माधिभिरपि क्रियन्ते बहुजनप्रार्थिते ॥ १३ ॥]

लोकप्रवाहप्रवृत्तै कुतूहलप्रियैश्च क्रियमाणानि स्फुटदोषाण्यपि सशयविर-
 हितैस्तत्र करणेऽपि निश्चितदोषाभावे । तान्यपि जलक्रीडाऽऽदीनि सिद्धान्तनिषिद्धानि
 कुमार्गानुगामिस्वमतिकदर्थिते स्वबुद्ध्या धर्माधिभिरपि क्रियन्ते बहुजनप्रार्थितानि ।
 कुतूहलप्रियत्वात् प्रायो जनानामित्यर्थः ॥ १३ ॥

जुगपवरागमु मन्निउ सिरिहरिभदपहु
 पडिहयकुमयसमूहु पयासियमुत्तिपहु ।
 जुगपहाणसिद्धतिण सिरिजिणवल्लहिण
 पयडिउ पयडपयाविण विहिपहु दुल्लहिण ॥ १४ ॥

[युगप्रवरागमो मानित श्रीहरिभद्रप्रभु
 प्रतिहतकुमतसमूह प्रकाशितमुक्तिपथ ।
 युगप्रधानसिद्धा तेन श्राजिनवल्लभेन
 प्रकटित प्रकटप्रतापेन विधिपथो दुर्लभेन ॥ १४ ॥]

युगप्रवरागमो मानित श्रीहरिभद्रप्रभुस्तद्वचनमननेन तन्मननानुमानात् ।
 प्रतिहतकुमतसमूहोऽनेकान्तजयपताकाऽऽदितर्कप्रणयनेन प्रकाशितमुक्तिमार्गश्चतुद-
 शशतप्रकरणविधानेन । ततश्च युगप्रधानसिद्धान्तेन श्रीजिनवल्लभेन तदनुसारिणा
 प्रकटित प्रकटप्रतापेन भुवनविरयातसत्त्वेन विधिमार्गो दुर्लभेन 'नि पुण्यानामिति
 गम्यते' इति शेषः ॥ १४ ॥

विधिप्रकटनमेव प्रसङ्गतं प्राह—

विहिचेईहरू कारिउ कहिउ तमाययणु
तमिह अणिस्साचेइउ कैयनिवुइनयणु ।
विहि पुण तत्थ निवेइय सिवपावणपउण
ज निसुणेविणु रजिय जिणपवयणनिउण ॥ १५ ॥

[विधिचैत्यगृह कारित कथित तदायतन
तदिहानिश्चाचैत्य कृतनिर्वृतिनयनम् ।]

विधि पुनस्तत्र निवेदित शिवप्रापणप्रगुण
य निश्चुत्य रजिता जिनप्रवचननिपुणा ॥ १५ ॥]

विधिप्रधान चैत्य तत् कारित देशनाद्वारेण आदौ । कथित च तदायतनं
मिति । आय ज्ञानादिलाभ तनोतीति कृत्वा तदिहानिश्चाचैत्यमपि न निश्चया साध्या-
द्यायत्ततया वर्तते किन्त्वागमोक्तनीत्यैव वर्तते इति कृत्वा कृतनिर्वृतिनयनम् । एव
विधिचैत्यस्यैतन्नामत्रय कथित भवति । विधिराज्ञा पुनस्तत्र निवेदित शिवप्रापण
प्रगुण । य विधिमाकर्ण्य रजिता जिनप्रवचननिपुणा इत्यर्थः ॥ १५ ॥

विधिमेवाह—

जहि उस्सुत्तुजणक्कमु कु वि किर लोयँणिहि
कीरतउ नवि दीसइ सुविहिपलोयणिहि ।
निसि न ण्हाणु न पइठ न साहुँहि साहुणिहि
निसि जुवईहि न पवेसु न नहु विलासिणिहि^{१०} ॥ १६ ॥

[यत्रोत्सूत्रजनरुम कोऽपि फिल लोचने
क्रियमाणो न न दृश्यते सुविधिप्रलोकनै (कै) ।

निशि न ज्ञान न प्रतिष्ठा न साधूनां साध्वीना
निशि युतीनां न प्रवेशो न नृत्य विलासिनीनाम् ॥ १६ ॥]

यत्रोत्सूत्रभाष्यजनस्य ऋम आचारो नन्दिव्याख्यानादिक कोऽपि फिल
लोचनै श्रियमाणो नैव दृश्यते सुविधिप्रलोकनै कर्तुमि । निशि न ज्ञान न
प्रतिष्ठा न साधूनां साध्वीना च शेषयुवतीना च निशि न प्रवेश । ' वाक्यान्तर-
त्वाग्निशीति ' पौनरुक्त्यम् ' नापि नृत्य विलासिनीनामित्यर्थः ॥ १६ ॥

जाइ नाइ न कयगाहु मजइ जिणवयणु
कुणइ न निंदियंशु न पीडइ धम्मियंशु ।
विहिजिणहरि अहिगारिउ सो फिर सलहियइ
सुद्धउ धम्म सुनिम्मलि जसु निवसइ हियइ ॥ १७ ॥

[जाति-ज्ञातेर्न कटाग्रहो मन्यते जिनवचन
करोति न निन्दित कर्म न पीडयति धर्मिजनम् ।
विधिजिनगृहेऽधिकारी स किल श्लाघ्यते
शुद्धो धर्म सुनिर्मले यस्य निरसति हृदये ॥ १७ ॥]

यत्र च जाति-ज्ञातिकटाग्रह स्नात्रादौ नास्ति । जातिर्धर्कटश्रीमालीयोंदि ,
ज्ञातिगोष्ठिकपुत्र-पौत्रादि । कटाग्रहो देवस्य दक्षिणादिदिशि अयमेव ज्ञान करोति,
नान्य इत्यसदभिनिवेश । तथा विधिजिनगृहे अधिकारी समस्तकृत्यचिन्तक स
एव श्लाघ्यते, यो मन्यते जिनवचनम्, करोति न निन्दित कर्म घृतादिव्यसन-
पैशुन्य-जुगुप्सितव्यवहारादिकम् । न पीडयति धार्मिक जन देवद्रव्योद्माहणिका-
दावपि । शुद्धो धर्मो देवद्रव्योपभोग-कटुविपाकाद्यनुचिन्तनरूप सुनिर्मले यस्य
मनसि सदा निवसतीत्यर्थ ॥ १७ ॥

जित्थु ति-चउरसुसावयदिहउ दन्ववउ
निसिहिं न नंदि करीवि कुवि किर लेइ वउ ।
वलि दिणयरि अँत्थमियइ जँहि न हु जिणपुरउ
दीसइ वरिउ न सुत्तइ जहि जणि तूररउ ॥ १८ ॥

[यत्र त्रिचतुरसुश्रावकदृष्टो द्रव्यव्ययो
निशि न नन्दि कारयित्वा कोऽपि किल लाति व्रतम् ।
वलिरिदनकरेऽस्तमिते यत्र न खलु जिनपुरतो
दृश्यते धृतो न भुते यत्र जने तूर्यर ॥ १८ ॥]

यत्र च त्रि-चतुरसुश्रावकप्रतीतो द्रव्यव्यय कर्मकरादिविषय क्रियते । निशि
नन्दि कारयित्वा कोऽपि किल व्रत न गृह्णाति । वलिरपि दिनकरेऽस्त गते यत्र
नैव प्रतिमापुरतो दृश्यते धृत । तथा सुप्ते जने प्रहरमात्रातिक्रमे वादिप्रशब्दो न
भवत्यस्यतजनजागरणभयादित्यर्थ ॥ १८ ॥

जहिं रयणिहि रहभमणु कयाइ न कारियइ
लउडारसु जहिं पुरिसु वि दितउ वारियइ ।

विधिप्रकटनमेव प्रसङ्गतं ग्राह—

विहिचेईहरु कारिउ कहिउ तमाययणु
तमिह अणिस्साचेइउ कैयनिवुइनयणु ।
विहि पुण तत्थ निवेइय सिवपावणपउण
ज निसुणेविणु रज्जिय जिणपवयणनिउण ॥ १५ ॥

[विधिचैत्यगृह कारित कथित तदायतन
तदिहानिश्राचैत्य कृतनिर्वृत्तिनयनम् ।

विधि पुनस्तत्र निवेदित शिवप्रापणप्रगुण
य निश्चृत्य रज्जिता जिनप्रवचननिपुणा ॥ १५ ॥]

विधिप्रधान चैत्य तत् कारित देशनाद्वारेण आदौ । कथित च तदायतनं
मिति । आय ज्ञानादिलाभ तनोतीति कृत्वा तदिहानिश्राचैत्यमपि न निश्चया साध्या
ध्यायत्ततया वर्तते किन्त्वागमोक्तनीत्यैव वर्तते इति कृत्वा कृतनिर्वृत्तिनयनम् । एव
विधिचैत्यस्यैतन्नामत्रय कथितं भवति । विधिराज्ञा पुनस्तत्र निवेदित शिवप्रापण
प्रवण । य विधिमाकर्ण्य रज्जिता जिनप्रवचननिपुणा इत्यर्थः ॥ १५ ॥

विधिमेवाह—

जहि उस्सुत्तुजणक्कमु कु वि किर लोयँणिहि
कीरतउ नवि दीसइ सुविहिपलोयणिहि ।
निसि न ण्हाणु न पइट्ट न सार्हुँहि साहुणिहि
निसि जुवइहिँ न पवेसु न नट्टु विलासिणिहि^{१५} ॥ १६ ॥

[यत्रोत्सूत्रजनकम् कोऽपि किल लोचन
क्रियमाणो न न दृश्यते सुविधिप्रलोकनै (के) ।

निशि न ज्ञानं न प्रतिष्ठा न साधूनां साधूना
निशि युवतीनां न प्रवेशो न नृत्य विलासिनीनाम् ॥ १६ ॥]

यत्रोत्सूत्रभाषकजनस्य प्रथम आचारो नन्दिव्याख्यानादिक कोऽपि किल
लोचनैः क्रियमाणो नैव दृश्यते सुविधिप्रलोकनैः कर्तुमि । निशि न ज्ञानं न
प्रतिष्ठा न साधूनां साधूनां च शेषयुवतीनां च निशि न प्रवेशः । ' वाक्यान्तर-
व्याप्तिशीति न पौनरुक्त्यम् ' नापि ' नृत्य विलासिनीनामित्यर्थः ॥ १६ ॥

जैहि भोयणु न य सयणु न अणुचिउ वइसणें
सह पहरेंणि न पवेसु न दुइउ बुल्लणउं ॥ २१ ॥

[यत्र श्रावकास्ताम्बूल न भक्षयन्ति लान्ति न च
यत्रोपानहो धारयति न श्रावका शुद्धनया ।
यत्र भोजन न च शयन नानुचितमुपवेशन
सह प्रहरणैर्न प्रवेशो न दुष्ट जल्पनम् ॥ २१ ॥]

यत्र श्रावकास्ताम्बूल न भक्षयन्ति, गृह्णन्ति च नैव । यत्रोपानहोऽपि न
धारयन्ति मध्ये विशुद्धाचारा । यत्र न भोजन शयन वा नाप्यनुचित गव्दिक्काशा-
सन परिभुञ्जते । सह प्रहरणेन क्षुरिकादिना न प्रवेशस्तन्मध्ये । नापि दुष्ट गाली-
प्रदानादिक भाषणमित्यर्थ ॥ २१ ॥

जहिं न हासु न वि हुइ न खिइ न रुसणें
किंतिनिमित्तु न दिज्जईं जहिं धणु अप्पणउं ।
करैंहि जि वहु आसायण जहिं ति न मेलियैंहि
मिलिय ति केलि केंरति समाणु महेलियहिं ॥ २२ ॥

[यत्र न हासो नापि होडा न क्रीडा न रोपण
कीर्तिनिमित्त न दीयते यत्र धनमात्मीयम् ।
कुर्वन्ति ये बह्वाशातना यत्र ते न मेल्यन्ते
मिलितास्ते केली कुर्वन्ति सम महेलाभि ॥ २२ ॥]

यत्र न हासो नापि हुडा प्रसिद्धा नापि क्रीडा द्यूतादिरूपा नापि रोपकरणम् ।
यत्र गायक-वैणविकादीना कलया तुष्टै श्रावकैर्जनादिगुणरञ्जितैरेव धन दीयते,
न तु कीर्तिनिमित्तमात्मीयम् । कुर्वन्ति ये नट-विटादय प्रभूतामाशातना यत्र ते
न ससर्गमानीयन्ते । किमित्यत आह-मिलिता हि सन्तस्ते दुराचारा केली कुर्वन्ति
सम महेलाभिरित्यर्थ ॥ २२ ॥

जहिं सकृति न गहणु न माहि न मडलउ
जहिं सावेंयसिरि दीसइ कियउ न विटलउं ।
ण्हवणयार जण 'मिछिवि जैहि न विभूसणउ
सावेंयजणिहि न कीरइ जैहि गिहचिन्तणउ ॥ २३ ॥

[यत्र सङ्क्रान्तिर्न ग्रहण न मावे न मण्डलक
यत्र श्रावकशिरसि दृश्यते शृतो न वेष्टनक ।

जहि जलकीडदोलण हुति न देवयह
माहमाल न निसिद्धी कयअट्टाहिर्यह ॥ १९ ॥

[यत्र रजन्या रथभ्रमण कदाचिन्न कार्यते
लगुडरास यत्र पुरुषोऽपि ददद् वार्यते ।
यत्र जलक्रीडाऽऽदोलन भवति न देवताना
माघे माला न निषिद्धा कृताष्टाहिकानाम् ॥ १९ ॥]

यत्र रजन्या रथभ्रमण कदाचिन्न कार्यते । लगुडरास यत्र पुरुषोऽप्यास्ता
योपिद् ददद् वार्यते । यत्र जलक्रीडास्तथा देवतानामम्बिकाऽऽदीना चान्दोलन न
भवति । एतदोपाश्च रसायनविवरणे किञ्चिदुक्ता । माघे मासि विशेषेण स्नाना-
दिपूर्वक प्रतिमाया मालारोपण तदपि न निषिद्ध कृताष्टाहिकाना श्रावकाणामष्टाहिको
हि शाश्वतपूजास्ता अवश्य कार्यास्ताश्च कुर्वद्भियद्येषाऽपि क्रियते तदा क्रियताम् ।
एतच्च दिगम्बरभक्ताभिनवप्रबुद्धपत्न्यह्मश्रावकोपरोधेन प्रभुततरदूषणाभावेन चोक्तम् ।
तेन 'माहमालजलकीलदोलण' इत्यादिकवास्तवसार्वदिकमाघमालानिवेधेन
रसायनोक्तेन न विरोध इत्यर्थः ॥ १९ ॥

जैहि सावय जिणपडिमह कैरिहि पइह न य
इच्छाच्छन्द न दीसहि जैहि मुँदगिनय ।
जैहि उस्सुत्तपयइह वयणु न निसुणियइ
जहि अल्लुँचु जिण-गुरुहु वि गेउ न गाइयइ ॥ २० ॥

[यत्र श्रावका जिनप्रतिमाना कुर्वन्ति प्रतिष्ठा न च
यथाच्छन्दा न दृश्यते यत्र मुग्धाङ्गिनता ।

यत्रोत्सूत्रप्रवृत्ताना वचन न निश्रूयते

यत्रायुक्त जिन-गुरोरपि गेय न गायते ॥ २० ॥]

यत्र श्रावका जिनप्रतिमाना प्रतिष्ठा न कुर्वन्ति । उमास्वातिवाचकादिविर-
चितप्रतिष्ठाकरूपादिष्वप्रतिपादितत्वात् । यथाच्छन्दा उत्सूत्रभाषका मुग्धमाणिमै-
णता यत्र व्याख्यानदिप्रवृत्ता न दृश्यन्ते । यत्रोत्सूत्रप्रवृत्ताना वचन न श्रूयते ।
यत्रायुक्त विरोध-शृङ्गारातिशयाविर्भावक जिनाचार्ययोरपि गेय न गीयत
इत्यर्थः ॥ २० ॥

जैहि सावय तयोउ न मरुवैहि लिति न य
जैहि पाणहि य धरति न सावय मुद्धनय ।

जैहि फुल्लइ निम्मलु न अक्खय-वण्हलइ
मणिमडणभूसणइ न चेल्हं निम्मलं ।
जित्थु न जैहि ममत्तु 'ने' जित्थु वि तव्वसणु
जहि न अत्थि गुरुदसियेनीइहि पम्हसणु ॥ २५ ॥

[यत्र पुष्पाणि निर्माल्य नाक्षत-वनफलानि
मणिमण्डितभूषणानि न चेलानि निर्मलानि ।
यत्र न यतीना ममत्व न यत्रापि तद्वसन
यत्र नास्ति गुरुदर्शितनीते प्रस्मरणम् ॥ २५ ॥]

यत्र पुष्पाणि निर्माल्य भवन्ति, नाक्षतौक्वथितवनफलानि, मणिमण्डितानि
भूषणानि, वस्त्राण्यपि निर्मलान्यनुपहतानि नैव । यत्र यतीना मदीयमेतद् देवगृह-
मिति न ममत्वम् । नापि यत्र चैत्यगृह एव तेषा वास । यत्र नास्ति गुरुदर्शित-
स्याचारस्य दशविधाशातनापरिहाररूपस्य प्रस्मरणं मुत्कसन लोप इत्यर्थः ॥ २५ ॥

जहिं पुच्छिय सुसावय सुहगुरुलक्खणइ
'भे'णिहि गुणलुय सच्चय पच्चक्खह तणं ।
जहिं इक्कुत्तु वि कीरइ निच्छंइ सगुणउ
समयजुत्ति विइढत्तु न बहुलोयंहे [त]णउ ॥ २६ ॥

[यत्र पृष्टा सुश्रावका शुभगुरुलक्षणानि
भणन्ति गुणज्ञा सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि ।
यत्रैकोक्तमपि क्रियते निश्चयेन सदगुण
समययुक्त्या विघटमान न बहुलोक्तस्य ॥ २६ ॥]

यत्र च केनापि पृष्टा सुश्रावका शुभगुरुलक्षणानि विशिष्टगीतार्थत्वातिश-
यविशेषकत्वादीनि भणन्ति गुणज्ञा सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि साक्षात् प्रतीयमा-
नानि । यत्रैकसुश्रावकोक्तमपि क्रियते निश्चयेन सद्गुण कार्यं देवगृहकर्मन्तरादिकम् ।
समययुक्त्या विघटमान बहुलोकोक्तमपि जलक्रीडादिक 'नैवेत्यर्थः ॥ २६ ॥

जहिं न अप्पु वन्निज्जइ परु वि न दसियइ
जैहि सगुणु वन्निज्जइ विगुणु उवेहियइ ।
जैहि किर वत्थु-वियारणि कसु वि न वीहियइ
जहि जिणवयणत्तिनु न केहे वि पयपियइ ॥ २७ ॥

स्नपनकार जन मुक्त्वा यत्र न विभूषण

श्रावकजनैर्न क्रियते यत्र गृहचिन्तनम् ॥ २३ ॥]

यत्र सूर्यादेः सक्रान्तिर्ग्रहणं वा न स्नान-दानं-पूजाविधानादिना आराध्यते, मिथ्यारूपत्वात् तस्य । भाषे भासि हरि-हर-सूर्यादीनामिव जिनस्याप्यग्रे गैरेयक मण्डलैक रक्तवर्णपुष्प-चन्दनाद्यभ्यर्चित न क्रियते । यत्र श्रावकाणां शिरसि दृश्यते कृतो न वस्त्रवेष्टनक । उपलक्षणं चैष शेषस्थाप्येकसाटिकोत्तरीयातिरिक्तस्य वस्त्रान्तरपरिहारस्य । स्नपनकारान् जनान् मुक्त्वा यत्र न विशेषविभूषाकरणं शृङ्गारादि वृद्धिहेतु श्रावकजनैर्न क्रियते । यत्र गृहचिन्तनं गृहसम्बन्धिवाणिज्यादिकार्यानु ध्यानमित्यर्थः ॥ २३ ॥

जहिं न मलिणचेलगिहिं^{१०} जिणवर पूइयइ
मूलपडिम सुइभूइ वि छिवइ न सावियइ ।
आरत्तिउ उँत्तारिउ ज' ^{११} किर जिणवरह
तं पि न उत्तारिज्जइ वीयजिणेसरह ॥ २४ ॥

[यत्र न मलिनचेलान्नैर्जिनवर पूज्यते
मूलप्रतिमा शुचिभूताऽपि स्पृशति न श्राविका ।
आरात्रिकमुत्तार्यते यत् किल जिनवरस्य
तदपि नोत्तार्यते द्वितीयजिनेश्वरस्य ॥ २४ ॥]

यत्र न मलिनवस्त्र-शरीरैर्जिनवर पूज्यते । मूलप्रतिमा च शुचिभूताऽपि कृतस्नानाद्युपचाराऽपि योपिन्न स्पृशति । आकस्मिकस्य स्त्रीशरीरधर्मस्य कथञ्चित् तदाऽपि सम्भवात् । तस्य च महारक्तरूपत्वेनात्याशातनाहेतुत्वात् । अत्याशातना-याश्च संप्रातिहार्यप्रतिमया सामान्यरूपयाऽपि “आउट्टियावराहं सन्निहिता न खमए जहा पडिमा” इति वचनात् असहनात्, तथा च कथञ्चिदनर्थस्यापि भावात् । मूलप्रतिमायाश्च-“जमहिगयविषसामी सव्वेसिं चेव अब्भुदयहेऊ” इति वचनात् । समस्तसंघाभ्युदयहेतुत्वेन स्थापितत्वात् । आशातनायाश्च सामान्यरूपाया अपि तत्र रक्षणात्, किं पुनरेवविधमहाशातनाया ? तस्मात् सुपूज्य शुचिभूताऽपि न स्पृशतीति । आरात्रिकं यत् किलोत्तारितमेकस्य जिनवरस्य तदेव नोत्तार्यते द्वितीयादेर्जिनेश्वरस्य निर्माल्यरूपत्वापत्तस्तस्येत्यर्थः ॥ २४ ॥

(१) इजापराधं सन्निहिता न क्षमत यथा प्रतिमा ।

(२) दक्षिणविम्बन्वामी सर्वेश वैशम्भुदयहेतुः ।

१०४ क. यदि । १०५ ख ग म नदि । १०६ ख ग म नदि अभ्य । १०७ ख ग मि ।

जैहि फुलई निम्मलु न अक्खय-वणँईलइ
 मणिमंडणभूसणइ न चेलँई निम्मलँई ।
 जित्थु न जैहि ममत्तु न जित्थु वि तच्चसणु
 जहि न अत्थि गुरुदसियेनीइहि पम्हसणु ॥ २५ ॥

[यत्र पुष्पाणि निर्माल्य नाक्षत-वनफलानि
 मणिमण्डितभूषणानि न चेलानि निर्मलानि ।
 यत्र न यतीना ममत्व न यत्रापि तद्वसन
 यत्र नास्ति गुरुदर्शितनीते प्रस्मरणम् ॥ २५ ॥]

यत्र पुष्पाणि निर्माल्य भवन्ति, नाक्षतोंक्वथितवनफलानि, मणिमण्डितानि
 भूषणानि, ब्रह्माण्यपि निर्मलान्यनुपहतानि नैव । यत्र यतीना मदीयमेतद् देवगृह-
 मिति न ममत्वम् । नापि यत्र चैत्यगृह एव तेषा वास । यत्र नास्ति गुरुदर्शित-
 त्याचारस्य दशविधाशातनापरिहाररूपस्य प्रस्मरणं मुत्फसन लोप इत्यर्थः ॥ २५ ॥

जहि पुन्निठय सुसावय सुहगुरुलक्खणइ
 भँणिहि गुणन्नय सच्चयँ पच्चक्खह तणँइ ।
 जहिं इक्कुत्तु वि कीरइ निच्छँइ सगुणउ
 समयजुत्ति विहडतु न बहुलोयँई [त]णउ ॥ २६ ॥

[यत्र पृष्ठा सुश्रावका शुभगुरुलक्षणानि
 भणन्ति गुणज्ञा सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि ।
 यत्रैकोक्तमपि क्रियते निश्चयेन सद्गुण
 समययुक्त्या विघटमान न बहुलोकस्य ॥ २६ ॥]

यत्र च केनापि पृष्ठा सुश्रावका शुभगुरुलक्षणानि विशिष्टगीतार्थत्वातिश-
 यविशेषकत्वादीनि भणन्ति गुणज्ञा सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि साक्षात् प्रतीयमा-
 नानि । यत्रैकसुश्रावकोक्तमपि क्रियते निश्चयेन सद्गुण कार्यं देवगृहकर्मान्तरादिकम् ।
 समययुक्त्या विघटमान बहुलोकोक्तमपि जलक्रीडादिक नैवेत्यर्थः ॥ २६ ॥

जहिं न अप्पु वन्निज्जइ परु वि न दसियइ
 जैहि सगुणु वन्निज्जइ विगुणु उवेहियइ ।
 जहिं किर वत्थु-वियारणि कसु वि न वीहियइ
 जहि जिणवयणुत्तिनु न केँई वि पयपियइ ॥ २७ ॥

[यत्र नात्मा वर्ण्यते परोऽपि न दूष्यते]

यत्र सद्गुणो वर्ण्यते विगुण उपेक्ष्यते ।

यत्र किल वस्तुविचारणे कुतोऽपि न भीयते

। यत्र जिनवचनोत्तीर्णं न कथमपि प्रजल्प्यते ॥ २७ ॥]

यत्रात्मा न वर्ण्यते, परोऽपि न दूष्यते । यत्र सद्गुणो वर्ण्यते, विगुणश्चोपेक्ष्यते । एवरूपत्वादेव सदाचारस्य यत्र किल वस्तुविचारणे यथावस्थितचैत्यादिविधिभणने न कुतोऽपि भयं क्रियते । यत्र जिनवचनोत्तीर्णमविध्यादिकं न कथमपि प्रजल्प्यते इत्यर्थः ॥ २७ ॥

इयं बहुविध उस्तुत्तैर्जेण निसेहियइ

विहिजिणहरि सुपसत्थिहि लिहिवि निदसियइ ।

जुगपहाणु जिणैवल्लहु सो किं न मन्नियइ ?

सुगुरु जासु सत्ताणु सुनिउंणिहि वन्नियइ ॥ २८ ॥

[इति बहुविधायुत्सूत्राणि येन निषेधितानि

विधिजिनगृहे सुप्रशस्तिषु लिखित्वा निदर्शितानि ।

युगप्रधानो जिनवल्लभ स किं न मन्यते ?

सुगुर्यस्य मज्झानं सुनिपुणैर्वर्ण्यते ॥ २८ ॥]

इति "निशिस्नानादीनि बहुविधान्युत्सूत्राणि येन निषेधितानि विधिजिनगृहे चित्रकूटनर(ग)वर-नागपुर-मरुपुरादिसम्बन्धितानि सुप्रशस्तिषु लिखित्वा च निदर्शितानि । तथाहि 'इह न खलु निषेधः कस्यचिद् वन्दनादौ' इत्यादि,

"अत्रोत्सूत्रजनकमो न च न च खोत्र रजन्या सदा

साधूना ममताऽऽश्रयो न च न च स्त्रीणां प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञाति-कदाग्रहो न च न च श्राद्धेषु ताम्बूलमि—

स्याद्वाऽप्रेयमनिश्रिते विधिक्षृते श्रीवीरचैत्यालये ॥

इह न लगुहरास स्त्रीप्रवेशो न रात्रौ

न च निशि बलि-दीक्षा-स्नान-नृत्य-प्रतिष्ठा ।

प्रविशति न च नारी गर्भगृहस्य मध्ये

ऽनुचितमकरणीयं गीत-नृत्तादिकार्यम् ॥ " इत्यादि

युगप्रधानश्रीजिनवल्लभं सोऽप्येवगुणवानपि सुगुरु किमिति न मन्यते ?

यस्य सक्षीनं सुनिपुणैरपि वर्ण्यत इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अयोपदर्शितवर्ण्यपदप्ररूपकाणां भाविभवानन्तदुत्तरमाजनन्तं पश्य त्रिदमाह—

११७ स ग प्रजल्पति । ११८ स ग दूष्यते । ११९ स किं । १२० स ग निशि बहुविधानि स्ना० । १२१ स ग विधिषु । १२२ स ग स्नान । १२३ स ग गीतानि ।

लवमिचु वि उस्सुत्तु जु इत्थं पयंपियइ
तसु विवाउ अइथोउ वि केवलि दसियइ ।
ताइ जि जे उस्सुत्तइ कियँइ निरंतरँइ
ताह दुक्ख जे हुति ति भूरि भवंतरइ ॥ २९ ॥

[लवमात्रमप्युत्सूत्र यदत्र प्रजल्प्यते
तस्य विपाकोऽतिस्तोकोऽपि केवलित्वा दृश्यते ।
तान्येव ये उत्सूत्राणि कुर्वन्ति निरन्तर
तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि ॥ २९ ॥]

लवमात्रमप्युत्सूत्र यदत्र प्रजल्प्यते, तस्य विपाकोऽतिस्तोक आस्ता समस्त
केवलित्वैव दृश्यते । तान्येव 'जीति पादपूरणे' ये गुरुकर्माण उत्सूत्राणि कुर्वन्ति
वचन-कायाभ्या निरन्तर तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि
येषु प्रभूतजन्मसहस्रानुभवनीयानीति भाव इत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ तेषामेव किञ्चिद्वैष्टितमाह—

अपरिक्खियंमुंयनिहसिहिं नियमइगवियँहि
लोयपवाहंपयँहिं नामिण सुविट्ठियँइ ।
अवरुप्परमच्छरिण निदंसियंसंगुणिहिं
पूअँविज्जइ अप्पँ जिणु जिव निगिघणिहिं ॥ ३० ॥

[अपरीक्षितश्रुतनिकपैर्निजमतिगर्वितै—
लोकप्रवाहप्रवृत्तैर्नाम्ना सुविहितै ।
परस्परमत्सरेण निदर्शितसद्गुणै
पूज्यते आत्मा जिन इव निर्घृणै ॥ ३० ॥]

अपरीक्षितश्रुतनिकपैर्निजमतिगर्वितैर्लोकप्रवाहप्रवृत्तैरेव नामतः सुविहितै ।
आस्ता शुद्धचारित्रसाधुविषये किन्तु परस्परतोऽपि मत्सरेण निदर्शितसद्गुणैरितर-
निन्दया पूज्यते आत्मा जिन इव निःशूकैरित्यर्थः ॥ ३० ॥

एव च सति—

१२४ रा ग इत्थं । १२५ ख ग निरतरइ । १२६ क 'मुह' । १२७ ल ग 'पयइ' ।
१२८ रा ग गगुणिहिं । १२९ ल ग पूयाविज्जइ ।

[यत्र नात्मा वर्ण्यते परोऽपि न दूष्यते'
 यत्र सदगुणो वर्ण्यते विगुण उपेक्ष्यते ।
 यत्र किल वस्तुविचारणे कुतोऽपि न भीयते
 । यत्र जिनवचनोत्तीर्णं न कथमपि प्रजल्प्यते ॥ २७ ॥]

यत्रात्मा न वर्ण्यते, परोऽपि न दूष्यते । यत्र सदगुणो वर्ण्यते, विगुणश्चोपे-
 क्ष्यते । एवरूपत्वादेव सदाचारस्य यत्र किल वस्तुविचारणे यथावस्थितचैत्यादि-
 विधिभणने न कुतोऽपि भयं क्रियते । यत्र जिनवचनोत्तीर्णमविध्यादिकं न कथमपि
 प्रजल्प्यते इत्यर्थः ॥ २७ ॥

इयं बहुविध उस्सुत्तं जेण निसेहियंइ
 विहिजिणहरि सुपसत्थिहि लिहिवि निदसियंइ ।
 जुगपहाणु जिणंवल्लहु सो " किं न मन्नियइ ?
 सुगुरु जासु सन्नाणु सुनिउंणिहि वन्नियइ ॥ २८ ॥
 [इति बहुविधान्युत्सूत्राणि येन निषेधितानि
 विधिजिनगृहे सुप्रशस्तिषु लिखित्वा निदर्शितानि ।
 युगप्रधानो जिनवल्लभः स किं न मन्यते ?
 सुगुर्यस्य मन्त्रान् सुनिपुणैर्वर्ण्यते ॥ २८ ॥]

इति " निशिस्तानादीनि बहुविधान्युत्सूत्राणि येन निषेधितानि विधिजिनगृहे
 चित्रकूटनर(ग)वर-नागपुर-मरुपुरादिसम्बन्धानि सुप्रशस्तिषु लिखित्वा च निद-
 र्शितानि । तथाहि 'इह न खलु निषेधः कस्यचिद् बन्धनादौ' इत्यादि,

" अत्रोत्सूत्रजनकमौ न च न च स्त्रीषु रजन्या सदा
 साधूनां ममताऽऽश्रयो न च न च स्त्रीणां प्रवेशो निशि ।
 जाति-ज्ञाति-कदाग्रहो न च न च आश्रयेषु ताम्बूलमि—
 त्याद्याऽश्रेयमनिश्रिते विधिकृते श्रीवीरचैत्यालये ॥
 इह न लघुढरासः स्त्रीप्रवेशो न रात्रौ
 न च निशि बलि-दीक्षा-छात्र-नृत्य-प्रतिष्ठा ।
 प्रविशति न च नारी गर्भगेहस्य मध्ये

ऽनुचितमकरणीयं गीत-नृत्तादिकार्यम् ॥ " इत्यादि
 युगप्रधानश्रीजिनवल्लभः सोऽप्येवगुणवानपि सुगुरुः किमिति न मन्यते ?
 यस्य सहोऽनं सुनिपुणैरपि वर्ण्यत इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथोपदर्शितउ(वो)ऽनुपपदप्ररूपकाणां भाविभवानन्तदुत्तरभाजनत्वं पश्य
 त्रिदमाह—

११७ य ग प्रजल्पति । ११८ ग ग विचार । ११९ क कि । १२० ग ग निनि
 वदुविधानि स्ता० । १२१ य ग विविधा । १२२ य ग स्तन । १२३ य ग गारुडाने ।

लवमित्तु वि उस्सुत्तु जु इत्थं पयंपियइ
तमु विवाड अइथोड वि केवलि दसियइ ।
ताइ जि जे उस्सुत्तइ कियँइ निरंतरँइ
ताह दुक्ख जे हुति ति भूरि भवतरइ ॥ २९ ॥

[लवमात्रमप्युत्सूत्र यदत्र प्रजल्प्यते
तस्य विपाकोऽतिस्तोकोऽपि केवलिना दृश्यते ।
तान्येव ये उत्सूत्राणि कुर्वन्ति निरन्तर
तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि ॥ २९ ॥]

लवमात्रमप्युत्सूत्र यदत्र प्रजल्प्यते, तस्य विपाकोऽतिस्तोक आस्ता समस्त
केवलिनैव दृश्यते । तान्येव 'जीति पादपूरणे' ये गुरुकर्माण उत्सूत्राणि कुर्वन्ति
वचन-कायाभ्या निरन्तर तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि
येषु प्रभूतजन्मसहस्राणुभवनीयानीति भाव इत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ तेषामेव किञ्चिद्विष्टितमाह—

अपरिक्खियंमुंयनिहसिहिं नियमइगवियँहि
लोयपवाहंपँयट्ठिहिं नामिण सुविहिंयँइ ।
अवरप्परमच्छरिण निदसियसंगुणिहिं
पूँओविज्जइ अप्पँ जिणु जिव निग्घणिहिं ॥ ३० ॥

[अपरीक्षितश्रुतनिकपैर्निजमतिगर्वितै-
ल्लोकप्रवाहप्रवृत्तैर्नाम्ना सुविहितै ।
परस्परमत्सरेण निदर्शितसद्गुणै
पूज्यते आत्मा जिन इव निर्वृणे ॥ ३० ॥]

अपरीक्षितश्रुतनिकपैर्निजमतिगर्वितैल्लोकप्रवाहप्रवृत्तैरेव नामतः सुविहितै ।
आस्ता शुद्धचारित्रसाधुविषये किन्तु परस्परतोऽपि मत्सरेण निदर्शितसद्गुणैरितर-
निन्दया पूज्यते आत्मा जिन इव निःशकैरित्यर्थः ॥ ३० ॥

एव च सति—

१२४ स ग इत्य । १२५ ख ग निरतरइ । १२६ क 'मुह' । १२७ स ग 'पयइ' ।
१२८ स ग 'संगुणिहिं' । १२९ ग ग 'पूयाविज्जइ' ।

इह अणुसोयपयद्दह सखत्न कु वि करइ ,
 भवसागरि ति' १० पढंति न इकु वि उत्तरइ ।
 जे पडिसोय पयँदँहि अप्प वि जिँयँ धरइ ,
 अवसय'साभिय हुति ति निव्वुइपुरवरइ ॥ ३१ ॥

[इहानुस्रोत प्रवृत्ताना सङ्ख्या न कोऽपि करोति

भवसागरे ते पतन्ति नैकोऽप्युत्तरति ।

ये प्रतिस्रोत प्रवर्तन्तेऽल्पा अपि जीवा धराया—

मवश्य स्वामिनो भवन्ति ते निर्वृतिपुरवरस्य ॥ ३१ ॥]

अनुश्रो(स्त्रो)घोमार्गप्रवृत्ताना सङ्ख्या न कोऽपि करोति बहुत्वात् । भवसागरे
 ते निपतन्ति । नैकोऽप्युत्तरति निविडकर्मत्वात् । ये पुनरल्पा अपि जीवा प्रतिश्रो-
 (स्त्रो)तोमार्गे प्रवर्तन्ते धरायाम्, अवश्य स्वामिनस्ते भवन्ति निर्वृतिपुरवरस्ये-
 त्यर्थ ॥ ३१ ॥

ज आगम—आयरणिहिँ 'सँहु न विसवयइ'
 भँणँहि त वयणु निर्हँतुँ न सग्गुणु ज चयइ ।
 ते वसति गिहिगेहिँ' वि होइ तमँययणु
 गइहि तिँरँतुँ लहु लब्धइ मुत्तिउ मुहरयणु ॥ ३२ ॥

[यदागमाचरणाभ्यां सह न विसदति

भणति तद् वचन निश्चितं न सदगुणो यत् त्यजति ।

ते वसन्ति गृहिगेहेऽपि भजति तदायतन

गतैस्तत्र लघु लभ्यते मुक्ते सुखरत्नम् ॥ ३२ ॥]

यदागमाचरणाभ्यां न विसदति, भणन्ति तद् वचनम्, निश्चितं न सदगुणो
 यत् त्यजति । ते चैवविद्याश्चारित्र्यपवित्राः वसन्ति यत्र गृहिगेहेऽपि तदायतन
 भवति तँद्वासपवित्रत्वात् ज्ञानादिलाभमावाच । गतै सदभिस्तत्र लभ्यते मुक्ति-
 सम्यन्धिसुखरत्नम् । यथा क्वचित् सुप्रसन्न ईश्वरे भौतिक प्राप्यते, तथेहापीति
 भाव इत्यर्थ ॥ ३२ ॥

अथ विधिचैत्यानिश्राकृतप्रसङ्गेन एव निश्राचैत्यादिस्वरूपमाह—

११० क निप' । १११ ग वय । ११२ क सागर नि' । ११३ ख ग गुरु । ११४
 ग भणिहिँ । ११५ क निरु । ११६ ख ग गुरु । ११७ क तमायणु
 ११८ ख ग तयु । ११९ ग त्यजति । १२० ख ग सद्गाम' । १२१ क प्रयण ए३ ।

पासत्थाइविबोहिय केइ जि सावयइ
 कारावैहि जिणमंदिरु तंमइभौविण्डं ।
 तं किर निस्साचेइउ अववौयिण भणिउ
 तिहिं—पच्चिहि तहि कीरइ वंदणु कारणिउ ॥ ३३ ॥

[पार्श्वस्थादिभिवोधिता केचिच्छ्रावका
 कारयन्ति जिनमन्दिर तमतभाविता ।
 तत् किल निश्राचैत्यमपवादेन भणित
 तिथि—पर्वमु तत्र क्रियते वन्दन कारणिकम् ॥ ३३ ॥]

देशत पार्श्वस्थादिभिर्विवोधिता केचिच्छ्रावका कारयन्ति जिनमन्दिर
 तन्मतभाविता । तत् किल निश्राचैत्यमपवादेन भणितमायसनम् । अत एव तिथिषु
 पर्वसु चाष्टमी-चतुर्दशी-चतुर्मासक-पर्युपणादिषु क्रियते वन्दनक कारणिकम् अनि-
 श्राचैत्याभावेन कीदाचित्कम् । तत्र हि लिङ्गिनो मध्ये न निवसन्ति । यत् उक्त श्रीम-
 ज्जिनवल्लभसूरिभिरागमोद्धारे—

“ ओसंभा चिय तत्थेव इती चेइयवदगा ।

जेसि निस्साइ त भवण सट्ठाईहि वि कारिय ॥” इत्यर्थ ॥ ३३ ॥

अथानायतन विवक्षु प्रकल्पोक्तभङ्ग्यन्तरेणाह—

जैहि लिंगिय जिणमदिरि जिणदब्बिण कयइ

मढि वसति आसायण केरैहिं महंतिर्यैइ ।

त पकाप्पि परिवन्निउ साहम्मियथलिय

जहिं गय वदणकज्जिण न सुदसण मिलिय ॥ ३४ ॥

[यत्र लिङ्गिनो जिनमन्दिरे जिनद्रव्येण कृते

मठे वसन्त्याशातना कुर्वन्ति महती ।

तत् प्रकल्पे परिवर्णित सार्धार्मिकस्थली

यत्र गता वन्दनकार्येण न सुदर्शनस्य मिलिता ॥ ३४ ॥]

यत्र किल लिङ्गिनो लिङ्गमात्रसाधर्मिका जिनमन्दिरे अथवा जिनद्रव्यकृते
 मठे वा वसन्ति । वसन्तश्च सन्तो महतीराशातना भोजन-शयनादिभिः कुर्यन्ति ।
 तत् प्रकल्पे निशीयाध्ययने परिवर्णित सार्धार्मिकस्थलीति देवद्रोणीति नाम्ना । यत्र

(१) अवगप्ता एव तत्रैव यन्ति चैत्यमन्दका ।

येषां निग्रया तद् मन्त्रेणादादिभिरपि कारितम् ॥

१४१ ए ग भाविण्ड । १४३ क अवायणा । १४४ न ग तिहिं पच्चिहि । १४५ क
 पर्वोद्यमी । १४६ ग कदा । १४७ ग करिहि ।

गता भक्तिमन्तो वन्दनकार्येण न सुदर्शनस्य शोभनसम्यक्त्वस्य मिलिता ह्यणमात्र
मप्यनायतनसेवाया मिथ्यात्वहेतुत्वादित्यर्थ ॥ ३४ ॥

अथौघनिर्युक्त्याद्युक्तरूपेणानायतनमाह—

ओहनिजुत्तावस्सयपयरणदसियउ

तमणाययणु जु दावइ दुक्खपससियउ ।

‘‘तहिं कारणि वि न जुत्तउ सावयजणममणु

‘‘तहिं वसति जे लिंगिय ताहि वि पयनमणु ॥ ३५ ॥

[ओघनिर्युक्त्यावश्यकप्रकरणदर्शित

तदनायतन यद् दर्शयति दु खप्रशसित ।

तत्र कारणेऽपि न युक्त श्रावकजनगमन

तत्र वसति ये लिङ्गिनस्तेषामपि पदनमनम् ॥ ३५ ॥]

ओघनिर्युक्त्यावश्यकदिसिद्धान्तदर्शित तच्चैत्यमनायतन यो दर्शयत्यतिप्रभूतगुण-
त्वाद् दु खेन महता कष्टेन प्रशसितस्तावकै । अथवा यत् अनायतनचैत्य कर्तृप्रश-
सित सत् दु ख नरकादिगतिसम्बन्धि दर्शयति प्रशसकाना तत्र कारणेनाप्यनिश्रा-
वैत्याभावरूपेण ।

“ नाँस्स दसणस्स य चरणस्स य जत्थ होइ वाचाओ ।

वज्जिज्जवज्जभीरु अणाययणवज्जओ खिप्प ॥ ”

इति वचनात् तत्र च केवलाविधिदर्शनेन लिङ्गिससर्गेण च सम्यक्त्वादिन्याया-
वसम्भवात् न युक्त श्रावकजनस्य गमनम् । तत्र ये वसन्ति लिङ्गिनस्तत्पदवन्द-
नमपि न युक्तमित्यर्थ ॥ ३५ ॥

अथ तत्र गमने दोषमाह—

जाइज्जइ तहिं वावि(ठाणि) ति नमिँयहिं इत्थु जइ

गय नमतजण पावहि गुणगणवुद्धिं जइ ।

गँइहि तत्थुँँ ति नमतिहिं पाउ जु पावियइ

गमणु नमणु तहिं निच्छँइ सगुणिहिं वारियइ ॥ ३६ ॥

(१) शान्त्य दर्शनस्य च चरणस्य च यत्र भवति व्यापात ।

वर्जयेदव्यमीश्वरनायतनवज्ज क्षिप्रम् ॥

[गम्यते तत्र स्थाने ते नम्यन्तेऽत्र यदि
गता नमज्जना प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि ।
गतैस्तत्र तान् नमद्मि पाप यदि प्राप्यते
गमन नमन तत्र निश्चयेन सगुणैर्नर्यते ॥ ३६ ॥]

गम्यते एव तत्र स्थाने ते च लिङ्गिन प्रणम्यन्ते, अत्र चैत्ये यदि कथंचिद्
गताश्च जना नमन्त प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि, तदा तत्र युक्तमेव गमनमिति
शेष । पर गतै सङ्गिस्तत्र तान् नमद्मिश्च 'धौसत्थाइ वदमाणस्स' इत्यादिवच-
नात् पापमेव प्राप्यतेऽतो गमन तन्नमन च तत्र निश्चयतो निश्चयनयेन सगुणैर्गी-
तार्थैर्नर्यते इत्यर्थ ॥ ३६ ॥

अथ लिङ्गिनामिव केषाञ्चिद् वसतिनिवासिनामपि भावानायतनत्वेनाद्रष्टव्य-
त्वमाह—

वसहिहिं वसहिं बहुत्तउत्तपयपिरँइ
कँरँहिं किरिय जणरजण निञ्चु वि दुकरँयं ।
परि सम्पत्तविहीण ति हीणिहि सेवियहिं
तिहिं सह दसणु सग्गुण कुणहिं न पावियहिं ॥ ३७ ॥
[वसतौ वसति प्रभूतोत्सूत्रप्रजल्पाका
कुर्वन्ति क्रिया जनरज्जनाय नित्यमपि दुष्कराम् ।
पर सम्यक्त्वविहीनास्ते हिनै सेव्यते
तै सह दर्शन सद्गुणा कुर्वन्ति न पापिभि ॥ ३७ ॥]

वसतौ वसन्ति पर प्रभूतोत्सूत्रप्रजल्पाका कुर्वन्ति क्रिया पुनर्जनरज्जनार्थ
नित्यमपि दुष्करामपि प्रभूतमलघास्त्रमलिनतरवस्त्रचतुर्थरसिकापानादिका पर ते
सम्यक्त्वविहीना उत्सूत्रभापकत्वात् हिनैरेव सम्यक्त्वादिविकलैरेव सेव्यन्ते ।
यतस्तै सह दर्शनमपि सद्गुणा सचारित्रिणो न कुर्वन्ति पापिभिरित्यर्थ ॥ ३७ ॥

अथ चैत्यत्रयेऽपि गमनादिविषयविभागमाह—

उत्सग्गिण विहिचेइउ पढमु पयॉंसियउ
निस्साकडु अववाइण दुइउ निदसियउ ।
जँहि १५० किरि लियि निवँसहि तमिह अणाययणु
तँहि निसिद्धु सिद्धति वि धम्मियजणगमणु ॥ ३८ ॥

(१) पार्श्वस्थादीन् वन्दमानम्य ।

१५२ क नाद्रष्टव्यमाह । १५३ क वरहि । १५४ स ग रसिकपा । १५५ क
पयासिउ । १५६ स ग यथाव । १५७ क किरि । १५८ स ग वसहि ।

गता भक्तिमन्तो वन्दनकार्येण न सुदर्शनस्य शोभनसम्यक्त्वस्य मिलिता क्षणमात्र
मप्यनायतनसेवाया मिथ्यात्वहेतुत्वादित्यर्थ ॥ ३४ ॥

अथोघनिर्युक्त्यायुक्त्यरूपेणानायतनमाह—

ओहनिजुत्तावस्सयपयरणदसियउ

तमणाययणु जु दावइ दुक्खपससियउ ।

‘‘तहिं कारणि वि न जुत्तउ सावयजणगमणु

‘‘तहिं वसंति जे लिंगिय ताहि वि पयनमणु ॥ ३५ ॥

[ओघनिर्युक्त्यावश्यकप्रकरणदर्शित

तदनायतन यद् दर्शयति दु खप्रशसित ।

तत्र कारणेऽपि न युक्त श्रावकजनगमन

तत्र वसति ये लिङ्गिनस्तेषामपि पदनमनम् ॥ ३५ ॥]

ओघनिर्युक्त्यावश्यकप्रकरणदर्शित तच्चैत्यमनायतन यो दर्शयत्यतिप्रभूतगुण-
त्वाद् दु खेन महता कष्टेन प्रशसितत्वावकै । अथवा यैत् अनायतनचैत्य कर्तृप्रश-
सित सत् दु ख नरकादिगतिसम्यग्निधि दर्शयति प्रशसकाना तत्र कारणेनाप्यनिश्रा-
वैत्याभावरूपेण ।

“ नाणस्स दसणस्स य चरणस्स य जत्थ होइ बाघाओ ।

वज्जिज्जवज्जभीरू अणाययणवज्जओ लिप्प ॥ ”

इति वचनात् तत्र च केवलाविधिदर्शनेन लिङ्गिससर्गेण च सम्यक्त्वादिव्याघा-
तसम्भवात् न युक्त श्रावकजनस्य गमनम् । तत्र ये वसन्ति लिङ्गिनस्तत्पदवन्द-
नमपि न युक्तमित्यर्थ ॥ ३५ ॥

अथ तत्र गमने दोषमाह—

जाइज्जइ तहिं वावि(ठाणि) ति नमियैहिं इत्थु जइ

गय नमतजण पावहि गुणगणवुड्ढिं जइ ।

गैँहि तत्थुं ति नमतिहिं पाउ जु पावियइ

गमणु नेमणु तहिं निच्छँइ सगुणिहिं वारियइ ॥ ३६ ॥

(१) ज्ञानस्य दर्शनस्य च चरणस्य च यत्र भवति व्याघात ।

वर्जयेदवधमिहनायननाशक क्षिप्रम् ॥

१४८ क, तहि । १४९ ख, ग यदायतन १५० क तित्थु त्रि १५१ ख ग नमं जं तहिं ।

[गम्यते तत्र स्थाने ते नम्यन्तेऽत्र यदि ।
गता नमज्जना प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि ।
गतैस्तत्र तान् नमदमि पाप यदि प्राप्यते
गमन नमनं तत्र निश्चयेन सगुणैर्निर्यते ॥ ३६ ॥]

गम्यते एव तत्र स्थाने ते च लिङ्गिन प्रणम्यन्ते, अत्र चैत्ये यदि कथंचिद्
गताश्च जना नमन्त प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि, तदा तत्र युक्तमेव गमनमिति
शेष । पर गतै सङ्गिस्तत्र तान् नमदमिश्च 'धंसिस्थाई वदमाणस्स' इत्यादिवच-
नात् पापमेव प्राप्यतेऽतो गमन तन्नमन च तत्र निश्चयतो निश्चयनयेन सगुणैर्गी-
तार्थैर्वर्धित इत्यर्थ ॥ ३६ ॥

अथ लिङ्गिनामिव केपाश्चिद् वसतिनिवासिनामपि भावानायतनत्वेनाद्रष्टव्य-
त्वमाह—

वसहिहि वसहिं बहुत्तउत्तपयपिरई
कैरईह किरिय जणरजण निच्च वि दुकरई ।
परि सम्पत्तविहीण ति हीणिहि सेवियहिं
तिहिं सह दसणु सगुण कुणहिं न पावियहिं ॥ ३७ ॥
[वसतौ वसति प्रभूतोत्सूत्रप्रजल्पाका
कुर्वन्ति क्रिया जनरञ्जनाय नित्यमपि दुष्कराम् ।
पर सम्यक्त्वनिहीनास्ते हीनै सेव्यते
तै सह दर्शनं सद्गुणा कुर्वन्ति न पापिभि ॥ ३७ ॥]

वसतौ वसन्ति पर प्रभूतोत्सूत्रप्रजल्पाका कुर्वन्ति क्रिया पुनर्जनरञ्जनार्थं
नित्यमपि दुष्करामपि प्रभूतमलघास्त्रमलिनतरवस्त्रचतुर्थैरसिर्कापानादिका पर ते
सम्यक्त्वविहीना उत्सूत्रभाषकत्वात् हीनैरेव सम्यक्त्वादिविकलैरेव सेव्यन्ते ।
यतस्तै सह दर्शनमपि सद्गुणा सच्चारित्रिणो न कुर्वन्ति पापिभिरित्यर्थ ॥ ३७ ॥

अथ चैत्यत्रयेऽपि गमनादिविषयविभागमाह—

उत्सगिण विहिचेइउ पढमु पयांसियउ
निस्साकडु अववाइण दुइउ निदसियउ ।
जेहि किंर लिंगिय निवर्सहि तमिह अणाययणु
तैहि निसिद्ध सिद्धति वि धम्मियजणमणु ॥ ३८ ॥

(१) पार्श्वेभ्यादीन् वदमानम्य ।

१५२ क नारदव्यासाह । १५३ क कइहि । १५४ रा ग 'रधिकपा' । १५५ क
पमासिउ । १५६ रा ग यभाव' । १५७ क किरि । १५८ रा ग वयहिं ।

[उत्सर्गेण विधिचैत्य प्रथम प्रकाशित
निश्राकृतमपवादेन द्वितीय निदर्शितम् ।
यत्र किल लिङ्गिनो निवसन्ति तदिहानायतन
तत्र निषिद्ध सिद्धातेऽपि धार्मिकजनगमनम् ॥ ३८ ॥]

उत्सर्गेण विधिचैत्य गमनयोग्यतया प्रथम प्रकाशितम् । निश्राकृतत्वपवादेन
द्वितीय तिथि-पर्वादिषु गमनयोग्य निदर्शितम् । यत्र लिङ्गिनो निवसन्ति तत् तृती-
यमनायतनमिति दर्शितम्, तत्र निषिद्धमपवादतोऽपि धार्मिकजनगमनम्, कदाचि-
दत्यन्तापवादविषयत्वात् तस्येत्यर्थः ॥ ३८ ॥

अत एवाह—

विणु कारणि तँहि गमणु न-कुणँहि जि सुविहियइं
तिविहु जु चेइउ कहइ सु साहु-वि मनियइ ।
त पुण दुविहु कहेइ जु सो अवगन्नियइ
तेण लोउ इह सयलु वि भोलँउ धुधियइ ॥ ३९ ॥

[विना कारण तत्र गमन न कुर्वन्ति सुविहिता
त्रिनिध यश्चैत्य कथयति स साधुरपि मन्यते ।
तत् पुनर्द्विनिध कथयति य सोऽवगण्यते
तेन लोक इह सकलोऽपि मुग्धो विप्रतार्यते ॥ ३९ ॥]

विना कारण दुष्टजनविहितधर्मभ्रंशादिभयमन्तरेण तत्रानायतने गमन न
कुर्वन्ति सुविहिता सदाचारा श्रावकादयोऽपि । एव च सति त्रिविध चैत्यं य
कथयति अस्तित्वेन प्रतिपादयति, स साधुरपि मन्यते । तत् पुनर्द्विविधमनायतन
वर्जनेन कथयति य, स साधुरप्यवगण्यते, शुद्धसिद्धान्तविचारासिद्धत्वादानायतन
स्यापि । तेन द्विविधचैत्यकथकेन लोक सकलोऽपि मुग्धप्रायो (१) 'निस्तकडमनिस्त-
कडे वा वि चेइए' इत्यादि वदता विप्रतार्यत इत्यर्थः ॥ ३९ ॥

इय निप्पुँन्नह दुल्लह सिरिजिणवल्लहिण
तिविहु निवेइउ चेइउ सिवसिरिवल्लहिण ।
उस्सुत्तँद वारतिण मुत्तु 'कँहतइण
इह नव व जिणसासणु दसिउ मुम्मइण ॥ ४० ॥

(१) निश्राकृतमनिश्राकृत वाऽपि चेय ।

[इति निष्पुण्याना दुर्लभेन श्रीजिनवल्लभेन
त्रिविध निवेदित चैत्य शिवश्रीवल्लभेन ।

उत्सूत्राणि वारयता सूत्र कथयता

इह नवमिव जिनशासन दर्शित समतिना ॥ ४० ॥]

इति निष्पुण्याना दुर्लभेन श्रीजिनवल्लभेन त्रिविध निवेदित चैत्य शिवश्री-
वल्लभेन । उत्सूत्राणि रात्रिस्नानादीनि वारयता सूत्र सूत्रार्थ विधिरूप कथयता,
तथा चोत्सूत्रभाषकप्रवर्तितकेवलाविधिप्रवणचैत्यादिदर्शनप्रच्छादितविधिप्रकाशम् ।
इह लोके नवमिव जिनशासन दर्शित सन्मतिना लोकोत्तरबुद्धिभाजेत्यर्थ ॥ ४० ॥

इकवयणु जिणवल्लभु षण्हं वयणोइ घण्हं
किं व जपिवि जणु सक्कइ सक्कु वि जइ मुण्हंइ ।
तसु पयभत्तह सत्तह सत्तह भवभंयह
होइ अतु मुनिरुत्तउ तवयणुज्जयह ॥ ४१ ॥

[एकवचनो जिनवल्लभ प्रभुर्चनानि घनानि
किमिदं जल्पितुं जन शक्नोति शक्नोऽपि यदि जानाति ।
तस्य पदभक्तानां सत्त्वानां सत्त्वानां भवमयानां
भवत्यत मुनिश्चितस्तद्वचनोद्यतानाम् ॥ ४१ ॥]

‘जणुशब्दो द्वितीयपादगतो जानीहि त्वमेवैतदित्यर्थे लोकरूढितो बोद्धव्य’
ततश्च भो सदे ! त्वमेवैतज्जानीहि । एकवचनं श्रीजिनवल्लभं प्रभुं कथं बहूनि
वचनानि श्रीवीरपद्मकल्याणक-विधिविषयपारतन्त्र्य-चैत्यसाधुगतकल्याणक-
रप्रमाणकल्प-साधुप्रावरणकपायादिद्रव्याहृतजलप्रहणादीनि कथं जल्पितुं समस्त-
सङ्गसमक्ष प्रकाशयितुं शक्नोति । एकवचनशक्तेरनेकवचनजल्पनविरोधात् ।
तत्परिहारश्चैवम्-एकमेकरूपमेव पूर्वापराविरोधेन सिद्धान्ताविरुद्धगीतार्थाचरणा
नुसारि वचनं यस्य तस्य च श्रीमन्महावीरपद्मकल्याणकाद्यनेकवचनजल्पनविरोध
सर्वथा नास्ति, सिद्धान्ताद्यनुसारित्वात् सर्वेषां वचनानाम् । तानि हि वचनान्या-
धुनिकसाधुप्रवर्तनेन आच्छादितान्येवासन् । अत एव शक्नोऽपि विमुधेश्वरतया
लोकोत्तरप्रज्ञातिशयशालित्वेन लोकोत्कृष्टोऽपि यदि कथञ्चिन्महाकृच्छ्रेण जानाति
विशिष्टयुगप्रधानगम्यत्वात् पूर्वोक्तार्थानाम् । अथवा एव योजना कार्या-जिनवल्लभ
प्रभुवचनानि प्रभूतानि पूर्वोक्तान्येकवदनो जनोऽस्मदीदि कथं जल्पितुमपि सभा-

[उत्सर्गेण विधिचैत्य प्रथम प्रकाशित
निश्राकृतमपवादेन द्वितीय निदर्शितम् ।

यत्र किल लिङ्गिनो निवसन्ति तदिहानायतनः

[तत्र निषिद्ध सिद्धातोऽपि धार्मिकजनगमनम् ॥ ३८ ॥]

। उत्सर्गेण विधिचैत्य गमनयोग्यतया प्रथम प्रकाशितम् । निश्राकृतत्वपवादेन
द्वितीय तिथि-पर्वादिषु गमनयोग्य निदर्शितम् । यत्र लिङ्गिनो निवसन्ति तत् तृती-
यमनायतनमिति दर्शितम्, तत्र निषिद्धमपवादतोऽपि धार्मिकजनगमनम्, कदापि
दृश्यन्तापवादविपर्ययात् तस्येत्यर्थः ॥ ३८ ॥

अत एवाह—

विणु कारणि तँहि गमणु न कुणँहि जि सुविहियइ
तिविहु जु चेइउ कहइ सु साहु-वि मनियइ ।
त पुण दुविहु कहेइ जु सो अवगमियइ
तेण लोउ इह सयल्लु वि भोलेउ धुधियइ ॥ ३९ ॥

[- विना कारण तत्र गमन न कुर्वति सुविहिता
त्रिविध यश्चैत्य कथयति स साधुरपि मन्यते ।

तत् पुनर्द्विविध कथयति य सोऽवगम्यते

तेन लोक इह सकलोऽपि मुग्धो विप्रतार्यते ॥ ३९, ॥]

विना कारण दुष्टजनविहितधर्मभ्रंशादिभयमन्तरेण सत्रानायतने गमन न
कुर्वन्ति सुविहिता सदाचारा श्रावकादयोऽपि । एव च सति त्रिविध चैत्य य
कथयति अस्तित्वेन प्रतिपादयति, स साधुरपि मन्यते । तत् पुनर्द्विविधमनायतन
वर्जनेन कथयति य, स साधुरप्यवगम्यते, शुद्धसिद्धान्तविचारसिद्धत्वादानायतन
स्यापि । तेन द्विविधचैत्यकथकेन लोक सकलोऽपि मुग्धप्रायो ^(१) 'निस्सकडमनिस्स-
कडे वा वि चेइए' इत्यादि वदता विप्रतार्यत इत्यर्थः ॥ ३९ ॥

इय निपुँन्नँह दुल्लह सिरिजिणवल्लहण
तिविहु निवेइउ चेइउ सिवसिरिवल्लहण ।

उस्सुत्तँह वारतिण सुत्तु 'कँहतइण

इह नव व मिणसासणु दसिउ सुम्मइण ॥ ४० ॥

(१) निश्राकृतमनिश्राकृत वाऽपि चेय ।

१५९ रा ग भातिवि । १६० रा ग सरोपि । १६१ क. निपुणदि । १६२ रा वारतिण ।

१६३ क. च्छन्दस्य ।

[इति निष्पुण्याना दुर्लभेन श्रीजिनवल्लभेन
त्रिविध निवेदित चैत्य शिवश्रीवल्लभेन ।

उत्सूत्राणि वारयता सूत्र कथयता

इह नवमिव जिनशासन दर्शित सम्मतिना ॥ ४० ॥]

इति निष्पुण्याना दुर्लभेन श्रीजिनवल्लभेन त्रिविध निवेदित चैत्य शिवश्री-
वल्लभेन । उत्सूत्राणि रात्रिस्नानादीनि वारयता सूत्र सूत्रार्थ विधिरूप कथयता,
तथा चोत्सूत्रभाषकप्रवर्तितकेवलाविधिप्रवणचैत्यादिदर्शनप्रच्छादितविधिप्रकाशम् ।
इह लोके नवमिव जिनशासन दर्शित सम्मतिना लोकोत्तरबुद्धिभाजेत्यर्थ ॥ ४० ॥

इक्कवयणु जिणवल्लहु पँहु वयणँइ धणइ
किं व जपिवि जणु सक्कइ सक्कु वि जइ मुणँइ ।
तसु पयभत्तइ सत्तइ सत्तइ भवभँयइ
होइ अतु मुनिरुत्तउ तवयणुज्जयइ ॥ ४१ ॥

[एकवचनो जिनवल्लभ प्रभुर्चनानि घनानि
किमिज जल्पितु जन शक्नोति शक्नोऽपि यदि जानाति ।
तस्य पदमक्ताना सत्त्वानां सत्त्वानां भवभयाना
भवत्यत मुनिश्चितस्तद्वचनोद्यतानाम् ॥ ४१ ॥]

‘जणुशब्दो द्वितीयपादगतो जानीहि त्वमेवैतदित्यर्थे लोकरुदितो बोद्धव्य’
ततश्च भो सखे । त्वमेवैतज्जानीहि । एकवचन श्रीजिनवल्लभ प्रभु कथं बहूनि
वचनानि श्रीवीरपट्टकल्याणक-विधिविषयपारतन्त्र्य-चैत्यसाधुगतकृत्याकृत्यपदक-
रप्रमाणकल्प-साधुप्रावरणकपायादिद्रव्याहतजलग्रहणादीनि कथं जल्पितुं समस्त-
सङ्गसमक्ष प्रकाशयितुं शक्नोति । एकवचनशक्तेरनेकवचनजल्पनविरोधात् ।
तत्परिहारश्चैवम्-एकमेकरूपमेव पूर्वापराविरोधेन सिद्धान्ताविरुद्धगीतार्थाचरणा
नुसारि वचनं यस्य तस्य च श्रीमन्महावीरपट्टकल्याणकाद्यनेकवचनजल्पनविरोध
सर्वथा नास्ति, सिद्धान्ताद्यनुसारित्वात् सर्वेषां वचनानाम् । तानि हि वचनान्या
धुनिकसाधुप्रवर्तनेन आच्छादितान्येवासन् । अत एव शक्नोऽपि विबुधेश्वरतया
लोकोत्तरप्रज्ञातिशयशालित्वेन लोकोत्कृष्टोऽपि यदि कथञ्चिन्महाकृच्छ्रेण जानाति
विशिष्टयुगप्रधानगम्यत्वात् पूर्वोक्तार्थानाम् । अथवा एव योजना कार्या-जिनवल्लभ
प्रभुवचनानि प्रभूतानि पूर्वोक्तान्येकवदनो जनोऽस्मदीदि कथं जल्पितुमपि समा

१६४ ख ग धनु । १६५ क वयणइ । १६६ ख ग मुणइ । १६७ क भवयइ ।

१६८ क. ‘पदकल्याणिक’ । १६९ ख ग ‘गुणप्र’ । १७० क ‘दादिज’ ।

[उत्सर्गेण विधिचैत्य प्रथम प्रकाशित

निश्चाकृतमपवादेन द्वितीय निदर्शितम् ।

यत्र किल लिङ्गिनो निवसन्ति तदिहानायतन

[तत्र निषिद्ध सिद्धातेऽपि धार्मिकजनगमनम् ॥ ३८ ॥]

उत्सर्गेण विधिचैत्य गमनयोग्यतया प्रथम प्रकाशितम् । निश्चाकृतत्वपवादेन
द्वितीय तिथि-पर्वादिषु गमनयोग्य निदर्शितम् । यत्र लिङ्गिनो निवसन्ति तत् तृती-
यमनायतनमिति दर्शितम्, तत्र निषिद्धमपवादतोऽपि धार्मिकजनगमनम्, कदाचि
इत्यन्तापवादविषयत्वात् तस्येत्यर्थ ॥ ३८ ॥

अत एवाह—

विणु कारणि ताँहे गमणु न कुणँहि जि सुविहियइ

तिविहु जु चेइउ कहइ सु साहु वि मनियइ ।

त पुण दुविहु कहेइ जु सो अवगन्नियइ

तेण लोउ इह सयलु वि भोलेंउ धुधियइ ॥ ३९ ॥

[- विना कारण तत्र गमन न कुर्वन्ति सुविहिता

त्रिविध यश्चैत्य कथयति स साधुरपि मन्यते ।

तत् पुनर्द्विविध कथयति य सोऽगम्यते

तेन लोक इह सकलोऽपि मुग्धो विप्रतार्यते ॥ ३९, ॥]

विना कारण दुष्टजनविहितधर्मभ्रष्टादिभयमन्तरेण सत्रानायतने गमन न
कुर्वन्ति सुविहिता सदाचारा श्रावकादयोऽपि । एव च सति त्रिविध चैत्यं य
कथयति अस्तित्वेन प्रतिपादयति, स साधुरपि मन्यते । तत् पुनर्द्विविधमनायतन
वर्जनेन कथयति य, स साधुरप्यवगम्यते, शुद्धसिद्धान्तविचारसिद्धत्वादानायतन
स्यापि । तेन द्विविधचैत्यकथकेन लोक सकलोऽपि मुग्धप्रायो (१) निस्तकडमनिस्त-
कडे वा वि चेइए' इत्यादि वदता विप्रतार्यत इत्यर्थ ॥ ३९ ॥

इय निप्पुँन्नह दुल्लह सिरिजिणवल्लहिण

तिविहु निवेइउ चेइउ सिवसिरिवल्लहिण ।

उस्सुत्तइ वारतिण सुत्तु 'कँहतइण

इह नव व जिणसासणु दसिउ सुम्मइण ॥ ४० ॥

(१) निश्चाकृतमनिश्चाकृत वाऽपि चैत्य ।

१५९ ग भोतिवि । १६० न ग सर्वोपि । १६१ क. निप्पुमहि । १६२ घ. वारतिण ।

१६३ क. वदत्तइण ।

तस्य पदपङ्कज पुण्यै प्राप्य जन एव भ्रमर शुद्धज्ञानमधुपान कुर्वन् भव-
त्यमर । शुद्धज्ञानपाने हि सति स्वस्थो विषयकपायाद्यभावेन सुखित सन् स
जानाति शास्त्राण्यङ्गोपाङ्गप्रकरणादीनि प्रशस्तानि शुभानि सहीति सर्वाण्यपि ।
एवविधश्चानुपम केन सहोपमीयते इति सखे । कथय त्वमेवोपमाऽतिक्रान्तत्वान्न
केनापीत्यर्थ ॥ ४३ ॥

अथ तस्यैव गुरुक्रममाह—

वर्धमानसूरिसीसु जिणेश्वरसूरिवर
तासु सीसु जिणचदजईसर जुगपवर ।
अभयदेवमुणिनाहु नवगह वित्तिकर
तसु पयपकय—भसलु सलखणुचरणकर ॥ ४४ ॥ ✓

[वर्धमानसूरिशिष्यो जिनेश्वरसूरिवर
तस्य शिष्यो जिनचन्द्रयतीश्वरो युगप्रवर ।
अभयदेवमुनिनाथो नृनाङ्गाना वृत्तिकर
तस्य पदपङ्कजभ्रमर सलक्षणचरणकर ॥ ४४ ॥]

वर्धमानसूरे शिष्यो जिनेश्वरसूरिवर । तस्य जिनेश्वरसूरे शिष्यो
जिनचन्द्रसूरिर्यतीश्वरो युगप्रवर, अभयदेवमुनिनाथोऽपि स्थानादिनवाङ्गवृत्ति
कारक । तस्याअभयदेवसूरे पदपङ्कजभ्रमर सामुद्रिकोक्तलक्षणयुक्तचरणकर
इत्यर्थ ॥ ४४ ॥

सिरिजिणवल्लहु दुल्लहु निप्पुण्ह जणह
हउ न अतु परियाणउ अहु जण ! तग्गुणह ।
सुद्धधम्मि हउ ठाविउ जुगपवरागमिण
एउ वि मइ परियँणिउ तग्गुण—संकमिण ॥ ४५ ॥

[श्रीजिनगृह्मो दुर्लभो निप्पुण्याना जनानाम्
अह नात्त परिजानाम्यहो ! जनास्तद्गुणानाम् ।
शुद्धधर्मेऽह स्थापितो युगप्रवरागमेन
एतदपि मया परिज्ञात तद्गुणसङ्क्रमेण ॥ ४५ ॥]

तच्छिष्य श्रीजिनवल्लभो दुर्लभो निप्पुण्याना जनानाम् । तस्यैवविधस्य
गुणरत्नाना महानिधेरह नैवान्त पर्यन्त सर्वसङ्ख्यामित्यर्थ परिजानामि भो
जनास्तद्गुणानाम् । किञ्च शुद्धधर्मे विधिधर्मरूपे परमार्थतोऽह तेन स्थापित

समक्ष प्ररूपयितुमपि शक्नोति ? आस्ता सम्यक् कर्तुं, कारयितु चेत्तन्नाम्नाय । तस्य प्रभो पदभक्तानां सत्त्वानाम् “^(१)इहपरलोयाणमकम्हा आजीवमरणमसिलोए’ इति सप्तानां भवभयानां भवत्यन्त क्षय सुनिश्चितस्तद्वचनकरणोद्यतानामित्यर्थ ॥ ४१ ॥

इककालु जसु विज्ज असेस वि वयणि ठिय

मिच्छदिट्ठि वि वदहिं किंकरभावट्ठिय ।

ठावि(णि) ठावि(णि) विहिपक्खु वि जिण अप्पडिखलिउ

फुडु पयडिउ निक्कवडिण परु अप्पडँ कलिउ ॥ ४२ ॥

[एककाल यस्य विद्या अशेषा अपि वदने स्थिता

मिथ्यादृष्टयोऽपि वन्दन्ते किङ्करभावस्थिता ।

स्थाने स्थाने विधिपक्षोऽपि येनाप्रतिस्खलित

स्फुट प्रकटितो निष्कपटेन परमात्मान कलयित्वा ॥ ४२ ॥]

एककाल युगपदेव यस्य विद्यास्तर्कादयोऽशेषा अपि वदने स्थिता । मिथ्यादृष्टयोऽन्यदर्शनस्थिता अपि श्रीनरवर्ममहाराजपण्डिता पञ्चविंशतितमोऽयं तीर्थंकर इति प्रतिपादयन्तो वन्दन्ते किङ्करभावस्थिता बहुमानातिशयप्रवर्तित-सादरवचना । स्थाने स्थाने सर्वत्र विधिपक्षोऽपि येनाप्रतिस्खलितो निराकर्तुरभावेन स्फुट प्रकटितो निष्कपटेन निश्छिन्ना परोऽपि निराकर्णीय आत्मा च निराकर्ता ह्ययमपि कलयित्वा यथावस्थितत्वेन तच्छक्तिमाकलय्य स्वसामर्थ्येनेत्यर्थ ॥ ४२ ॥

तसु पर्यपंकयउ पुन्निहि^{१०} पाविउ जण-भमरु

सुद्धनाण-महुपाणु ^{११}कैरतउ हुइ अमरु ।

सत्थु हुतु सो जाणइ सत्थ पसत्थ सहि

कहि अणुवसु उवमिज्जइ केण समाणु सहि ! ? ॥ ४३ ॥

[तस्य पदपङ्कज पुण्ये प्राप्य जनधमर

शुद्धज्ञान-मधुपान कुर्वन् भगवन्मर ।

स्वस्थो भवन् स जानाति शास्त्राणि प्रशस्तानि सर्गाणि

कथयानुपम उपमायते केन सह सते ! ? ॥ ४३ ॥]

(१) इह-परलोद्यानामकम्हादाजीव-मरणमच्छाद ।

१०१ क यत्पात्ता य । १०२ क स्फुट य । १०३ क पक्खु । १०४ ग ग युगतउ ।

१०५ स ग कउ ।

च कर्ता निरुपम पद मोक्षलक्षण प्राप्नोति प्रभावातिशयख्योपनाय भविष्यत्यप्यर्थे
वर्तमानानिर्देश । जिनैर्दत्त सिद्धान्ते दर्शित गुरु महत् पूज्य मोक्षार्थमि-
त्यर्थे ॥ ४७ ॥

इति युगप्रैवरागमजिनपतिसूरिशिष्यलेशविरचित चर्चरीसक्षेपविवरण
समाप्तम् ॥

इति चर्चरीसुचर्चामञ्जरी सुरमिरूपता लेभे ।

जिनपालमूलनाम्ना श्रीजिनपतिमुनिपशिष्येण ॥ १ ॥

वेद-ग्रह-रविर्गर्भे मधुपक्षे श्यामले तृतीयायाम् ।

सा सफला सज्जे मुनिजनमधुपोपभोगेन ॥ २ ॥

श्रीजिनेश्वरसूरीणामादेशात् कविकुम्भिनाम् ।

इय व्याख्या मया चक्रे सक्षिता मदमेधसा ॥ ३ ॥

इति 'चर्चरी समाप्ता ।

स्वप्रतिपादितविधौ प्रवर्तनात् । एतदपि मया विधिमार्गे प्रवर्तन परिज्ञात तद्गुण
सङ्गमेण दूरस्थस्यापि तस्यादर्शस्येव कथञ्चित्प्रभावातिशयेन मयि तद्गुणसङ्ग-
मात् । विविधर्मविषयबहुमानातिशयप्रादुर्भावादित्यर्थ ॥ ४५ ॥

अथ स्तुतिपरिसमाप्तौ स्वचरितेन ताम्यन् सविषादमाह—

भामिउ भूरिभवसाँयँरि तह वि 'नँ पत्तु मेँइ
सुगुरुरयणु जिणवल्लहु दुल्लहु सुद्धमइ ।
पाविय तेण न निबुइ इह पारत्तिर्यँइ
परिभव पत्तु बहँत्तँ न हुय पारत्तिर्यँइ ॥ ४६ ॥

[आतो भूरिभजसागरे तथापि न प्राप्तो मया

सुगुरुरत्न जिनवल्लभो दुर्लभ शुद्धमति ।

प्राप्ता तेन न निर्वृतिरिहपारत्रिकी

परिमवा प्राप्ता प्रभूता न भूतानि पारत्रिकाणि ॥ ४६ ॥

भ्रान्तो भूरि प्रभूतकाल भवसागरे तथापि न प्राप्तो मया सुगुरुरत्न श्री
जिनवल्लभो दुर्लभोऽपुण्याना शुद्धमतिर्विवेकातिशयवत्त्वात् । प्राप्ता तेन कारणेन
नैव निर्वृति सुखविशेषो मुक्तिर्वा । तदेवाह—इहेति ऐहिकी पारत्रिकी च जन्मा
न्तरसम्बन्धिनी । परिभवाश्च बहव प्राप्ता, न च भूता कुतोऽपि परित्रा परि-
प्राणानि, अथवा न भूतानि पारत्रिकाणि परत्र हितानि ज्ञानादीनि युगप्रवरामप्र
सादाभावादित्यर्थ ॥ ४६ ॥

अथोपसहरन्नाह—

इय जुगपवरह सँरिहि सिरिजिणवल्लहह
नायसमयपरमत्थह बहुजणदुल्लहह ।
तसु गुणथुइ बहुमाणिण सिरिजिणदत्तगुरु
करइ सु निरुवमु पावइ पउ जिणदत्तगुरु ॥ ४७ ॥

[इति युगप्रवरस्य सूरे श्रीजिनवल्लभस्य

ज्ञातसमयपरमार्थस्य बहुजनदुर्लभस्य ।

तस्य गुणस्तुति बहुमानेन श्रीजिनदत्तगुरु

करोति स निरपम प्राप्नोति पद जिनदत्तगुरु ॥ ४७ ॥]

इति युगप्रवरस्य सूरे श्रीजिनवल्लभस्य ज्ञातसिद्धान्तपरमार्थस्य बहुजनाना
गुरुकर्मणा दुर्लभस्य तस्य गुणस्तुतिं बहुमानेन श्रीजिनदत्तगुरु करोति । स

१७८ ग ग ०सायद । १७९ क उ । १८० क मइ । १८१ ग ग ०यइ । १८२ रा ग
पहुत्त । १८३ रा ग ०वि परिग्रा गानि । १८४ क ०मनामिमा ।

अथ सुगुरो स्वरूपमाह
 सुगुरु सु बुचइ सच्चड भासइ
 परपरिवायि-नियरु जसु नासइ ।
 सवि जीव जिव अप्पउं रक्खइ
 मुक्ख-मग्गु पुच्छियउ जुं अक्खइ ॥ ४ ॥
 [सुगुरु स उच्यते सत्य मापते
 परपरिवादिनिकरो यस्माद् नश्यति ।
 सर्वजीवानामानमित्र रक्षति
 मोक्षमार्गं पृष्टो य आह्वयति ॥ ४ ॥]

सुगुरु स उच्यते य सत्यमनुसूत्र मापते । परपरिवादिनिकरो यस्माद्
 भयेन नश्यति । अत्र विभक्तित्वव्यत्यय प्राकृतत्वादेवमन्यत्रापि । सर्वजीवानात्मा-
 नमिव रक्षति । मोक्षमार्गं ज्ञानादिकं पृष्टं सन् य आचष्ट इत्यर्थः ॥ ४ ॥

जो जिण-वयणु जहट्टिउ जाणइ
 दब्बु खित्तु कालु वि परियाणइ ।
 जो उत्सग्गववाय वि कारइ
 उम्मग्गिण जणु जतउ वारइ ॥ ५ ॥
 [यो जिनवचन यथास्थित जानाति
 द्रव्य-क्षेत्र-कालानपि परिजानाति ।
 य उत्सर्गोपपादापि कारयति
 उन्मार्गेण जन यान्त वारयति ॥ ५ ॥]

यो जिनवचन यथास्थित जानाति । द्रव्य-क्षेत्र-कालान् सयमनि-
 र्वाहानिर्वाहहेतूनपि परिजानाति । य उत्सर्गोपपादापि तत्तत्कालापेक्षया
 शिष्यादिभिः कारयति । उन्मार्गेण लोकप्रवाहेण जन यान्त वारयतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथेतत्प्रसङ्गेनैव लोकप्रवाहसरितो द्रव्यसरितश्च शिष्टं स्वरूपमाह—

इह विसमी गुरुगिरिहिं समुट्ठिय
 लोयपवाह-सरिय कुपडट्ठिय ।
 जसु गुरुपोउ नत्थि सो निज्जइ
 तसु पवाहि पट्ठियउ परिखिज्जइ ॥ ६ ॥

धर्मोपदेशमारभते सूत्रकार । गृहव्यवहारे गृहव्यापार एव हलकर्षण-सेवा
वाणिज्यादावेव मा लम्भा आसक्ततास्तिष्ठथ । अन्तराऽन्तरा धर्मव्यवहारमपि
कुरुतेत्यवधारणफलम् । क्षणे क्षणे आयुर्जीवित गलद् भ्रश्यत् प्रेक्षध्वम् । प्राय
पर्यायाकथन सर्वत्र सूत्रपदानां प्रसिद्धत्वादित्यर्थः ॥ १ ॥

तथा च किमित्याह—

लब्धं माणुसजन्म म हारहु'
अप्पा भव-समुद्धि गउ तारहु ।
अप्पु म अप्पहु रायह रोसह
करहु निहाणु मं सव्वह दोसह ॥ २ ॥

[लब्ध मानुषजन्म मा हारयत
आत्मानं भवसमुद्भूतं तारयत ।
आत्मानं माऽर्पयत राग-रोषयो
कुरुत निधानं मा सर्वदोषाणाम् ॥ २ ॥]

लब्धं माणुषजन्म मा हारयत मा निरर्थकं नयत । आत्मा भवसमुद्भूत
स्तार्यता तत्पार नीयताम् । तदुपायमाह—आत्मानं मा अर्पयत तद्वशं मा नयत
राग-द्वेषयो । तद्वशवर्तित्वेन मा कुरुत निधानं सर्वदोषाणामित्यर्थः ॥ २ ॥

दुल्लहउ मणुयजन्म जो पत्तउ
सहलउ करहु तुम्हि सुनिरुत्तउ ।
सुहृदुरु-दसण विणु सो सहलउ
होइ न कीवइ वहलउ वहलउ ॥ ३ ॥

[दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्तं
सफलं कुरुत यूयं सुनिरुक्तम् ।
शुभगुरुदर्शनं विना तत् सफलं
भवति न कथमपि शीघ्रं शास्त्रम् ॥ ३ ॥]

दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्तं सफलं कुरुत तद् यूयं सुनिरुक्तं सुनिश्चितम् ।
शुभगुरुदर्शनं च विना न तत् सफलं भवति कथमपि । तथा 'वहलउ वहलउ'
इति लोके हि यत्र विवाहादौ प्रमुदितजनसमूहः सवेपाभरणं परस्परप्रीत्या
क्रीडति तद् वहलवहलम् । जन्मन्यपि यत्र पुत्र-कलत्र-राजसन्मान-लक्ष्मीवत्त्व
लोक-लोकोत्तरविशिष्टचेष्टावत्त्वं च तद् वहलवहलमित्यर्थः ॥ ३ ॥

१ क. माणुस । २ ग. म. अप्पहु । ३ क. म. म. । ४ ग. म. प. जन्म । ५ क.
आत्मानं । ६ क. ० इति तारयता आत्मानं मोक्षं प्रापयत इत्यपि । तथा आ० ।

अथ सुगुरो स्वरूपमाह

सुगुरु सु बुद्धं सच्चिद भासइ
परपरिवायि-नियरु जसु नासइ ।
सखि जीव जिव अप्पउं रक्खइ
मुक्ख-मग्गुं पुच्छियउ जुं अक्खइ ॥ ४ ॥

[सुगुरु स उच्यते सत्य मापते
परपरिवादिनिकरो यस्माद् नश्यति ।
सर्वजीवानात्मानमिव रक्षति
मोक्षमार्गं पृष्टो य आख्याति ॥ ४ ॥]

सुगुरु स उच्यते य सत्यमनुत्सुः भापते । परपरिवादिनिकरो यस्माद्
भयेन नश्यति । अत्र विभक्तिव्यत्यय प्राकृतत्वादेवमन्यत्रापि । सर्वजीवानात्मा-
नमिव रक्षति । मोक्षमार्गं ज्ञानादिकं पृष्टं सन् य आचष्ट इत्यर्थः ॥ ४ ॥

जो जिण-वयणु जहद्विउ जाणइ
दब्बु खित्तु कालु वि परियाणइ ।
जो उत्सग्गववाय वि कारइ
उम्मग्गिण जणु जतउ वारइ ॥ ५ ॥

[यो जिनवचन यथास्थित जानाति
द्रव्य-क्षेत्र-कालानपि परिजानाति ।
य उत्सर्गापवादावपि कारयति
उन्मार्गेण जन यात वारयति ॥ ५ ॥]

यो जिनवचन यथास्थित जानाति । द्रव्य-क्षेत्र-कालान् समयमनि
र्वाहानिर्वाहहेतून्पि परिजानाति । य उत्सर्गापवादावपि तत्कालापेक्षया
शिष्यादिभिः कारयति । उन्मार्गेण लोकप्रवाहेण जन यान्त वारयतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथैतत्प्रसङ्गेनैव लोकप्रवाहसरितो द्रव्यसरितश्च स्मिष्ट स्वरूपमाह—

इह विसम्पी गुरुगिरिहिं समुद्विय
लोयपवाह-सरिय कुपइद्विय ।
जसु गुरुपोउ नत्थि सो निज्जइ
तसु पयाहि पडियउ परिखिज्जइ ॥ ६ ॥

१ क जिव । २ ग ग अप्पउ । ३ क 'मग्ग' । ४ ग गल्लु । ५ क वारउ । ६ ग
ग यपायस्थित । ७ र ग तत्त्वा । ८ क अथ तन्त्र । ९ क विमसी स गु ।

धर्मोपदेशमारभते सूत्रकार । गृहव्यवहारे गृहव्यापार एव हलकर्षण-सेवा
वाणिज्यादावेव मा लब्धा आसक्तास्तिष्ठथ । अन्तराऽन्तरा धर्मव्यवहारमपि
कुरुतेत्यवधारणफलम् । क्षणे क्षणे आयुर्जीवितं गलद् भ्रश्यत् प्रेक्षध्वम् । प्राय
पर्यायाकथनं सर्वत्र सूत्रपदानां प्रसिद्धत्वादित्यर्थः ॥ १ ॥

तथा च किमित्याह—

लब्धं माणुंसजन्म म हारहु ।
अप्पा भव-समुदि गउ तारहु ।
अप्पु म अप्पहु रायह रोसह
करहु निहाणु म सव्वह दोसह ॥ २ ॥

[लब्धं माणुषजन्म मा हारयत
आत्मानं भवसमुद्रगतं तारयत ।
आत्मानं माऽर्पयत राग-रोषयो
कुरुत निधानं मा सर्वदोषाणाम् ॥ २ ॥]

लब्धं माणुषजन्म मा हारयत मा निरर्थकं नयत । आत्मा भवसमुद्रगतं
स्तार्यता तत्पारं नीयताम् । तदुपायमाह—आत्मानं मा अर्पयत तद्वशं मा नयत
राग-द्वेषयो । तद्वशवर्तित्वेन मा कुरुत निधानं सर्वदोषाणामित्यर्थः ॥ २ ॥

दुलहउ मणुयजन्म जो पत्तउ
सहलउ करहु तुम्हि सुनिरुत्तउ ।
सुहगुरु-दसण विणु सो सहलउ
होइ न कीवइ वहलउ वहलउ ॥ ३ ॥

[दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्तं
सफलं कुरुत यूपं मुनिरुक्तम् ।
शुभगुरुदर्शनं विना तत् सफलं
भवति न कथमपि शीघ्रं शाश्वतम् ॥ ३ ॥]

दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्तं सफलं कुरुत तद् यूपं मुनिरुक्तं मुनिश्चितम् ।
शुभगुरुदर्शनं च विना न तत् सफलं भवति कथमपि । तथा 'वहलउ वहलउ'
इति लोके हि यत्र विवाहादौ प्रमुदितजनसमूहः सवेपामरणं परस्परप्रीत्या
क्रीडति सद् वहलवहलम् । जन्मन्यपि यत्र पुत्र-फलत्र-राजमन्मान-लक्ष्मीवत्त्व
लोक-लोकोत्तरविशिष्टचेष्टावत्त्वं च तद् वहलवहलमित्यर्थः ॥ ३ ॥

१ क. माणु । २ ल. म. अप्पा । ३ क. म. म. । ४ न. म. प. जन्म । ५ क.
आत्मनः । ६ क. ० ग्लं तरयत आत्मनं मय्य प्रापयन्त्यस्य । तथा आ० ।

[गुरु-प्रवहण निष्पुण्यैर्न लभ्यते
तस्मिन् प्रवाहे पतितो जन उह्यते ।
सा ससार-समुद्रे प्रविष्टा
यत्र सौख्याना वार्ताऽपि प्रणष्टा ॥ ८ ॥]

गुरुप्रवहण सदाचार्यपोतो निष्पुण्यैर्न लभ्यते । तथा च तस्मिन् लोकप्रवाहे
पतितो जन उह्यते । सा सरित् ससारसमुद्रे प्रविष्टा तद्गामिनी यातेत्यर्थः । यत्र
सौख्याना वार्ताऽपि प्रणष्टा । द्रव्यसरित्पक्षे तु गुरुप्रवहण महापोत इत्यर्थः ॥ ८ ॥

तर्हि गय जण कुग्गाहिहि खज्जहिं
मयर-गुर्यदाढगिंहि भिज्जहिं ।
अप्पु न मुणंहि न पर परिमाणहिं
सुखलच्छिं मुमिणे वि न माणहिं ॥ ९ ॥

[तत्र गता जना कुग्गाहं खाद्यते
मद(क)र-गुरुदष्टाग्नेर्भिद्यन्ते ।
आत्मानं न जानन्ति न परं परिजानन्ति
सुखलक्ष्मीं स्वप्नेऽपि न मानयन्ति ॥ ९ ॥]

तत्र लोकप्रवाहसरिति प्राप्ता जना कुग्गाहं कदभिनिवेशं खाद्यन्ते आत्मा-
यत्ता क्रियन्ते । कुत इदं यतो मदमहङ्कार रान्ति स्व-परेभ्यो वितरन्ति मदरा
कुगुरवस्तेषां गुरुदष्टाग्नेस्तत्तुल्यकठोरोत्सूत्रवचनैर्भिद्यन्ते वासितहृदया क्रियन्ते ।
तथा चात्मानं दुस्तदससारदुःखपतितं परं च कुगुरु केवलं बन्धनाप्रवृत्तं न परि-
जानन्ति । सौख्यलक्ष्मीं स्वर्गादिकां स्वप्नेऽप्यास्ता साक्षात् मानयन्ति नैत्रोप-
भुञ्जते । पश्चान्तरे तु कुग्गाहा कुत्सितजलचरविशेषा, मकरा अपि प्रसिद्धास्तै-
र्भिद्यन्ते विदार्यन्ते । तथा च तदवस्था नात्मानं परं वा विदन्ति । मूर्छितत्वेनात्यन्तं
मूढत्वात् सौख्यलक्ष्मीं स्वजनसम्बन्धसम्भोगादिकामित्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ तद्विषयं कस्यापि सत्पुरुषस्य चेष्टितमाह-

गुरु-प्रवहणु जडं किं कुं वि याणइ
परलवयाररसियं मट्टाणइ ।
ता गयचेयण ते जण पिण्ड
किंचि सजीउ सो वि तं निण्ड ॥ १० ॥

[इह विषमा गुरुगिर समुथिता
 लोकप्रवाहसरित् कुप्रतिष्ठिता ।
 यस्य गुरुपोतो नास्ति स नीयते
 तस्या प्रवाहे पतित परिखिद्यते ॥ ६५ ॥]

इह प्रवचने विषमा महानर्थहेतुरपि भवाभिनिन्दजनभिर्बुचिततया विषय-
 स्तरूपा गुरुगिर कुगुरुवचनात् समुत्थिता, सिद्धान्तानुक्तमपि सामान्यपञ्चजना-
 नुमत प्रमाणमिति लोकप्रवाह स एवानुखोत्तोगमनप्रधानत्वात् सरित् कुप्रतिष्ठिता
 कुत्सिततया रयाति गता । तया च यस्य गुरुपोत सदगुरुप्रवहण नास्ति स
 नीयते उह्यते । तस्या प्रवाहे पूरे पतित परिखिद्यते । द्रव्यसरित् पुनर्गुरुगिरे
 महापर्वतात्, कौ पृथिव्या प्रतिष्ठिता, गुरुपोतो महत्प्रवहण, प्रवाह पूर इत्यर्थे ॥ ६५ ॥

सा घनजडपरिपूरिता दुत्तर
 किव तरति जे हुति निरुत्तर ? ।
 विरला किवि तरति जि सदुत्तर
 ते लहति सुखैह उत्तरुत्तर ॥ ७ ॥

[सा घनजडपरिपूरिता दुस्तरा
 कथ तरति ये भवन्ति निरुत्तरा ? ।
 विरला केचित् तरति ये सदुत्तरा
 ते लभन्ते सौग्यानुत्तरोत्तराणि ॥ ७७ ॥]

सा लोकप्रवाहसरित् घनजडपरिपूरिता प्रभूतमूर्खप्रायजनाकीर्णा दुस्तरा
 कुत्स्यप्राप्यपर्यन्ता ता कथ तरन्ति तत्पर्यन्त प्राप्नुवन्ति ? ये भवन्ति निरुत्तरा
 विचाराचातुर्येण विशिष्टोत्तरविकला । विरला केचित् तरन्ति ये सदुत्तरा सुगुरु-
 सम्पर्कादिना विशिष्टोत्तरदानममर्था । ते लभन्ते सौग्यानि उत्तरोत्तराणि प्रधान-
 प्रधानतराणि स्वर्गापवर्गादिलाभेन । द्रव्यसरित्पक्षे तु जडानि जलानि । निरु-
 त्तरास्तथाविधोत्तरणशक्तिवैकल्येन सर्वयोत्तरणासमर्था । सदुत्तरा शोभनोत्तरणश-
 क्तिमन्त । उत्तरोत्तराणि बन्धुसङ्गम-लक्ष्मी-सम्भोगजनितानात्यर्थे ॥ ७७ ॥

तदुत्तरणाय च गुरुप्रवहण दुर्लभमित्याह—

गुरु-प्रवहणु निष्पुत्रि न लम्भइ
 तिणि पवारि जणु पाहियउ गुन्भइ ।
 सा ससार-समुदि पइही
 जेहि मृगरस वत्ता नि पणही ॥ ८ ॥

[धर्मं स धर्तुं किं शक्नोति कातर १

तत्र गुण क आरोपयति सादरम् २]

तस्य सुखार्थं (सुहस्तो) निर्माणं किं सन्धत्ते ३

मोक्षं किं करोति राधा किं स विधायति ४ ॥ १२ ॥]

धर्मं शुभानुष्ठानं स कातरपुरुषो धर्तुमात्मानि निवेशयितुं किं शक्नोति ? नैव । तत्र कातरगृहीते धर्मे गुणमुत्तरोत्तरवृद्धिलक्षणं क आरोपयति सादरम् ? आरोपयितुं कातरत्वात् । तस्य कातरस्य सुखार्थं निर्वाणमुपचारान्निर्वाणहेत्व-
नुष्ठानं किं कृपालुरपि सन्धत्ते चेतसि निवेशयति ? नैव । तथा चासौ कृपणं किं मोक्षं कृत्स्नकर्मक्षयलक्षणं करोत्यात्मायत्तं विधत्ते ? नैव । यतोऽसौ राधा सम्यक्चारित्रानुपालनरूपा किं स कातरो विधायति ? नैव । अयमत्र भावो यो हि कातरो धर्मं तत्र गुणं आरोपयितुमसमर्थश्चारित्रानुपालनं च न करोति, स किं मोक्षं कदाचित् साधयति ? नैव । अर्यान्तरपक्षे तु धर्मं धनुः, गुणो जीना, तस्य कातरस्य, सुहस्तं शोभनकरं, निश्चितं वाणं निर्वाणं, मोक्षं प्रक्षेपं, राधा चक्राष्टकोपरि वर्तमाना पाञ्चालिकामित्यर्थः ॥ १२ ॥

कातरवदस्थिरोऽप्ययोग्य इत्याह—

तसु किं होइ मुनिवुड-सगम् १

अथिरु जुं जिर्व किक्काणु तुरगम् ।

कुप्पहि पडइ न मग्गि विलगम्

वायह भरिउ जहिच्छइ वग्गट् ॥ १३ ॥

[तस्य कः भवति मुनिवृत्तिः—सङ्गम

अस्थिरो यो यथा किक्काणुतुरङ्गम् ।

कुप्ये पतति न मार्गे विलगति

वातेन भृतो यथेच्छं वल्गति ॥ १३ ॥]

तस्य कथं भवति निर्वृत्तिसङ्गमो योऽस्थिरो मनश्चक्षुरादिचपल किक्काणु-
तुरङ्गम इव । स हि कायेनैव चपलः, परमास्थिरत्वेन साम्यादुपमानम् । कुप्ये
लोकप्रवाहलक्षणं उन्मार्गे पतति न मार्गे सम्यग्गन्तानादिरूपे 'विलगति' न
सम्बध्यते । वातेन विद्याजनिताहङ्कारोत्कर्षेण भृतो यथेच्छं वल्गति निरर्थकं
चेष्टते । किक्काणोऽपि निर्वृत्तिं सुखभागा चणकादिभृतोदरत्वेन प्रणलप्रभञ्जनो
वातभूत इत्यर्थः वल्गति उट्टीकृत इत्यर्थः ॥ १३ ॥

१ स ग आश्रयति । २ क 'यितु' । ३ ग ग वारो । ४ ग च करोति । ५ क किं ।

६ स मुनिवृत्तिः । ७ ग ग जु । ८ क तिर । ९ स ग 'च्छइ' । १० क विलगति । ११ क
'मात्र' । १२ क 'वृत्ति' ।

[गुरु-प्रवहण यदि किल कोऽप्यानयति
 परोपकाररसिकोऽनिच्छया बलात्कारेण ।
 तानद् गतचेतनान् तान् जनान् प्रेक्षते
 किञ्चित् सजीव सोऽपि त नेच्छति ॥ १० ॥]

गुरुप्रवहण यदि कश्चिद् दयालुस्तदुत्तितारयिषया तत्समीपमानयति किल
 कोऽपि परोपकाररसिक सत्पुरुषो 'मङ्गल' इति तदनिच्छया बलात्कारेण ।
 तावदसौ गतचेतनान् नष्टविवेकलोचनान् तान् जनान् प्रेक्षते बहून् कोऽपि ।
 अत्र लिङ्गव्यत्यय प्राकृतत्वादेवमन्यत्रापि । तेषु सजीवश्चेतनावान् सोऽपि त गुरु-
 प्रवहण नेच्छत्यारोढुम् । पक्षान्तरे तु अर्यान्तर प्रसिद्धमेवेत्यर्थ ॥ १० ॥

कटिण कु वि जइ आरोविज्जइ
 तु वि तिण नीसत्तिण रोविज्जइ ।
 कच्छ जं दिज्जइ किर रोवतह
 सा अमुइहि भरियइ पिच्छतह ॥ ११ ॥
 [कटेन कोऽपि यदि आरोप्यते
 तथापि तेन नि सत्त्वेन रुद्यते ।
 कच्छा या दीयते किल रुदत
 साऽशुच्या भ्रियते प्रेक्षमाणस्य ॥ ११ ॥]

परोपकाररसिकेन च कटेनारोचमानतया कृच्छ्रेण कोऽपि मूर्छितो यद्या-
 रोप्यते पोते । तथापि तेन आरोप्यमाणेन नि सत्त्वेनाधीरशिरोमणिना कर्त्रा अथवा
 तेन प्रसिद्धेन नि सत्त्वेन करणेन रुद्यते । युक्त चैतत् यत् कच्छा या दीयते
 अरोचमानकच्छायन्धस्यात् एव रुदत । सा अशुच्या विष्टया भ्रियते लिप्यते
 प्रेक्षमाणस्य कच्छादातु । अतो युक्तमेव यदारोप्यमाणो रोदित्यर्थ ॥ ११ ॥

अयं मूर्छितेष्वेव मध्यादुपकाररसिकेन नरेण दीयमान वितरणव्यतिकर] तस्य च गुरुकर्मत्वेन शक्तिरैक्यतोऽवरेण फलाभावप्रतिपादनं च श्लेषेणाह—

धम्मं मु धरणु कु सक्कइ कायर ?
 तहिं गुणु कणु चढाउइ सायर ? ।
 तसु मुहत्थु निब्बाणु किं सघड ?
 सुखस किं करड रोह किं मु विषड ? ॥ १२ ॥

सद्धर्मप्रवृत्त्यादिविकलेन परमार्थत स्वमस्तके पुद्गल्यक दत्त्वा जन्म व्यर्थ-
क्रियते । यदि किल तेन कातरादिना कुले जन्मापि प्राप्त जातियुक्त तथापि
गुण उपकार सद्धर्मलाभादिक स इति लोकोत्तरो न दापित दत्तो दर्शितो
वेत्यर्थ ॥ १५ ॥

जइ किर वरिससयाउ वि होई^१
पाउ इकु परिसचइ सोई^२ ।
कह वि सो वि^३ जिणदिक्ख पवज्जइ
तह वि न सावज्जई परिवज्जइ ॥ १६ ॥

[यदि किल वर्षशतायुरपि भवति
पापमेक परिसचिनोति सोऽपि ।
कथमपि सोऽपि जिनदीक्षा प्रपद्यते
तथापि न साध्यानि परिवर्जयति ॥ १६ ॥]

यदि किल वषशतायुर्भवति तथापि पापमेवैक परिसचिनोति । सोऽपि
कातरादि कथमपि सद्गुरुसम्पर्कादिना जिनदीक्षा प्रतिपद्यते । तथापि
भावविकलत्वान्न साध्यानि परित्यजतीत्यर्थ ॥ १६ ॥

गज्जइ मुद्धह लोअह अगगइ
लक्खण तक्क वियारण लग्गइ ।
भणइ जिणागमु सहु वक्खणउ
त पि वियारमि ज लुक्काणउ ॥ १७ ॥

[गर्जति मुग्धाना लोकानामग्रे
लक्षण—तर्कविचारणे लगति ।
भणति जिनागम सर्व व्याख्यामि
तम(द)पि विचारयामि यत्नोक्तिम् ॥ १७ ॥]

गर्जति मुग्धलोकाना पुरतो बृहत्स्वरेण साहङ्कार स्वगुणोत्कीर्तन गर्जन
लक्षण—तर्कवश्रुतावपि विचारयितु प्रवर्तते । अहङ्काराद् भणति च जिनागम
सर्व व्याख्यामि । अह तमपि विचारयामि यत्नौकिक श्रुति—स्मृति—पुराणादिक
शास्त्रमित्यर्थ ॥ १७ ॥

खज्जइ सावएहि सुबहुत्तिहिं
 भिज्जइ सामएहिं गुरुगत्तिहिं ।
 वग्घसर्घ—भय पडइ सु खड्डह
 पडियउ होइ सु कूडउ हड्डह ॥ १४ ॥

[खाद्यते श्रावकै सुबहुभि—
 भिद्यते सामदै (श्वापदै) गुरुगात्रै ।
 व्याघ्रसङ्घभयात् पताति स गते
 पतितो भवति स कूटोऽस्थनाम् ॥ १४ ॥]

कुपथपतित सन् असावस्थिर खाद्यते वस्त्रान्नादिग्रहणेनोपभुज्यते श्रावकै
 प्रवाहपतितसाध्वनुयायिभि सुबहुभि भिद्यते वासितदृश्य क्रियते सामदै साम
 ददतीति कोमलपापोपदेशदातृभिर्गुरुगात्रैर्गुरुरिति गात्र स्वरूप येषा नामाचार्य
 स्वरूपै सासारिकमहाभयोत्पादकत्वाद् व्याघ्र इव व्याघ्र सङ्घो निगुणदुष्टबहुजन
 समूहस्तस्माद् भय सन्मार्गाप्रवर्तने त्रासस्तेन पतत्यसौ गते नरके उपचारात् ।
 तन्निमित्तनिरन्तरानायतनसेवादौ पतितश्च सन् कूटो राशिर्भवति अस्थना निर्गु
 णत्वात् कीकसमात्रावशेषो भवति । अर्थान्तरपक्षे तु श्वापदै श्व-शृगालादिभि
 भिद्यते विदार्यते । सामजैर्वनगजै गुरुगात्रैर्वृहच्छरीरै व्याघ्रसङ्घाश्चित्रकसमूह
 पतितश्च सन् मृतत्वात् कूटो राशिरस्थना भवतीत्यर्थ ॥ १४ ॥

तेण जम्मु इहु नियउ निरत्थउ
 नियमत्थइ देविणु पुल्हत्थउ ।
 जइ फिर तिण कुलि जम्मु वि पाविउ
 जाइजुत्तु तु वि गुण न ह दाविउ ॥ १५ ॥

[तेन जमेह नीत निरर्थक
 निजमस्तके दत्त्वा पुल्हत्यकम् ।
 यदि किल तेन कुठे जमापि प्राप्त
 जातियुक्त तत्रापि गुणो न न दापित ॥ १५ ॥]

तेन कातरेणास्थिरेण वा जन्मात्र निरर्थक नीत निजमस्तके दत्त्वा पुल्हत्यक
 ' अन्त शुपिरमिलितफरद्वयप्रहार पुल्हत्यक ' यथा केनापि बलवताऽत्यन्तान्याय
 परेण वण्ठेन कस्यचिद् दुर्गतनरादे पार्श्वान्मस्तके पुल्हत्यक दत्त्वा तस्मा
 द्दम्यादि सर्वयाऽपहृत्य तस्य जन्म निरर्थक क्रियते । एवमनेनापि कातरादिना

१ क. ° विप । २ क. ° गे प्रसन्नि प्राण वन । ३ न गृह्यन्त्या, ॥ सन् कूटो ।

४ क. पुण्यपक्षे ।

सद्धर्मप्रवृत्त्यादिविकलेन परमार्थत स्वमस्तके पुल्हत्थक दत्त्वा जन्म व्यर्थ-
क्रियते । यदि किल तेन कातरादिना कुले जन्मापि प्राप्त जातियुक्त तथापि
गुण उपकार सद्धर्मलाभादिक स इति लोकोत्तरो न दापित दत्तो दर्शितो
वेत्यर्थ ॥ १५ ॥

जइ किर वरिससयाउ वि होई^१
पाउ इक्कु परिसचइ सोई^२ ।
कह वि सो वि^३ जिणादिक्ख पवज्जइ
तह वि न सावज्जई परिवज्जइ ॥ १६ ॥

[यदि किल वर्षशतायुरपि भवति
पापमेक परिसचिनोति सोऽपि ।
कपमपि सोऽपि जिनदीक्षा प्रपद्यते
तत्रापि न साध्यानि परिवर्जयति ॥ १६ ॥]

यदि किल वर्षशतायुर्भवति तथापि पापमेवैक परिसचिनोति । सोऽपि
कातरादि कथमपि सद्गुरुसम्पर्कादिना जिनदीक्षा प्रतिपद्यते । तथापि
भावविकलत्वान्न साध्यानि परित्यजतीत्यर्थ ॥ १६ ॥

गज्जइ मुद्धह लोअह अगइ
लक्खण तह वियारण लगइ ।
भणइ जिणागमु सहु वक्खाणउ
त पि वियारमि ज लुक्काणउ ॥ १७ ॥

[गर्जति मुग्धाना लोकानामग्रे
लक्षण—तर्कविचारणे लगति ।
भणति जिनागम सर्व व्याख्यामि
तम(द)पि विचारयामि यत्नोक्तिम् ॥ १७ ॥]

गर्जति मुग्धलोकाना पुरतो बृहत्स्वरेण साहङ्कार स्वगुणोत्कीर्तन गर्जन
लक्षण—तर्कावश्रुतावपि विचारयितु प्रवर्तते । अहङ्कारात् भणति च जिनागम
सर्व व्याख्यामि । अह तमपि विचारयामि यत्नौकिक श्रुति—स्मृति—पुराणादिक
शास्त्रमित्यर्थ ॥ १७ ॥

अद्धमास चउमासह पारइ
 मल्ले अन्धितरु वाहिरि धारइ ।
 कहइ उस्सुत्त-उम्मगपयाइ
 पडिक्खेमणय-वदणयगयाइ ॥ १८ ॥
 [अर्धमास-चतुर्मासादिभि पारयति
 मलमाभ्यन्तर बहिर्धारयति ।
 कथयति उत्सूत्रोन्मार्गपदानि
 प्रतिक्रमणक-वदनकगतानि ॥ १८ ॥]

अर्धमास—चतुर्मासादिभि पारयति । मलमाभ्यन्तर चित्तकालुष्यलक्ष-
 णमिव बहि शरीरे धारयतीत्युत्प्रेक्षा । कथयति लोकेभ्य उत्सूत्रोन्मार्गपदानि
 प्रतिक्रमणक—वन्दनकगतानि । तथाहि प्रतिक्रमण न कर्तव्यमेव आर्वाकै,
 साध्वादिभिरपि क्षेत्रदेवैतादिकायोत्सर्ग प्रतिक्रमणे न कार्य । पर्यन्ते च
 स्तुतिप्रयानन्तरे शक्रस्तवपाठोऽप्ययुक्त इत्यादीनि । ऊर्ध्वस्थिता एव च साध्व्यो
 द्वादशावर्तवन्दन ददतीत्यादीनीत्यर्थ ॥ १८ ॥

परं न मुणइ तयत्थु जो अच्छइ
 लोपपवाहि पडिउ सु वि गच्छइ ।
 जइ गीयत्थु को वि त वारइ
 ता त उंठिवि लउडइ मारइ ॥ १९ ॥
 [पर न जानाति तदर्थो य आस्ते
 लोकप्रवाहे पातित सोऽपि गच्छति ।
 यदि गीतार्थ कोऽपि त वारयति
 तदा तमुत्थाय लगुडेन मारयति ॥ १९ ॥]

पर न जानाति तदर्थ प्रतिक्रमणादिविधिसूत्रार्थ “क्षेमणेण सावण
 य” इत्याद्यनुयोगद्वारेणोक्तो यस्तिष्ठति । तत्र हि बल्लोर्ध्वं कार्योद्धू च प्रत्युपेक्षा कर्त-
 व्येति पाठे दक्षिणपर्यन्ते वल्ल गृहीत्वा ऊर्ध्वस्थितैश्च प्रत्युपेक्षां क्रियते इत्य-
 ज्ञानाद् व्याचक्षते । तत्र चोक्त गीतार्थ —

“ वल्ले काउडुम्मी परवयणठि (वि) उ गहाय दसियते ।

(१) धनान् धारयन् च । (२) वल्लं कायाध्वं परवयणस्थिता (वि०) गृहीत्वा दक्षिणात्ते ।

१ क मत्त । २ क° तत्त । ३ ख ग उमग । ४ ग ग पट्टिम । ५ क° दयतात्ता ।
 ६ क° र स्त, ७° र दाम्मताम्मा । ७ ग पर । ८ ख ग गीयय । ९ क. उडि । १० क.
 वडोद य । ११ ख ग द्वा मा वि ।

॥ न भवइ उक्कुहुओ तिरिय पेहे जह विलत्तो ॥

अत्र हि वस्त्रोर्ध्वं तिर्यगिति कायोर्ध्वं चोत्कटिकासनस्थ इत्यर्थो वर्तते । तमद्युद्धा साध्वीनामूर्ध्वस्थितानामेव वन्दनं दापयन्ति । एव च सति परमार्थतः सोऽपि मलादिधारको लोकप्रवाहपतित एव गच्छति । यदि कश्चिद् गीतार्थस्त वारयति असत्प्रवृत्तेस्तदाऽसौ निर्विवेकत्वादत्यन्तं क्रोपाविष्टस्तं लघुदेन प्रहर-
तीत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ तस्य गीतार्थानां च चेष्टितमाह—

धम्मिय जणु सत्थेण विचारइ
सु वि ते धम्मिय सत्थि विचारइ ।
तन्विहलोइहि सो परियंरियउ
तउ गीयत्थिहि सो परिहरियउ ॥ २० ॥

[धार्मिको जनः शास्त्रेण विचारयति
सोऽपि तान् धार्मिकान् शास्त्रेण विदारयति ।
तद्विधलोकैः स परिकरितः
ततो गीतार्थं स परिहृतः ॥ २० ॥]

धार्मिको जनस्तं मलधारिणमुत्सूत्रादिप्रवृत्तं शास्त्रेण तन्निराकारकप्रत्ययेन विचारयति अयुक्तत्वेन ख्यापयति । सोऽपि तान् धार्मिकान् शास्त्रेण क्रोपवशाद् विदारयति । तद्विधलोकैस्तत्सदृशप्रवाहपतितजनैरसौ परिकरितोऽङ्गीकृतः । ततो गीतार्थं स दूरेण वर्जित इत्यर्थः ॥ २० ॥

जो गीयत्थु सु करइ न मच्छरु
सु वि जीवतुं न मिल्हइ मच्छरु ।
सुद्धइ धम्मि जु लगाइ विरलउ
सधि सु वज्झु कहिज्जइ जवलउ ॥ २१ ॥
[यो गीतार्थं स करोति न मत्सरः
सोऽपि जीवन् न मुञ्चति मत्सरम् ।
शुद्धे धर्मे यो लगति विरलः
सद्देन स बाह्यं कथ्यते युतकः ॥ २१ ॥]

तद् न मनयुक्तकस्तिपक्कं प्रेमत यथा विरलः ॥

अर्द्धमास चतुर्मासह पारइ
 मलुं अर्द्धिभतरुं वाहिरि धारइ ।
 कहइ उत्सुत्त-जम्मगपयाइ
 पडिक्कमणय-वंदणयगयाइ ॥ १८ ॥
 [अर्द्धमास-चतुर्मासादिभि पारयति
 मलमाम्यतर बहिर्धारयति ।
 कथयति उत्सूत्रोन्मार्गपदानि
 प्रतिक्रमणक-वन्दनकगतानि ॥ १८ ॥]

अर्द्धमास-चतुर्मासादिभि पारयति । मलमाभ्यन्तर चित्तकालुष्यलक्ष-
 णमिव बहि शरीरे धारयतीत्युत्प्रेक्षा । कथयति लोकेभ्य उत्सूत्रोन्मार्गपदानि
 प्रतिक्रमणक-वन्दनकगतानि । तथाहि प्रतिक्रमण न कर्तव्यमेव श्रावकै,
 साध्वादिभिरपि क्षेत्रदेवतादिकायोत्सर्ग प्रतिक्रमणे न कार्य । पर्यन्ते च
 स्तुतित्रयानन्तर शक्रस्तवपाठोऽप्ययुक्त इत्यादीनि । ऊर्ध्वस्थिता एव च साध्व्यो
 द्वादशावर्तवन्दन ददतीत्यादीनीत्यथ ॥ १८ ॥

परं न मुणइ तयत्थु जो अच्छइ
 लोयपवाहि पडिउ सु वि गच्छइ ।
 जइ गीयत्थु को वि त वारइ
 ता त उठ्ठिवि लउडइ मारइ ॥ १९ ॥
 [पर न जानाति तदर्थो य आस्ते
 लोकप्रवाहे पातित सोऽपि गच्छति ।
 यदि गीतार्थ कोऽपि त वारयति
 तदा तमुत्त्राय लगुडेन मारयति ॥ १९ ॥]

पर न जानाति तदर्थ प्रतिक्रमणादिविधिसूत्रार्थ “संमणेण सावण्ण
 य ॥” इत्याद्यनुयोगद्वारोक्तो यस्तिष्ठति । तत्र हि वज्रोर्ध्वे कार्योर्ध्वे च प्रत्युपेक्षा कर्त-
 व्येति पाठे दक्षिणपर्यन्ते वस्त्र गृहीत्वा ऊर्ध्वस्थितैश्च प्रत्युपेक्षा क्रियते इत्य-
 शानाद् व्याचक्षते । तत्र चोक्त गीतार्थ —

॥ वरुणे काउडूम्मी परवयणठि (वि) उ गहाय दसियते ।

(१) ध्यान धारणेन च । (२) दक्ष कायाध्वं परवयनस्थितो (वि२) गृहीत्वा दक्षिणात् ।

१ क. मल । २ क० तह । ३ रा ग उदमग । ४ रा ग पटिधम । ५ क० दयताका ।
 ६ क० रंस्त, रा० र गम्यताम् । ७ ग पर । ८ रा ग गीयथ । ९ क. उठ्ठिवि । १० क.
 वज्रोर्ध्व । ११ रा ग क्षा या रि ।

अविधिर्निशिद्धानादिक प्रवर्तते तदा घृत सक्तुषु प्रलुठति तद्वन् समीहित
समीहितेन सयुज्यते इति तेषा भाव इत्यर्थ ॥ २३ ॥

अथ तत्प्रार्थनया नृपतिचेष्टितमाह—

जइ किर नरवइ कि वि दूसमवस
तांहि वि अप्पहि विट्ठिचेइय दस ।
तह वि न धम्मिय विहि विणु झगडहि
जइ ते सब्बि वि उंढहि लगुडिहि ॥ २४ ॥

[यदि किल नरपतय केऽपि दुःपमाज्ज्ञात्
तेषामप्यर्पयति विविचैत्यानि दग्ध ।

तत्रापि न धार्मिका विधिं विना कलहायते

यदि ते सर्वेऽप्युत्तिष्ठन्ते लगुडै ॥ २४ ॥]

यदि किल केऽपि नृपतय केचन निर्विवेकिनो लुब्धा दुःख(प)माज-
शाद् दुष्टकालमाहात्म्याहोभाभिभूतास्तेषामप्यविधिरिणामप्यनित पृजनाय
विविचैत्यानि 'दशेति यमक्रानुरोधेन तेन त्रीणि चत्वारि वेति द्रष्टव्यम्' । तथापि
विविचैस्यापहारेऽपि धार्मिका विधिं विना युक्तिमन्तरेण न तै सह कलहायन्ते ।

यदि ते विपक्षा सर्वेऽप्युत्तिष्ठन्ते लगुडै प्रहृतमित्यर्थ ॥ २५ ॥

नन्वेव सति तेषा विविचैत्यसघट्टन कथं भविष्यतीत्याह—

निञ्चु वि सुगुरु—देवपयभत्तह
पणपरमिडि सरतह सतह ।
सासनसुर पसन्नं ते भव्वंइ
धम्मिय कज्ज पसाहंहि सब्बइ ॥ २६ ॥

[नियमपि सुगुरु—देवपदभक्तानां

पञ्चपरमेष्ठिन स्मरता सताम् ।

शासनसुरा प्रसन्नास्ते भव्यानि

धार्मिककार्याणि प्रसाधयति मर्गाणि ॥ २६ ॥]

नित्यमपि सुगुरु—देवपदभक्तानां पञ्चपरमेष्ठिमन्त्र स्मरता सतां शासनसुरा
स्वयमेव प्रसन्ना भवन्ति । ते च भव्यानि मनोऽभीष्टानि धार्मिककार्याणि विप्रिच-
त्यलाभादीनि सर्वाणि साधयन्तीत्यर्थ ॥ २६ ॥

१ क तादि विहि । २ क उंढि । ३ क सक्तु । ४ रा ग पमज्ज । ५ क भव्वंइ ।

६ रा ग पलाहंहि ।

तथा यो गीतार्थं स न करोति मत्सरम् । स च मलिनो जीवन् यावज्जीव
न मुञ्चति गीतार्थेषु मत्सरम् । एव तावत् कातरास्थिरमलवारकादयः प्रभूता ।
शुद्धे च धर्मे प्रतिस्रोतोरूपे यः कश्चिल्लगति विरलः, सङ्गेन प्रवाहपतितजनसमूहेन
स शुद्धधर्मलग्नो बाह्यः कथ्यते युतकश्चाण्डालादिवद् भिन्न इत्यर्थः ॥ २१ ॥

पद् पद् पाणिउ तसु वाहिज्जइ
उवसमि थक्कु सो वि वाहिज्जइ ।
तस्सावय सावय जिव लमोहिं
धम्मियलोयह न्ठिड्डइ यगहिं ॥ २२ ॥

[पदे पदे पानीय (छिद्र) तस्य गवेष्यते
उपशमे स्थितः सोऽपि बाध्यते ।
तच्छ्रावकाः श्वापदा इव लगन्ति
धार्मिकलोकस्य छिद्राणि मार्गयन्ति ॥ २२ ॥]

पदे पदे पानीयः देशविशेषभाषया छिद्रः तस्य शुद्धमार्गलमस्य गवेष्यते
उपशमेऽवस्थितोऽसावपि दुःसङ्गेन बाध्यते । तच्छ्रावकाः दुःसङ्गश्चावकाः श्वापदा
इव लगन्ति विनाशाय सम्बध्यन्ते । स्वभावतः एव च ते धार्मिकलोकस्य
छिद्राणि मार्गयन्ति । अयमपि च धार्मिक इत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ तच्छ्रावकाणामेवाविधिकारिणा चेष्टितमाह—

विहिचेईहरि अविहिकरेवइ
करहि उवाय बहुत्ति ति लेवइ ।
जइ विहिजिणहरि अविहि पयट्टई
ता थिउं सत्तुयमज्झि पल्लट्टई ॥ २३ ॥

[विधिचैत्यगृहेऽभिधिकरणे
कुर्वन्त्युपायान् बहून्ते तदग्रहणे ।
यदि निधिजिनगृहेऽभिधिः प्रवर्तते
तदा घृतं सक्तुमध्ये प्रलुठति ॥ २३ ॥]

विधिचैत्यगृहे मत्सरवशादविधिकरणे कुर्वन्त्युपायान् बहून् ते तच्छ्रावकाः
ग्रहणे विधिचैत्यस्य । किमित्येवमविधिकरणे आग्रहः । अत आह यदि विधिजिनगृहे

[श्रावका विधिधर्माध्याधिकारिणो
य एव न भजति दीर्घससारिण ।
अविधिं कुर्वन्ति न शुभगुरुवारिता

जिनसम्बन्धिनीं धारयन्ति न दारिकाम् ॥ २७ ॥]

श्रावका विधिधर्माधिकारिणस्त एव ये न भवन्ति महानर्थहेत्वकार्यनिवृत्ति-
व्यङ्ग्यशुद्धचित्तत्वेन दीर्घससारिण । अविधिं जिनभवने भोजन-शयनादिरूप
नैव कुर्वन्ति शुभगुरुवारिता । इदं च पदमुत्तरत्रापि सर्वत्र योज्यम् । तथा
जिनसम्बन्धिनीं तत्परिग्रहस्थिता वेश्या न धारयन्ति, तस्या सर्वदा पापप्रपा-
रूपत्वादित्यर्थ ॥ २७ ॥

अथ विधिमेवाह—

जइ किर फुल्लई लब्भइ सुल्लिण
तो वाडिय न करेहि सह कुविण ।
थावर घर-हट्टइ न करावहि
जिणधणु संगहुं करि न वद्धारहि ॥ २८ ॥

[यदि किल पुष्पाणि लभ्यन्ते मूल्येन
तदा वाटिका न कुर्वन्ति सह कूपेन ।
स्थानराणि गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति
जिनधन सद्ग्रहं कृत्वा न वर्धयन्ति ॥ २८ ॥]

यदि किल पुष्पाणि मूल्येन लभ्यन्ते तदा वाटिका न कुर्वन्ति सह कूपेन
स्थावराणि स्थिरतराणि देवसत्कृतया देवद्रव्येणैव गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति ।
जिनस्य धनं गणित-धरित-मेय-पारिच्छेदादिरूपं तद्रव्येण सगृह्यं न वर्धयन्ति
जिनस्य (१) ॥ २८ ॥

जइ किर कु वि मरतु घर-हट्टइ
देइ त लिज्जहि लहणावट्टइ ।
अह कु वि भत्तिहि देइ त लिज्जहि
तब्भाडयघाणि जिण पूइज्जहि ॥ २९ ॥

[यदि किल कोऽपि म्रियमाणो गृह-हट्ट
ददाति तदा गृह्यते लभ्यानुसारेण ।

१ ख. ग. व्यय । २ क. शयनस्य । ३ क. स्वरापि । ४ ख. ग. ० हि । ५ क.
करहि । ६ क. संगहु उ । ७ क. कारयतीत्यय । ८ ख. ग. लिज्जहि । ९ ख. ग. ० वट्टइ ।
१० ख. ग. तब्भाडइ ।

धम्मिउं धम्मुकज्जु साहंतउ
 परु मारइ कीवइ जुज्झतउ ।
 तु वि तसु धम्मु अत्थि न हु नासइ
 परमपई निवसइ सो सासइ ॥ २६ ॥
 [धार्मिको धर्मकार्यं साधयन्
 परं मारयति कथमपि युज्यमानः ।
 तथापि तस्य धर्मोऽस्ति न खलु नश्यति
 परमपदे निजसति स शाश्वते ॥ २६ ॥]

धार्मिको धर्मकार्यं विधिचैत्यग्रहणादिकं साधयन् सन् कदाचित् परं
 विपक्षं तदुपधाताय प्रवृत्तं कथमपि मर्मप्रहारदिना व्यापादयति युज्यमानस्तेन
 सह तथापि तस्य निश्चयनयेन धर्मोऽस्त्येव केवलविधिप्रवर्त्तनाय विधिचैत्यग्रहणं
 प्रवृत्ते । न तु नैव तद्व्यापादनेन धर्मो नश्यति । तथा च क्रमेण परमपदे मोक्षे
 निवसति स शाश्वते । अयमत्र भावार्थः — धार्मिकं केवलविधिविधानलालस
 सन् अविधिं सर्वथाऽसहमानोऽविधिकारकान् “(१)जिणपवयणस्स अहिय सव्वत्था
 मेण वारेइ” इति सिद्धान्तवचनानुस्मरणेन यथा तथा निवारयन् कदाचित् परं
 हन्यादपि तथाप्यत्यन्तशुद्धमनस्कत्वात् शुद्धचरित्रपरिपालनप्रवृत्तसहसाकारनिपा-
 तितद्वीन्द्रियादिमहामुनिवन्निष्पाप एव । तथा चोच्यते—

“(१) उच्चाळितं पादं इरियासमित्यस्स सकमट्ठाए ।

धावजिज्ज कुलिंभी मरिज्ज त योगमासज्ज ॥

न य तस्स तन्निमित्तो वधो सुहुमो वि देसिओ समए ।

अणवज्जोहपओगेण सव्वभावेण सो जन्हा ॥” इत्यर्थः ॥२६॥

सावय विहिधम्मह अहिगारिय

जिज्ज न हुति दीहससारिय ।

अविहि करिति न सुहुगुस्वारिय

जिणसवधिय घरहि न दारिय ॥ २७ ॥

(१) जिनप्रवचनस्याहिनं सर्वस्याम्ना वारेयत् इति ।

(२) उच्चाळितं पादं ईर्यासमित्यस्य सहस्रमार्थम् ।

व्यापयेन कुलिंभी म्रियत त योगमासाय ॥

न च तस्य तन्निमित्तं वधो सुहुमोऽपि दक्षिणः समयः ।

अनवधौपययोगेन सर्वमावनः स यस्मान् ॥

[श्रावका विधिधर्माधिकांशकारिणो
य एव न भवन्ति दीर्घससारिण ।
अविधिं कुर्वन्ति न शुभगुस्वारिता
जिनसम्बन्धिनां धारयन्ति न दारिकाम् ॥ २७ ॥]

श्रावका विधिधर्माधिकांशकारिणस्त एव ये न भवन्ति महानर्थहेत्वकार्यनिवृत्ति-
व्यङ्ग्यशुद्धावित्तत्वेन दीर्घससारिण । अविधिं जिनभवने भोजन-शयनादिरूप
नैव कुर्वन्ति शुभगुरुवारिता । इदं च पदमुत्तरत्रापि सर्वत्र योज्यम् । तथा
जिनसम्बन्धिनां तत्परिग्रहस्थिता वेश्या न धारयन्ति, तस्या सर्वदा पापप्रपा-
रूपत्वादित्यर्थः ॥ २७ ॥

अथ विधिमेवाह—

जइ किर फुल्लई लभइ मुल्लिण
तो वाडिय न करेहि सहु कूविण ।
यावर घर-हट्टइ न करावहि
जिणधणु सगहुं करि न बद्धारहि ॥ २८ ॥
[यदि किल पुष्पाणि लभ्यन्ते मूल्येन
तदा वाटिका न कुर्वन्ति सह कूपेन ।
स्थावराणि गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति
जिनधन सङ्ग्रह कृत्या न वर्धयन्ति ॥ २८ ॥]

यदि किल पुष्पाणि मूल्येन लभ्यन्ते तदा वाटिका न कुर्वन्ति सह कूपेन
स्थावराणि स्थिरतराणि देवसत्कतया देवद्रव्येणैव गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति ।
जिनस्य धन गणिम-धरिम-मेय-पारिच्छेदादिरूप तद्द्रव्येण सगृह्य न वर्धयन्ति
जिनस्य (१) ॥ २८ ॥

जइ किर कु वि भरतु घर-हट्टइ
देइ त लिज्जहिं लहणावट्टइ ।
अह कु वि भत्तिहि देइ त लिज्जहि
तम्भाडयणणि जिण पडज्जहि ॥ २९ ॥
[यदि किल कोऽपि त्रियमाणो गृह-हट्ट
ददाति तदा गृह्यते लभ्यानुसारेण ।

१ ख. ग. व्यग । २ क. शयनरूप । ३ क. भवत्रापि । ४ ख. ग. ० हि । ५ क.
करहि । ६ क. सगहु उ । ७ क. कारयन्ती-यय । ८ ख. ग. लिज्जहि । ९ ख. ॥ ० वट्टइ ।
१० ख. ग. तम्भान्द ।

अथ कोऽपि भक्त्या ददाति तदा गृह्यते

तद्भाटकधनेन जिना पूज्यन्ते ॥ २९ ॥]

यदि किल कश्चित् देवद्रव्याधमर्ण ऋणमोक्षाय प्रियमाण सन् वस्त्वन्तरा
भावेन गृहं हट्ट वा जिनाय ददाति, तदा गृह्यते लभ्यद्रव्यानुसारेण । अथ कश्चिद्
भक्त्या ददाति, तदापि गृह्यते । तस्य गृहादेभाटकधनेन जिना पूज्यन्ते इति विधिः ।
शेषस्तु पूर्वोक्त स्थावरविधानादिरविधिरेवेत्यर्थः ॥ २९ ॥

दितं न सावय ते वारिज्जहि

धम्मिकाज्ज ते उच्छाहिज्जहि ।

घरेवावारु सव्भु जिव मिल्हहि

जिव न कसाहंहि ते पिह्जिज्जहि ॥ ३० ॥

[ददतो न श्रावकास्ते वार्यन्ते

धर्मकार्ये ते उत्साह्यन्ते ।

गृहव्यापार सर्वे यथा मुञ्चन्ति

यथा न कपायैस्ते पीडयन्ते ॥ ३० ॥

ददतो गृह-हट्टादीन् ते श्रावका न वार्यन्ते, प्रत्युत धर्मकार्ये देवद्रव्यकरण
विशोधने उत्साह्यन्ते । तथा तद्दानप्रवृत्ता सन्तो गृहव्यापार सर्वे वृत्तिव्यवच्छे-
देकारिव्यवहार मुक्त्वा यथा मुञ्चन्ति । यथा च कपायै क्रोध-लोभादिभिस्ते
न पीडयन्त इत्यर्थः ॥ ३० ॥

किञ्च--

तिव तिव धम्मु कैहिति सयाणा

जिय ते मरिवि हुति मुरराणा ।

चित्तासोय करत द्वाहिय

जण तहिं कय हवति नद्वाहिय ॥ ३१ ॥

[तत्र तत्र धर्मं कथयति शिष्टा

यथा ते मृत्ना भवति मुरराजा ।

चैत्राग्निनयो कुर्वन्त्यष्टादिका

नानान्तर एता[ष्टादिका] भवति नष्टादिता ॥ ३१ ॥]

तथा तत्र धर्मं कथयति शिष्टा मुश्रावकास्तेषां यथा तत्प्रभावेन
मृत्ना ते भवति मुरनायका । तथा चैत्राग्निनयो कुर्वन्त्यष्टादिकां क्षाश्रतमात्रा ।
यत्तु चतुर्नामक-पुपुषादिष्वष्टादिकाप्ररूपेण तत्र गीतायगुरुमम्ममत् । तत्र हि प्रकृत

१ क. ति । २ क. पद । ३ ग. ग. कयइहि । ४ घ. ग. कयति । ५ ग. ग. गययो ।
६ घ. ग. द्वाहिय ।

पूजामात्रस्याष्टाहिकाशब्देन विवक्षितत्वात् । न च तदष्टाहिकाशब्दाभिधेयं न भवतीति वाच्यम्, तस्य पष्टाङ्गविवरणे अभयदेवसूरिभिस्तथा वर्णनात् । जना श्रावक-लोकास्तत्र चैत्रादौ 'कृतेति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्' कृताष्टाहिका भवन्ति नष्टाहिता ध्वस्ताधयो वा इत्यर्थः ॥ ३१ ॥

अथागमिक प्रकारान्तरमप्याह—

जिव कल्लार्णयपुट्ठिहि किज्जर्हि
तिव करिंति सावय जहसत्तिहि ।
जा लहुडी सा नच्चाविज्जइ
वड्डी सुगुरु-वयणि आणिज्जइ ॥ ३२ ॥
[यथा कल्याणकपृष्ठे कियन्ते
तथा कुर्वन्ति श्रावका यथाशक्त्या ।
या लप्ती सा नर्त्यते
वृहती सुगुरुचनेनानीयते ॥ ३२ ॥]

यथा जन्मकल्याणादिपृष्ठे कियन्ते देवेन्द्रादिभिः किल । कृतकल्याणकमहो-त्सवा नन्दीश्वरे देवेन्द्रादयोऽष्टाहिकामहिमा कुर्वन्ति । तद् यदि तदनुसारेण श्रावका अप्यत्यन्तमृद्धिमन्तं क्वचित् कल्याणकानन्तरमष्टाहिका आरभन्ते तदा न दोषः । तथा कुर्वन्ति श्रावका यथासामर्थ्यं तथा विधिपरैः श्रावकैर्लज्जी नर्तकी सा विधिचैत्ये नर्तनं कार्यते निर्विकारत्वात् । याऽपि वृहती सा सुगुरु-वचनेनैव नत्तनायानीयते । अयमत्राशयः—यद्यपि तरुणविदग्धरूपवतीनर्तकी-नत्तने प्रेक्षणकं सातिशयशोभं भवति, तथापि प्रतिदिनं तदागमने तरुणश्रावकपुत्रा-दीनां तस्यां जिनद्रव्यदानादौ चित्तविश्लेषो भवति । तन्निमित्तं च क्रमेण देवगृह-त्यागादिना धर्मादपि प्रतिपातो भवतीति विमृश्य गीताधेरागमानिपिद्धमपि सर्वदा तदागमनं न्यपेधि । कदाचित् तु देवगृहादिप्रतिष्ठायां जलानयनादिमहोत्सवे साति-शयप्रेक्षणकादिनिर्वाहाय सा आकारयितुमिष्यते श्रावकैः, परं बहुतरदोष-दृष्ट्या गुरुभिरत्यन्तं निषेधे गुर्वज्ञानन्तरेण न ते तामाहातुं प्रभवन्ति, अत्यन्ताज्ञा-परत्वात् । ततस्तादृशे प्रस्तावे गुरुमापृच्छ्यानयन्तीत्यभिप्रायेण 'वड्डी सुगुरुवय-णेण' इत्यादि अभिधीयते । ततोऽहो ! युगप्रधानानां निर्विकारं वचनमित्याद्युपहास-केपाश्चिद् दुर्विदग्धानां सर्वथा नावकाशं लभत इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

१ सा ग^० णपुट्ठिहि । २ क तथा । ३ क पि तदपि । ४ क^० दानादानादौ । ५ क या । ६ रा ग^० प्रेक्षणादि । ७ क^० रत्यननि । ८ रा ग नतरेण । ९ क इत्यादिभिः ।

अथ कोऽपि भक्त्या ददाति तदा गृह्यते
तद्भाटकधनेन जिना पूज्यते ॥ २९ ॥]

यदि किल कश्चित् देवद्रव्याधमर्ण ऋणमोक्षाय भ्रियमाण सन् वस्त्वन्तरा
भावेन गृह हट्ट वा जिनाय ददाति, तदा गृह्यते लभ्यद्रव्यानुसारेण । अथ कश्चिद्
भक्त्या ददाति, तदापि गृह्यते । तस्य गृहादेभाटकधनेन जिना पूज्यन्ते इति विधि ।
शेषस्तु पूर्वोक्त स्थावरविधानादिरविधिरेवेत्यर्थ ॥ २९ ॥

दितं न सावय ते वारिज्जहि
धम्मिकाज्जि ते उच्छाहिज्जहि ।
घरेवावारु सन्वु जिव मिल्लिहि
जिव न कसाईहि ते पिह्लिज्जहि ॥ ३० ॥

[ददतो न श्रावकास्ते वार्यते
धर्मकार्ये ते उत्साह्यन्ते ।

गृहव्यापार सर्व यथा मुञ्चन्ति
यथा न कपायैस्ते पीड्यन्ते ॥ ३० ॥

ददतो गृह-हट्टादीन् ते श्रावका न वार्यन्ते, प्रत्युत धर्मकार्ये देवद्रव्यऋण
विशोधने उत्साह्यन्ते । तथा तद्दानप्रवृत्ता सन्तो गृहव्यापार सर्व वृत्तिव्यवच्छे
देकारिव्यवहार मुक्त्वा यथा मुञ्चन्ति । यथा च कपायै क्रोध-लोभादिभिस्ते
न पीड्यन्त इत्यर्थ ॥ ३० ॥

किञ्च--

तिव तिव धम्मु कैरिति सयाणा
जिव ते मरिवि हुति सुरराणा ।
चित्तासोय करत द्वाहिय
जण तर्हि कय हवति नद्वाहिय ॥ ३१ ॥

[तया तया धर्म कल्पन्ति शिष्टा
यथा ते मृत्ना मयन्ति सुरराजा ।
चैत्राश्विनयो कुर्वन्त्यष्टाद्विना

जान्ताव दृता[ष्टाद्विना] मयन्ति नष्टादिता ॥ ३१ ॥]

तथा तथा धर्म कल्पन्ति शिष्टा मुद्रावकास्तेषा यथा तत्प्रभावेन
मृत्ना ते भवति सुरनायका । तथा चैत्राश्विनयो कुर्वन्त्यष्टाद्विना शाश्वतयात्रा ।
यत्तु चतुर्मासक-पुण्यगादिष्टाद्विनाप्ररूपेण सन्न गीतायगुरुसम्मत्तम् । सन्न हि प्रकृष्ट

१ क. दिति । २ क. पद । ३ ग. ग. कयइहि । ४ य. ग. कइति । ५ ग. ग. सयणो ।
६ य. ग. ० द्वादिघ ।

पाठ वि न ह्य अजुत्त वाहज्जहिं
लङ्बुडिडडि-पमुह वारिज्जहिं ॥ ३५ ॥

[रागा विरुद्धा नैव गीयन्ते ।
हृदये धारयद्भिर्जिनगुणा गीयन्ते ।
पाठा अपि नैवायुक्ता वाद्यन्ते
लङ्बुडिडडिप्रमुखा वार्यन्ते ॥ ३५ ॥]

रागा भैरव-मेघरागादयोऽत्यन्तशोकाविर्भावकत्वेन विरुद्धा नैव गीयन्ते ।
हृदये जिनगुणानेव धारयद्भिर्जिनानामेव गुणा गीयन्ते, न त्वन्येषाम् । पाठा
अपि पाणविकादिप्रसिद्धा नैवायुक्ता मरणाद्यवस्थासूचका वाद्यन्ते । तानेवाह-लङ्
बुडिडडिप्रभृतय । पाठास्तत्प्रसिद्धा एव वार्यन्तेऽत्यन्त श्रुतिकटुकत्वा-
दित्यर्थः ॥ ३५ ॥

उचिय युत्ति-थुयपाठ पढिज्जहिं
जे सिद्धंतिहिं सहु सधिज्जहिं ।
तालारासु वि दिंति न रयणिहिं
दिवसि वि' लङ्गडारसु सहु पुरिसिहिं ॥ ३६ ॥
[उचिता स्तुति-स्तोत्रपाठा पठ्यन्ते
ये सिद्धात्तेन सह सन्धीयन्ते ।
तालारासक्रमपि ददति न रज्ज्या
दिवसेऽपि लङ्गडारस सह पुरुषै ॥ ३६ ॥

उचितानि स्तुति-स्तोत्राणि देवाग्रे पठ्यन्ते, यानि सिद्धान्तेन सह सन्धी-
यन्ते, न पुनरुत्सूत्राणि । तालारासक्रमपि न ददति श्राद्धा रज्ज्या प्रदीपोद्योतेऽ
पि । तदानीमदृश्यसूक्ष्मपिपीलिकादिध्वसहेतुत्वात् । दिवसेऽपि लङ्गडारस पुरु
षैरप्यास्ता योपिद्भि तस्यात्यन्तविटचेष्टारूपत्वात्, कदाचित् प्रमादवशान्मस्तका
द्याघातहेतुत्वान्, दुष्टपाठादिवत्त्वाच्चेत्यर्थः ॥ ३६ ॥

धम्मिय नादय पर नचिज्जहिं
भरह-सगरनिस्सवण कहिज्जहिं ।
चक्कवाट्टि-वल-रायह चरियइ
नचिंवि अति हुत्ति पण्डियइ ॥ ३७ ॥

जोव्वणत्थ जा नच्चइ, दारी

सा लगइ सावयह वियारी ।

तिहि' निमित्तु सावयसुय फट्ठहिं

जंतिहिं दिवसिहिं धम्मह फिट्ठहिं ॥ ३३ ॥

[यौवनस्था या नृत्यति दारा

सा लगति श्रानकान् विप्रतारयितुम् ।

तस्या निमित्त श्रावकसुता विस्लिष्यन्ति

यातेषु दिवसेषु धर्माद् अक्षयति ॥ ३३ ॥]

यतो यौवनस्था वेश्या या प्रतिदिन नृत्यति साऽत्यन्तपरिचयात् प्रवर्त्तते
श्रावकान् तरुणान् विप्रतारयितुम् । धर्माध्यवसायात् कामाध्यवसायप्रवक्तव्य
विप्रतारणम् । तस्या निमित्त श्रावकसुता परस्परतो विस्लिष्टचित्ता भवन्ति । गच्छ-
द्भिश्च दिनैरत्यन्तविरोधेन धर्मादपि अक्षयन्तीत्यर्थ ॥ ३३ ॥

बहुय लोय रायध स पिण्डंहि

जिणसुह-पकउ विरला वछहिं' ।

जणु जिणभर्वेणि सुहत्थु जु आयउ

मरइ सु तिकखकडैक्खहिं घायउ ॥ ३४ ॥

[बहवो लोका रागान्धास्ता प्रेक्षते

जिनमुखपङ्कज विरला वाञ्छन्ति ।

जनो जिनभवने सुत्तार्थं य आगतो

प्रियते स तीक्ष्णकटाक्षैर्घातित ॥ ३४ ॥]

बहवो लोका रागान्धास्तामेव प्रेक्षन्ते । जिनमुखपङ्कज विरला वाञ्छन्ति
द्रष्टुम् । स्या य जिनभवने सुत्तार्थं सर्वयोपशान्तचित्तत्वेनाह्लादमनुभविष्यु य
आगत स प्रियते दु स्तातिशयमनुभवति सतीक्ष्णकटाक्षैः प्रहृत इत्यर्थ ॥ ३४ ॥

राग विरद्धा नवि गाडज्जहिं

हियइ धरतिहि जिणशुण गिज्जहिं ।

माघमाला-जलक्रीडा-देवतान्दोलन च ता अप्यागमानुक्तत्वात् सिङ्ग-
क्रीडाप्रायस्त्वेन चायुक्तत्वान्न कुर्वन्ति गुणालया । वलिं पक्वान्नादिरूपमस्तमिते
दिनकरे न धारयन्ति । रात्रौ चतुर्विधस्याप्याहारस्य तद्वर्ण-तद्रस-जीवससक्ति-
मत्त्वेनागमाभिहिततयाऽत्यन्तजुगुप्सितत्वात् । गृहकार्याणि लेखक-वाणिज्य-
झगटकादीनि जिनगृहे न कुर्वन्तीत्यर्थ ॥ ३९ ॥

चैत्यसम्बन्धी विधिरुक्तोऽथ विशिष्टाचार्यस्वरूप व्यवहार चाह—

सूरि ति विहिजिणहरि वक्खाणहि
तहिं जे अविहि उस्सुत्तु न आणहिं ।
नदि-पइइह ते अहिगारिय
सूरि वि जे तदवरि ते वारिय ॥ ४० ॥

[सूर्यस्ते विधिजिनगृहे व्याख्यानयन्ति
तत्र येऽपि युत्सूत्र नानयन्ति ।

नदि-प्रतिष्ठयोस्तेऽधिकारिण

सूर्योऽपि ये तदपरे ते वारिता ॥ ४० ॥]

सूर्यस्त एव विधिजिनगृहे व्याख्यानं कुर्वन्ति ये तत्राविधिमुत्सूत्र वा न
किञ्चिदानयन्ति उपदर्शयन्ति । नन्दि-प्रतिष्ठयोरपि त एवाधिकारिण । सूर्योऽ
पि ये तदपरे ते निवारिता उत्सूत्रादिप्रवर्त्तकत्वादित्यर्थ ॥ ४० ॥

एगु जुगप्पहाणु गुरु मन्नाहिं
जो जिण गणिगुरु पवयणि वन्नाहिं ।
तामु सीसि गुणसिगु समुद्धइ
पवयणु-कज्जु जु साहइ लद्धइ ॥ ४१ ॥

[एक युगप्रधान गुरु मन्यते
य जिना गणिगुरु प्रवचने वर्णयति ।

तस्य शीर्षे गुणशृङ्ग समुत्तिष्ठते

प्रवचनकार्याणि य साधयति लष्टानि ॥ ४१ ॥]

एकस्मिन् काले एकमेव युगप्रधान मन्यन्ते सुभ्राद्धा, न बहून् । य जिना
गणिगुरु समस्ताचार्यश्रेष्ठ प्रवचने सिद्धान्ते वर्णयन्ति । इतरेभ्यस्तस्य को विशेष
इत्याह-तस्य युगप्रधानस्य शीर्षे गुणशृङ्ग गुणोच्छ्रयरूप समुत्तिष्ठते शेषेभ्यः स
रपि गुणैरुत्कृष्यत इत्यर्थ । प्रवचनकार्याणि विशिष्टप्रभावनाऽऽदीनि य साधयति
लष्टानि प्रधानानीत्यर्थ ॥ ४१ ॥

[धार्मिकानि नाटकानि पर नृत्यन्ते
 भरत-सगरनिष्क्रमणानि कथ्यन्ते ।
 चक्रवर्ति-बलराजस्य चरितानि
 नर्तित्वाऽन्ते भवन्ति, प्रव्रजितानि ॥ ३७ ॥]

धार्मिकान्येव पर नाटकानि नृत्यन्ते, न तु राम-रावणादिसम्बन्धीनि येषु
 नाटकेषु भरत-सगरनिष्क्रमणानि कथ्यन्ते । अन्यान्यपि चक्रवर्ति-बलदेव-दशा
 णभद्रादिचरितानि च । किं बहुना ? यत्र तानि नर्तित्वा पश्यन्ते प्रव्रज्यादिहेतु
 सवेगवासना जायते तन्नर्त्तनीयमित्यर्थ ॥ ३७ ॥

हास खिड्ड हुड्ड वि वज्जिज्जहिं
 सह पुरिसेहि वि केलि न किज्जहिं ।
 रत्तिहिं जुवइपवेसु निवारहिं
 न्हवणु नदि न पइठ करावहिं ॥ ३८ ॥

[हास्य-क्राडा-हुड्डा अपि वर्ज्यन्ते
 सह पुरुषैरपि केलिर्न क्रियते ।
 रात्रौ युवतिप्रवेश निवारयन्ति
 स्नपन नर्दि न प्रतिष्ठा कारयन्ति ॥ ३८ ॥]

हास्य-क्रीडा-हुड्डा अपि वर्ज्यन्ते चैत्ये । सह पुरुषैरपि चसूरिर्न क्रियते ।
 रात्रौ युवतिप्रवेश निवारयन्ति सुश्राद्धा, स्नपन नर्दि प्रतिष्ठा च न कारयन्ति ।
 आचार्यादिभिस्तदानीं तदागमनस्यागमनिषिद्धत्वात् तेजस्कायिकादिध्वसहेतुत्वा-
 दित्यर्थ ॥ ३८ ॥

माहमाल-जलकीलदोलय
 ति वि अजुत्त न करति गुणालय ।
 यलि अत्यमियइ दिणयरि न धरहिं
 धरकज्जइ पुण जिणहरि न करहिं ॥ ३९ ॥

[माघमाला-जलक्रादाऽऽन्दोलन
 तदप्युक्तं न कुर्वन्ति गुणालया ।
 बटिमस्तमिते दिनकरे न धारयन्ति
 गृहकार्याणि पुनर्निगृहे न कुर्वन्ति ॥ ३९ ॥]

जो नाइण कु वि 'जिणवि न सकइ
जो परवाइ-भइण नोसकइ ॥ ४४ ॥

[सुगुर्वाज्ञा मनसि सदा यस्य निवसति
यस्य तत्त्वार्थे चित्त पुन प्रविशति ।
यो न्यायेन केनापि जेतु न शक्यते
य परवादिभयेन नावध्वष्कते ॥ ४४ ॥]

सुगुरूणामाज्ञा मनसि सर्वदा यस्य निविशते । यस्य तत्त्वार्थे चित्त पुन
प्रविशति । य न्यायेन कोऽपि जेतु न शक्नोति । य परवादिभयेन नावध्वष्कते
नैवापसरतीत्यर्थ ॥ ४४ ॥

जसु चरिइण गुणिचित्तु चमकइ
तसु जु न सहइ सु दूरि निलुकइ ।
जसु परिचित्त करहिं जे देवय
तसु समचित्त ति थोवा सेवय ॥ ४५ ॥

[यस्य चरितेन गुणिचित्त चमत्करोति
त यो न सहते स दूर निहते ।
यस्य परिचिता कुर्वन्ति ये देवा
तस्य समचित्तास्ते स्तोका सेवका ॥ ४५ ॥]

यस्य चरितेनाद्भुतेन गुणिना चित्त चमत्करोति । ॥ यो न सहते मत्सरेण
दूरमात्मान निहोति (०हुते) अयुक्तरारित्वात् । यस्य परिचिन्ता कुर्वन्ति देवता-
स्तस्यात्यन्तगुणिन समचित्ता ये ते स्तोका सेवका इत्यर्थ ॥ ४५ ॥

तसु निसि दिवसि चित्त इह (य) वटइ
कहिं वि ठावि जिणपवयणु फिटइ ।
भूरि भवतो दीसहि वोडा
जे सु पससहि ते परि थोडा ॥ ४६ ॥

[तस्य निशि दिवसे चित्तं वर्तते
क्वापि स्थाने जिनप्रवचन श्रूयति ।
भूर्यो भ्रमतो दृश्यते मुण्डिता
ये त प्रशंसन्ति ते पर स्तोका ॥ ४६ ॥]

सो छउमत्थु वि जाणइ सव्वइ
 जिण-गुरु-समइपसाइण भव्वइ ।
 चलइ न पाइण तेण जु दिट्ठउ
 जं जि निकाइउ त परि विणट्ठउ ॥ ४२ ॥
 [स च्छन्नस्थोऽपि जानाति सर्वं
 जिन-गुरु-समयप्रसादेन भव्यम् ।
 चलति न प्रायेण तेन यद् दृष्ट
 यत् पुनर्निकाचित तत् पुनर्निनष्टम् ॥ ४२ ॥]

स युगप्रधानश्छन्नस्थोऽपि जानाति सर्वम्, एतत् कालानुसारि ज्ञेयम् ।
 केनेत्याह-जिन-गुरु सिद्धान्तप्रसादेन भव्य यथावस्थित नैसर्गिक-सातिशयप्रज्ञा-
 वस्थात् सिद्धान्तपारगतत्वाच्च, तथा च न चलति न विषटवे प्रायेण यत् तेन
 दृष्ट सम्यक् श्रुतज्ञानप्रदीपेनावलोकित भविष्यत्वेन कचिद् दृष्टमपि यत् पुनर्निका
 चितमवश्यमनन्यथा भावि तत् पुनर्विनश्यतीत्यर्थ ॥ ४२ ॥

जिणपवयणभत्तउ जो सक्कु वि तसु
 पयचित करइ बहु व]हुं वि जसु ।
 न कसाईहिं मणु पीडिज्जइ
 तेण सु देविहि वि ईडिज्जइ ॥ ४३ ॥
 [जिनप्रवचनभक्तो य शत्रोऽपि तस्य
 पदचिता करोति बहुव्यमोऽपि यस्य ।
 न कपायैर्मन पीड्यते
 तेनासौ देवैरपीड्यते ॥ ४३ ॥]

जिनप्रवचने भक्तो योऽत शत्रोऽपि तत्पदचिन्तामापद्यपि तन्निवर्त्तनादि-
 विषया करोति बहुव्यमोऽपि । यस्य कपायैर्दुष्टविषय-क्रोधादिभिर्मनो न पीड्यते,
 तेनासौ देवै सुरेन्द्रादिभिरपीड्यते स्तूयत इत्यर्थ ॥ ४३ ॥

इन्द्रचिन्ताविषयत्वे कारणान्तरमाह—

सुगुरु-आण मणि सइ जसु निवसइ
 जसु तत्तत्थि चित्त पुणु पविसइ ।

एइ वि जइ तरांति भवसायरु
ता अणुवत्तउ निच्चु वि सायरु ॥ ४९ ॥

[आत्मानमनल्पमपि न स बहु मन्यते
स्तोकगुणमपि पर प्रेक्ष्य वर्णयति ।
एतेऽपि यदि तरन्ति भवसागर
ततोऽनुवर्तयामि नित्यमपि सादरम् ॥ ४९ ॥]

आत्मानमनल्पमपि बहुगुणत्वेन महान्तमपि नासौ बहु मन्यते । स्तोक-
गुणमपि पर प्रेक्ष्य वर्णयति उपगृहयति । चिन्तयति चैतेऽपि यदि तरन्ति भवसा-
गर ततोऽनुवर्तयामि सादरं पश्यामि नित्यमित्यर्थ ॥ ४९ ॥

जुगुपहाणु गुरु इउ परि चितइ
त-मूलि वि त-मण सु निक्कितइ ।
लोउ लोयवत्ताणइ भग्गउ
तासु न दसणु पिच्छइ नग्गउ ॥ ५० ॥

[युगप्रधानो गुरुरेतदेव चिन्तयति
तन्मूलेऽपि तमन स निष्कन्तति ।
लोको लोकान्तर्त्या भग्न
तस्य न दर्शनं प्रेक्षते नाग्रम् (नग्न) ॥ ५० ॥]

युगप्रधानो गुरुरेतदेव पूर्वोक्तं चिन्तयति । तन्मूलेऽपि तत्पार्श्वेऽपि वर्त-
मानस्तस्य युगप्रधानस्य मनश्चित्तं स दुष्टचित्तो मर्मोद्घट्टनादिना निष्कन्तति ।
'त पुण' इति पाठान्तरे तु त सूरिमिति । तथा तन्मूलान्यपि ज्ञान-दर्शन-चारि-
त्राणि स्वबुद्ध्या पीडयतीति योज्यम् । लोको मुग्धधार्मिकजनो लोकवार्तयैव तथा-
विधदुष्टविधीयमानगुरुविषयासङ्गुणशतश्रवणेनैव भग्न सूरिविषय वैमुख्यमापा-
दितं सन् तस्य सूरैर्दर्शनमपि शान्तरूपं न प्रेक्षते नाप्यग्रं दुष्टभवान्तरलाभलक्षण-
मित्यर्थ ॥ ५० ॥

एव युगप्रधानस्वरूपे विहिते तद्विषय प्रवाहपतितजनवचनमाह—

इह गुरु केहि वि लोइहि वन्निउं
तु वि अम्हारइ सधि न मन्निउ ।
अम्हि केम इसु पुट्ठिहि लग्गह ?
अन्निहि जिव किं नियगुरु मिट्ठह ? ॥ ५१ ॥

तस्य युगप्रवरस्याहर्निशमियमेव चिन्ता वर्तते । कापि स्थाने जिनप्रवचन
मालिन्य मा लभताम् । एवमतिशयेन प्रवचनानुकूल्येऽपि तस्य भूरयो भ्रमन्तोऽपि
दृश्यन्ते वोढा मुण्डितशिरस ये त प्रशसन्ति ते स्तोका एवेत्यर्थ ॥ ४६ ॥

प्रत्युत—

पिच्छेहि ते तसु पइ पइ पाणिउ
तसु असतु दुहु ढोयाहि आणिउ ।
धम्मपसाइण सो परि छुट्ठइ
सवत्थ वि सुहकज्जि पयट्ठइ ॥ ४७ ॥
[प्रेक्षते ते तस्य पदे पदे पानाय (छिद्रम्)
तस्यासद् दु ख ढौकयन्त्यानाय ।
धर्मप्रसादेन स पर च्छुट्यते
सर्वत्रापि शुभकार्ये प्रवर्तते ॥ ४७ ॥]

प्रेक्षन्ते ते मुण्डितशिरस पदे पदे पानीय देशविशेषमापया छिद्रम् । तस्या
सदशोभन दु ख परवाद्याद्युत्थापनेन पीडा ढौकयन्ति आनीय । धर्मप्रसादेनैव
स तावत्सु दुष्टेषु सत्सु मुच्यते । तत सर्वत्रापि शुभकार्ये प्रवर्तत इत्यर्थ ॥ ४७ ॥

तह वि हु ताहि वि सो नवि रूसइ
खम न सु मिलइ नवि ते दूसइ ।
जइ ति वि आवहि तौ सभासइ
जुत्तु तदुत्तु वि निम्भुणिवि तूसइ ॥ ४८ ॥
[तथापि खलु तेभ्योऽपि स नैव रुष्यति
क्षमा न स मुञ्चति नापि तान् दूषयति ।
यदि तेऽप्यागच्छति तत सम्भाषते
युक्त तदुक्तमपि निश्चुत्य तुष्यति ॥ ४८ ॥]

तथाप्येवमपि दुष्टाशयेषु स न रुष्यति । क्षमा तद्विषयानुकूलप्रवृत्तिरूपा
न मुञ्चति । न च तान् दूषयति दोषग्रन्थेन रयापयति । यदि कदाचित् तेऽप्या-
गच्छन्ति तत सम्भाषते । युक्त तदुक्तमपि श्रुत्वा तुष्यति, न तु दुष्टोक्तत्वेन
रण्डयतीत्यर्थ ॥ ४८ ॥

अण्ण अण्ण वि न सु बहु मन्नइ
योवगुणु वि पर पिच्छवि वन्नइ ।

एइ वि जइ तरति भवसायरु
ता अणुवत्तउ निच्चु वि सायरु ॥ ४९ ॥

[आत्मानमनल्पमपि न स बहु मन्यते
स्तोकगुणमपि पर प्रेक्ष्य वर्णयति ।
एतेऽपि यदि तरन्ति भवसागर
ततोऽनुवर्त्तयामि नित्यमपि सादरम् ॥ ४९ ॥]

आत्मानमनल्पमपि बहुगुणत्वेन महान्तमपि नासौ बहु मन्यते । स्तो-
कगुणमपि पर प्रेक्ष्य वर्णयति उपगृह्यति । चिन्तयति चैतेऽपि यदि तरन्ति भवसा-
गर ततोऽनुवर्त्तयामि सादर पश्यामि नित्यमित्यर्थ ॥ ४९ ॥

जुगुपहाणु गुरु इउ परि चितइ
त-मूलि वि त-मण सु निक्कितइ ।
लोउ लोयवत्ताणइ भग्गउ
तासु न दसणु पिच्छइ नग्गउ ॥ ५० ॥

[युगप्रधानो गुरुरेतदेव चित्तयति
त-मूलेऽपि तमन स निष्कृतति ।
लोको लोकनार्तया भग्न
तस्य न दर्शनं प्रेक्षते नाग्रम् (नग्न) ॥ ५० ॥]

युगप्रधानो गुरुरेतदेव पूर्वोक्तं चिन्तयति । तन्मूलेऽपि तत्पार्श्वेऽपि वर्त-
मानस्तस्य युगप्रधानस्य मनश्चित्तं स दुष्टचित्तो मर्मोद्धृतादिना निष्कृतति ।
'त पुण' इति पाठान्तरे तु त सूरिमिति । तथा तन्मूलान्यपि ज्ञान-दर्शन-चारि-
त्राणि स्वबुद्ध्या पीडयतीति योग्यम् । लोको मुग्धधार्मिकजनो लोकवार्तयैव तथा-
विधदुष्टविधीयमानगुरुविषयासद्वृणशतश्रवणेनैव भग्न सूरिविषय वैमुरयमापा-
दित सन् तस्य सूरेर्दर्शनमपि शान्तरूपं न प्रेक्षते नाप्यग्रं दुष्टभवान्तरलाभलक्षण-
मित्यर्थ ॥ ५० ॥

एव युगप्रधानस्वरूपे विहिते तद्विषय प्रवाहपतितजनवचनमाह—

इह गुरु केहि वि लोइहि वन्निउं
तु वि अम्हारइ सधि न मन्निउ ।
अम्हि केप इसु पुट्ठिहि लगाह ?
अन्निहि जिव किं नियगुरु मिट्ठह ? ॥ ५१ ॥

[एष गुरु कैश्चिदपि लोकैर्वर्णित
ततोऽप्यस्मदीये सङ्गे न मत ।
वय कथमस्य पृष्ठे लगाम ?
अन्यैरिव कथ निजगुरु मुञ्चाम ? ॥ ५१ ॥]

एष गुरु कैश्चिदपि लोकैर्वर्णित, परमस्मदीयेन सङ्गेन न मानितं । ततोऽस्य
पृष्ठे कथ वय लगाम ? । अन्यैरिव शुद्धविधिधर्मप्रवृत्तमुग्धधार्मिकैरिव कथ निज-
गुरु मुञ्चाम इत्यर्थ ॥ ५१ ॥

पारतत-विहिविसङ्-विमुक्त
जणु इडं बुलङ् मगह चुक्कड ।
तिणि जणु विहिधम्मिहि सहं झगडङ्
इह परलोई वि अप्पा रगडङ् ॥ ५२ ॥
[पारतत्रय-विधिविषयैर्विमुक्तो
जन एतद् वदति मार्गाच्युत ।
तेन जनो विधिधार्मिकै सह कलहायते
इह परलोकेऽप्यात्मान वञ्चयति ॥ ५२ ॥]

पारतत्रयविधिविषयैर्विमुक्तो जन प्रवाहपतित एतत् पूर्वोक्त वदति मार्ग-
भ्रष्ट सन् । यत एतेदेव तेन कारणेन जन पूर्वोक्त एव । विधिधार्मिकै सह कलहा-
यते । तथा चासाविह-परलोकयोरात्मान वञ्चयतीत्यर्थ ॥ ५२ ॥

तु वि अविलक्खुं विवाड करतड
किवड न थक्कड विहि असहतड ।
जो जिणभासिड विहि सु कि तट्टइ ?
सो झगडर्तु लोड परिफिट्टइ ॥ ५३ ॥
[तथाप्यविलक्षो विवाद कुर्वन्
कथमपि नावतिष्ठते विधिमसहमान ।
यो जिनमापितो मिमि स किं श्रुत्यति ?
असौ कलहायमानो लोक परिभ्रमयति ॥ ५३ ॥]

यद्यप्यात्मान वञ्चयति तथाप्यविलक्षोऽविवेकित्वाद्दीनो विवादं कुर्वन्
धार्मिकै सह कथमपि नावतिष्ठते विधिमसहमान । यतो न जानात्यसौ मूर्खो

यदुत जिनभाषितो विधि स किं विवादादिनाऽपि नुद्यति ? , केवलमसौ कल-
हायमानो लोक एव भ्रश्यति सद्धर्मलाभादित्यर्थ ॥ ५३ ॥

विधेरन्यवच्छेदमेवाह—

दुप्पसहतु चरणु ज वुत्तउ
त विहि विणु किव होइ निरुत्तउ ? ।
इक्क सूरि इक्का वि स अज्जी
इक्कु देसं जि इक्क वि देसज्जी ॥ ५४ ॥

[दु प्रसमान्त चरण यदुक्त
तद् निर्धि विना कथ भगति निरुक्तम् ? ।
एक सूरिकेऽपि साऽऽर्या
एको देशार्थ एकाऽपि देशार्था ॥ ५४ ॥]

दु प्रसमान्त चरण यदुक्त भगवता, तद् विधि विना विधिव्यवच्छेदे कथ
भवति निरुक्त निश्चितम् । यदेक सूरिर्दु प्रसभ, एकाऽप्यार्या साध्वी सत्यश्री-
नाम्नी, एकश्च देशत्र (विर)ति श्रावको नगिलनामा, एका च फलगुश्रीनाम्नी
देशेनार्या साध्वी देशविरता आविकेत्यर्थ ॥ ५४ ॥

तह वीरह तु वि तित्थु पयट्टइ
त दस-वीसह अज्जु कि तुट्टइ ? ।
नाण-चरण-दसणगुणसठिउ
सधु सु वुच्चइ जिणिहि जहट्टिउ ॥ ५५ ॥

[तथा वारस्य तदपि तीर्ष प्रवर्तते
तद् दशभिर्विशत्याऽद्य किं नुद्यति ? ।
ज्ञान चरण दर्शनगुणसस्थित
सद्य स उच्यते जिनैर्यथास्थित ॥ ५५ ॥]

तथापि वीरस्य तीर्थ प्रवर्तते तद् दशभिर्विशत्या वा प्रभूतसुसाध्वाद्युपलक्षण
चैतदद्य किं नुद्यति ? नैव । तत्र च सर्वत्रापि विधिरस्त्येव । न चैकादिसाध्वादि
भावे कथमसौ सद्धर्म ? यत् ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यगुणसस्थित स्तोकोऽपि सङ्ग स
उच्यते जिनैर्यथास्थित सत्यो न तु प्रभूत एव मेलक इत्यर्थ ॥ ५५ ॥

दव-खित्त-काल-ठिइ वट्टइ
गुणि-मच्छरु करतु न निहट्टइ ।

गुणविहूण सघात कहिज्जइ
लोअपवाहनईए जो निज्जइ ॥ ५६ ॥

[द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या वर्तते
गुणिमत्सर कुर्वन् न निर्वर्तते ।
गुणप्रिहान सङ्घात कथ्यते
लोकप्रवाहनया यो नीयते ॥ ५६ ॥]

द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या तदनुसारेण वर्तते । गुणिषु च मत्सर न करोत्येव ।
कदाचित् कुकर्मवशात् तत्करणेऽपि तत्रैव न स्थिरतराशयो भवति । अथ तु स-
ङ्घस्वरूपमाह—गुणविहीनो बहुजनोऽपि, सङ्घात, एव कथ्यते लोकप्रवाहनया
यो नीयत इत्यर्थः ॥ ५६ ॥

तथा—

जुत्ताजुत्तु वियारु न रच्चइ
जसु ज भावइ त तिण वुच्चइ ।
अविवेइहिं सु वि सघु भणिज्जइ
पर गीयत्थिहिं किव मन्निज्जइ ? ॥ ५७ ॥

[युक्तायुक्तविचारो न रोचते
यस्य यद् भाति तत् तेनोच्यते ।
अविवेकिभि सोऽपि सङ्घो भण्यते
पर गीतार्थं कथ मन्यते ? ॥ ५७ ॥]

युक्तायुक्तविचारो यस्मै न रोचते, तत्सङ्घातमध्ये च यस्य यद् भात्ययुक्त
मपि तत् तेनोच्यते । अविवेकिभि सोऽपि सङ्घो भण्यते, पर गीतार्थं कथमसो
सङ्घत्वेन मन्यते ? निर्गुणत्वादित्यर्थः ॥ ५७ ॥

विणु कारणि सिद्धति निसिद्धउ
वदणाइकरणु वि जु पसिद्धउ ।
तसु गीयत्थ केमं कारण विणु
पइदिणु मिलहिं करहिं पयवदणु ? ॥ ५८ ॥

[विना कारण सिद्धात्ते निषिद्ध
वदनाऽऽदिकरणमपि यत् प्रसिद्धम् ।

तस्य गीतार्था कथ कारण विना

प्रतिदिन मिलन्ति कुर्वन्ति पदवन्दनम् १ ॥ ५८ ॥]

विना कारण ' (१) अगंगीयादायन्ने रेचे अन्नत्थ ठिइअभावमि' इत्यादिक सिद्धान्ते निषिद्ध वन्दनाऽऽदिकरणमपि ' (२) वायाइ नमुक्कारो' इत्यादिक यत् प्रसिद्ध तस्य साध्यादिसङ्घातस्य गीतार्था केन हेतुना कारण विनाऽपि प्रतिदिन मिलन्ति ? कुर्वन्ति च पदवन्दनम् ? नैवेत्यर्थ ॥ ५८ ॥

प्रवाहपतितश्च जन —

जो असघु सो सघु पयासइ

जु जि सघु तसु दूरिण नासइ ।

जिव रायध जुवइदेहगिहिं

चद कुंद अणहुति वि लक्खहिं ॥ ५९ ॥

[योऽसङ्घस्त सङ्घ प्रकाशयति

यश्च सङ्घस्तस्माद् दूरेण नश्यति ।

यथा रागाधा युवतिदेहाङ्गेषु

चन्द्र-कुन्दादीनसतोऽपि लक्षयति ॥ ५९ ॥]

योऽसङ्घ त सङ्घमिति प्रकाशयति, यश्च सुसङ्घस्तस्माद् दूरेण नश्यति । किमि-
त्येवमित्याह—यथा रागाधा युवतिदेहाङ्गेषु चन्द्र-कुन्दादीनसतोऽपि लक्षय-
न्तीत्यर्थ ॥ ५९ ॥

तिवँ दसणरायध निरिक्खंहि

ज न अत्थि त वत्थु विवक्खंहि ।

ते विवरीयदिट्ठि सिवसुक्खई

पाविहिं सुभिणिं वि कह पच्चक्खई ? ॥ ६० ॥

[तथा दर्शनरागाधा निरीक्षते

यद् नास्ति तद् वस्तु निरिक्षति ।

ते विपरीतदृष्टय शिवसोरयानि

प्राप्नुवन्ति स्वप्नेऽपि कथ प्रत्यक्षेण ॥ ६० ॥]

तथा वेपमात्रमेव प्रमाणमिति दर्शनरागाधा निरीक्षन्ते । तथा च यदसङ्घे
सङ्घत्व नास्ति, तमपि पदार्थ विशेषेण पश्यन्ति । ते विपरीतदृष्टय शिवसोरयानि
प्राप्नुवन्ति स्वप्नेऽपि नैव, कथ पुन प्रत्यक्षेणेत्यर्थ ॥ ६० ॥

(१) आयायाणीं क्षेत्तेज्यन्न स्थियमाव । (२) वाया नमस्कार ।

१ रा ग यमस्य । २ ग नव । ३ रा ग ० हि । ४ रा ग ० च । ५ रा ग ० इ ।

गुणविह्वणु संघात कहिज्जइ
लोअपवाहनईए जो निज्जइ ॥ ५६ ॥

[द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या वर्तते
गुणिमत्सर कुर्वन् न निवर्तते ।
गुणविहीन सङ्घात कथ्यते
लोकप्रवाहनया यो नायते ॥ ५६ ॥]

द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या तदनुसारेण वर्तते । गुणिषु च मत्सर न करोत्येव ।
कदाचित् कुकर्मवशात् तत्करणेऽपि तत्रैव न स्थिरतराशयो भवति । अथ दु-
ष्टस्वरूपमाह—गुणविहीनो बहुजनोऽपि, सङ्घात एव कथ्यते लोकप्रवाहनया
यो नीयत इत्यर्थः ॥ ५६ ॥

तथा—

जुत्ताजुत्तु वियारु न रुच्चइ
जसु ज भावइ त तिण बुच्चइ ।
अविवेइहिं सु वि सघु भणिज्जइ
पर गीयत्तिहिं किव भनिज्जइ ? ॥ ५७ ॥

[युक्तायुक्तविचारो न रोचते
यस्य यद् भाति तत् तेनोच्यते ।
अविवेकिभि सोऽपि सङ्घो भण्यते
पर गीतार्थे कथ मन्यते ? ॥ ५७ ॥]

युक्तायुक्तविचारो यस्मै न रोचते, तत्सङ्घातमध्ये च यस्य यद् भात्ययुक्त
मपि तत् तेनोच्यते । अविवेकिभि सोऽपि सङ्घो भण्यते, पर गीतार्थे कथमसौ
सङ्घत्वेन मन्यते ? निर्गुणत्वादित्यर्थः ॥ ५७ ॥

विणु कारणि सिद्धति निसिद्धउ
वदणाइकरणु वि जु पसिद्धउ ।
तसु गीयस्य केमं कारण विणु
पइदिणु मिलहिं करहिं पयवदणु ? ॥ ५८ ॥

[विना कारण सिद्धाते निषिद्ध
वन्दनाऽऽदिकरणमपि यत् प्रसिद्धम् ।

विसमधम्म-घरि जइ वीवाह
तो सम(म्म)चु सु निच्छइ वाहइ ॥ ६३ ॥

[पुत्रा पुत्रिका परिणायन्ते
तेऽपि समानधर्मगृहे दीयते ।
विषमधर्मगृहे यदि विवाहयति
तदा सम्यक्त्व स निश्चयेन बाधते ॥ ६३ ॥]

पुत्रा पुत्रिकाश्च गृहस्थैश्चायोगे नैव विवाह्यन्ते । तत्रोपदेशमाह-तेऽपि समा-
नधर्मगृहे दीयन्ते इति पुत्रिकाविषय बोद्धव्यम् । विषमधर्मा विभिन्नधर्माणस्तद्गृहे
यदि विवाहयति पुत्रादीन् तदा सम्यक्त्व स निश्चयेन बाधते स्वस्य परस्य च । तत्स
सर्गेण कदाचिच्छुद्धधर्ममार्गात् प्रच्यवनस्यापि सम्भवादिति भाव इत्यर्थ ॥ ६३ ॥

थोडइ धणि ससारियकज्जइ
साहिज्जइ सबइ सावज्जइ ।
विहिधम्मत्थि अत्थु विन्विज्जइ
जेण सु अप्पे निबुइ निज्जइ ॥ ६४ ॥

[स्तोकेन धनेन सासारिककार्याणि
साध्यन्ते सर्वाणि साधनानि ।
विधिधर्मार्थेऽर्प उपयोज्यते
येन स आत्मा निर्वृतिं नीयते ॥ ६४ ॥]

स्तोकेनैव धनेन सासारिककार्याणि विवाह-मुण्डनादीनि सर्वाणि साधनानि
साध्यन्ते । विधिधर्मार्थे जिन-सङ्घपूजादिवर्त्य प्रभूततरोऽप्युपयोज्यते । येन स
शुद्धविधिविधाता आत्मा निर्वृतिं नीयत इत्यर्थ ॥ ६४ ॥

सावय वसहिं जेहिं किर ठावेहिं
साहुणि साहु तित्थु जइ आवेहिं ।
भत्त वर्त्थ फामुय जल आसण
वसहिं वि दिति य पावपणासण ॥ ६५ ॥

[श्रानका वसन्ति येषु किल स्थानेषु
साध्य साधनस्तत्र यथागच्छति ।

अथ आद्यशिक्षामाह—

दम्भ लिति साहम्भिय-सतिय
 अवरुप्परु झगडति न दिति य ।
 ते विहिधम्मह खिस भहति य
 लोयमज्झि झगडति करंति य ॥ ६१ ॥
 [दम्भान् ठाति साधर्मिकसत्कान्
 परस्पर कल्हायन्ते न ददति च ।
 ते विधिधर्मस्य खिसा महती च
 लोभमये कल्हायमाना कुर्वन्ति च ॥ ६१ ॥]

ये लोभाभिभूता सन्तो दम्भान् गृह्णन्ति साधर्मिकसत्कान् । तत परस्पर
 कल्हायन्ते, न ददति । ते विधिधर्मस्य खिसा जुगुप्साविशेष महती लोकमध्ये
 कल्हायमानाश्च कुर्वन्तीत्यर्थ ॥ ६१ ॥

एव च सति—

जिणपवयण-अपभावण वंडी
 तउ सम्मत्तह वत्त वि बुडी ।
 जुत्तिहि देवदब्बु त भज्जइ
 हुंतउ मग्गइ तो वि न दिज्जइ ॥ ६२ ॥
 [जिनप्रवचनाप्रभावना महती
 तत सम्यक्त्वस्य वार्ताऽपि नष्टा ।
 युक्त्या देवद्रव्य तद् भज्यते
 सत् मार्गयति तथापि न दीयते ॥ ६२ ॥]

जिनप्रवचनस्याप्रभावना महती । ततोऽप्रभावनाया सकाशात् सम्यक्त्वस्य
 प्रभावनाव्यङ्ग्यस्य वार्ताऽपि समुद्रपतितरत्नमिव नष्टा । किमिति सम्यक्त्व नश्य-
 तीत्याह—युक्त्या विचारेण देवद्रव्य तद् भज्यते । यत साधर्मिकद्रव्य सप्तक्षेत्र्या
 मुपयुज्यते, तत्र च जिनभवन-विम्वादिकमस्ति । तत साधर्मिकद्रव्यभङ्गे परमार्थतो
 र्जिनभवन-विम्वादिद्रव्यभङ्ग क्रियत इति भाव । गृहे सदपि तस्य मार्गयतोऽपि
 तथापि यदि न दीयत इत्यर्थ ॥ ६२ ॥

वेष्टा वेष्टी परिणाविज्जहि
 ते वि समाणधम्म-घरि दिज्जहि ।

विसमधम्म-घरि जइ वीवाहइ
तो सम(म्म)त्तु सु निच्छइ वाहइ ॥ ६३ ॥

[पुत्रा पुत्रिका परिणाय्यते
तेऽपि समानधर्मगृहे दीयते ।
विषमधर्मगृहे यदि विवाहयति
तदा सम्यक्त्वं स निश्चयेन बाधते ॥ ६३ ॥]

पुत्रा पुत्रिकाश्च गृहस्थैश्चायोगे नैव विवाह्यन्ते । तत्रोपदेशमाह-तेऽपि समा-
नधर्मगृहे दीयन्ते इति पुत्रिकाविषय बोद्धव्यम् । विषमधर्मा विभिन्नधर्माणस्तद्गृहे
यदि विवाहयति पुत्रादीन् तदा सम्यक्त्वं स निश्चयेन बाधते स्वस्य परस्य च । तस्मिन्
सर्गोण कदाचिच्छुद्धधर्ममार्गात् प्रच्यवनस्यापि सम्भवादिति भाव इत्यर्थः ॥ ६३ ॥

थोडइ धणि ससारियकज्जइ
साहिज्जइ सबइ सावज्जइ ।
विधिधम्मत्थि अत्थु विव्विज्जइ
जेण सु अप्पे निवुइ निज्जइ ॥ ६४ ॥

[स्तोकेन धनेन सासारिककार्याणि
साध्यन्ते सर्वाणि साधनानि ।
विधिधर्मार्थेऽपि उपयोज्यते
येन स आत्मा निर्वृत्तिं नीयते ॥ ६४ ॥]

स्तोकेनैव धनेन सासारिककार्याणि विवाह-मुण्डनादीनि सर्वाणि साधनानि
साध्यन्ते । विधिधर्मार्थे जिन-सङ्घपूजादावर्थं प्रभूततरोऽप्युपयोज्यते । येन स
शुद्धविधिविधाता आत्मा निर्वृत्तिं नीयत इत्यर्थः ॥ ६४ ॥

सावय वसहिं जेहिं किर ठावहिं
साहुणि साहु तित्थु जइ आवहिं ।
भत्त वत्थं फामुय जल आसण
वसहिं वि दित्ति य पावपणासण ॥ ६५ ॥

[श्रावका वसन्ति येषु म्लिच्छ स्थानेषु
साध्य साधनस्तत्र यथागच्छति ।

भक्त-वस्त्र प्रासुकजलासनानि

वसतिमपि ददति च पापप्रणाशनान् (०का) ॥ ६५ ॥]

श्रावका वसन्ति येषु ग्राम-नगरादिषु, किल स्थानेषु साध्य साधवो वा विहारक्रमेण यदि तत्रागच्छन्ति तदा आगताना साध्वादीना भक्त-वस्त्र-प्रासुक-जलासनानि वसतीश्च ददति । प्रासुकपद चैषणीयोपलक्षणं तच्च मध्यस्थितमपि भक्तादिषु सर्वेषु योज्यम् । पापप्रणाशनान् भक्तादीन् पापप्रणाशका वा श्रद्धा । न ददतीति पाठे तु काका पापप्रणाशना ' न भवन्ति' इति शेष इत्यर्थः ॥ ६५ ॥

जइ ति वि कालुच्चिय-गुणि वट्टहिं

अप्पा परु वि घरहि विहिबट्टहि ।

जिण-गुरुवेयावच्चुं करेवउ

इउ सिद्धतिउ वयणु सरेवउ ॥ ६६ ॥

[यदि तेऽपि कालोचितगुणे वर्तन्ते

आत्मान परमपि धारयति विधिमार्गे ।

जिन-गुरुवैयावृत्त्य कार्य-

मिति सैद्धांतिक वचन स्मर्तव्यम् ॥ ६६ ॥]

यदि तेऽपि साध्वादय आगता सन्त कालोचितविधिना वर्तन्ते । आत्मान पर च श्रावकादिक स्थापयन्ति विधिमार्गे तदा जिन-गुरुवैयावृत्त्य कार्यमिति सैद्धान्तिक वचनं ' (०) गुरु-देवाण जहासमाहीए वेयावच्चे नियमो' इत्यादिक स्मर्तव्य-मनुष्ठेय चेत्यर्थः ॥ ६६ ॥

घणमाणुसु कुडुबु निवाहइ

धम्मवार पर हिट्टउ वाहइ ।

तिणि सम्मत्त-जलजलि दिन्नी

तसु भवभमणि न मइ निविन्नी ॥ ६७ ॥

[घनमानुष कुटुम्ब निर्वाहयति

धर्मान्तरे परमधो वाहयति (भगति) ।

तेन सम्पत्त्वत्तलाञ्जलिर्दत्त-

स्तस्य मन्त्रमणे न मतिर्निर्गिण्णा ॥ ६७ ॥]

(१) गुरु दत्तसाध्याममाधि वैयावृत्त्य नियमः ।

१ रा ग. गु पाप । २ क ० हि । ३ क ० व । ४ रा ग आत्मा पर । ५ क. वट्ट ।

६ रा ग. भगति ।

प्रभूतमानुष स्वकुटुम्ब निर्वाहयति कश्चित्, पर कृपणतया धर्मप्रयोजने देव-
साधुदानादावदित्सयाऽधोदृष्टिरेव भवति । तेन सम्यक्त्वस्य जिन-साधुभ-
क्तिव्यङ्ग्यस्य जलाञ्जलिर्दत्तस्तन्नून तस्य भवभ्रमणे मतिरद्यापि न निर्विन्ने(णे)
त्यर्थ ॥ ६७ ॥

सधणु सजाइ जु जि तसु भत्तउ

अन्नह सदिट्ठिहि वि विरत्तउ ।

जे जिणसासणि हुति पवन्ना

सवि वधव नेहपवन्ना ॥ ६८ ॥

[सधन सजातिर्य एव तस्य भक्तो

ऽन्यस्मात् सदृष्टेरपि विरक्त ।

ये जिनशासन भवन्ति प्रपन्ना—

स्ते सर्वे बाधना स्नेहप्रपन्ना ॥ ६८ ॥]

साधर्मिको य सधन सज्जनो वा तत्रैव भक्त, अन्यस्मात् सदृष्टेरपि
प्रधानभावकादपि विरक्त । अयुक्त चैतत् यतो ये जिनशासन भवन्ति प्रतिप-
न्नास्ते सर्वेऽपि बान्धवा एव स्नेहप्रतिपन्ना इत्यर्थ ॥ ६८ ॥

तसु समत्तु होइ किं बुद्धह ?

जो नवि वयणि विलगइ बुद्धह ।

तिन्नि चयारि छुत्तिदिण रक्खइ

स जि सरावी लगइ लिक्खइ ॥ ६९ ॥

[तस्य सम्यक्त्व भगति कथ मुग्धस्य ?

यो नैव वचने विलगति बुद्धानाम् ।

त्रीणि चत्वारि छुप्तिदिनानि रक्षति

सैव श्राविका लगति लेख्यके ॥ ६९ ॥]

तस्य सम्यक्त्व कथ भवति मुग्धस्य ? यो नैव वचने “^(१) सहधम्मियरा मह
वधवा’ इत्येवरूपे विशेषेण लगति बुद्धाना तीर्थकराणाम् । अथात्रैव आविकाशि
क्षामाह—त्रीणि चत्वारि वा दिनानि छुप्तिं रक्षति मृद्भाण्डादिस्पर्शवर्जनेन, विशेष-
तश्च साधु-जिनालयगमनवर्जनेन च या, सैव श्राविका लेख्यके सुश्राविकागण-
नाया गण्यते । छुप्पयश्चाशौचविशेषा एव लोके श्रूयन्ते—

“ जात-मृत-सूतकदिने रजस्वला-वसन-मूत्र-विष्टासु ।

मये चण्ड लादौ स्यु सप्त छुप्पयो लोके ॥” इत्यर्थ ॥ ६९ ॥

(१) सहधम्मियरा मम बान्धवा ।

हुंति य च्छुत्ति जल(पव)दृइ सेच्छइ

सा घर-धम्मइ आवइ निच्छइ ।

छुत्तिभग्ग घर छड्डइ देवय

सासनसुर मिलहिं विहिसेवय ॥ ७० ॥

[सत्या च छुत्तौ प्रवर्त्तते स्वेच्छया

सा गृह-धर्मस्यापद् निश्चयेन ।

छुत्तिमग्ना गृहाणि मुञ्चन्ति देवता

शासनसुरा मुञ्चति विधिसेवका ॥ ७० ॥]

सत्यामपि छुत्तौ स्वेच्छया या प्रवर्त्तते सा निर्धर्मकर्मप्रवृत्ता गृहस्य धर्मस्य
वापद् भवसकारण निश्चयेन । यत च्छुत्तया भग्नास्त्रासिता गृहाणि मुञ्चन्ति देवता
भुवन-क्षेत्रदेवताप्रभृतयः शासनसुरा अपि गोमुखप्रभृतयो विधिसेवका अविधिप्र
वृत्तौ मुञ्चन्तीत्यर्थः ॥ ७० ॥

पडिकमणइ वदणइ आजली

चित्त धरति करेइ अभुली ।

मणह मज्झि नवकारु वि ज्ञायइ

तासु सुहु सम्मत्तु वि रायइ ॥ ७१ ॥

[प्रतिक्रमणे वन्दनके वाऽऽकुला

चित्ते धारयती करोत्यसदिग्धा ।

मनोमध्ये नमस्कारमपि ध्यायति

तस्या सुपु सम्यक्त्वमपि राजते ॥ ७१ ॥]

सा रजस्वला प्रतिक्रमणे वन्दनके वा वचनाक्षराणि नोद्यारयतीत्यर्थः ।
चित्त एवाक्षराणि धारयन्ती करोति असन्दिग्धैव मनोमध्य एव नमस्कारमपि
ध्यायति । ततस्तस्या सुपु सम्यक्त्वमपि शोभत इत्यर्थः ॥ ७१ ॥

सावउ सावयछिंदइ मग्गइ

तिणि सहु जुज्झइ घणवल्लि वग्गइ ।

अलिउ वि अप्पाणउ सचावइ

सो समत्तु न केमइ पावइ ॥ ७२ ॥

[शान्त शान्तच्छिद्राणि मृगयते

तेन सह युष्यते घनजलेन यज्यते ।

अलीकमप्यात्मान सत्यापयति

स सम्यक्त्वं न कथमपि प्राप्नोति ॥ ७२ ॥]

आवक एव आवकान्तरस्य चिद्वाणि गवेपयति, तेन सह युध्यते च धन-
वलेन बलाते च राजकुलाद्युत्थापनेन । कदाचिद् राजकुलादौ व्यवहारे चालीक-
मप्यात्मान सत्यापयति य कश्चिदसौ सम्यक्त्वं कथमपि न प्राप्नोतीत्यर्थ ॥ ७२ ॥

विक्रियवयणं बुल्लइ नवि मिल्लइ

पर पभणतु वि सच्चउं पिल्लइ ।

अट्ट मयट्ठाणिहिं वट्टतउ

सो सद्विद्धि न होइ न संतउ ॥ ७३ ॥

[विकृतवचनानि जल्पति न तु मुञ्चति

पर प्रभणन्तमपि सत्य निराकरोति ।

अष्टसु मदस्थानेषु वर्तमान

स सद्वृष्टिर्न भवति न सन् ॥ ७३ ॥]

विकृतवचनान्येव जल्पति, न तु मुञ्चत्यन्य सत्यमपि भाषमाण गलदर्दरेण
निराकरोति । अष्टसु जालादिमदस्थानेषु वर्तमानो य कश्चिदसौ न केवल सद्वृ-
ष्टिर्न भवति सन्नपि शिष्टोऽपि न भवतीत्यर्थ ॥ ७३ ॥

परं अणत्थि घल्लतु न सकइ

परधण-वणिय जु लेयण वस्वइ ।

अहियपरिग्गह-पावपसत्तउ

सो समत्तिण दूरिण चत्तउ ॥ ७४ ॥

[परमनर्गे प्रक्षिपन् न शङ्कते

परधन-भार्या यो ग्रहातुमाकाङ्क्षति ।

अधिकपरिग्रह-पापप्रसक्त

स सम्यक्त्वेन दूरेण त्यक्त ॥ ७४ ॥]

अन्य व्यसने प्रक्षिपन् न शङ्कते । परस्य धन भार्या च यो ग्रहीतुमाका-
ङ्क्षति । अधिके प्रभूते अत्यर्थं वा परिग्रहेण पाप तत्रासक्त सोऽपि सम्यक्त्वेन
दूरेण त्यक्त इत्यर्थ ॥ ७४ ॥

जो सिद्धत्तियजुत्तिहिं नियवरु

वाहि न जाणइं रुइ विसवरु ।

हुंति य च्छुत्ति जल(पव)इइ सेच्छइ

सा घर-धम्मइ आवइ निच्छइ ।

छुत्तिभग्ग घर छइइ देवय

सासणसुर पिळ्ळहिं विहिसेवय ॥ ७० ॥

[सत्या च छुत्तौ प्रवर्त्तते स्वेच्छया

सा गृह-धर्मस्यापद् निश्चयेन ।

छुत्तिभग्ना गृहाणि मुञ्चति देवता

शासनसुरा मुञ्चति त्रिधिसेवका ॥ ७० ॥]

सत्यामपि छुत्तौ स्वेच्छया या प्रवर्त्तते सा निर्धर्मकर्मप्रवृत्ता गृहस्य धर्मस्य
चापद् ध्वसकारण निश्चयेन । यत च्छुत्त्या भग्नास्त्रासिता गृहाणि मुञ्चन्ति देवता
भुवन-क्षेत्रदेवताप्रभृतयः शासनसुरा अपि गोमुखप्रभृतयो विधिसेवका अविधिप्र
वृत्तौ मुञ्चन्तीत्यर्थः ॥ ७० ॥

पडिकमणइ वदणइ आउली

चित्त धरति करेइ अभुली ।

मणह मज्झि नवकारु वि ज्ञायइ

तासु सुहु सम्मत्तु वि रायइ ॥ ७१ ॥

[प्रतिक्रमणे वन्दनके वाऽऽकुला

चित्ते धारयती करोत्यसन्दिग्धा ।

मनोमध्ये नमस्कारमपि ध्यायति

तस्या सुष्ठु सम्यक्त्वमपि राजते ॥ ७१ ॥]

सा रजस्वला प्रतिक्रमणे वन्दनके वा वचनाक्षराणि नोच्चारयतीत्यर्थः ।
चित्त एवाक्षराणि धारयन्ती करोति असन्दिग्धैव मनोमध्य एव नमस्कारमपि
ध्यायति । ततस्तस्या सुष्ठु सम्यक्त्वमपि शोभत इत्यर्थः ॥ ७१ ॥

सावउ सावयछिइइ मग्गइ

तिणि सह जुज्झइ धणवलि वग्गइ ।

अलिउ वि अप्पाणंउ सच्चावइ

सो समत्तु न केमइ पावइ ॥ ७२ ॥

[श्रानक श्रानकच्छिद्राणि मृगयते

तेन सह युष्यते धनत्रयेन वन्यते ।

अलीकभापिणा घृष्टाना च वचने नैव प्रत्यय करोति । यश्चासमर्थो नि सत्त्वो वा तस्योपरि दया क्रियते । आत्मा कदाचिद् भीतो हृष्टो वा परस्य लक्ष्यता न नीयते, कदाचिदपायसम्भवात् । न चात्मा बिना कारण विशेषलाभादिक मन्त्रि-बलाधिपाद्यधिकारिणा वस्त्र-द्रव्यादिदानेनोपयोग नीयत इत्यर्थ ॥ ७७ ॥

माय-पियर जे धम्मि विभिन्ना
ति वि अणुवित्ति य हुति ति वन्ना ।
जे फिर हुति दीहससारिय
ते बुल्लत्त न ठंति निवारिय ॥ ७८ ॥
[माता-पितरौ यौ धर्मे विभिन्नौ
तावप्यनुवर्त्तितौ भवतस्तौ धन्यौ ।
ये किल भवन्ति दीर्घससारिण—

स्ते पुन तो न तिष्ठति निवारिता ॥ ७८ ॥]

माता-पितरौ यौ विभिन्नधार्मिकौ तावप्यनुवर्त्तितौ सन्तौ तौ प्रसिद्धौ धन्यौ पुण्यभाजन शुद्धधम्मविपयाभिमुखौ भवत इत्यर्थ । व्यतिरेकमाह—ये पुन पित्रा-दयोऽपि दीर्घससारिणो भवन्ति, ते अनुवर्त्तिता अपि सन्तोऽसभ्य भापन्त एव, न च तिष्ठन्ति निवर्त्तिता अपीत्यर्थ ॥ ७८ ॥

ताहि वि कीरइ इह अणुवत्तण
भोयण-वत्थ-पयाणपयत्तिण ।
तह बुल्लत्तहं नवि रुसिज्जइ
तेहि समाणु विवाउ न किज्जइ ॥ ७९ ॥

[तेषामपि क्रियत इहानुवर्त्तना
भोजन-वस्त्रप्रदानं प्रयत्नेन ।

तथा पुनतामपि नैन रप्यते
तै सम पिनादो न क्रियते ॥ ७९ ॥]

तेषामपि भिन्नधार्मिकाणां ससारिणा क्रियत इहानुवर्त्तना भोजन-वस्त्रप्रदाने प्रयत्नेन दुष्प्रतीकारत्वात् तेषाम् । कदाचित् तु दुष्टमपि भापमाणानां न रोप क्रियते । तै सह विवादो न क्रियते स्वयं विवेकित्वात् कृतज्ञत्वाद्येत्यर्थ ॥ ७९ ॥

अथोपसहरनुपदेशफलमाह—

इय जिणदत्तुवणसरसायणु
इह-परलोयह सुखह भायणु ।

कु वि केणइ कसायपूरियमणु
वसइ कुंडवि ज माणुसघणु ॥ ७५ ॥

[य सिद्धान्तयुक्त्या निजगृह
वाहयितु न जानाति करोति मिसवरम् ।
कोऽपि केनचित् कपायपूरितमना
वसति कुटुम्बे यमानुषघने ॥ ७५ ॥]

य सिद्धान्तयुक्त्या वक्ष्यमाणसमष्टिदर्शन-कौमलालापादिरूपया निज
गृह प्रवर्त्तयितु न जानाति, किन्तु करोति विसवर सवरणरहित विसस्थुलमित्यर्थ ।
यत् कोऽपि केनापि कपायेण लोभादिना पूरितमना वसति कुटुम्बे मानुषप्रचुर
इत्यर्थ ॥ ७५ ॥

तसु सरूवु मुणि अणुवत्तिज्जइ
कु वि दाणिण कु वि वयणिण लिज्जइ ।
कुवि भएण करि पाणु धरिज्जइ
सगुणु जिहुँ सो पइ ठाविज्जइ ॥ ७६ ॥
[तस्य स्वरूप ज्ञात्वाऽनुवर्त्यते
कोऽपि दानेन कोऽपि वचनेन लायते ।
कोऽपि भयेन कृत्वा प्राणेन (पाणो ?) धार्यते
सगुणो ज्येष्ठ स पदे स्थाप्यते ॥ ७६ ॥]

तस्य कुटुम्बपुरुषादे स्वरूप ज्ञात्वाऽनुवर्त्यते । कोऽपि दानेन, कोऽपि
मधुरवचनेन गृह्यते । कोऽपि भयालुर्भयेन कृत्वा प्राणेन बलात्कारेण धार्यते ।
कुटुम्बे यश्च सगुणो ज्येष्ठ स पदे कुटुम्बादिवर्त्तनाधिकारे स्थाप्यत इत्यर्थ ॥ ७६ ॥

जुहइ पिहइ न य पत्तिज्जइ
जो असत्तु तसुवरि दइ किज्जइ ।
अप्पा परह न लस्खाविज्जइ
नप्पा विणु कारणि खाविज्जइ ॥ ७७ ॥
[अर्थाक्रमणिनां धृष्टानां नैव प्रतापते
योऽस्तत्त्वस्तस्योपरि दया त्रियते ।
आमा परस्य न लक्ष्यतां नापते
नामा मिना कारणमुपयोज्यते ॥ ७७ ॥]

जिनदत्तसूरिरचितं सूरप्रभोपाध्यायविहितवृत्तियुतं कालस्वरूपकुलकम् ।

वीर प्रणम्य भवनीरधितीरमाप्तमाप्तोत्तम हततम प्रसर नतानाम् ।

कालस्वरूपकुलक जिनदत्तसूरिद्वय यथाश्रुतमह विवृणोमि किञ्चित् ॥ १ ॥

पणमवि वद्धमाणु जिणवल्लहु
परमप्पयलच्छिहिं जिणवल्लहु ।
सुगुरुवणसु देमि हउ भवह
सुखह कारणु होइ जु सवह ॥ १ ॥

[प्रणम्य वर्धमान जिनवल्लभ
परमपदलक्ष्मा (क्ष्मा) जिनवल्लभम् ।
सुगुरुपदेश ददाम्यह भव्याना
सौख्याना कारण भवति य सर्वेषाम् ॥ १ ॥]

व्याख्या-प्रणम्य वर्द्धमान वीर जिना अवधिजिनादय तेषा वल्लभ प्रिय
परमपदलक्ष्मा जिना नारायणस्तद्वल्लभ भर्तारम् । सुगुरुपदेश ददाम्यह भव्याना
सौख्याना कारण हेतुर्भवति य उपदेश सर्वेषाम् ॥ १ ॥

मीण सणिच्छरमि सकतइ
मेसि जति पुण वळ्ळु करतइ ।
देस भग्ग परचक्क पइहा
वड वड पट्टण ते पव्वढा ॥ २ ॥

[मीने शनैश्चरे सङ्गाते
मेवे याति पुनर्नरु कुर्वति ।
देशा भग्ना परचक्राणि प्रविष्टानि
वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥]

व्याख्या-मीनराशौ शनैश्चरे सन्नान्ते सति मेपराशौ च याति सति पुनर्वक्र
कुर्वति सति देशा भग्ना परचक्राणि प्रविष्टानि । वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि
प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥

कण्णजलिहि पियंति जि भवइ
 ते हवति अजरामर सबइ ॥ ८० ॥
 [इति जिनदत्तोपदेशरसायनम्
 इह-परलोकयो मुखस्य भाजनम् ।
 कर्णाञ्जलिभ्या पिबन्ति ये मया
 ते भवन्त्यरामरा सर्वे ॥ ८० ॥]

इत्युक्तन्यायेन जिनैर्दत्तो वितीर्णस्तीर्थकृदुपदिष्ट इत्यर्थः । अथवा 'जिनदत्त'
 इति प्रबन्धकर्तुरेव नाम । ततश्च स चासौ तस्य चोपदेश शिक्षाविशेष स एवात्यन्त
 भाधुर्यादजरामरत्वहेतुत्वाच्च रसायन सञ्जीवनहेत्वमृतद्रव्यरूपम् । इह-परलोकयो
 मुखस्य भाजन पात्र तद्धेतुत्वात् कर्णाञ्जलिभ्या पिबन्ति ये भव्यास्ते भवन्त्यज-
 रामरा सर्वेऽपीत्यर्थः ॥ ८० ॥

इति युगप्रवरागमश्रीमज्जिनपतिसूरिशिष्यलेशविरचिता श्रीमज्जिनदत्तसूरि-
 सूत्रितोपदेशरसायनस्य सश्लिप्ततरा वृत्ति समाप्ता ॥

इति जिनपतिसूत्रेः शिष्यो रसायनसंपद
 किमपि किमपि व्याख्या नित्ये निगूढमहार्थमृतम् ।
 युग-नव-रविप्रख्ये वर्षे निदेशत आहत
 मुक्तापरिपन्थक्यकार्त्तैर्जिनेश्वरसद्गुरो ॥ १ ॥
 जिनपाल इति ख्यातो भक्तिमान् निजसद्गुरौ ।
 तस्यैवानुग्रहाच्चैव वृत्तिमाधादिमा तनुम् ॥ २ ॥
 शुभ भवतु सकलसङ्घस्य । प्रथम ४७९ ॥

उपदेशरसायन समाप्तम् ।

जिनदत्तसूरिरचितं सूरप्रभोपाध्यायविहितवृत्तियुत कालस्वरूपकुलकम् ।

वीर प्रणम्य भवनोरधितोरमाप्तमाप्तोत्तम इततम प्रसर नतानाम् ।
कालस्वरूपकुलक जिनदत्तसूरिदृग्ध यथाश्रुतमह विष्टुणोमि किञ्चित् ॥ १ ॥

पणमवि वद्धमाणु जिणवल्लहु
परमप्पयलच्छिहिं जिणवल्लहु ।
सुगुरुवएसु देमि हउ भवह
सुखह कारणु होइ जु सवह ॥ १ ॥
[प्रणम्य वर्धमान जिनवल्लभ
परमपदलक्ष्मा(क्ष्म्या) जिनवल्लभम् ।
सुगुरुपदेश ददाम्यह भव्याना
सौर्याना कारण भवति य सर्वेषाम् ॥ १ ॥]

व्याख्या-प्रणम्य वर्धमान वीर जिना अवधिजिनादय तेषा वल्लभ प्रिय
परमपदलक्ष्मा जिनो नारायणस्तद्वद्वल्लभ भर्तारम् । सुगुरुपदेश ददाम्यह भव्याना
सौर्याना कारण हेतुर्भवति य उपदेश सर्वेषाम् ॥ १ ॥

मीण सणिच्छरमि सकुतइ
मेसि जति पुण वक्कु करंतइ ।
देस भग परचक्क पइहा
वड वड पट्टण ते पम्भट्टा ॥ २ ॥
[मीने शनेश्वरे सङ्गाते
मेपे याति पुनर्वक्क कुरति ।
देशा भग्ना परचक्राणि प्रणिष्ठानि
वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥]

व्याख्या-मीनराशौ शनेश्वरे सन्तान्ते सति मेपराशौ च याति सति पुनर्वक्क
कुरति सति देशा भग्ना परचक्राणि प्रणिष्ठानि । वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि
प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥

विक्रमसवच्छरि सय बारह
हुयइ पणठउ सुहु घर बारह ।
इह(य)ससारि सहाविण सतिहि
वत्तहि सुम्मइ सुक्खु वसातिहि ॥ ३ ॥

[विक्रमसप्तसरे शते द्वादशे
भूते प्रनष्ट सुख गृहद्वारात् ।
इति ससारस्वभावेन सद्भि
वार्ताभि श्रूयते सौरय वसद्भि ॥ ३ ॥]

व्या०—विक्रमसप्तसरे द्वादशशतप्रमाणे भूते सति प्रनष्ट सुख गृहद्वारात् ।
इति एवविधेन ससारस्वरूपेण हेतुभूतेन सद्भि साधुभि वार्त्ताभि श्रूयते सौरय
वसद्भि ॥ ३ ॥

तह वि वत्त नवि पुच्छहि धम्मह
जिण गुरु मिलाहि कज्जिण दम्मह ।
फलु नवि पावहि माणुसजम्मह
दूरि होंति ति जि सिवसम्मह ॥ ४ ॥

[तथापि वार्ता नैव पृच्छन्ति धर्मस्य
जिनान् गुरुन् मुञ्चति कार्ये द्रम्मस्य ।
फल नैव प्राप्नुवन्ति मनुष्यजन्मन
दूरे भवन्ति ते शिवशर्मण ॥ ४ ॥]

व्या०—अथप्येवविध ससारस्वरूप तथापि वार्त्तामपि न पृच्छन्ति धर्मस्य ।
तथा जिनान्, गुरुन् मुञ्चति कार्ये प्रयोजने द्रम्मस्य । तत फल न प्राप्नुवन्ति
मनुष्यजन्मन । ततो दूरीभवन्ति ते लोका 'जिशब्द पादपूरणे' शिव
शर्मण ॥ ४ ॥

कथं मनुष्यजन्मन फल न प्राप्नुवन्ति ?, एतदेव भावयन्ताह—

मोहनिद जणु सुत्तु न जग्गइ
तिण उट्ठिवि सिवमग्गि न लग्गइ ।
जइ सुहत्थु इ पि गुरु जग्गायइ
तु पि तथयणु ताम्भ नवि भावइ ॥ ५ ॥

[मोहनिद्रया जन सुप्तो न जागर्ति
तेनोत्थाय शिपमार्ग न लगति ।
यदि सुहस्त (सुखार्थ, शुभार्थ) कोऽपि गुरुर्जागरयति
तथापि तद्वचन तस्य नैव भाति ॥ ५ ॥]

व्या०—मोहनिद्रया सुप्तो जनो न जागर्ति । तेन कारणेनोत्थाय मोक्षमार्गे
न लगति । यदि कश्चिद् गुरु सुहस्त शुभार्थ सुखार्थ वा जागरयति मोहनिद्रा-
पगमेन प्रबोधयति, ततस्तद्वचो गुरुवचन तस्य जनस्य नापि नैव भाति रोचत
इत्यर्थ ॥ ५ ॥

इदानीं लघुकर्मणा गुरुवचनानुष्ठायिना गुणमाह—

परमस्थिण ते सुत वि जगदि
सुगुरु-वयणि जे उद्वेवि लगहि ।
राग दोस मोह वि जे गजहि
सिद्धि-पुरधि ति निच्छइ भुजहि ॥ ६ ॥

[परमार्थेन ते मुक्ता अपि जाप्रति
सुगुरुवचने ये उत्थाय लगति ।
राग-द्वेष-मोहानपि येऽभिभवति
सिद्धिपुरन्ध्री ते निश्चयेन भुजते ॥ ६ ॥]

व्या०—परमार्थेन तत्त्वतः सुप्ता अपि द्रव्यनिद्रया, मोहनिद्राऽभावेन
जाप्रति ये सुगुरुवचने उत्थाय लगन्ति तत्त्वबुद्ध्या सज्जन्ते आसक्ता भवन्तीत्यर्थ ।
किं पुनर्गुरुवचनसर्वस्व किं वा तदनुष्ठानस्य परम फलमित्याह—‘रागेत्यादि’
राग-द्वेष-मोहानपि अभिभवन्ति, ते सिद्धिपुरन्ध्री निश्चयेन भुजते ॥ ६ ॥

इदानीं स्वयूयसमुत्थमि यात्वनिर्मन्थनायाह—

बहु य लोय लुचियसिर दीसहिं
पर राग-दोसिहिं सह विलसहिं ।
पढहिं गुणहि सत्यइ वरखाणहि
परि परमत्यु तित्यु म्रु न जाणहि ॥ ७ ॥

[बहवो लोका लुब्धितक्षिरसो दृश्यते
पर राग-द्वेषाभ्या सह मिलसन्ति ।
पठति गुणयति शास्त्राणि व्याख्यानयति
पर परमार्थस्तत्र त न जानन्ति ॥ ७ ॥]

व्या०—बहवो लोका लुञ्जिताशिरसो दृश्यन्ते, पर राग-द्वेषाभ्या सह विलसन्ति बिहरन्ति । पठन्ति गुणयन्ति शास्त्राणि व्याख्यानयन्ति, पर परमार्थो यस्तत्र शास्त्रे स न जानन्ति विरतिहीनत्वेन तत्फलाभावात् ॥ ७ ॥

तिणि वेसिणि ते चोर रिहिल्लिउ
मुसहि लोउ उम्मगिण घल्लिउ ।
ताह पमत्तउ किवइ न छुट्टइ
जो जग्गइ सद्धम्मि सु वट्टइ ॥ ८ ॥
[तेन वेपेण ते चौरा स्थिता
मुष्णन्ति लोकमुन्मार्गे क्षित्वा ।
तेभ्य प्रमत्त कथमपि न मुच्यते
यो जागर्ति सद्धर्मं स वर्तते ॥ ८ ॥]

व्या०—तेन वेपेण साधुसम्बन्धिना उपलक्षिताश्चौरा स्तेनास्ते तत्त्वतो लोक भोषणपरत्वाद् वेपस्याकिञ्चित्करत्वात् विप्रतार्य मुष्णन्ति लोकमुन्मार्गे क्षित्वा तेभ्यो लिङ्गिभ्य प्रमत्तो धर्माधर्मविचारचतुरतया निरवधान कथमपि न छुट्टति न मुच्यते तद्मास्यो भवतीत्यर्थः । यो जागर्ति धर्माधर्मविचारबाहुर्व्येण सावधानो भवति सद्धर्मे स एव वर्तते ॥ ८ ॥

ते वि चोर गुरु किया सुबुद्धिहि
सिववहुसगमसुहरसलुद्धिहि ।
ताहि वि खावहि अप्प-उपासह
छुट्टइ कह वि न जिव भवपासह ॥ ९ ॥
[तेऽपि चौरा गुरु कृता आगमासंस्कृताभिर्निजमतिभि शिववधू-
सङ्गमसुत्तरसलुब्धे । तेषामपि पार्थादात्मानं खादयन्ति । आत्मीयभोजनादिवस्तु-
पयोगेन छुटति मुच्यते कथमपि न यथा भवपाशात् ससारसम्बन्धान् ॥ ९ ॥
इदानीं यासाकारभेदेन विशेषमनुपलक्ष्यतो भुग्धस्य विशेषप्रतिपत्त्यर्थमाह—
दुद्धु होइ गो-यक्किहि घरलउ
पर पेज्जतइ अतर बट्ठउ ।

व्या०—तेऽपि चौरा गुरु कृता आगमासंस्कृताभिर्निजमतिभि शिववधू-सङ्गमसुत्तरसलुब्धे । तेषामपि पार्थादात्मानं खादयन्ति । आत्मीयभोजनादिवस्तु-पयोगेन छुटति मुच्यते कथमपि न यथा भवपाशात् ससारसम्बन्धान् ॥ ९ ॥

इदानीं यासाकारभेदेन विशेषमनुपलक्ष्यतो भुग्धस्य विशेषप्रतिपत्त्यर्थमाह—

दुद्धु होइ गो-यक्किहि घरलउ
पर पेज्जतइ अतर बट्ठउ ।

एक सरीरि सुखु सपाडइ
 अवरु पियउ पुणु मसु वि साडइ ॥ १० ॥
 [दुग्ध भवति गोऽर्कयोर्धवल
 पर पीयमानेऽतर वहलम् ।
 एक शरीरे सौख्य सम्पादयति
 अपर पीत पुनर्मांसमपि ज्ञातयति ॥ १० ॥]

व्या०—दुग्ध भवति गोऽर्कयोर्धवल शुभ्र पर पीयमाने तस्मिन् अन्तर विशेषो
 वहल महत् । तदेवाह—एक गोक्षीर शरीरे सौख्य सम्पादयति । अपर अर्कदुग्ध
 पीत सत् पुनर्मांसमपि ज्ञातयति, आस्ताम् अक्षिमान्धादिकमनर्थान्तरमित्य-
 पेरर्थ ॥ १० ॥

एतदेव व्यनक्ति—

कुगुरु सुगुरु सम दीसहिं वाहिरि
 परि जो कुगुरु सु अतरु वाहि रि । ।
 जो तसु अतरु करइ वियक्खणु
 सो परमपउ लहइ सुलक्खणु ॥ ११ ॥
 [कुगुर-सुगुरू समौ दृश्येते वहि
 पर य कुगुरु स आन्तरो व्याधी रे । ।
 यस्तयोरन्तर करोति विचक्षण
 स परमपद लभते सलक्षण ॥ ११ ॥]

व्या०—कुगुरु-सुगुरु समौ तुल्यौ दृश्येते वहि, पर य कुगुरु स आन्तरो
 व्याधि 'रे' इति सम्बोधने । यस्तयो कुगुरु-सुगुर्वोरन्तर विशेष करोति विचक्षण,
 स परमपद मोक्षपद लभते सलक्षण सह लक्षणै सामुद्रिकादिभिर्वर्त्तते ॥ ११ ॥

य कुगुर-सुगुर्वोरन्तर न करोति, तस्य दृष्टान्तेन दोषमाह—

जो धत्तूरयफुल्लु समुज्जलु
 पिमिखवि लगउ तित्थु समुज्जलु ।
 जइ सो तसु रसु पियणह इच्छइ
 ता जगु सव्वु वि भुजउ पिच्छइ ॥ १२ ॥
 [यो धत्तूपुष्प ममुज्ज्वल
 प्रेक्ष्य लग्नस्तत्र समुज्जट ।

यदि स तस्य रस पातुमिच्छति

तदा जगत् सर्वमपि शून्यं (मुवण) पश्यति ॥ १२ ॥]

व्या०—यो धत्तूरकपुल्ल(ष्य) समुज्ज्वल निर्मल प्रेक्ष्य लग्नस्तत्र पुष्पे समुत् सहर्षो जडो मूर्ख । यदि स जडस्तस्य पुष्पस्य रसस्त पातुमिच्छति ततो जगत् सर्वं सुवर्णं पश्यति । यदि कुगुरुधत्तूरकवचनरस पिबति साभिलाष शृणोति तत्त्वबुद्ध्या प्रतिपद्यत इति यावत् । तदा स सर्वं जगत् शून्यं पश्यति नास्तिकदृष्टिरिव प्रतिपद्यत इत्यर्थः । कुगुरवो हि स्वयं नष्टा परानपि नाशयन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ १२ ॥

इदानीं सुगुरूपदेशविवेकिना भव्याना विशेषेण चेतसि निवेशिते तथा प्रति पादयन्नाह—

इय मणुयत्तु सुदुल्लहु लद्ध

कुल-बल-जाइ-गुणेहिं समिद्ध ।

दस दिहत इत्थ किर दिन्ना

इहु निष्फल ता नेहु म धन्ना ॥ १३ ॥

[इति मनुजत्व सुदुर्लभं लब्ध

कुल-बल-जाति-गुणै समृद्धम् ।

दश दृष्टान्ता अत्र किल दत्ता

इति निष्फल तस्मान्नैष्ट मा धन्या । ॥ १३ ॥]

व्या०—इति मनुजत्व दुर्लभं लब्धं कुल-बल जाति गुणै समृद्धं सम्पन्नम् । दश दृष्टान्ता अत्र मनुजत्वदुर्लभत्वे दत्ता इति हेतोर्निष्फल मोक्ष ता तस्मान्मा नैष्ट धन्या । ॥ १३ ॥

न च नरत्वमात्रं कार्यकारीत्याह—

लद्धिं नरत्ति अणारियदेसेहिं

को गुणु तह विणु सुगुरुणसिहि ? ।

आरियदेस जाइ-कुलजुत्तउ

काइ करेइ नरत्तु वि पत्तव ? ॥ १४ ॥

[लब्धे नरत्वेऽनार्यदेशेऽत्र

को गुणस्तथा विना सुगुरूपदेशः (१३) ।

आर्यदेशे जाति-मुल्लुप्यते

निरूप्यते नरत्वमपि प्राप्नोति । ॥ १४ ॥]

व्या०—लब्धे नरत्वेऽनार्यदेशेषु को गुणः ? तत्र अनार्यदेशेषु विना सुगुरुपदेशम् । आर्यदेशेऽपि जाति-कुलयुक्तं किं करोति नरत्वमपि प्राप्तम् ? ॥ १४ ॥

जहि किर आज होइ सखित्तउ
तित्थु न कज्जु पसाहइ वुत्तउ ।
तं पि उहुचु होइ जइ पुन्निहि
जित्थु गुरुत्तु सुणिज्जइ कनिहि ॥ १५ ॥
[यत्र किलायुर्भवति सक्षिप्त
तत्र न कार्यं प्रसाधयत्युक्तम् ।
तदपि प्रभूतं भवति यदि पुण्ये
यत्र गुरुक्तं श्रूयते कर्णाभ्याम् ॥ १५ ॥]

व्या०—यत्र किल नरत्वे आयुर्जीवितं सक्षिप्तं भवति, तत्र नरत्वे न कार्ययुक्तं सिद्धान्तप्रतिपादितं ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याराधनादिकं न प्रसाधयति । तदपि आयुः प्रभूतं भवति, यदि पुण्ये । यत्र प्रभूते आयुषि सति गुरुक्तं श्रूयते कर्णाभ्याम् ॥ १५ ॥

उत्तरोत्तरयोग गुणसाधनमाह—

सद्दहाणु तवयणु सुणतह
विरला कसु वि होइ गुणवतह ।
पढाहि गुणाहि सिद्धंतु बहुत्तइ
सद्दहाणु पर नत्थि जिणोत्तइ ॥ १६ ॥
[श्रद्धानं तद्वचनं शृण्वतो
विरलस्य कस्यापि भवति गुणवत् ।
पठन्ति गुणयन्ति सिद्धांतं प्रभूता
श्रद्धानं परं नास्ति जिनोक्ते ॥ १६ ॥]

व्या०—श्रद्धानं तद्वचनं गुरुक्तं शृण्वतो विरलस्य कस्यापि भवति गुणवत् । एतदेव व्यतिरेकेणाह—पठन्ति गुणयन्ति सिद्धान्तं प्रभूता, श्रद्धानं परं नास्ति जिनोक्ते ॥ १६ ॥

एतदेव विशेषेणाह—

अविहि पयट्ठहि चिट्ठिपरु दूसहि
पडिउ पवाहि लोउ सु पससहि ।
अणुसोयह पडिसोयह अतरु
न कुणाहि खवणय जेय निरतरु ॥ १७ ॥

यदि स तस्य रस पातुमिच्छति

तदा जगत् सर्वमपि शून्य (सुवर्ण) पश्यति ॥ १२ ॥]

व्या०—यो धत्तूरकपुल्ल(पु) समुज्ज्वल निर्मल प्रेक्ष्य लग्नस्तत्र पुष्पे समुत् सहर्षो जडो मूर्ख । यदि स जडस्तस्य पुष्पस्य रसस्त पातुमिच्छति ततो जगत् सर्वं सुवर्णं पश्यति । यदि कुगुरुधत्तूरकवचनरस पिबति साभिलाष शृणोति तत्त्वबुद्ध्या प्रतिपद्यत इति यावत् । तदा स सर्वं जगत् शून्य पश्यति नास्तिकदृष्टिरिव प्रतिपद्यत इत्यर्थः । कुगुरवो हि स्वयं नष्टा परानपि नाशयन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ १२ ॥

इदानीं सुगुरूपदेशविवेकिना भव्यानां विशेषेण चेतसि निवेशिते तथा प्रति पादयन्नाह—

इय मणुयत्तु सुदुल्लहु लद्ध

कुल-बल-जाइ-गुणेहिं समिद्ध ।

दस दिद्वत इत्थ किर दिन्ना

इहु निष्फलु ता नेहु म धन्ना ॥ १३ ॥

[इति मनुजत्व सुदुर्लभं लब्ध

कुल-बल-जाति-गुणै समृद्धम् ।

दश दृष्टान्ता अत्र किल दत्ता

इति निष्फल तस्मान्नैष्ट मा धन्या ॥ १३ ॥]

व्या०—इति मनुजत्व दुर्लभं लब्ध कुल-बल जाति गुणै समृद्ध सम्पन्नम् । दश दृष्टान्ता अत्र मनुजत्वदुल्लभत्वे दत्ता इति हेतोर्निष्फल मोघ ता तस्मान्मा नैष्ट धन्या । ॥ १३ ॥

न थ नरत्वमात्र कार्यकारीत्याह—

लद्धिं नरत्ति अणारियदेसेहिं

को गुणु तह विणु सुगुस्वणसिहि ? ।

आरियदेस जाइ-कुलजुत्तव

काइ करेइ नरत्तु वि पत्तव ? ॥ १४ ॥

[लब्धे नरत्वेऽनापदेशेऽ

को गुणस्तथा विना सुगुरूपदेशम् (०शै) ।

आर्यदेशे जाति-शुल्लगुस्त

किं करोति नरत्वमपि प्राप्तम् ? ॥ १४ ॥]

व्या०—यदनायतन जिनेर्देशित त वन्दन्ते बहुलोकनमस्कृतम् । ये रत्ना-
यिनो लोकास्ते स्तोका , ईदृशमन्तर विशेष न जानन्ति धोया मूर्खा ॥ १९ ॥

पारततु विहिविसउ न बुज्झहि
जो परियाणइ तिणि सहु जुज्झहि ।
सो भस्मग्गहगहिउ निरुत्तउ
दसमन्डेरएण सो भुत्तउ ॥ २० ॥
[पारतन्त्र्य विधिप्रिय न बुध्यते
य परिजानाति तेन सह युध्यते ।
स भस्मग्रहगृहीतो निरुक्त
दशमाश्रयेण स मुक्त ॥ २० ॥]

व्या०—पारतन्त्र्य विधिमागमाज्ञा विषय गोचर गुणवत्पात्र न बुध्यते
य परिजानाति । कोऽर्थ ? पारतन्त्र्यादिक बुध्यते, तेन सह युध्यते स पूर्वोक्त
पारतन्त्र्याद्यनभिज्ञस्तदभिज्ञयोधे च भस्मग्रहगृहीतो निरुक्त निश्चित दशमाश्रये-
णासयतपूजाएत्येन स मुक्तो भवति ॥ २० ॥

अहह ! हुड अवसप्पिणि दुट्ठी
जह अस्सजयपूई पयट्ठी ।
तामु वि दूसम जाय सहाइणि
जव्वस हूय पय पावह भाइणि ॥ २१ ॥

[अहह ! हुण्डानसर्पिणी दुष्टा
यस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दु पमा जाता सहायिनी
यद्वशाद् भूता प्रजा पापस्य भागिनी ॥ २१ ॥]

व्या०—‘अहहेति खेदे’ हुण्डावसर्पिणी दुष्टा, यस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दु खं (य) मा सहायिनी जायते साहाय्यकारिणी सम्पद्यते । यद्व-
शात् प्रजा भूता पापभागिनी ॥ २१ ॥

तह वि जहन्न वीस जा विरुई
ताण पयट्ट गुणह गम्ह ।
तामु अति सबन्डर जि हुया
खउ पाविय पय पुण तहि बहुया ॥ २२ ॥

[तत्रापि जघन्यविशतिर्या निरुपा
तामां प्रविष्टा गुणाना गुर्वा ।

[अविधिना प्रवर्तते विधिपरान् दूषयति
पतित प्रवाहे लोक ते प्रशसति ।

अनुस्रोतस प्रतिस्त्रोतसोऽन्तर

न कुर्वन्ति क्षणक इव निरन्तरम् ॥ १७ ॥]

व्या०—अविधिना प्रवर्तन्ते, विधिपरान् भव्यान् दूषयन्ति । पतित प्रवाहेऽनुस्रोतोभागरूपे लोक प्रशसन्ति । अनुस्रोतस सकाशात् प्रतिस्त्रोतसो विशेष न कुर्वन्ति । किन्तु क्षणक इव निरन्तर अन्तरस्याभावो निरन्तर विशेषाभाव कुर्वन्ति । क्षणकपक्षे निरन्तर अन्तराभाव अन्तरायव्यपगममिति यावत् ॥ १७ ॥

इदानीं मन्दमेधसा विपर्यस्तत्व दर्शयन्नाह—

करिवि जिणोत्ति धम्मि जण लग्गा

दूरिण जति सुगुरु—सुइभग्गा ।

विहिपह—पक्खइ जिणु मुणि वदहि

त मग्गट्ठि जणु अहिणदहि ॥ १८ ॥

[कृत्वा जिनोक्त धर्मे जना लग्गा

दूरेण यान्ति सुगुरु—श्रुतिभग्गा ।

विधिपथपक्षे (१) जिन मुनि वन्दन्ते

तन्मार्गस्थित जनमभिनन्दयन्ति ॥ १८ ॥]

व्या०—जिनोक्तमिति कृत्वा धर्मे जना लग्गा । दूरेण यान्ति सुगुरु—श्रुति-
आगमश्रवणभग्गा विधिपथपार्थक्ये वर्तमानान् जिनमुनीन् वन्दन्ते तन्मार्गस्थित
जनमभिनन्दन्ति बहु मन्यन्ते ॥ १८ ॥

जमणाययणु जिणेहि निदसिउ

त वदहि बहुलोयनमसिउ ।

जे रयणित्थि लोय ते थोवा

अइसउ न मुणावि अतरु घोवा ॥ १९ ॥

[यदनायतन जिनेर्दर्शित

त वन्दन्ते बहुश्रोतमसूतम् ।

ये रत्नार्थिनो लोमास्तो स्तोका

इत्था न जानन्त्यन्तर मूर्ता ॥ १९ ॥]

व्या०—यदनायतन जिनैर्दर्शितं त वन्दन्ते बहुलोकनमस्कृतम् । ये रत्ना-
र्यिनो लोकास्ते स्तोका , ईदृशमन्तर विशेष न जानन्ति धोया मूर्त्ता ॥ १९ ॥

पारतंतु विहीविसउ न बुज्झहि
जो परियाणड तिणि सह जुज्झहि ।
सो भस्ममग्गहगहिउ निरुत्तउ
दसमन्छेरएण सो भुत्तउ ॥ २० ॥
[पारतन्त्र्य विधिनिषय न बुध्यते
य परिजानाति तेन सह युध्यते ।
स भस्मग्रहगृहीतो निरुक्त
दशमाश्रयेण स भुक्त ॥ २० ॥]

व्या०—पारतन्त्र्य विधिमागमाज्ञा विषय गोचर गुणवत्पात्र न बुध्यते
य परिजानाति । कोऽर्थ ? पारतन्त्र्यादिक बुध्यते, तेन सह युध्यते स पूर्वोक्त
पारतन्त्र्याद्यनभिज्ञस्तदभिज्ञयोधे च भस्मग्रहगृहीतो निरुक्त निश्चित दशमाश्रये-
णासयतपूजारयेन स भुक्ते प्रप्त ॥ २० ॥

अहह ! हुड अवसप्पिणि दुट्ठी
जह भस्सजयपूई पयट्ठी ।
तासु वि दूसम जाय सहाइणि
जवस हूय पय पावह भाइणि ॥ २१ ॥
[अहह ! हुण्डावसर्पिणी दुष्टा
यस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दु पमा जाता सहायिनी
यद्वशाद् भूता प्रजा पापस्य भागिना ॥ २१ ॥]

व्या०—‘ अहहेति खेदे ’ हुण्डावसर्पिणी दुष्टा, यस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दु (प) मा सहायिनी जायते साहाय्यकारिणी सम्पद्यते । यद्व-
शात् प्रजा भूता पापभागिनी ॥ २१ ॥

तह वि जहन्न वीस जा विरुई
ताण पयट्ट गुणह गस्ट ।
तासु अति सवन्जर जि हुमा
खउ पाविय पय पुण तहि बहुया ॥ २२ ॥
[तथापि जघन्यप्रशक्तिर्या निरूपा
तामां प्रविष्टा गुणाना गुर्वा ।

तस्या अन्ते सवत्सरा ये भूता

क्षय प्राप्ता प्रजा पुनस्तत्र प्रभूता ॥ २२ ॥]

व्या०—तथा जघन्यविंशतिरपि विरूपा जाता । तासां दुःखमासयतपूजा
जघन्यविंशतीनां प्रविष्टा सती गुणानां प्रतिष्ठा गुर्वी गता प्रलीना । तस्या जघ-
न्यविंशतेरन्ते प्रान्ते ये सवत्सरा भूता, क्षय प्राप्ता प्रजास्तेषु सवत्स-
रेषु प्रभूता ॥ २२ ॥

पुनर्विशेषोपदेशमाह—

ईसर धम्म-पमत्तं जि अच्छहि
पाउ करेवि ति कुगइहि गच्छहि ।
धम्मिय धम्मु कराति जि मरिसिहि
ते सुहु सयलु मणिच्छिउ लहिसिहि ॥ २३ ॥
[ईश्वरा धर्मप्रमत्ता ये आसते
पाप कृत्वा ते कुगतौ गच्छन्ति (गमिष्यन्ति) ।
धार्मिका धर्मं कुर्वन्तो ये मरिष्यन्ति
ते मुख सकल मनइप्सित लप्स्यन्ते ॥ २३ ॥]

व्या०—ईश्वरा धर्मप्रमत्ता ये आसते, पाप कृत्वा ते कुगतौ गच्छन्ति ।
धार्मिका धर्मं कुर्वन्तो ये मरिष्यन्ति, ते मुख सकल मनइप्सित लप्स्यन्ते ॥ २३ ॥

पुणवत्तं विधिधम्मं जि लग्गहि
ते परमात्थिण जीवहि जग्गहि ।
अप्पु समप्पहि ते न पमायह
इह-परलोइ वि विहियावायह ॥ २४ ॥
[पुण्यवन्तो विधिधर्मे ये लग्गन्ति
ते परमार्थेन जीवन्ति जाग्रन्ति ।
आत्मानं समर्पयन्ति ते न प्रमादस्य
इह परलोकेऽपि विहितापायस्य ॥ २४ ॥]

व्या०—पुण्यवन्तो विधिधर्मे ये लग्गन्ति, ते परमार्थेन जीवन्ति जाग्रन्ति ।
आत्मानं न समाय (०मर्प)यन्ति ते प्रमादस्य इह-परलोकेऽपि विहितापायस्य ॥ २४ ॥

तुम्हह इहु पहु चारिलि दसिउ
दियइ धहुचु खरउ वीमसिउ ।
इत्थु करेजहु तुम्हि मयाय
लीलइ जिय तेरहु भवसाय ॥ २५ ॥

[युष्माकमेव यथाचाहिलेन दर्शितो
हृदये प्रभूत खर निमर्श्य (०मर्शित) ।
अत्र कुर्यात् यूय सदाऽऽदर
लीलया यथा तरय भवसागरम् ॥ २५ ॥]

व्या०—युष्माक यशोदेवाभू-आसिग-सम्भवाना एव पन्थाश्चाहिलेन युष्मात्पित्रा
दर्शित । अथ च चाहिलिकोऽर्थो वीक्ष्य सन्मार्गपरीक्षणेन हृदये बहु प्रभूत
स्वरमत्यर्थं विमर्श्य अत्र सन्मार्गे कुर्यात् यूय सदा सर्वदा आदर प्रयत्न लीलया
यथा तरय भवसागरम् । किलाणहिलपाटकपत्तने चाहिलनामा आवको धर्मार्थी
विचाराचतुरीचञ्चुरभूत् । तस्य च चत्वार पुत्रा बभूवुः । तद्यथा-यशोदेव , अद्-
भुत आभू इति प्रसिद्ध , आसिग , सम्भवश्चेति । तेन च चाहिलेन धर्म-गुरुप-
रीक्षापरायणेन प्रभुश्रीजिनदत्तसूरयो धर्माचार्यतया प्रतिपन्ना । ते च तत्पुत्रा
पित्राद्वारता अपि धर्मज्ञा अपि कालदोषात् युतभाव कर्तुमीषु । स च चाहिल-
स्तथा गुणमनीक्षमाण पुत्राणां शिक्षाप्रदिदापयिषया तथाविधस्वरूपगर्भा विज्ञ-
प्तिना प्रभुश्रीजिनदत्तसूरीणां प्रेषयामास । ततस्तैरपि करुणासुधासमुद्रैस्तेषामुप-
चिकीर्षया एवविधधर्मदेशनागर्भं प्रतिलेख प्रेषित । ततस्ते एतदनुसारेण प्रवर्त्त-
माना विविधमानुषु , विविधधर्म चाराधयामासुरिति ॥ २५ ॥

जहिं घरि वधु जुय जुय दीसइ
त घरु पढइ वहतु न दीसई ।
ज दढवधु गेहु त बलियउ
जडि भिज्जतउ सेसउ गलिउ ॥ २६ ॥

[यस्मिन् गृहे नग्ने युतयुता दृश्यते
तद् गृह पतति नहन् दृश्यते ।
यद् दढवधु गेह तद् बलिक
जटे(ले) भियमाने शेप गठितम् ॥ २६ ॥]

व्या०—यस्मिन् गृहे बन्धनो युतयुता पृथग्भूता दृश्यन्ते, तद् गृह पतति ।
वहन्नव्यवच्छेदेन वर्त्तमान न दृश्यते यद् दढवधु सस्नेहान्धव गेह तद् बलिक
बलवत् । जडे तद्देहमम्यन्धिनि मूर्खे भियमाने मन्दस्नेहतया पृथग् भवति सति
शेष गृह गृहवास्तव्यलोक गलित भ्रष्टम् । द्वितीयोऽर्थ —यत्र गेहे बन्धा सयम-
नानि पुटितानि दृश्यन्ते । तद् गेह वहदवतिष्ठमान न दृश्यते । यद् दढवधु
तद् बलिक जडे पानीये भियमाने गलति सशेष गेह गलित भ्रष्टमेव ॥ २६ ॥

एकत्वे गुणमाह—

कज्जउ करइ तुहारी बद्धी
 सोहइ गेहु करइ समिद्धी ।
 जइ पुण सा वि जुय जुय किज्जइ
 ता किं कज्ज तीण साहिज्जइ ? ॥ २७ ॥
 [कार्यक करोति बहुकरा बद्धा
 शोध(भ)यति गेह करोति समृद्धिम् ।
 यदि पुन साऽपि युतयुता क्रियते
 तत किं कार्यं तथा साध्यते ? ॥ २७ ॥]

व्या०—कार्यक पुञ्जक करोति बहुकरी प्रमार्जनी बद्धा शोधयति शोभयति
 वा गेह करोति समृद्धिम् । यदि पुन साऽपि युतयुता पृथग्भूतैकैकतृणा क्रियते,
 तत किं कार्यं तथा साध्यत निष्पाद्यते ? न किञ्चित् । एवमेव कुटुम्बवासे
 उपनयो योज्य ॥ २७ ॥

माता-पित्रादिभक्तस्य गुणमाह—

पुणवसु हत्थि चडइ सो चित्तह
 सोम सुख पुत्तु वि माविच्छह ।
 जो किर चित्तह मज्झि न पविसइ
 जेहह मूलि सु कहि किव होसइ ? ॥ २८ ॥
 [पुनर्मुसु हस्ते चटति सौचित्यस्य (स चित्राया)
 सौम्य (म) श(सु)र पुत्रोऽपि माता-पित्रो ।
 य किल चित्तस्य (चित्राया) मये न प्रविशति
 ज्येष्ठाना(या) मूले स कथय कथं भविष्यति ? ॥ २८ ॥]

व्या०—पुनर्भूयोऽपि वसु द्रव्य हस्ते करे चटति आरोहति सौचित्यस्य
 उचितवृत्तिप्रधानस्य । सौम्य प्रशान्तात्मा सूरस्तेजस्वी पुत्रस्तनय स चित्ते माता-
 पित्रोरपि आस्तामन्यस्य प्राय सर्वस्य गुणप्रियत्वात् । य किल चित्तमध्ये न
 प्रविशति चित्त नावर्जयति माता-पित्रादीना ज्येष्ठाना महता पुरुषाणा मूले
 आदौ स कथय त्वमेव त्रुहि कथं भविष्यति न कथञ्चित् उपायाभावात्, जनानु-
 रागप्रभवरतात् सम्पदाम् । अन्य प्रतीयमानोऽर्थ—पुनवस्वोस्त्वारकयोर्हस्ते चटति
 चित्राया सोमश्चन्द्र, सूर सूर्य, पुत्रोऽपि सोमस्य बुध, सूरस्य शनि, 'मावि-
 च्छह'ति विशाखासु य किल चित्रामध्ये न प्रविशति । ज्येष्ठाया मूले च
 स कथय कथं भविष्यति ? न कथञ्चित्, पूर्वानारोहे उत्तरानारोहात् । तदय-
 मत्र तात्पर्यार्थ—ग्रहा अपि क्रमेणैव नक्षत्राण्यारोहन्ति, नात्रमेण, अनेनैव
 दृष्टान्तेन पुरुषा अपि क्रमेणैव सम्पदमारोहन्ति, नात्रमेण । अतो न तद्वाप्यो
 यथाकथञ्चिदाश्च्युतं युज्यत इति भाव ॥ २८ ॥

लोहिण जडिउ जु पोउ स फुट्टइ
 चुबुकु जहि पहाणु किं वट्टइ ? ।
 नेय समुद्रह पारु सु पावइ
 अतरालि तसु आवय आवइ ॥ २९ ॥
 [लोहे(मे)न जटितो य पोत स स्फुटति
 चुम्बको यत्र पापाण कः वर्तते ? ।
 नैव समुद्रस्य पार स प्राप्नोति
 अन्तराले तस्यापदागच्छति ॥ २९ ॥]

व्या०—लोहेन जडित पोतो य स स्फुटति । यत्र पोते चुम्बको लोहाकर्षणकारी पापाणो भवति, स पोत कथं वर्तते ? न कथञ्चिद् भजत इत्यये । नैव समुद्रस्य पार स पात प्राप्नोति अन्तराले अन्तरे तस्य पोतस्य आपदागच्छति । द्वितीयपक्षे—लोभेन चतुर्यकपायेन जडितो प्रस्त पोत ससारसमुद्रानि स्तारकारणतया गुरुर्य स स्फुटति गुरुगुणैर्विधुक्त्वात् लाघव प्राप्नोति । यत्र च गुरौ चुम्बकोऽनवस्थित साधु प्रधान स गुरु कथं वर्तते ? न कथञ्चित् । अपि तु स्तोकदिनैरेव विगृह्यलीभवति नैव ससारसमुद्रपार स गुरु प्राप्नोति । अन्तरालेऽन्तरे तस्य गुरोरापदागच्छति ॥ २९ ॥

लोहिण रहिउ पोउ गुरुसागर
 दीसइ तरतु जइ वि जडवायर ।
 लाहउ करइ सु पारु वि पावइ
 वाणिजाह धणरिद्धि वि दावइ ॥ ३० ॥
 [लोहे(मे)न रहित पोतो गुरुसागर (गुरु सागरे)
 दृश्यते तरन् यद्यपि जटनादर (वात) ।
 लाभ करोति स पारमपि प्राप्नोति
 वणिजाना धनरुद्धिमपि दर्शयति ॥ ३० ॥]

व्या०—लोभेन रहितो गुरु पोत प्रवहणसदृश सागर ससारसागर तरन् दृश्यते । यद्यपि जडवायर जडैर्मूसरधमज्ञैर्वादरो व्याकुल । लाभ ज्ञानादिलाभ करोति स गुरुपोत पारमपि प्राप्नोति प्राप्नोति च । वणिजा वाणिजाना वणिज एव वाणिजा धर्मधनलाभार्थेन तेषां धर्मधनरुद्धिमपि दर्शयति । द्वितीयपक्षे पोत प्रवहण, गुरुमहान् लोहेन रहित, सागर समुद्र तरन् वणिजा धनरुद्धिमपि दर्शयति परपारलाभजनिताम् ॥ ३० ॥

जो जणु सुहुगुरु-दिट्ठिहि टिट्ठउ
 तसु किर काइ कारइ जमु रुट्टउ ? ।
 जसु परमेट्ठि-मत्तु मणि निवसइ
 सो दुहमज्झि कया वि न पइसइ ॥ ३१ ॥

एकत्वे गुणमाह—

कज्जउ करइ बुहारी वद्धी
 सोहइ गेहु करइ समिद्धी ।
 जइ पुण सा वि जुय जुय किज्जइ
 ता किं कज्ज तीए साहिज्जइ ? ॥ २७ ॥
 [कार्यक करोति बहुकरी बद्धा
 शोध(भ)यति गेह करोति समृद्धिम् ।
 यदि पुन साऽपि युतयुता क्रियते
 तत किं कार्यं तया साध्यते ? ॥ २७ ॥]

व्या०—कार्यक पुत्रक करोति बहुकरी प्रमार्जनी बद्धा शोधयति शोभयति
 वा गेह करोति समृद्धिम् । यदि पुन साऽपि युतयुता पृथग्भूतैकैकतृणा क्रियते,
 तत किं कार्यं तया साध्यते निष्पाद्यते ? न किञ्चित् । एवमेव कुटुम्बवासे
 उपनयो योज्य ॥ २७ ॥

माता-पित्रादिभक्तस्य गुणमाह—

पुणवसु हस्ति चडइ सो चित्तह
 सोम सुख पुत्तु वि भावित्तह ।
 जो किर चित्तह मज्झि न पविसइ
 जेहह मूलि सु कहि किव होसइ ? ॥ २८ ॥
 [पुनर्मम हस्ते चटति सौचित्यस्य (स चित्राया)
 सौम्य (म) शू(सु)र पुत्रोऽपि माता-पित्रो ।
 य किल चित्तस्य (चित्राया) मये न प्रविशति
 ज्येष्ठाना(या) मूले स कथं कथं भविष्यति ? ॥ २८ ॥]

व्या०—पुनर्ममोऽपि वसु द्रव्य हस्ते करे चटति आरोहति सौचित्यस्य
 उचितवृत्तिप्रधानस्य । सौम्य प्रशान्तात्मा सूरस्तेजस्वी पुत्रस्तनय स चित्ते माता
 पित्रोरपि आस्तामन्यस्य प्रायः सर्वस्य गुणप्रियत्वात् । य किल चित्तमध्ये न
 प्रविशति चित्तं नावर्जयति माता पित्रादीनां ज्येष्ठानां महता पुरुषाणां मूले
 आदौ स कथं त्वमेव ब्रूहि कथं भविष्यति न कथञ्चित् उपायाभावात्, जनानु-
 रागप्रभवत्वात् सम्प्रदाम् । अन्य प्रतीयमानोऽर्थः—पुनर्वस्वोत्सारकयोर्हस्ते चटति
 चित्राया सोमश्चन्द्रः, सूरः सूर्यः, पुत्रोऽपि सोमस्य बुधः, सूरस्य शनिः, 'मावि-
 त्तह'ति विशाखासु य किल चित्रामध्ये न प्रविशति । ज्येष्ठानां मूले च
 स कथं कथं भविष्यति ? न कथञ्चित्, पूर्वानारोहे उत्तरानारोहात् । तदय-
 मत्र तात्पर्यार्थः—ग्रहा अपि क्रमेणैव नक्षत्राण्यारोहन्ति, नात्रमेण, अनेनैव
 दृष्टान्तेन पुरुषा अपि क्रमेणैव सम्प्रदमारोहन्ति, नात्रमेण । अतो न तदप्राप्तौ
 यथाकथञ्चिदाकुल्यं युज्यत इति भावः ॥ २८ ॥

लोहिण जडिउ जु पोउ स फुट्टइ
 चुबुकु जहि पहाणु किं वट्टइ ? ।
 नेय समुद्रह पारु सु पावइ
 अतरालि तमु आवय आवइ ॥ २९ ॥
 [लोहे(मे)न जटितो य पोत स स्फुटति
 चुम्बको यत्र पापाण कय वर्तते ? ।
 नैय समुद्रस्य पार म प्राप्नोति
 अन्तराले तस्यापदागच्छति ॥ २९ ॥]

व्या०-लोहेन जडित पोतो य स स्फुटति । यत्र पोते चुम्बको लोहाक
 र्पणकारी पापाणो भवति, स पोत कथ वर्त्तते ? न कथञ्चिद् भजत इत्यथे ।
 नैय समुद्रस्य पार स पात प्राप्नोति अन्तराले अन्तरे तस्य पोतस्य आपदा
 गच्छति । द्वितीयपक्षे-लोभेन चतुर्यकपायेन जडितो प्रस्त पोत ससारसमुद्रनि
 स्तारकारणतया गुरुय स स्फुटति गुरुगुणैर्विधुक्त्वात् लाघव प्राप्नोति । यत्र च
 गुरौ चुम्बकोऽनवस्थित साधु प्रधान स गुरु कथ वर्त्तते ? न कथञ्चित् ।
 अपि तु स्तोकदिनैरेव विशृङ्खलीभवति नैव ससारसमुद्रपार स गुरु प्राप्नोति ।
 अन्तरालेऽन्तरे तस्य गुरोरापदागच्छति ॥ २९ ॥

लोहिण रहिउ पोउ गुरुसायरु
 दीसइ तरतु जइ वि जडवायरु ।
 लाहउ करइ सु पारु वि पावइ
 वाणिजाह वणरिद्धि वि दावइ ॥ ३० ॥

[लोहे(मे)न रहित पोतो गुरुसादर (गुरु सागरे)
 दृश्यते तरन् यद्यपि जडवादर (वात) ।
 लाभ करोति स पारमपि प्राप्नोति
 वणिजाना धनऋद्धिमपि दर्शयति ॥ ३० ॥]

व्या०-लोभेन रहितो गुरु पोत प्रवहणसदृश सागर ससारसागर तरन्
 दृश्यते । यद्यपि जडवादर जडैर्मूलेरधमज्ञैर्वादरो व्याकुल । लाभ ज्ञानादिलाभ
 करोति स गुरुपोत पारमपि प्राप्नोति प्रापयति च । वणिजा वाणिजाना वणिज
 एव वाणिजा धर्मधनलाभार्थेन तेषा धर्मधनऋद्धिमपि दर्शयति । द्वितीयपक्षे
 पोत प्रवहण, गुरुमहान् लोहेन रहित, सागर समुद्र तरन् वणिजा धनऋद्धि-
 मपि दर्शयति परपारलाभजनिताम् ॥ ३० ॥

जो जणु मुहुगुरु-दिदिहि दिहउ
 तसु किर काइ कारइ जमु रुहउ ? ।
 जसु परमेदि-मतु मणि निवसइ
 सो दुहमज्झि कया वि न पइसइ ॥ ३१ ॥

एकत्वे गुणमाह—

कज्जउ करइ बुहारी बद्धी
 सोहइ गेहु करइ समिद्धी ।
 जइ पुण सा वि जुय जुय किज्जइ
 ता किं कज्ज तीए साहिज्जइ ? ॥ २७ ॥
 [कार्यक करोति बहुकरी बद्धा
 शोध(भ)यति गेह करोति समृद्धिम् ।
 यदि पुन साऽपि युतयुता क्रियते
 तत किं कार्यं तया साध्यते ? ॥ २७ ॥]

व्या०—कार्यक पुञ्जक करोति बहुकरी प्रमार्जनी बद्धा शोधयति शोभयति
 वा गेह करोति समृद्धिम् । यदि पुन साऽपि युतयुता पृथग्भूतैकैकतृणा क्रियते,
 तत किं कार्यं तया साध्यते निष्पाद्यते ? न किञ्चित् । एवमेव कुटुम्बवासे
 उपनयो योज्यः ॥ २७ ॥

माता-पित्रादिभक्तस्य गुणमाह—

पुणवसु हत्थि चडइ सो चित्तह
 सोम सुख पुत्तु वि भावित्तह ।
 जो किर चित्तह मज्झि न पविसइ
 जेठह मूलि सु कहि किव होसइ ? ॥ २८ ॥
 [पुनर्भूयो हस्ते चटति सौचित्यस्य (स चित्राया)
 सौम्य (म) श(सु)र पुत्रोऽपि माता-पित्रो ।
 य किल चित्तस्य (चित्राया) मये न प्रविशति
 ज्येष्ठाना(या) मूले स कथय कथ भविष्यति ? ॥ २८ ॥]

व्या०—पुनर्भूयोऽपि वसु द्रव्य हस्ते करे चटति आरोहति सौचित्यस्य
 उचितवृत्तिप्रधानस्य । सौम्य प्रशान्तात्मा सूरस्तेजस्वी पुत्रस्तनय स चित्ते माता-
 पित्रोरपि आस्तामन्यस्य प्राय सर्वस्य गुणप्रियत्वात् । य किल चित्तमध्ये न
 प्रविशति चित्त नावर्ज्जयति माता-पित्रादीना ज्येष्ठाना महता पुरुषाणा मूले
 आदौ स कथय त्वमेव ब्रूहि कथ भविष्यति न कथञ्चित् उपायाभावात्, जनानु-
 रागप्रभवत्वात् सम्पदाम् । अन्य प्रतीयमानोऽर्थ—पुनर्वस्वोत्तारकयोर्हस्ते चटति
 चित्राया सोमश्चन्द्र, सूर सूर्य, पुत्रोऽपि सोमस्य बुध, सूरस्य शनि, 'मावि-
 त्तह'ति विशाग्यासु य किल चित्रामध्ये न प्रविशति । ज्येष्ठायामूले च
 स कथय कथ भविष्यति ? न कथञ्चित्, पूर्वानारोहे उत्तरानारोहान् । तदय-
 मत्र तात्पर्यार्थ—ग्रहा अपि ग्रमेणैव नक्षत्राण्यारोहन्ति, नात्रमेण, अनेनैव
 दृष्टान्तेन पुरुषा अपि त्रमेणैव सम्पदमारोहन्ति, नात्रमेण । अतो न तदप्राप्तौ
 यथाकथञ्चिदाशुत्वं युज्यत इति भावः ॥ २८ ॥

परिशिष्टम् ।

श्रीजिनवल्लभसूरिविरचितः

सङ्घपट्टकः ।

बहिज्वालावलीढ कुपथमथनधीर्मातुरस्तोकलोक

स्याग्रे सन्दर्श्य नाग कमठमुनितप स्पष्टयन् दुष्टमुच्चै ।

य कारुण्यामृताब्धिर्विधुरमपि किल स्वस्य सद्य प्रपद्य

प्राज्ञै कार्यं कुमारंस्पलनमिति जगादेव देव स्तुमस्तम् ॥ १ ॥

कल्याणाभिनिवेशवानिति गुणप्राहीति मिथ्यापथ-

प्रत्यर्थीति विनीत इत्यशठ इत्यौचित्यकारीति च ।

दाक्षिण्यीति दमीति नीतिभृदिति स्थैर्याति धैर्याति सद्-

धर्मार्थीति विवेकवानिति सुधीरित्युच्यमे त्व मया ॥ २ ॥

इह किल कलिकालव्यालवक्त्रान्तराल

स्थितजुपि गततत्त्वप्रीतिनीतिप्रचारे ।

प्रसरदनवयोधप्रस्फुरत्कापयौध-

स्थगितसुगतिसर्गे सम्प्रति प्राणिवर्गे ॥ ३ ॥

प्रोत्सर्पदभस्मराशिग्रहसरदशमाश्चर्यसाम्राज्यपुण्य-

न्मिथ्यात्वध्वान्तरुद्धे जगति विरलता याति जैनेन्द्रमार्गे ।

सक्लिष्टद्विष्टमूढप्रलजडजनान्नायरकैर्जिनोक्ति-

प्रत्यर्थी साधुवैर्विषयिभिरभित सोऽयमप्राथि पन्था ॥ ४ ॥

अ(य)त्रौदेशिकभोजन जिनगृहे वासो वसत्यक्षमा

स्वीकारोऽयगृहस्थयचैत्यसदनेऽप्रेक्षिताद्यासनम् ।

सावधाचरितादर श्रुतपथावज्ञा गुणित्वेषधी

धर्मं कर्महरोऽत्र चेन् पथि मवेन्मेरुस्तदाऽप्यौ तरेत् ॥ ५ ॥

पदकायानुपमृद्य(मर्थ) निर्दयमूर्षानाधाय यत् साधित

शास्त्रेषु प्रतिपिध्यते यदसकृन्निस्त्रिशताधायि यत् ।

गोमासाद्युपम यदादुरथ यद् भुक्त्वा यतिर्यात्यध-

स्तत् फो नाम जिघत्सतीह सघृण सङ्घादिभार्ति विदन् ॥ ६ ॥

गायद्गन्धर्वनृत्यत्पणरमाणिरण्डेणुञ्जन्मृदङ्ग-

प्रेक्ष्यत्पुष्पस्रगुणन्मृगमदलसदुल्लोचचञ्चलनौचे ।

[यो जन शुभगुरुदृष्ट्या दृष्ट
तस्य किल किं करोति यमो रुष्ट ? ।
यस्य परमेष्ठिमन्त्रो मनसि निवसति
स दुःखमध्ये कदापि न प्रविशति ॥ ३१ ॥]

व्या०—प्रकृतोऽर्थः प्रकटः । द्वितीयस्तु किञ्चिदुच्यते । यः किल शुभगुरु
दृष्ट्या ज्योतिःशास्त्रोक्तशोभनस्थानवर्त्तिनो गुरोर्बृहस्पतेर्दृष्ट्या दृष्टो लग्नद्वारेण,
तस्य किं करोति यमः शनैश्चरद्वावशजन्मद्वितीयादिस्थानस्थः ? ॥ ३१ ॥

इदानीमुपसहरति—

इयं जिणदत्तुवणसु जिं निमुणाहि
पढाहि गुणहि परियाणवि जिं कुणहि ।
ते निव्वाण-रमणीं सह विलसहि
वल्लिज न ससारिणं सह मिलिसिहि ॥ ३२ ॥

[इति जिनदत्तोपदेशः ये निशृण्वन्ति
पठन्ति गुणयन्ति परिज्ञाय ये कुर्वन्ति ।
ते निर्वाणरमण्या सह विलसन्ति
वलित्वा न ससारेण सह मिलिष्यन्ति ॥ ३२ ॥]

कालस्वरूपकुलकसमाप्तमिति ।

व्या०—इति पूर्वोक्तेन प्रकारेण जिनैर्हृद्भिर्दत्तो वितीर्णो यः उपदेशः
कृत्याकृत्यविधिनिषेधरूपस्तम् । अथ च जिनदत्तसूरिरिति कवेर्नाम । ये निशृ
ण्वन्ति नियमेनाकर्णयन्ति, पठन्ति अधीयते, गुणयन्ति अभ्यस्यन्ति, परिज्ञाय
विदित्वा ये कुर्वन्ति अनुतिष्ठन्ति, ते निर्वाणरमण्या मुक्तिकान्तया सह विलसन्ति
प्रीहन्ति । वलित्वा व्याघुदयः न ससारेण सह मिलिष्यन्ति सगस्यन्ते भव-तरुबी-
जकर्माभावादिति भावः ॥ ३२ ॥

सूरप्रभोऽभिप्रेतः श्राजिनपतिमूरिपदकमलमृङ्गः ।

व्यावृत्तद्वात्रिंशत्तम्यमेधसां किमपि बोधाय ॥ १ ॥

कालस्वरूपकुलकं व्याख्याय यदर्जितं मया पुण्यम् ।

तेनास्तु भव्यलोकः सकुत्रोऽपि विधिप्रजोधरतः ॥ २ ॥

इति कालस्वरूपकुलकविवरणसमाप्तम् ॥ ३॥

परिशिष्टम् ।

श्रीजिनवल्लभसूरिविरचितः

सङ्घपट्टकः ।

वह्निज्वालावलीढं कुपथमथनर्धामातुरस्तोकलोक

स्याप्रे सन्दर्श्य नाग कमठमुनितप स्पष्टयन् द्रुष्टुमुच्चै ।

य कारुण्यामृताब्धिर्विधुरमपि किल स्वस्य सद्यः प्रपद्य

प्राज्ञैः कार्यं कुमारगम्पलनमिति जगादेव देव स्तुमस्तम् ॥ १ ॥

कल्याणाभिनिवेशवानिति गुणग्राहीति मिथ्यापथ-

प्रत्यर्थीति विनीत इत्यशठ इत्यौचित्यकारीति च ।

दाक्षिण्यीति धमीति नीतिभृदिति स्थैर्यीति धैर्यीति सद्-

धर्मार्थीति विवेकवानिति सुधीरित्युच्यमे त्व मया ॥ २ ॥

इह किल कलिकालव्यालवक्त्रान्तराल

स्थितजुपि गततत्त्वप्रीतिनीतिप्रचारे ।

प्रसरदनवज्रोधप्रस्फुरत्कापथौघ-

स्थगितसुगतिसर्गे मम्प्रति प्राणिवर्गे ॥ ३ ॥

प्रोत्सर्पद्भस्मराशिग्रहसप्तदशमाश्रयसाम्राज्यपुण्य-

न्मिथ्यात्वध्वान्तरुद्धे जगति विरलता याति जैनेन्द्रमार्गे ।

सक्विलष्टद्विष्टमूढप्रसलजहजनाग्राथरक्तैर्जिनोक्ति-

प्रत्यर्थी साधुवेषैर्विपयिभिरभित सोऽयमप्राथि पन्था ॥ ४ ॥

अ(य)त्रौद्देशिकभोजनं जिनगृहे वासो वसत्यक्षमा

स्वीकारोऽथगृहस्थस्यैत्यसदनेष्वप्रेक्षिताद्यासनम् ।

सावद्याचरितादरं श्रुतपथावज्ञा गुणिद्वेषधी

धर्मं कर्महरोऽत्र चेत् पथि भवेन्मेरुस्तदाऽन्धौ तरेत् ॥ ५ ॥

पट्कायानुपमृद्य(मर्द्य) निर्दग्ममूर्षानावाय यत् साधित

शास्त्रेषु प्रतिपिध्यते यदसकृज्जिह्विशताघायि यत् ।

गोमासाद्युपमं यदादुरयं यद् भुक्त्वा यतिर्यात्यध-

स्तत् को नाम जिपत्सतीह सघृण सङ्घादिभक्तिं विदन् ॥ ६ ॥

गायद्गन्धर्वनृत्यत्पणरमाणिरणद्वेषुगुञ्जनमृदङ्ग-

प्रेक्ष्यत्पुष्पस्रगुरन्मृगमदलसदुल्लोचचञ्चलनौधे ।

देवद्रव्योपभोगध्रुवमठपतिताऽऽशातनाभ्यस्रसन्त

सन्त सद्भक्तियोग्ये न सल्लु जिनगृहेऽर्हन्मतज्ञा वसन्ति ॥ ७ ॥

साक्षाज्जिनैर्गणधरैश्च निषेवितोक्ता

नि सङ्गताग्रिमपद मुनिपुङ्गवानाम् ।

शय्यातरोक्तिमनगारपद च जानन्

विद्वेष्टि क परगृहे वसतिं सकर्ण ? ॥ ८ ॥

चित्रोत्सर्गापवादे यदिह शिवपुरीदूतभूते निशीथे

प्रागुक्त्वा भूरिभेदा गृहिगृहवसती कारणेऽपोथ पश्चात् ।

स्त्रीससक्त्यादियुक्तेऽप्यभिहितयतनाकारिणा सयताना

सर्वत्रागारिधाम्नि न्ययमि न तु मत क्वापि चैत्ये निवास ॥ ९ ॥

प्रब्रज्याप्रतिपन्थिन ननु धनस्वीकारमाहुर्जिना

सर्वारम्भपरिग्रह त्वतिमहासावद्यमाचक्षते ।

चैत्यस्वीकरणे तु गर्हिततम स्यान्माठपत्य यते

रित्येव व्रतवैरिणीति ममता युक्ता न मुक्त्यर्थिनाम् ॥ १० ॥

भवति नियतमत्रासयम स्याद् विभूषा

नृपतिक्लृदमेतल्लोकहासश्च भिक्षो ।

स्फुटतर इह सङ्ग सातशीलत्वमुच्चै

रिति न सल्लु मुमुक्षो सङ्गत गम्बिकाऽऽदि ॥ ११ ॥

गृही नियतगच्छभाग् जिनगृहेऽधिकारो यते

प्रदेयमशनादि साधुषु यथा तथाऽऽरम्भिभि ।

प्रतादिविधिवारण सुविहितान्तिकेऽगारिणा

गतानुगतिर्कैरद कथमसस्तुत प्रस्तुतम् ? ॥ १२ ॥

निर्वाहार्थिनमुज्झित गुणलवैरज्ञातशीलान्वय

तादृग्वशजतगुणेन गुरुणा स्वार्थाय मुण्डीकृतम् ।

यद् विद्यातगुणान्वया अपि जना लभोम्रगच्छप्रहा

देवेभ्योऽधिकमर्चयन्ति महतो मोहस्य तज्जृम्भितम् ॥ १३ ॥

दुष्प्रापा गुरुकर्मसम्बन्धवता सद्धमबुद्धिर्नृणा

जातायामपि दुलभं शुभगुरु प्राप्त स पुण्येन चेत् ।

कर्तु न स्वहितं तथाप्यलममी गच्छतिवित्याहता

क म्रम कमिहाश्रयेमाहि कमाराग्येम किं कुर्महे ? ॥ १४ ॥

क्षुत्क्षाम किल कोऽपि रङ्गशिशुक प्रव्रज्य चैत्ये क्वचित्
कृत्वा कञ्चन पक्षमक्षतकलि प्राप्तस्तदाचार्यकम् ।

चित्र चैत्यगृहे गृहीयति निजे गच्छे कुटुम्बीयति

स्व शक्रीयति बालिशीयति बुधान् विश्व वराकीयति । ॥ १५ ॥

यैर्जातो न च वर्धितो न च न च क्रीतोऽधमर्णो न च

प्राग् दृष्टो न च वान्धवो न च न च प्रेयान् न च प्रीणित ।

तैरेवात्यधमाधमै कृतमुनिव्याजैर्वलाद् बाह्यते

नस्योत्त पशुवज्जनोऽयमनिश नीराजक हा ! जगत् ॥ १६ ॥

किं दिङ्मोहमिता किमन्ध-यधिरा किं योगचूर्णाकृता ?

किं देवोपहता किमङ्ग ! ठगिता किं वा ग्रहावेशिता ? ।

कृत्वा मूर्ध्नि पद श्रुतस्य यदमी दृष्टोरुदोषा अपि

व्यावृत्ति कुपथाज्जडा न दधतेऽसूयन्ति चैतत्कृते ॥ १७ ॥

इष्टावाप्तिरुष्टविटनटभटचेटकपेटकाकुल

निधुवनविधिनिजदोहदनरनारीनिरुसङ्कुलम् ।

राग-द्वेष-मत्सरेर्ष्याधनमघपङ्केऽथ निमज्जन

जनयत्येव च मूढजनविहितमविधिना जैनमज्जनम् ॥ १८ ॥

जिनमतविमुखविहितमहिताथ न मज्जनमेव केवल

किन्तु तपश्चरित्र-दानाद्यपि जनयति न खलु शिवफलम् ।

अविधि-विधिक्रमाजिनाज्ञाऽपि ह्यशुभ-शुभाथ जायते

किं पुनरिति विदम्बनैवाहितहेतुर्न प्रतायते ॥ १९ ॥

जिनगृह-जिनबिम्ब-जिनपूजन-जिनयात्राऽऽदि विधिकृत

दान-तपो-व्रतादि-गुरुभक्ति-श्रुतपठनादि चाहृतम् ।

स्यादिह कुमत-कुगुरु-कुग्राह-कुप्रोध-कुशेननागत

स्फुटमनभिमतकारि वरभोजनमिव विपलवनिवेशत ॥ २० ॥

आत्रष्टु मुग्ध-भीनान् बडिशपिणितवद् निम्नमादर्श्य जैन

तन्नाम्ना रम्यरूपानपवरक-मठान् स्वेष्टसिद्धयै विधाप्य ।

यात्रा-स्नात्राद्युपायैर्नमसितक-निशाजागरायैश्छलश्च

अद्वालुर्नामजैनैश्छलित इव शठैर्वञ्ज्यते हा ! जतोऽयम् ॥ २१ ॥

सर्वत्रास्यगिताश्रवा स्वविषयव्यासस्तसर्वेन्द्रिया

वत्साद्गौरवचण्डदण्ड-तुरगा पुप्यत्कपायोरगा ।

सर्वाकृतकृतोऽपि कष्टमधुनाऽन्त्याश्रयराजाश्रिता

स्थित्वा सन्मुनिमूर्धसूदतधियस्तुप्यन्ति पुप्यन्ति च ॥ २२ ॥

सर्वारम्भ-परिग्रहस्य गृहिणोऽप्येकाशनाद्येकदा

प्रत्यास्याय न रक्षतो हृदि भवेत् तीव्रानुताप सदा ।

पद्कृतवस्त्रिविधं त्रिधेत्यनुदिनं प्रोक्त्यापि भञ्जन्ति ये

तेषां तु क्व तपः क्व सत्यवचनं क्व ज्ञानिता क्व व्रतम् ॥ २३ ॥

देवार्थव्ययतो यथारुचिकृते सर्वर्तुरम्ये मठे

नित्यस्थां श्रुचिपट्टतूलिशयनां सद्गन्धिकायासना ।

सारम्भा सपरिग्रहा सविषया सेष्या सकाङ्क्षा सदा

साधुभ्याजविटा अहो ! सितपटा कष्टं चरन्ति व्रतम् ॥ २४ ॥

इत्याद्युद्धतलोपहासवचसं स्युः प्रेक्ष्य लोका स्थितिं

श्रुत्वाऽन्येऽभिमुखा अपि श्रुतपथाद् वैमुख्यमातन्वते ।

मिथ्योक्त्या सुदृशोऽपि विभ्रति मनः सन्देहदोलाचल

येषां ते ननु सर्वथा जिनपथप्रत्यर्थिनोऽमी ततः ॥ २५ ॥

सर्वरुक्कटकालकूटपटलैः सर्वरपुण्योच्चयैः

सर्वव्यालकुलैः समस्तविधुराधि-व्याधि-दुष्टग्रहैः ।

नूनं क्रूरमकारि मानसमसु दुर्मार्गमासेदुषा

दौरात्येन निजघ्नुषा जिनपथं वाचैष सेत्यूचुषाम् ॥ २६ ॥

दुर्भेदस्फुरदुप्रकुप्रहतमस्तोमास्तधीचक्षुषा

सिद्धान्तद्विपक्षा निरन्तरमहामोहाद्दह्ममानिनाम् ।

नष्टानां स्वयमन्यनाशनकृते बद्धोद्यमाना सदा

मिथ्याचारवता बवासि कुरुते कर्णे सकणं कथम् ? ॥ २७ ॥

यत् किञ्चिद् वितथं यदप्यनुचितं यल्लोक-लोकोत्तरो

चीर्णं यद् भवहेतुरेव भविना यच्छास्त्रनाषाकरम् ।

सत् तद् धर्म इति भ्रुवन्ति कुधियो मूढास्तदर्हन्मत-

भ्रान्त्या लान्ति च हा ! दुरन्तदशमाश्रयस्य विस्फूर्जितम् ॥ २८ ॥

कष्टं नष्टदिशा नृणां यददृशा जात्यन्धवैदेशिक

कान्तारे प्रदिशत्यभीप्सितपुराभ्यां फिलोत्कन्धर ।

एतम् कष्टतरं तु सोऽपि सुदृशं सन्मार्गगास्तद्विद-

सद्वाप्याननुवर्तिनो हसति यः सावक्षमज्ञानिव ॥ २९ ॥

सैषा दुष्कृतावसर्पिण्यनुसमयदसद्भव्यमायानुमाया

त्रिंशद्भोगप्रदोऽयं तत्पत्न्यमिति विषयस्थितिर्भस्मराशिः ।

अन्त्य चाश्चर्यमेतज्जिनमतहतये तत्समा दु पमा चे-

त्येव पुष्टेषु दुष्टेष्वनुकलमधुना दुर्लभो जैनमार्ग ॥ ३० ॥

सम्यग्मार्गपुप प्रशान्तवपुप प्रीतोलसञ्चक्षुप

आमण्यर्द्धिमुपेयुप स्मयमुप कन्दर्पकक्षप्लुप ।

सिद्धान्ताध्वनि तस्थुप शमजुप सत्पूज्यता जग्मुप

सत्साधून् विदुप सला कृतदुप क्षाम्यन्ति नोद्यदुप ॥ ३१ ॥

देवीयत्युरुदोपिण क्षतमहादोषानदेवीयति

सर्वज्ञीयति मूर्खमुख्यनिबह तत्त्वज्ञमज्ञीयति ।

उन्मार्गीयति जैनमार्गमपथ सम्यक्पथीयत्यहो !

मिथ्यात्वग्रहिलो जन स्वमगुणाग्रण्य कृतार्थीयति ॥ ३२ ॥

सङ्घत्राकृतचैत्यकूटपतितस्यान्तस्तरा ताम्यत-

स्तन्मुद्रादृढपाशबन्धनवत शक्तस्य न स्पन्दितुम् ।

मुक्त्यै कल्पितदान-शील-तपसोऽप्येतत्क्रमस्यायिन

सङ्घव्याघ्रवशस्य जन्तुहरिणव्रातस्य मोक्ष कुत ? ॥ ३३ ॥

इत्थ मिथ्यापथकथनया तथ्यथाऽपीह कश्चित्

मेद ह्यासीदनुचितमयो मा कुपत् कोऽपि यस्मात् ।

जैनभ्रान्त्या कुपथपतितान् प्रेक्ष्य नृस्तत्प्रमोहा-

पोहायेद् किमपि कृपया कल्पित जल्पित च ॥ ३४ ॥

प्रोद्भूतेऽनन्तकालात् कलिमलनिलये नाम नेपथ्यतोऽर्हन्-

मार्गभ्रान्ति दधानेऽथ च तदभिमरे तत्त्वतोऽस्मिन् दुरध्वे ।

कारुण्याद् य कुबोध नृपु निरसिसिपुर्दोषसङ्ख्या विवक्षे-

दम्भोऽम्भोपे प्रमितसेत् स सकलगगनोल्लङ्घन वा विधित्सेत् ॥ ३५ ॥

न सावद्याम्नाया न वकुश-शुलीशोचितयति-

क्रियामुक्ता युक्ता न मद-ममता-जीवन-भयै ।

न सक्लेशावेशा न कदभिनिवेशा न कपट-

प्रिया ये तेऽद्यापि स्युरिह यतय सूत्रतय ॥ ३६ ॥

सविप्ता सोपदेश श्रुतनिष्पदिद क्षेत्र-कालाद्यपेक्षा-

नुष्ठाना शुद्धमार्गप्रकटनपटव प्रास्तमिथ्याप्रवादा ।

वन्द्या सत्साधवोऽस्मिन् नियम-शम-दमोचित्य-गाम्भार्य-धैर्य-

स्यैर्यौदार्यार्यचया-विनय-नय-दया-दाक्ष्य-दाक्षिण्यपुण्या ॥ ३७ ॥

विभ्राजिष्णुमगर्वभस्मरमनाशाद शुतोल्लङ्घने
 सज्ज्ञानशुभाणि जिन वरवपु श्रीचन्द्रिकाभेश्वरम् ।
 वन्दे वर्ण्यमनेकधा सुरनरै शक्रेण चैनश्छिद
 दम्भारिं विदुषा सदा सुवचसाऽनेकान्तरङ्गप्रदम् ॥ ३८ ॥
 जिनपतिमतदुर्गे कालत साधुवेषै-
 विषयिभिरभिभूते भस्मक-स्लेच्छसैन्यै ।
 स्ववशजडजनाना शृङ्खलेव स्वगच्छे
 स्थितिरियमधुना तैरप्रथि स्वार्थसिद्धयै ॥ ३९ ॥
 सम्प्रत्यप्रतिमे कुसङ्घवपुषि प्रोज्जृम्भिते भस्मक-
 स्लेच्छातुच्छले दुरन्तदशमाश्रये च विस्फूर्जति ।
 प्रौढं जग्मुषि मोहराजकटके लोकेस्तदाज्ञापारै-
 रेकीभूय सदागमस्य कथयाऽपीत्य कदर्थ्यामहे ॥ ४० ॥

इति सहस्रपट्टकः समाप्तः ॥

(२)

श्रीजिनदत्तसूरिविरचित गणधरसार्धशतकम् ।

गुणमणिरोहणगिरिणो रिसहजिणिंदस्स पढममुणिवइणो
सिरिदसमसेणगणहारिणोऽणहे पणिवयाभि पए ॥ १ ॥
अजियाइजिणिंदाण जणियाणदाण पणयपाणीण ।
शुणिमोऽदीणमणो ह गणहारीण गुणगणोह ॥ २ ॥

गौतम —

सिरिवद्धमाणवरनाण-वरण-दसणमणीण जलनिहिणो ।
तिहुयणपहुणो पडिहणियसत्तुणो सत्तमो सीसो ॥ ३ ॥
सखाइए वि भवे साहितो जो समत्तसुयनाणी ।
छउमत्थेण न नज्जइ एसो न हु केवली होइ ॥ ४ ॥
त तिरिय-मणुय-दानव-देविंदनमसिय महासत्त ।
सिरिनाणसिरिनिहाण गोयमगणहारिण वदे ॥ ५ ॥

सुधर्मस्वामी—

जिणवद्धमाणमुणिवइसमप्पियासेसतित्थभारधरणेहिं ।
पडिहयपडिक्खेण जयम्मि धवलाइय जेण ॥ ६ ॥

संस्कृतच्छाया ।

गुणमणिरोहणगिरे ऋषभजिनेन्द्रस्य प्रथममुनिपते ।
श्रीऋषभसेनगणधारिणोऽनघौ प्रणिपतामि पदौ ॥ १ ॥
अजितादिजिनन्द्राणां जनितानन्दानां प्रणतप्राणिनाम् ।
स्तौम्यदीनमना अहं गणधारिणा गुणगणोघम् ॥ २ ॥
श्रीवर्धमानवरज्ञान-वरण-दशनमणीनां जलनिधे ।
त्रिभुवनप्रभो प्रतिहतशत्रो सत्तम शिष्य ॥ ३ ॥
सङ्ख्यातीतानपि भवान् कथयन् यः समस्तश्रुतज्ञानी ।
छद्मस्थेन न ज्ञायत एष न खलु केवली भवति ॥ ४ ॥
॥ तिर्यग्-मनुज-दानव-देवे द्रनमस्त्यत महासत्त्वम् ।
श्रीज्ञानधीनिधानं गौतमगणधारिणं वन्दे ॥ ५ ॥
जिनवर्धमानमुनिपतिसमर्पिताशपतीर्यभारधरणे ।
प्रतिहतप्रतिपक्षेण जगति धवलायित येन ॥ ६ ॥

त तिहुयणपणयपयारविन्दमुद्दामकामकरिसरह ।
अणह सुहम्मसामि पचमठाणद्विय वदे ॥ ७ ॥

जम्बू —

सारुणे वि हु णो तरलतारअद्धाच्छिठपिच्छिरीहिं मणो ।
मणय पि मुणियपवयणसब्भाव भामिय जस्स ॥ ८ ॥
मण-परमोहिप्पमुहाणि परमपुरपत्थिपण जेण सम ।
समइक्कताणि समग्ग(त्त)मव्वजणजणियसुक्खाणि ॥ ९ ॥
त जब्बुनामनाम सुहम्मगणहारिणो गुणसमिद्ध ।
सीस सुसीसनिलय गणहरपयपालय वदे ॥ १० ॥

प्रभवाचार्य —

सप्तवरविवेय वयत्थिगिहिजब्बुनामवयणाओ ।
पालियजुगपवरपय पभवायरिय सया वदे ॥ ११ ॥

शय्यम्भव —

कट्टमहो ! परमेय तत्त न मुणिज्जइ त्ति सोऊण ।
सिञ्जभव भवाओ विरत्तचित्त नमसामि ॥ १२ ॥

यशोभद्र-सम्भूतसूरी—

सजणियपणयभइ जसभइ मुणिगणाहिव सगुण ।
सभूय सुहसभूइभायण सूरिमणुसरिमो ॥ १३ ॥

त त्रिभुवनप्रणतपदारविन्दमुद्दामकामकरिसरभम् ।
अनघ सुधर्मस्वामिन पद्यमस्थानस्थित उन्दे ॥ ७ ॥
सारुण्येऽपि हि नो तरलतारार्धाक्षिप्रेक्षमाणभिर्मेन ।
मनागपि शतप्रवचनसद्भाव भ्रामित यस्य ॥ ८ ॥
मन -परमावधिप्रमुत्तानि परमपुरप्रस्थितेन यन समम् ।
समतिक्रान्तानि समस्तमन्यजनिसौरन्यानि ॥ ९ ॥
त जम्बूनामनाम सुधर्मगणधारिणां गुणसमुद्भूम् ।
शय्य सुशय्यनिलय गणवरपदपादक वन्दे ॥ १० ॥
सम्प्राप्तवरविवेक प्रनार्षिणुहिजम्बूनामवचनात् ।
पालियजुगप्रवरपद प्रभवाचार्य महा वन्दे ॥ ११ ॥
कट्टमहो ! परमनस्त्य न शयत इति धुम्भा ।
शय्यम्भय महाद् विरत्तचित्तं नमस्यानि ॥ १२ ॥
सज्जनितमर्द यशोभद्र मुनिगणधिरं गणम् ।
सम्भूतं गुणसम्भूतिमात्रेण सूरिमणु(म्भ)राम ॥ १३ ॥

भद्रबाहुगुरु —

सुगुरुतरणीइ जिणसमयसिंधुणो पारगामिणो सम्म ।
सिरिभद्रबाहुगुरुणो हियए नामक्खरे धरिमो ॥ १४ ॥

स्थूलभद्र —

सो कह न स्थूलभद्रो लहइ सलह मुणीण मज्झमि ।
लीलाइ जेण हणिओ सरहेण व मयणमयराओ ॥ १५ ॥
कामपईवसिहाए कोसाए बहुसिणेहभरियाए ।
घणदड्डजणपयगाए(दि) वि जीए जो धामिओ नेय ॥ १६ ॥
जेण रविणेव विहिए(य) इह जणगिहे सप्पह पया(हा)सती ।
सयय सकब्जलग्गा पहयपहा सा सिणिद्धा वि ॥ १७ ॥
जेणासु साविया साविया चरण-करणसहिएण ।
सपरेसिं हियकए सुकयजोगओ जोगय दट्ठु ॥ १८ ॥
तमपच्छिम चउइसपुब्बीण चरण-नाणसिरिसरण ।
सिरिस्थूलभद्रसमण वदे ह मत्तगयगमण ॥ १९ ॥

आर्यमहागिरि —

विहिया अणिगूहियनिरियसत्तिणा सत्तमेण सत्तुलणा ।
जेणजमहागिरिणा समइक्कते वि जिणक्खे ॥ २० ॥

सुगुरुतरण्या जिनसमयसिन्धो पारगाभिन सम्मर ।
श्रीभद्रबाहुगुरोर्हृदय नामाक्षराणि धराम ॥ १४ ॥
स कथ न स्थूलभद्रो लभते श्लाघा मुनीना मध्य १ ।
लीलया यन इत शरमेणेव मदनमृगराज ॥ १५ ॥
कामप्रदीपशिखया कोशया बहुश्रेहश्रुतया ।
यन रविनेव विहिता इह जनगृहे स्वप्रभा प्रकाश(भास)यन्ती ।
सतत स्वर्णरत्नप्रा(सकब्जलाप्रा)ग्रहतप्रभा सा स्निग्धाऽपि ॥ १७ ॥
येनागु श्राविता श्राविका चरण-करणसहितम् ।
स्व-परेषां हितवृत्ते सुकृतयोगतो योग्यता दृष्ट्वा ॥ १८ ॥
तमपश्चिम चतुर्दशपूर्विणां चरण-नानाशिरणम् ।
श्रीस्थूलभद्रधमण वदद्दह मत्तगजगमनम् ॥ १९ ॥
विहिताऽनिगूहितवीर्यशशिना सत्तमन सन्तुलना ।
यनार्यमहागिरिणा समतिष्ठान्तेऽपि जिनक्ख ॥ २० ॥

आर्यसुहस्ती—

तस्स कणिठु लठु अञ्जसुहत्थि सुहत्थिजणपणय ।

अवहत्थियससार सार सूरि समणुसरिमो ॥ २१ ॥

आयसमुद्र-मङ्गु-सुधर्माण —

अञ्जसमुद जणय सिरीइ वदे समुदगभीर ।

तह अञ्जमगुसूरि अञ्जसुधम्म च धम्मरय ॥ २२ ॥

भद्रगुप्त —

मण-वयण-कायगुत्त त वदे भद्रगुत्तगणनाह ।

जइ जिमइ जई जम्मडलीए तो मरइ तेहिं सम ॥ २३ ॥

श्रीवज्रस्वामी—

छम्मासिएण सुकयाणुभावओ जायजाइसरणेण ।

परिणामओऽणवज्जा पव्वज्जा जेण पडिबन्ना ॥ २४ ॥

सुववणसनिवेसे जाएण नदणेण नदाए ।

धणगिरिणो तणएण तिहुयणपहुपणयचरणेण ॥ २५ ॥

इक्कारसगपाढो कओ दढ जेण साहुणीहिंतो ।

तस्सज्झायज्झयणुज्जएण वयसा छवरिसेण ॥ २६ ॥

सिरिअञ्जसीहगिरिणा गुरुणा अवहिओ गुणाणुराणेण ।

लहुओ वि जो गुरुकओ णाणदानओऽसेससाहूण ॥ २७ ॥

तस्य कणिष्ठ लठ्ठमायसुहस्तिन सुरा(शुभा)र्यिजनप्रणतम् ।

अपहस्तिनससार सार सुरिमुत्त(स्म)राम ॥ २१ ॥

आयसमुद्र जनक धिया वन्दे समुद्रगम्भीरम् ।

तथाऽऽयमङ्गुसूरिमार्यसुधर्म च धमतम् ॥ २२ ॥

मनो-वचन-कायगुप्त त वन्दे भद्रगुप्तगणनाथम् ।

यदि विमति यतिर्वन्मण्डल्या ततो त्रियते ते समम् ॥ २३ ॥

पाण्मासिकेन मुहूर्तानुमाततो जातजातिस्मरणेन ।

परिणामनोऽनवद्या प्रमत्या यन प्रतिपन्ना ॥ २४ ॥

तुम्बवणसनिवेश जातन वन्दनन नन्दाया ।

धनगिरेस्तनयन त्रिमुक्ताप्रभुप्रणनचरणेन ॥ २५ ॥

एकादशाह्नात् कृनो दऽदन साध्वीम्य ।

तत्स्वाध्यायाभ्ययनाद्यतन वयमा यद्वर्षय ॥ २६ ॥

धीभावसिंहगिरिणा गुरुणा विहिता गुणनुराणेण ।

लघुरोऽपि सा श्रुत्यो हानदानताऽनयाधूतम् ॥ २७ ॥

उज्जेणीए गहिअव्वओ लहु गुञ्जगेहि वरिसते ।
 जो सुजइ त्ति निमातिय परिक्खिअओ पत्ततव्विज्जो ॥ २८ ॥
 उद्धरिया जेण पयाणुसारिणा गयणगामिणी विज्जा ।
 सुमहापइन्नपुव्वाओ सब्बहा पसमरसिएण ॥ २९ ॥
 दुक्खालमि दुवालसवरमि(रिस)यमि सीयमाणे सधमि ।
 विज्जावलेणमाणियमन्न जेणन्नक्खिअत्ताओ ॥ ३० ॥
 सुररायचावविब्भमभमुहाधणुमुक्कनयणवाणाए ।
 कामग्गिसमीरणविहियपत्थणावयणघट्ठाए ॥ ३१ ॥
 लट्ठगपइट्ठाए सिट्ठिसुयाए विसिट्ठिचिट्ठाए ।
 गुणगणसवणाओ जस्स दसणुक्कठियमणाए ॥ ३२ ॥
 नियजणय(ग)दिन्नधण-कणय(ग)-रयणरासीइ जो कन्नाए ।
 तुच्छमवि न मुच्छिओ जोव्वणे वि धणिय धणइट्ठाए ॥ ३३ ॥
 जल्लणगिहाओ माहेसरीए कुसुमाणि जेणमाणित्ता ।
 तिव्वन्नियाण माणो मल्लिओ सघुन्नई विहिया ॥ ३४ ॥
 दूगेसारियवय(इ)रो वय(इ)रसेणनामेण जस्स बहुसीसो ।
 सीसो जाओ जाओ जयम्मि जायाणुसारिणुणो ॥ ३५ ॥

उज्जयिन्ध्या गृहीतव्रता लघु गुह्यकैवंपति ।
 य ध्रुयतिरिति निमन्त्र्य परीक्षित प्राप्ततद्विय ॥ २८ ॥
 उद्धृता येन पदानुसारिणा गगनगामिनी विद्या ।
 सुमहाप्रसीर्ण(परिक्षा)पूर्वात् सर्वथा प्रशमरसिक्तेन ॥ २९ ॥
 दुष्काले द्वादशमार्पिके सीदति सङ्घे ।
 विद्यावलेनानीतमन यनान्यथेनात् ॥ ३० ॥
 सुरराजयापविभ्रमभ्रूधनुर्मुक्तनयनवाणया ।
 कामाग्निममीरणविहितप्रायनावचनधन्या ॥ ३१ ॥
 लट्ठाङ्गप्रतिष्ठया धेष्टिमुनया विशिष्टचट्या ।
 गुणगणश्रवणाद् यस्य दशनोत्कण्ठितमनसा ॥ ३२ ॥
 निजजनदत्तधन-कनकरत्नरादया य वन्यया ।
 तुच्छमपि न मूर्च्छिता यौवनऽपि बाढ घनाढ्यया ॥ ३३ ॥
 ज्वलनगृहान्माहेश्चर्या कुसुमानि यनानीय ।
 प्रैर्णिग्ना मान मर्दित मह्येप्रतिर्विहिता ॥ ३४ ॥
 दूरोत्तारितवैरो वयर(वज्र)सेननाम्ना यस्य बहुशिष्य ।
 शिष्यो जाता जातो जगति जानानुसारिण ॥ ३५ ॥

आर्यसुहस्ती—

तस्स कणिवृ लठ्ठ अज्जसुहत्थि सुहत्थिजणपणय ।
अवहत्थियससार सार सूरि समणुसरिमो ॥ २१ ॥

आयसमुद्र-मङ्ग-सुधर्माण —

अजसमुद्द जणय सिरीइ वदे समुद्दगभीर ।
तद् अज्जमगुसूरि अज्जसुधम्म च धम्मरय ॥ २२ ॥

भद्रगुप्त —

मण-वयण-कायगुप्त त वदे भद्रगुप्तगणनाह ।
जइ जिमइ जई जम्मडलीए तो मरइ तेहिं सम ॥ २३ ॥

श्रीवज्रस्वामी—

छम्मासिएण सुकयाणुभावओ जायजाइसरणेण ।
परिणामओऽणवज्जा पव्वज्जा जेण पडिबन्ना ॥ २४ ॥
तुववणसनिवेसे जाएण नदणेण नदाए ।
धनगिरिणो तणएण तिहुयणपहुपणयचरणेण ॥ २५ ॥
इक्कारसगपाढो कओ दढ जेण साहुणीहिंतो ।
तस्सज्झायज्झयणुज्जएण वयसा छवरिसेण ॥ २६ ॥
सिरिअज्जसीहगिरिणा गुरुणा विहिओ गुणाणुराणेण ।
लहुओ वि जो गुरुकओ णाणदानओऽसेससाहुण ॥ २७ ॥

तस्य कनिष्ठ लठ्ठमार्यसुहस्तिन सुखा(श्रुमा)र्थजनप्रणतम् ।

अपहस्तितससार सार सुरिमनुस(स्म)राम ॥ २१ ॥

आयसमुद्र जनक धिया वन्दे समुद्रगम्भीरम् ।

तथाऽऽयमङ्गसूरिमार्थसुधम च धमत्तम् ॥ २२ ॥

मनो-वचन-कायगुप्त ॥ वन्दे भद्रगुप्तगणनाथम् ।

यदि विमति यतिर्य-मण्डल्या तनो मियते ते समम् ॥ २३ ॥

पाण्मासिकेन मुहूर्त्तानुमावतो जातजातिस्मरणेन ।

परिणामनोऽनवद्या प्रपञ्चा यन प्रतिपन्ना ॥ २४ ॥

तुम्बवणसनिवेसे जातन नन्दनन नन्दाया ।

घनगिरेस्तनयन त्रिभुवनप्रभुप्रणनचरणेन ॥ २५ ॥

एकादशाष्टाष्ट वृत्तो दृष्ट यन साध्वीभ्य ।

तस्त्वाभ्यासाभ्ययनायतन वयमा पदार्थन ॥ २६ ॥

धीभार्यसिहगिरिणा गुरुणा विहिता गुणाणुराणेण ।

लघुघो वि यो गुरुको णानदाननाऽशेषमाधूनाम् ॥ २७ ॥

उज्जेणीए गहिअव्वओ लहु गुब्झगेहि वरिसते ।
 जो सुजइ त्ति निमातेय परिक्रिअओ पत्ततव्विज्जो ॥ २८ ॥
 उद्धरिया जेण पयाणुसारिणा गयणगामिणी विज्जा ।
 सुमहापइअपुव्वाओ सव्वहा पसमरसिएण ॥ २९ ॥
 दुक्कालमि दुवालसवरमि(रिस)यमि सीयमाणे सधमि ।
 विज्जाबलेणमाणियमअ जेणअक्रिअत्ताओ ॥ ३० ॥
 सुररायचावविअमममुहाअणुमुक्कनयणवाणाए ।
 कामगिसमीरणविहियपत्थणावयणघडणाए ॥ ३१ ॥
 लट्ठगपइट्ठाए सिद्धिसुयाए विसिट्ठचिट्ठाए ।
 गुणगणसव्वणाओ जस्स दसणुक्कठियमणाए ॥ ३२ ॥
 नियजणय(ग)दिअधण-कणय(ग)-रयणरासीइ जो कअणाए ।
 तुच्छमवि न मुच्छिओ जोव्वणे वि धणिय धणइट्ठाए ॥ ३३ ॥
 जलणगिहाओ माहेसरीए कुसुमाणि जेणमाणित्ता ।
 तिव्वअियाण माणो मल्लिओ सधुअई विहिया ॥ ३४ ॥
 दूरोसारियवय(इ)रो वय(इ)रसेणनामेण जस्स बहुसीसो ।
 सीसो जाओ जाओ जयम्मि जायाणुसारिणुणो ॥ ३५ ॥

उज्जयिन्या गृहीतव्रतो रघु गुह्यकैवपति ।
 य सुयतिरिति निमग्न्य परीक्षित प्राप्ततद्विद्य ॥ २८ ॥
 उद्धृता येन पदानुसारिणा गगनगामिनी विद्या ।
 सुमहाप्रसीर्ण(परित्ता)पूर्वात् सर्वथा प्रशमरसिकेन ॥ २९ ॥
 दुष्काल द्वादशवार्यिके सीदति सद्ये ।
 विद्याबलेनानीतमत्र येनान्यक्षेत्रात् ॥ ३० ॥
 सुरराजचापविभ्रमभ्रधनुर्मुक्तनयनवाण्या ।
 कामाग्रिममीरणविहितप्राथनावचनघटनया ॥ ३१ ॥
 रथारुप्रतिष्ठया श्रेष्ठिमुतया विशिष्टचष्टया ।
 गुणगणश्रवणाद् यस्य दर्शनोत्कण्ठितमनसा ॥ ३२ ॥
 निजजनकदत्तधन-कनकरत्नराश्या य वन्यया ।
 तुच्छमपि न मूर्तिना योवनऽपि बाढ धनाढ्यया ॥ ३३ ॥
 ज्वलन्गृहान्प्राहेश्चर्या कुसुमानि यनानीय ।
 त्रैवर्णिकाग्रा मान मर्दित सहस्रोन्नतिर्विहिता ॥ ३४ ॥
 दूरोन्मारितवैरो चयर(वज्र)सेननाग्रा यस्य बहुदिप्य ।
 शिष्यो जातो जातो जगति जानानुसारिण ॥ ३५ ॥

कुक्कणविसए सोपारयमि सुगुरुवएसओ जेण ।

कहिय सुभिक्षमविग्घ विहिओ सघो गुणमहग्घो ॥ ३६ ॥

तमह दसपुब्बघर धम्मधुराघरणसेससमविरिय ।

सिरिवय(इ)रसामिसूरिं वदे थिरयाइ मेरुगिरिं ॥ ३७ ॥

आर्यरक्षित —

नियजणणिवयणकरणमि उज्जओ दिट्ठिवायपढणत्थ ।

तोसलिपुत्तगओ ढहुरसङ्काणुमग्गेण ॥ ३८ ॥

सङ्काणुसारओ विहियसयलमुणिवदणो य जो गुरुणा ।

अकयाणुवदणो सावग्गस्स जो एवमिह भणिओ ॥ ३९ ॥

को धम्मगुरु तुम्हाणमित्थ य तेण वि विणयपणएण ।

गुरुणो निवसिओ स ढहुरसङ्को वियट्ठेण ॥ ४० ॥

अकयगुरुनिहवेण सूरिसयासमि जिणमय सोढ ।

परिवज्जिय सावज्ज पवज्जगिरिं समारूढो ॥ ४१ ॥

सीहत्ता निक्खतो सीहत्ताए य विहरिओ जो ङ ।

साहियनवपुब्बसुओ सपत्तमहतसूरिपओ ॥ ४२ ॥

सुरवरपहुपुट्ठेण महाविदहमि तित्थनाहेण ।

कहिओ निगोयभूयाण भासओ भारहे जो ङ ॥ ४३ ॥

कुक्कणविषये सोपारके सुगुरुपदेशतो येन ।

कथयित्वा सुभिक्षमविघ्न विहित सद्घो गुणमहाघे ॥ ३६ ॥

तमह दशपूर्वघर धमधुराघरणक्षोपममवीर्यम् ।

धीवयर(वज्र)स्वामिसूरिं वन्दे स्थिरतया मेरुगिरिम् ॥ ३७ ॥

निजजननीवचनकरणे उद्यतो दृष्टिवादपन्थार्यम् ।

तोसलिपुनान्तगतो ढहुराध्यानुमार्ग ॥ ३८ ॥

आध्यानुमारतो विहितसकलमुनिवन्दनश्च यो गुरुणा ।

अकृतानुवदन आरम्भ्य य एवमिह भणित ॥ ३९ ॥

को धमगुरुर्लोकमाक्रमत च तनापि विनयप्रणतेन ।

गुरवे निर्दिशत ॥ ढहुराध्यादो विदग्धेन ॥ ४० ॥

अहतगुरुनिहवेन सूरिसङ्कातो जिनमत श्रुत्वा ।

परिवर्ग्य सावय प्रज्जयागिरिं समारूढ ॥ ४१ ॥

सिंहतया निष्कात सिंहतया च विहो यस्तु ।

साधिघ्नवत्प्रभुत मध्याप्तमहतसूरिपद ॥ ४२ ॥

गुरोर्प्रभुद्वयेन महाविद्वत् सीधनायन ।

वपिभो निगोदभूतानां भाषका भारते यस्तु ॥ ४३ ॥

जस्स सयासे सको माहणरूवेण पुच्छए एव ।
 भयव ! फुडमन्नेसिय मह कित्तियमाउय कहसु ॥ ४४ ॥
 सको भव ति भणिओ मुणिओ जेणाउप्पमाणेण ।
 पुट्ठेण निगोयाण पि वण्णणा जेण निदिट्ठा ॥ ४५ ॥
 हरिसभरनिम्भरेण हरिणा जो सथुओ महासत्तो ।
 तेण सपयमि सूरि वि ठाविओ गुणिसुवहुमाणा ॥ ४६ ॥
 रक्खियचरित्तरयण पयडियजिणपवयण पसतमण ।
 त वदामि अज्जरक्खियमलक्खिय त खमासमण ॥ ४७ ॥

अन्ये—

तयणु जुगपवरगुणिणो जाया जायाण जे सिरोमणिणो ।
 सन्नाण—चरणगुणरयणजलहिणो पत्तसुयनिहिणो ॥ ४८ ॥
 परवाइ(दि)वारवारणवियारिणो जे मियारिणो गुरुणो ।
 ते सुगहियनामाणो सरण मह हुतु जइपहुणो ॥ ४९ ॥

उमास्वातिवाचक —

पसमरइपमुहपयरणपचसया सक्या कया जेहिं ।
पुव्वगयवायगाण तेसिमुमासाइनामाण ॥ ५० ॥
 पडिहयपडिबक्खाण पयडीकयपणयपाणिमुक्खाण ।
 पणमामि पायपडम विहिणा विणएण निच्छउम ॥ ५१ ॥

यस्य सकाशे शको ब्राह्मणरूपेण पृच्छत्येवम् ।
 भगवन् ! स्फुटमन्विष्य मम कियदायु कथय ॥ ४४ ॥
 शको भवानिति भणितो ज्ञातो यनायु प्रमाणेन ।
 पृष्टेन निगोदानामपि वर्णना येन निर्दिष्टा ॥ ४५ ॥
 हर्षभरनिर्मरेण हरिणा य सस्तुतो महासत्त्व ।
 येन स्वपदे सूरिरपि स्थापितो गुणिसुबहुमानात् ॥ ४६ ॥
 रक्षितचरितरत्न प्रकटितजिनप्रवचन प्रशान्तमनसम् ।
 ॥ वन्दे आर्यरक्षितमलक्षित ॥ क्षमाश्रमणम् ॥ ४७ ॥
 तदनु युगप्रवरगुणिणो जाता जाताना ये शिरोमणय ।
 सङ्गान—चरणगुणरत्नजलघय प्राप्तधुननिधय ॥ ४८ ॥
 परवादिवारवारणविदारिणो ये मृगारयो गुरव ।
 ते मुग्धहीतनामान शरण मम भवन्तु यतिप्रभव ॥ ४९ ॥
 प्रशमरतिप्रमुरप्रकरणपथशक्ती सम्पन्ना कृता ये ।
 पूर्वगनशाचकाना तेषामुमास्वातिनाम्नाम् ॥ ५० ॥
 प्रतिहतप्रतिपक्षाणा प्रवर्तीकृतप्रणतप्राणिशौन्यान् ॥
 प्रणमामि षाट्पथ विधिना विनयन निदग्ध ॥ ५१ ॥

हरिभद्राचार्य —

जाइणीमह्य(यह)रियावयणसवणओ पत्तपरमनिव्वेओ ।
 भवकारागाराओ साहकारओ नीहरिओ ॥ ५२ ॥
 सुगुरुसमीवोवगओ तदुत्तसुत्तोवएसओ जो उ ।
 पडिवन्नसव्वविरई तत्तरुइ तत्थ विहियरई ॥ ५३ ॥
 गुरुपारततओ पत्तगणिपओ मुणियजिणमओ सम्म ।
 मयरहिओ सपरहिय काउमणो पयरणे कुणइ ॥ ५४ ॥
 चउदससथपयरणगोनिरु(सि)द्धदोसो सया ह्यपओसो ।
हरिभद्रो हरियतमो हरि व्व जाओ जुगप्पवरो ॥ ५५ ॥
 उइयमि मिहि(ह)रि भद्र सुदिट्ठिणो होइ मग्गदसणओ ।
 तह हरिभद्रायरिए भद्रायरियमि उदयमिए ॥ ५६ ॥
 ज पइ केइ समनामभोलिया भोऽलियाइ जपति ।
 चीवासिदिक्खिओ सिक्खिओ य गीयाण त न मय ॥ ५७ ॥
 ह्यकुसमयभडजिणभडसीसो सेसु व्व धरियतित्थधरो ।
 जुगप्पवरजिणदत्तपहुत्तसुत्तत्तत्थरयणसिरो ॥ ५८ ॥
 त सकोइयकुममयकोसियकुलममलमुत्तम व्वे ।
 पणयजणदिन्नभद्र हरिभद्रपहु पहासव ॥ ५९ ॥

याकिनीमहत्तरावचनश्रवणत प्राप्तपरमनिर्वेद ।
 भवकारागारात् साहकारतो नि सत ॥ ५२ ॥
 सुगुरुसमीपोपगतस्तदुक्तसूत्रोपदेशतो यस्तु ।
 प्रतिपन्नसर्वविरतिस्तत्त्वरुचिस्तत्र विहितरति ॥ ५३ ॥
 गुरुपारतन्त्र्यत प्राप्तगणिपदो नातजिनमत सम्यक् ।
 मरुदहित स्वपरहित कतुमना प्रकरणानि करोति ॥ ५४ ॥
 चतुर्दशप्रकरणगोनिरु(पि)द्धदोष सदा हतप्रदोष ।
 हरिभद्रो हृततमा हरिरिव जातो युगप्रवर ॥ ५५ ॥
 उदिते मिहिरे भद्र मुनेर्भवति मागदर्शनत ।
 तथा हरिभद्राचार्ये भद्राचार्ये(वरिते) उदयमिते ॥ ५६ ॥
 य प्रति वेचित् समनामप्रान्ता भोऽल्लिहानि जल्पन्ति ।
 नेम्यामिदीक्षित शिक्षितश्च गीनानां तन्न मतम् ॥ ५७ ॥
 ह्ययुगमयमज्जिनमट्ठिणिय सप इव धृततीथधर ।
 युगप्रवरजिनदत्तप्रभूक्तपुवनत्तार्थरत्नधरा ॥ ५८ ॥
 से सदा चित्तयुगमयकौशिककुलममलमुत्तम वन्द ।
 प्रान्तजनदत्तभद्र हरिभद्रप्रभु प्रभागमानम् ॥ ५९ ॥

शीलाङ्क —

आचारवियारणवयणचदिमादलियसयलसतावो ।

सीलको हरिणकु व्व सहइ कुमुय वियासतो ॥ ६० ॥

देवाचार्य-नेमिचन्द्रोद्योतनसूरय —

तयणतरदुत्तरभवसमुद्भज्जतभव्वसत्ताण ।

पोयाण व्व सूरीण जुगपवराण पणिवयामि ॥ ६१ ॥

गयराग-दोसदेवो देवायरिओ य नेमिचदगुरू ।

उज्जोचणसूरी गुरुगुणोद्गुरुपारतसगओ ॥ ६२ ॥

वर्धमानसूरि —

सिरिवद्धमाणसूरी पवद्धमाणाइरित्तगुणनिलओ ।

चियवासमसगयमवगमित्तु वसहीइ जो वसिओ ॥ ६३ ॥

जिनेश्वरसूरि —

तेसि पयपउमसेवारसिओ भमरु व्व सव्वभमरहिओ ।

ससमय-परसमयपयत्थसत्थवित्थारणसमत्थो ॥ ६४ ॥

अणहिल्लावाडए नाडइ व्व दसियसुपत्तसदोहे ।

पउरपए बहुकविदूसगे य सन्नायगाणुगए ॥ ६५ ॥

सद्धियदुल्लहराए सरसइभकोवसोहिए सुहए ।

मज्झे रायसह पविसिऊण छेयागमाणुमय ॥ ६६ ॥

आचारविचारणवचनचन्द्रिकादलितमकल्सन्ताप ।

शीलाङ्को हरिणाङ्क इव क्षोभते कुमुद विकासयन् ॥ ६० ॥

तदनन्तर दुन्तरभवसमुद्भज्जदमव्यसत्त्वानाम् ।

पोतानिव सूरीन् युगप्रवरान् प्रणिपतामि ॥ ६१ ॥

गतराग-द्वेषदवो देवाचार्यश्च नेमिचन्द्रगुरु ।

उद्योतनसूरिर्गुणौघगुरुभारतन्त्र्यगन् ॥ ६२ ॥

श्रीवर्धमानसूरि प्रवर्धमानातिरिक्तगुणनिलय ।

नेत्यशसमसङ्गतमवगम्य वमतो य उषिन् ॥ ६३ ॥

तेषां पदपद्मसेवारसिको भ्रमर इव सर्वभ्रमरहित ।

स्वसमय-परसमयपदार्थमार्थविस्तारणममय ॥ ६४ ॥

अणहिल्लपाटके नाटक इव दर्शितमुपानन्ददाहे ।

प्रचुरप्रजे बहुकविदूपके च सम्रायकानुगते ॥ ६५ ॥

सद्धिदुल्लभराजे सरस्वत्पद्मोपगमित् सुखं (सुम) द (सुभग) ।

मध्यराजसभ प्रविश्य लोकगमानुमतम् ॥ ६६ ॥

नामायरिपहिं सम करिय विचार विचाररहिपहिं ।
 वसइहिं निवासो साहूण ठविओ ठाविओ अप्पा ॥ ६७ ॥
 परिहरियगुरुकमागयवरवत्ताए वि गुञ्जरत्ताए ।
 वसहिनिवासो जेहिं फुडीकओ गुञ्जरत्ताए ॥ ६८ ॥

बुद्धिसागरसूरि —

तिजयगयजीवबधू जबधू बुद्धिसागरो सूरि ।
कयवायरणो वि न जो विवायरणकारओ जाओ ॥ ६९ ॥

जिनभद्र —

सुगुणजनजनियभद्रो जिनभद्रो जन्विण्यगणपढसो ।
 सपरोसिं हिया सुरसुदरीकहा जेण परिकहिया ॥ ७० ॥

जिनचन्द्र —

कुमुय वियासमाणो विहडावियकुमयचक्रवायगणो ।
 उदयमिओ जस्सीसो जयमि चहु व्व जिनचंदो ॥ ७१ ॥
सवेगरगसाला विसालसालोषमा कया जेण ।
 रागाइवेरिभयभीयमव्वजणरक्खणनिमित्त ॥ ७२ ॥

अभयदेव —

कयसिवसुहृत्थसेवोऽभयदेवोऽवगयसमयपक्खेवो ।
 जस्सीसो विहियनवंगवित्तिजलधोयजललेवो ॥ ७३ ॥

नामाचार्ये सम कृत्वा विचार विचाररहितै ।
 वसतौ निवास साधूना स्थापित स्थापित आत्मा ॥ ६७ ॥
 परिहृतगुह्यमागतवरवार्तायामपि गूर्जरत्रायाम् ।
 वसतिनिवासो ये स्फुटीकृतो गूर्जरत्रायाम् ॥ ६८ ॥
 त्रिजगद्गतजीवव धुर्यद् बुद्धिसागर सूरि ।
 कृतव्याक(वा)रणोऽपि न यो निवादरणकारको जात ॥ ६९ ॥
 सुगुहजनजनितभद्रो जिनभद्रो यद्विनेयगणप्रथम ।
 स्व-परेषा हिता सुरसुन्दरीकया येन परिकथिता ॥ ७० ॥
 कुमुद विकासमानो विपटितकुमंतचक्रवाकगण ।
 उदयमितो यच्छिष्यो जगति चन्द्र इव जिनचन्द्र ॥ ७१ ॥
 सवेगरङ्गशाला विसालावापमा कृता येन ।
 रागादिवैरिभयभीतमप्यजनरक्षानिमित्तम् ॥ ७२ ॥
 कृतशिवमुनायसवोऽभयदेवोऽपगलसमयप्रदाय ।
 यच्छिष्यो विहितनवाङ्गवृत्तिजलोत्तमजहन्त्य ॥ ७३ ॥

जेण नवगविवरण विहिय विहिणा सम सिवसिरीए ।

काउ नवगविवरणमुज्झिय भवजुवइसजोग ॥ ७४ ॥

जिनेश्वरसूरी —

जेहि बहुसीसेहि सिवपुरपहपथियाण भव्वाण ।

सरलो सरणी समग कहिओ ते जेण जति तय ॥ ७५ ॥

गुणकणमवि परिकहिय न सकइ स कई वि जेसि फुड ।

तेसि जिनेसरसूरीण चरणसरण पवज्जामि ॥ ७६ ॥

अशोकचन्द्र —

जुगपवरागमजिनचदसूरिविहिकहियसूरिमत्तपओ ।

सूरी असोगचदो मह मण-कुमुय विकासेउ ॥ ७७ ॥

धर्मदेव —

कहियगुरु-धम्म-देवो धम्मदेवो गुरु उवज्जाओ ।

मज्झ वि तेसि च दुरतदुहहरो सो लहु होउ ॥ ७८ ॥

हरिसिंह —

तस्स विणेओ निहलिअगुरुगओ जो हरि उव हरिसीहो ।

मज्झ गुरु गुणिपवरो सो मह मणवळिय कुणउ ॥ ७९ ॥

सर्वदेव —

तेसि जिहो भाया भायाण कारण सुसीसाण ।

गणिसर्वदेवनामो न नामिओ केणइ हटेण ॥ ८० ॥

येन नवाङ्गविवरण विहित विधिना सम शिवधिय ॥

कर्तुं नवाङ्गविवरणमुज्झित्वा भवयुवतिसयोगम् ॥ ७४ ॥

यैर्बहुशिल्पैः शिवपुरपद्मप्रस्थितानां भव्यानाम् ।

सरल सरणिममक कथिता ते यया यान्ति तद्वत् ॥ ७५ ॥

गुणरुणमपि परिकथयितुं न शक्नोति स कविरपि येषां स्फुटम् ।

तेषां जिनेश्वरसूरीणां चरण-चरण प्रपद्ये ॥ ७६ ॥

युगप्रवरागमजिनचन्द्रसूरिविधिकथितसूरिमन्त्रपदः ।

सूरिशोकचन्द्रो मम मन-कुमुद विकासयतु ॥ ७७ ॥

कथितगुरु-धर्म-देवो धर्मदेवो गुरुपाध्याय ।

ममापि तेषां च दुरन्तदुःखहर स लघु भवतु ॥ ७८ ॥

तस्य विनयो निर्देष्टितगुरुगजो यो हरिरिव हरिसिंह ।

मम गुरुर्गुणैः शिवप्रवर स मम मनोवाञ्छित करोतु ॥ ७९ ॥

तेषां ज्येष्ठो भ्राता भाग्यानां कारण सुशिष्याणाम् ।

गणिसर्वदेवनामा न नामिन केनचित् हटेन ॥ ८० ॥

देवभद्रसूरि —

सूर-ससिणो वि न समा जेसिं ज ते कुणति अत्थमण ।
 नक्खत्तगया मेस मीण मयर पि भुजते ॥ ८१ ॥
 जेसिं पसाएण मए मएण परिवज्जिय पय परम ।
 निम्मलपत्त पत्त सुहसत्तसमुन्नइनिमित्त ॥ ८२ ॥
 तेसिं नमो पायाण पायाण जेहिं रक्खिया अम्हे ।
 सिरिसूरिदेवभद्राण सायर दिन्नभद्राण ॥ ८३ ॥
 सूरिपय दिन्नमसोगचदसूरीहिं चत्तभूरीहिं ।
 तेसिं पय मह पहुणो दिन्न जिणवल्लहस्स पुणो ॥ ८४ ॥

जिनवल्लभसूरि —

अत्थगिरिमुवगएसु जिण-जुगपवरागमेसु कालवसा ।
 सूरम्मि व दिट्ठिहरेण विलसिय मोहसन्तमसा ॥ ८५ ॥
 ससारचारगाओ निव्विन्नेहि पि भव्वजीवेहिं ।
 इच्छतेहिं वि सुक्ख दीसइ सुक्खाग्निहे ^{—हा} ॥ ८६ ॥
 फुरिय नक्खत्तेहिं महागहे ^{—आ} समुल्लसिय ।
 बुद्धी रयणियरेणावि पाविया पत्तपसरेण ॥ ८७ ॥
 पासत्थकोसियकुल पयडीहोऊण हतुमारुद्ध ।
 काए काए य विघाए भावि भय ज न त गणइ ॥ ८८ ॥

सूर-शशिनावपि न समौ येषा यत् तौ कुस्तोऽस्तमवम् ।
 नक्षत्रगतौ मेघ मीन मकरमपि भुजते ॥ ८१ ॥
 येषा प्रसादेन मया मदन परिवर्जित पद परमम् ।
 निर्मलपात्र प्राप्त शुभसत्त्वसमुन्नतिनिमित्तम् ॥ ८२ ॥
 तेषा नम पादेभ्य पापेभ्यो वै रक्षिता वयम् ।
 श्रीसूरिदेवभद्राणा सादर दत्तमद्राणाम् ॥ ८३ ॥
 सूरिपद दत्तमशोकचन्द्रसूरिभित्त्यक्षमूरिभि ।
 तेषा(ते) पद मम प्रमोदत जिनवल्लभस्य पुन ॥ ८४ ॥
 अस्तगिरिमुपगतेषु निन-युगप्रवरागमेषु कालवशात् ।
 सूर्ये इव दृष्टिहरेण विलसित मोहसन्तमसा ॥ ८५ ॥
 ससार-चारकाद् निर्विण्णैरपि भव्यजीव ।
 इच्छद्भिरपि मोक्ष इत्यत मोक्षार्हो न पन्था ॥ ८६ ॥
 स्फुरित नक्षत्रैर्महाप्रहेस्तन समुत्थितम् ।
 रज्जो रज(ने)निकरेणापि प्राप्ता प्राप्तप्रगरेण ॥ ८७ ॥
 पार्श्वस्थ-द्वीपिकुलं प्रस्टीभूय हतुमारुधम् ।
 कायानां कष्टानां च विघात भावि भय यत्र तद् गगयति ॥ ८८ ॥

जग्गति जणा थोवा स-परेसिं निव्वुइ समिच्छता ।
 परमत्थरक्खणत्थ सइ सइस्स मेळता ॥ ८९ ॥
 नाणा सत्थाणि धरति ते उ जेहिं वियारिऊण पर ।
 मुसणत्थमागय परिहरति निज्जीवमिह काउ ॥ ९० ॥
 अविणासियजीव ते धरति धम्म सुवसनिप्फन्न ।
 सुक्खस्स कारण भयनिवारण पत्तनिव्वाण ॥ ९१ ॥
 धरियकिवाणा केई स-परे रक्खति सुगुरुफरयजुया ।
 पासत्थ-चोरविसरो वियारभीओ न ते मुसई ॥ ९२ ॥
 मग्गुम्मग्गा नज्जति नेय विरलो जणो थि मग्गन्न ।
 थोवा तदुत्तमग्गे लग्गति न वीससति घणा ॥ ९३ ॥
 अन्ने अन्नत्थीहिं सम्म सिवपहमपिच्छिरेहिं पि ।
 सत्था सिवत्थिणो चालिया वि पडिया भवारण्णे ॥ ९४ ॥
 परमत्थसत्थराहिणसु भव्वसत्थेसु मोहनिदाए ।
 सुत्तेसु मुसिज्जतेसु पोढपासत्थ-चोरेहिं ॥ ९५ ॥
 असमजसमेयारिसमबलोइय जेण जायकण्णेण ।
 एसा जिणाणमाणा सुमरिया सायर तइया ॥ ९६ ॥

जाग्रति जना स्तोका स्व-परेषा निर्वृति समिच्छन्त ।
 परमार्थरक्षणार्थं शब्द शब्दस्य मेलयन्त ॥ ८९ ॥
 नाना शा(श)स्त्राणि धरति ते तु येष्विवा(दा)र्यं परम् ।
 मुषणार्थमागत परिहरन्ति निर्वाणमिह कृत्वा ॥ ९० ॥
 अविनाशितजीव ते धरन्ति धम सुवशनिपतम् ।
 मोक्षस्य कारण भयनिवारण प्राप्तनिपाणम् ॥ ९१ ॥
 धृतकृपा (कृपाणा) केचित् स्व-परान् रक्षन्ति सुगुरु-फलश्रुता ।
 पार्श्वस्य-चोरविमरो विवा(दा)ग्भीतो न तान् मुष्णाति ॥ ९२ ॥
 मार्गोन्नागो वायत नैव विरलो जनोऽस्ति मार्गज्ञ ।
 स्तोकास्तदुक्तमार्गे लग्नन्ति न विवर्णति घना ॥ ९३ ॥
 अन्योऽन्या(श्रा)द्धिभि मम शिवपथमप्रेक्षमाणैरपि ।
 साया शिवार्थिनश्चास्तिना अपि पतिता भवारण्य ॥ ९४ ॥
 परमायशा(ग)स्त्ररहितेषु भयमायषु मोहनिदया ।
 सुषेपु मुष्यमाणेषु प्रोत्पाक्ष्य-चोरे ॥ ९५ ॥
 असमपसुमेतादृशस्य यन जानन्नग्न ।
 एषा जिनानामात्रा स्मृता मादर तदा ॥ ९६ ॥

‘सुहृत्सीलतेणगाहिए भवपङ्क्तितेण जगद्वियमणाहे ।
 जो कुणइ कु वि यत्त सो वण्ण कुणइ सघस्स ॥ ९७ ॥’
 तित्थयर-रायाणो आयरिया रक्खिअ व्व तेहिं कया ।
 पासत्थपमुहचोरोवरुद्धघणभवसत्थाण ॥ ९८ ॥
 सिद्धपुरपत्थियाण रक्खद्दाऽऽयरियवयणउ सेसा ।
 अहिसेय-वायणायरिय-साहुणो रक्खगा तेसिं ॥ ९९ ॥
 सा तित्थयरणाए मए वि ते हुति रक्खणिज्जाओ ।

वीरवृत्ति —

इय मुणिय वीरवित्ति पडिबज्जिय सुगुरुसन्नाह ॥ १०० ॥
 करिय खमा-फल्य धरिउमक्खय कयदुरुत्तसररक्ख ।
 सिहुयणसिद्ध त ज सिद्धतमसिं समुक्खिविय ॥ १०१ ॥
 निव्वाणठाणमणह सगुण सद्धम्ममविसम विहिणा ।
 परलोयसाहग मुक्खकारग धरिय विष्फुरिय ॥ १०२ ॥
 जेण तओ पासत्थाइतेणसेणा वि हक्किया सम्म ।
 सत्थेहिं महत्थेहिं वियारिऊण च परिचचा ॥ १०३ ॥
 आसन्नसिद्धिया भवसत्थिया सिवपहमि सठविया ।
 निव्वुइसुबित्ति जह ते पडति नो भीमभवरण्णे ॥ १०४ ॥

‘सुखशीलस्तेनगृहीते भव-पङ्क्त्यन्तेन कर्तव्यतानाथ ।
 य करोति कोऽपि यत्न स वर्ण करोति सङ्घस्य ॥ ९७ ॥’
 तीर्थकर-राजा आचार्या रक्षका इव ते कृता ।
 पाश्वत्यप्रमुखचौरापरुद्धघनभयसायानाम् ॥ ९८ ॥
 सिद्धपुरप्रस्थिताना रक्षार्थमाचार्यवचनत श्रया ।
 अभिप्रेक्ष-वाचनाचार्य-साधनो रक्षकास्तेषाम् ॥ ९९ ॥
 तत् तीर्थकराज्ञया मयाऽपि ते भवन्ति रक्षणीया ।
 इति ज्ञात्वा वीरवृत्तिं प्रतिपद्य सुगुरुसन्नाहम् ॥ १०० ॥
 कृत्वा क्षमा-फलक धृत्वाऽक्षय कृतदुरुक्तसररक्षम् ।
 त्रिभुवनसिद्ध तद् यत् सिद्धान्तमसिं समुत्क्षिप्य ॥ १०१ ॥
 निवाणस्यानमनस्य सगुण सद्धर्मविविधम विधिना ।
 परलोकमाधक मोक्षकारक धृत्वा विस्फुरितम् ॥ १०२ ॥
 यन तन पार्श्वस्यादिस्तनसेनाऽपि दक्षिणा सम्यग् ।
 शा(श)श्रेर्महार्थेदिजा(दा)र्यं च परित्यज ॥ १०३ ॥
 आसन्नसिद्धिदा भयसार्थाः निवप्ये सम्वापिना ।
 निरतिमुद्यन्ति यथा त पश्यन्ति नो भीमभवरण्ये ॥ १०४ ॥

मुद्धाऽणाययणगया चुका भग्गाउ जायसदेहा ।

बहुजणपुट्टिविलग्गा दुहिणो हूया समाहूया ॥ १०५ ॥

आयत्तनम्—

दसियमाययण तेसिं जत्थ विहिणा सम हवइ मेलो ।

गुरुपारत्तओ समयसुत्तओ जस्स निप्फत्ती ॥ १०६ ॥

आयत्तनविधि —

दीसइ य वीयरओ तिलोयनाहो विरायसहिण्हिं ।

सेविज्जतो सतो हरइ हु ससारसत्ताव ॥ १०७ ॥

वाइयमुवगीय नट्टमवि सुय दिट्ठमिट्ठमुच्चिकर ।

कीरइ सुसावण्हिं स-परहिय समुच्चिय जत्थ ॥ १०८ ॥

रागोरगो वि नासइ सोउ सुगुरूवएसमतपए ।

भन्वमणो-सालूर नासइ दोसो वि जत्थाही ॥ १०९ ॥

नो जत्थुस्सुत्तजणक्कमु त्थि ण्हाण बली पइट्ठा य ।

जइ-जुवइपवेसो विय न विज्जइ विज्जइविमुक्को ॥ ११० ॥

जिणजत्ता-ण्हाणाइ दोसाण ज खयाइ कीरति ।

दोसोदयमि कह तेसिं सभवो भवहरो होज्जा ? ॥ १११ ॥

जा रत्ती जारत्थीणमिह रइ जणइ जिणवरणिहे वि ।

सा रयणी रयणियरस्स हेऊ कह नीरयाण मया ? ॥ ११२ ॥

मुग्धा अनायतनगता भ्रष्टा मार्गाज्जातसन्देहा ।

बहुजनपृष्टविलग्ना दुःखिनो भूता समाहृता ॥ १०५ ॥

दर्शितमायतन तेषा यत्र विधिना सम भवति मेलः ।

गुरुपारतन्त्र्यत समयसूत्रतो यस्य निष्पत्तिः ॥ १०६ ॥

दृश्यते च वीतरागस्त्रिलोकनाथो विरागसहितैः ।

सेव्यमानः सन् हरति हि ससारसन्तापम् ॥ १०७ ॥

वादितमुपगीत नाट्यमपि श्रुत दृष्टमिष्टमुचितकर्म ।

क्रियते सुश्रावकैः स्व-परहित समुचित यत्र ॥ १०८ ॥

रागोरगोऽपि नश्यति श्रुत्या सुगुरूपदेशमन्त्रपदान् ।

मन्यमनः — शालूर नाश्राति दोषोऽपि यन्नादि ॥ १०९ ॥

नो यत्रोत्सृज्यजनकमोऽस्ति स्नान बलिः प्रतिष्ठा च ।

यति-युवतिप्रवशोऽपि च न विद्यते विद्यतिविमुक्तः ॥ ११० ॥

जिनयात्रा-स्नानादीनि दोषाणां यत् क्षयाय क्रियन्ते ।

दोषोदये कथं तेषां सम्भवो भवहरो भवेत् ? ॥ १११ ॥

या रात्रिजारत्त्रीणामिह रतिं जनयति जिनवरगृहेऽपि ।

सा रजनी रजनीच(जोनिक)रम्य इतुः कथं नीरजमा मता ? ॥ ११२ ॥

साह सयणासन-भोयणाइआसायण च कुणमाणो ।
 देवह रएण लिप्पइ देवहरे जमिह निवसतो ॥ ११३ ॥
 तबोलो त बोलइ जिणवसाहिट्टिण जेण सो खट्ठो ।
 खुट्ठे भवदुक्खजले तरइ विणा नेय सुगुरुतरिं ॥ ११४ ॥
 तेसिं सुविहियजइणो य दसिया जे उ हुति आययण ।
 सुगुरुजणपारत्ततेण पाविया जेहिं नाणसिरी ॥ ११५ ॥
 सदेहकारितिमिरेण तरलिय जेसिं दसण नेय ।
 निब्बुइपह पलोयइ गुरु-विज्जुबएसओ सहओ ॥ ११६ ॥
 निप्पच्चवायचरणा कज्ज साहति जे उ मुत्तिकर ।
 मन्नति कय त ज कयतसिद्ध तु स-परहिंय ॥ ११७ ॥
 पडिसोएण पयट्ठा चत्ता अणुसोअगामिणी वत्ता ।
 जणजत्ताए मुक्का मय-मच्छर-मोहओ चुक्का ॥ ११८ ॥
 सुद्ध सिद्धतकह कहति बीहति नो परेहिंत्तो ।
 वयण वयति जत्तो निब्बुइवयण धुव होइ ॥ ११९ ॥
 तत्तिवरीआ अत्ते जइवेसधरा वि हुति न हु पुज्जा ।
 तहसणमवि मिच्छत्तमणुरण जणइ जीवाण ॥ १२० ॥

साधु गयनासन-भोजनायाशातना च कुर्वाण ।
 देवस्य रजसा लिप्यते देवगृहे यदिह निवसन् ॥ ११३ ॥
 ताम्बूलं तं ब्रुव्यति जिनसतिस्थितं येन ॥ खादित ।
 क्षुब्धं भग्नुं खण्डे तरति विना नैव सुगुरुतरीम् ॥ ११४ ॥
 तेषां सुविहितयतयश्च दर्शिता ये तु भवन्त्यायतनम् ।
 सुगुरुजनपारतन्त्रेण प्राप्ता यैर्गान्धरी ॥ ११५ ॥
 स-देहकारितिमिरेण तरलितं येषां दर्शनं नैव ।
 निर्वृतिपथं प्रलोभ्यते शुल्लेखोपदेशत महत् ॥ ११६ ॥
 नि प्रत्यवायवरणा काय साधयन्ति ये तु मुक्तिकरम् ।
 मन्यन्ते कृतं तद् यत् क्लान्तसिद्धं तु स्व-परहितम् ॥ ११७ ॥
 प्रतिष्ठेनसा प्रष्टता त्यस्ताऽनुस्रोतो गामिनी धार्ता ।
 जनयायया मुक्ता मद-मसर-भान्तो अथा ॥ ११८ ॥
 गुदो विद्धा-तद्व्यां कथयति विप्यति ना परेभ्यः ।
 वचनं वदन्ति यदा निर्वृतिवजनं धृतं भवति ॥ ११९ ॥
 तद्विपरीता भवति यतिवेषता अपि भवति न सत् पुण्या ।
 तद्वचनमपि निष्पात्यमनुष्णं जनयति जीवानाम् ॥ १२० ॥

धम्मत्थीण जेण विवेय-रयण विसेसओ ठविय ।
चित्तउडे चित्तउडे ठियाण ज जणइ निव्वाण ॥ १२१ ॥
असहाएणावि विही य साहिओ जो न सेससूरीण ।
लोयणपहे वि वच्चइ वुच्चइ पुण जिणमयन्नूहिं ॥ १२२ ॥

धवलपमा—

घणजणपवाहसरियाणुसोअपरिवत्तसकडे पडिओ ।
पडिसोएणाणीओ ववलेण व सुद्धधम्मभरो ॥ १२३ ॥

मेघोपमा—

कयवहुविज्जुज्जोओ विसुद्धलद्धोदओ सुमेहु व्व ।
सुगुरुच्छाड्यदोसायरपहो पइयसत्तावो ॥ १२४ ॥
सव्वत्थ वि वित्थरिअ बुट्ठो कयसस्ससपओ सम्म ।
नेव वायहओ न चलो न गज्जिओ जो जए पयडो ॥ १२५ ॥

जलधुपमा—

कहमुवमिज्जइ जलही तेण सम जो जडाण कयवुड्डी ।
तियसेहिं पि परेहिं मुयइ सिंरिं पि हु महिज्जतो ॥ १२६ ॥

सूर्योपमा—

सूरेण व जेण समुग्गएण सहरियमोह-तिमिरेण ।
सहिट्ठीण सम्म पयडो निव्वुइपहो हूओ ॥ १२७ ॥

धर्माधिपु धेन विवेक—रत्न विगपत स्थापितम् ।
चित्तपुटे चित्रकूटे स्थिताना यजनयति निर्वाणम् ॥ १२१ ॥
असहायनापि त्रिभिध कथितो या न शेषसूरीणाम् ।
लोचनपथेऽपि व्रजति, तन्व्यते पुनर्जिनमतौ ॥ १२२ ॥
घनजनप्रवाहसरिदनुस्रोत परिवर्तसङ्गत पतित ।
प्रतिस्रोतसाऽऽनीतो घवलनव गुदघर्मभर ॥ १२३ ॥
कृतमहुवियो(युद्ध)योतो विगुद्धलब्धोदय (क) सुमेष इव ।
सुगुरुच्छादितदापाकरप्रभ प्रहतसन्ताप ॥ १२४ ॥
सर्वनापि विमृत्त्य कृत कृतसस्यसम्पत् सम्यक् ।
नैव वातहतो न चलो न गर्जितो या जगति प्रकट ॥ १२५ ॥
कयमुपमीयत जलधिमत्तेन सम यो जडा(ला)ना कृतवृद्धि (शृष्टि) ।
त्रिदेशोरपि पर्युच्यत धियमपि हि मध्यमान ॥ १२६ ॥
सूर्योव यन समुद्गतन सहननाह—तिमिरेण ।
सदृष्टीना सम्यक् प्रकट्य निवृत्तिपयो भूत ॥ १२७ ॥

वित्थरियममलपत्त कमल बहुकुमय—कोसिया दूसिया ।
 तेयस्सीण वि तेओ विगओ बिलय गया दोसा ॥ १२८ ॥
 विमलगुण-चक्काया वि सन्वहा विहडिया वि सघडिया ।
 भमिरोहिं भमरोहिं पि पाविओ सुमणसजोगो ॥ १२९ ॥
 भव्वजणेण जग्गियमवग्गिय दुट्ठसावयगणेण ।
 जइमवि खडिय मडिय य महिमडल सयल ॥ १३० ॥

चन्द्रोपमा—

अत्थमई सकलको सया ससको वि दसियपओसो ।
 दोसोदय पत्तपहो सेण समो सो कह हुब्जा १ ॥ १३१ ॥

विष्णूपमा—

सजणियविही सपत्तगुरुसिरी जो सया विसेसपय ।
 विण्हु व्व किवणकरो सुरपणओ धम्मचक्कधरो ॥ १३२ ॥

ब्रह्मोपमा—

दसियवयणविसेसो परमप्पाण य मुणइ जो सम्म ।
 पयडविवेओ छवरणसम्मओ चउमुहु व्व जण ॥ १३३ ॥

शम्भूपमा—

धरइ न कवइय पि हु कुणइ न वध जडाण कया वि ।
 दोसायर च चक सिरमि न चडावय कह वि ॥ १३४ ॥

विस्तृतममलपत्र कमल बहुकुमय—कोशिका दूषिता ।
 तेजस्वितामपि तेजो विगत बिलय गता दोषा ॥ १२८ ॥
 विमलगुण-चक्काया अपि सर्वथा विषडिता अपि सद्ब्रह्मविता ।
 भ्रमणशीलैर्भ्रमैरपि प्राप्त सुमन-सयोग ॥ १२९ ॥
 भव्यजनेन जायतमवस्तिगत दुष्टभाषादगणेन ।
 जाय्यमपि खण्डित मण्डित च महीमण्डल सकलम् ॥ १३० ॥
 अस्तमयति सकलम् सदा सश(शिरा)श्लोऽपि दर्शितप्रदोष ।
 दोषोदय प्राप्तप्रमस्तेन सम स कथं भवेत् १ ॥ १३१ ॥
 संजनितविधि सम्प्राप्तगुरुश्रीर्न सदा विशेषपदम् ।
 विष्णुरिव कृपाणकर सुरप्रणतो धम-चक्रधर ॥ १३२ ॥
 दर्शितपद(च)नविशय परमात्मान न जानाति य सम्भक् ।
 प्रकटविषेक चरुवरणग्रन्थनयनमुग्ध इव जगति ॥ १३३ ॥
 धरति न कथं दिक्कामपि हि करोति न च च जटा(डा)नां कथाऽपि ।
 दोषाकरं च चक विराति नाराययति कथमपि ॥ १३४ ॥

सहरइ न जो सत्ते गोरीए अप्पए न नियमग ।

सो कह तन्विवरीएण समुणा सह लहिज्जुवम ? ॥ १३५ ॥

विद्या —

साइसएसु सगग गएसु जुगपवरसूरिनियरेसु ।

सव्वाओ विज्जाओ भुवण भमिऊण स्सताओ ॥ १३६ ॥

तह वि न पत्त पत्त जुगव जव्वयणपकए वास ।

करिय परुप्परमच्चत पणयओ हुति सुहियाओ ॥ १३७ ॥

अन्नुन्नविरहविहुरोहतत्तगत्ताओ तणुईओ ।

जायाओ पुण्णवसा वासपय पि जो पत्तो ॥ १३८ ॥

त लहिय वियसियाओ ताओ तव्वयणसररुहगयाओ ।

तुट्ठाओ पुट्ठाओ समग जायाओ जिट्ठाओ ॥ १३९ ॥

अनुपमेयत्वम्—

जाया कइणो के के न सुमइणो परमिहोवम ते वि ।

पावति न जेण सम समतओ सव्वकव्वेण ॥ १४० ॥

उवमिज्जते सत्तो सत्तोसमुवित्ति जमि नो सम्म ।

असमाणगुणो जो होइ कह णु सो पावए उवम ? ॥ १४१ ॥

जलहिजलमजलीहिं जो मीणइ नहगण पि पर्पहिं ।

परिसकइ सो वि न सकइ जग्गुणगण भणिउ ॥ १४२ ॥

सहरति न य सत्त्वान् गौर्या अर्पयति न निजमङ्गम् ।

स कथ तद्विपरीतेन शम्भुना सह लभेतोपमाम् ? ॥ १३५ ॥

सातिशयेषु स्वर्गं गतेषु युगप्रवरसूरिनिकरेषु ।

सर्वा विद्या भुवन भ्रान्त्वा भ्रान्ता ॥ १३६ ॥

तथापि न प्राप्त पात्र युगपद् यद्वदनपङ्कजे वासम् ।

कृत्वा परस्परमत्यन्त प्रणयतौ भवन्ति सुखिता ॥ १३७ ॥

अन्योन्यविरहविधुरोद्यतप्तगान्तास्तन्व्य ।

जाता पुण्यवशाद् वासपदमपि य प्राप्त ॥ १३८ ॥

त लब्ध्वा विकसितास्तास्तद्वदन-सरोद्धगता ।

तुष्टा पुष्टा समक जाता ज्येष्ठा ॥ १३९ ॥

जाता कवय के के न सुमतय परमिहोपमा तेऽपि ।

प्राप्नुवन्ति न येन सम समन्तत सर्वकान्येन ॥ १४० ॥

उपमीयमाने सन्त सन्तोषमुपयन्ति यस्मिन् नो सम्यक् ।

असमानगुणो यो भवति कथं नु स प्राप्नोत्युपमाम् ? ॥ १४१ ॥

जलधिजलमञ्जलिभिर्मिनोति यो नमोऽङ्गणमपि पदे ।

परिविष्कृते सोऽपि न क्षयनोति यद्युगणगण भणितुम् ॥ १४२ ॥

जुगपवरगुरुजिनेसरसीसाण अभयदेवसूरीण ।

तित्थभरधरणधवलानमतिण जिणमय विमय ॥ १४३ ॥

सविणयमिह जेण सुय सप्पणय वेहि जस्स परिकहिय ।

कहियाणुसारओ सव्वमुवगय सुमइणा सम्म ॥ १४४ ॥

निच्छम्म भव्वाण त पुरओ पयडिय पयत्तेण ।

अकयसुकयगिदुल्लह—जिणवल्लहसूरीणा जेण ॥ १४५ ॥

सो मह सुहविहिसद्धम्मदायगो तित्थनायगो य गुरु ।

तप्पयपडम पाविय जाओ जायाणुजाओ ह ॥ १४६ ॥

तमणुदिण दिन्नगुण वदे जिणवल्लह पडु पयओ ।

सूरिजिनेसरसीसो य वायगो धम्मदेवो जो ॥ १४७ ॥

सूरी असोगचदो हरिसीहो सव्वएवगणिप्पवरो ।

सव्वे वि तव्विणेया तेसिं सव्वेसिं सीसो ह ॥ १४८ ॥

ते मह सव्वे परमोवयारिणो वदणारिहा गुरुणो ।

कयसिवसुहसपाए तेसिं पाए सया वदे ॥ १४९ ॥

जिणदत्तगणिगुणसय सप्पणय सोमचदविंव व ।

भव्वेहि भणिज्जत भव—रविसतावमवहरउ ॥ १५० ॥

जुगप्रवरगुरुजिनेश्वरशिष्याणामभयदेवसूरीणाम् ।

तीर्थभरधरणधवलानामन्तिके जिनमत विमतम् ॥ १४३ ॥

सविनयमिह येन श्रुत सप्रणय तैर्यस्य परिकथितम् ।

कथितानुसारत सर्वसुपगत सुमतिना सम्यक् ॥ १४४ ॥

निश्छद्मं भव्यानां तत् पुरतः प्रकटितं प्रयत्नेन ।

अकृतसुहृताङ्गिदुर्लभ—जिनवल्लभसूरीणां येन ॥ १४५ ॥

॥ मम शुभविधिसद्धर्मदायकस्त्रीयनायकश्च गुरु ।

तत्पदपद्मं प्राप्य जातो जातानुजा(या)तोऽहम् ॥ १४६ ॥

तमनुदिनं दत्तगुणं वन्दे जिनवल्लभं प्रभुं प्रयतः ।

सूरिजिनेश्वरशिष्यश्च वाचनो धर्मदेवो यः ॥ १४७ ॥

सूरिरशोकचन्द्रो हरिसिंहः सर्वदेवगणिप्रवरः ।

सर्वेऽपि तद्दिनेयास्तथा सर्वेषां शिष्योऽहम् ॥ १४८ ॥

तं मम सर्वं परमोपकारिणो वदनाहं गुरुव ।

कृतशिवमुष्मम्पानाम्तया पादान् सदा वन्दे ॥ १४९ ॥

जिनदत्तगणिगुणशत सपञ्चाशत्(महपूर्णं) सौम्य(सोम)वद्भविष्यमिव ।

भव्यैर्भग्यमानं भव—रविगन्तापमपहलु ॥ १५० ॥

गणधरसार्धगतक समाप्तम्

(३)

श्रीजिनदत्तसूरिरचितं सुगुरुपारतन्त्र्यम् ।

मयरहिय गुणगणरणसायर सायर पणमिऊण ।
सुगुरुजणपारतव उवहि व्व थुणामि त चेव ॥ १ ॥
निम्महियमोहजोहा निहयविरोहा पणट्टसदेहा ।
पणयगिवग्गदावियसुहसदोहा सुगुणगेहा ॥ २ ॥
पत्तसुजइत्तसोहा समत्तपरतित्थजणियसरोहा ।
पडिभग्गलोहजोहा दसियसुहम(मह)त्थसत्थोहा ॥ ३ ॥
परिहरियसत्तवाहा ह्यदुहदाहा सिववत्तसाहा ।
सपावियसुहलाहा रीरोअहिणु व्व अगाहा ॥ ४ ॥
सुगुणजणजणियपुजा सज्जो निरपज्जगहियपव्वज्जा ।
सिवसुहसाहणसज्जा भवगुरुगिरिचूरणे वज्जा ॥ ५ ॥
अज्जसुहम्मप्पमुहा गुणगणनिवहा सुरिंदविहियमहा ।
ताण तिसस नाम नाम न पणासए जियाण ॥ ६ ॥
पडिबज्जियजिणदेवो देवायरिओ दुरतभवहारी ।
सिरिनेमिचदसूरी उज्जोयणसूरिणो सुगुरु ॥ ७ ॥

सस्कृतच्छाया ।

मद(क)रहित गुणगणरत्नसाग(क)र साद(त)र प्रणम्य ।
सुगुरुजनपारतन्त्र्यमुदधिमित्र स्तवीमि तदव ॥ १ ॥
निमग्नमोहयोधा निहतविरोधा प्रणष्टसन्दहा ।
प्रणताङ्गिर्गदापितमुखसन्दाहा सुगुणगेहा ॥ २ ॥
प्राप्तसुयतिन्त्रशोभा समस्तपरतीर्थजनितसक्षोभा ।
प्रतिभमलोभयोधा दर्शनसून्माय(मुमहार्थ)शास्त्रोपा ॥ ३ ॥
परिहृतमत्त्वयाधा हतदुःखदाहा शिवाग्रनक्षत्राया ।
सम्प्राप्तमुखलाभा क्षीरोदधिरागाधा ॥ ४ ॥
सुगुणजनजनितपूजा सज्जो निरवयष्टहीनप्रमग्ना ।
शिवसुप्रसाधनसज्जा भवगुरुगिरिचूरण वज्रा ॥ ५ ॥
आयसुधयेप्रसुग्ना गुणगणनित्र सुरेन्द्रविहितमहा ।
तथा त्रिमध्य नाम नाम न प्रणाशयति जीवानाम् ॥ ६ ॥
प्रतिपन्नजिनदयो देवाचार्यो दुरन्तभवहारी ।
रीनेमिचन्द्रपरिख्योतनसूरि सुगुरु ॥ ७ ॥

वर्धमानसूरि.—

सिरिवद्धमाणसूरी पयडीकयसूरिमतमाहण्यो ।

पडिहयकसायपसगे सरयससंकु व्व सुहजणओ ॥ ८ ॥

जिनेश्वरसूरि —

सुहसीलचोरचप्परणपच्चलो निच्चलो जिणमयमि ।

जुगपवरसुद्धसिद्धतजाणओ पणयसुगुणजणो ॥ ९ ॥

पुरओ दुल्लहमहिबल्लहस्स अणहिल्लाडए पयड ।

मुक्का वियारिऊण सोहेण व दब्बलिगिगया ॥ १० ॥

दसमच्छेरयनिसिविप्फुरत्तसच्छदसूरिमयतिमिर ।

सूरेण व सूरिजिणेसरेण हयमहियदोसेण ॥ ११ ॥

जिनचन्द्रसूरि —

सुकइत्तपत्तकित्ती पयडियगुत्ती पसत्तसुहमुत्ती ।

पहयपरवाय(इ)दिक्की जिणचदजईसरो मती ॥ १२ ॥

अभयदेवसूरि —

पयडिअनवगसुत्तत्थरणकोसो पणासियपओसो ।

भवभीयभवियजणमणकयसतोसो विगयदोसो ॥ १३ ॥

जुगपवरागमसारपरुवणाकरणवधुरो धणिय ।

सिरिअभयदेवसूरी मुणिपवरो परमपसमधरो ॥ १४ ॥

धीवर्धमानसूरि प्रकटीकृतसूरिमन्त्रमाहात्म्य ।

प्रतिवृत्तकपायप्रसरं शरच्छशाङ्ग इव सुखजनक ॥ ८ ॥

सुखशीलचौरन्यत्करणप्रललो निश्चलो जिनमते ।

युगप्रवरशुद्धसिद्धान्तज्ञाता प्रणतसुगुणजन ॥ ९ ॥

पुरतो दुर्लभमहीवल्लमस्याणहिल्लुपाटके प्रकटम् ।

मुक्ता विवा(दा)र्यं सिंहेनेव द्रव्यलिङ्गि-गजा ॥ १० ॥

दशमाश्चर्यनिशिविप्फुरत्स्वच्छन्दसूरिमततिमिरम् ।

सूरेणैव सूरिजिनेश्वरेण हतमहितदोषेण ॥ ११ ॥

सुकवि(कृति)स्त्वप्राप्तकीर्तिं प्रकटितगुप्तिं प्रशान्त-गुणमूर्तिं ।

प्रहतपरवादिदीप्तिर्जिनचन्द्रयतीक्षरो मन्त्री ॥ १२ ॥

प्रकटितनवाङ्गमूर्तार्यरत्नकोश प्रणाशितप्रदोष ।

भयभीतमबिह्वलमन-हृत्स-तोषो विगतदो(हि)प ॥ १३ ॥

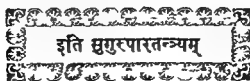
युगप्रवरगमसारप्ररूपणाकरणवधुरो बालम् ।

धीममपदेवसूरिमुनिप्रवर. परमप्रशमपर ॥ १४ ॥

जिनवल्लभसूरि —

कयसावयसता(तो)सो हरि व्व सारगभग्गसदेहो ।
 गयसमयदप्पदलणो आसाइयपवरकन्वरसो ॥ १५ ॥
 भीमभवकाणणर्मा दसियगुरुवयणरयणसदोहो ।
 नीसेससत्तगरुओ सूरि जिणवल्लहो जयइ ॥ १६ ॥
 उवरिट्ठियसच्चरणो चउरणुओगप्पहाणसच्चरणो ।
 असममयरायमहणो उड्डुमुहो सहइ जस्स करो ॥ १७ ॥
 दंसियनिम्मलनिच्चलदत्तगुणोऽगणियसावउत्थभओ ।
 गुरुगिरिगरुओ सरहु व्व सूरि जिणवल्लहो हेत्था ॥ १८ ॥
 जुगपवरागमपीऊसपाणपीणियमणा कया भव्वा ।
 जेण जिणवल्लहेण गुरुणा त सब्बहा वदे ॥ १९ ॥
 विष्कुरियपवरपवयणसिरोमणी वूढदुव्वहस्समो य ।
 जो सेसाण सेसु व्व सहइ सत्ताण ताणकरो ॥ २० ॥
 सच्चरियाणमहीण सुगुरूण पारतत्तमुव्वहइ ।
 जयउ(इ) जिणदत्तसूरि सिरिनिलओ पणयमुणितिलओ ॥ २१ ॥

कृतश्रावकमत्थाश (स्वापदसन्नासो) हरिरिव सारा(र)रामसन्देह ।
 गतसमय(समदगज)दपदलन आस्वादितप्रवरका(क)न्यरस ॥ १५ ॥
 भीमभवकानने दर्शितशुस्वच(द)नरच(द)नसन्दोह ।
 नि शेषसत्त्वगुह सूरिर्जिनवल्लभो जयति ॥ १६ ॥
 उपरिस्थितसच्चरणश्चतुर्लुयोगप्रधानसच्चरण ।
 असममदराग(मुगराज)मयन(राजमहन) ऊर्ध्वमुख शोभते यस्य करः ॥ १७ ॥
 दर्शितनिर्मलनिदचल्दा(द)न्तगुणोऽगणितश्रावको(स्वापदो)त्थमय ।
 गुरुगिरिगुरु शरभ इव सूरिर्जिनवल्लभोभूत् ॥ १८ ॥
 युगप्रवरागमपीयूपपानप्रीणितमनस कृता भव्या ।
 येन जिनवल्लभेन गुरुणा त सबया वन्दे ॥ १९ ॥
 विष्कुरितप्रवरप्रवचनशिरोमण्य्यूढुर्वहक्षमश्च ।
 य शिष्या(शिषा)णो शप(पद)श्च शोभते मत्त्वाना नाणकर ॥ २० ॥
 सच्चरितानामही(धी)न सुगुरूणा पारतन्त्र्यमुद्ब्रह्ति ।
 जयद्व(ति) जिनदत्तसूरि श्रीनिलय प्रणतमुनितिलक ॥ २१ ॥

अग्निहि वि गुणिहि सपुत्रतणु दीणदुहियउद्धरणु धर ।
जिणदत्तसूरि पर पल्ह भ(१)णु तत्तवतु सलहियइ धर ॥ ९ ॥
 वक्खाणियइ त परमतत्तु जिण पाउ पणासइ ।
 आराहियइ त वीरनाहु कइपल्हु पयासइ ।
 धमु त दयसजुत्तु जेण वरगइ पाविज्जइ ।
 चाउ त अणखाडियउ जु वदिणु सलहिज्जइ ।
 जइ ठाउ त उत्तिमु मुणिवरह वि [पवरवसहिहो चउर नर ।
 तिम सुगुरुसिरोमणि सूरिवर खरवरसिरिजिणदत्त वर ॥ १० ॥]*

इति श्रीपद्मवलीपदपदानि । सवत् ११७० वर्षे अश्वयुगाद्यपक्षे ११ तिथौ श्रीमद्भारानगर्यो
 श्रीभरतरगच्छे विधिपार्श्वप्रकाशिवमतिवासि श्रीजिणदत्तसूरीणां
 शिष्येण जिनरक्षितसाधुना लिखितानि ।

[* इति श्रीपद्मवली ॥ सं ११७१ वर्षे पत्तनमहानगरे श्रीजयसिंहदेवविजयिण्य ।
 श्रीभरतरगच्छे । योगीन्द्र—मुग्धप्रधान-वर्णितशक्तिश्रीजिनदत्तसूरीणां शिष्येण ब्रह्मवैवर्तगणि
 ठिधित्ता ॥
 —ज भा प्रतिपादः]

अवशिष्टपाठ-भेदः ।

पृ	प	क	ख
६७	१४	अवधिजिनादय	सामान्यकेवलिन
„	१५	०लक्ष्मा	०लक्ष्म्या
„	२६	०ति सति दे०	०ति दे०
६९	१९	०निद्राऽभा०	०निद्राया अभा०
७०	२६	चोरा	चोरा
७१	१२	एतदेव	तदेव
७२	४	०पुल (प्य)	०पुष्प फुल
„	१०	इदानीं	इदानीं यथा
„	„	०देशवि०	०देशो वि०
„	„	निवेशिते	निविशते
७३	२	गुण ?	गुण ? न कोऽपी

त्यर्थ

पृ	प	क	ग
७४	८	कुर्वन्ति	करोति
„	९	„	„
„	„	अन्तराभाव	व्यवधानाभाव
७५	१२	०त्पात्र	०त्पात्रलक्षण
„	१४	०मित्रयोधे च भ०	०मित्रायाधिवम्०
७७	१७	विविधमा०	०विपमा०
„	३१	गलति सशेष	गलति सति शेष
७९	११	भजत	भज्यते
„	१३	०येन	येन०
„	१६	०द्रपार	०द्रस्य पार
„	३०	तरन्	तरन् दृश्यते यद्यपि

जहै पानीयैबादश
बहल लाभ करोति
स पोत पार प्राप्नोति
प्रापयत्यारोहान्

विशिष्टनामसूची ।

(मूले)

अभयदेव	२५ ९	पास	२९ १७
आवस्सपपरण	२०, ४	भरह	४७ २६
ओहनिष्ठुति	२०, ४	माह	४, ३
कालियास	४ १९	वद्धमाण	७, २३ ६७, ६
चाहिल	७६, ७८	वद्धमाणसूरि	२५ ७
जिणचदजईसर	२५ ८	वप्पइराय	५ १०
जिणदत्त	२६, २१ २३ ६५ २९ ८०, ९	विक्कमसवच्छर	६८ १
जिणवाह	१, २० ४, २० ५, ११ ९ १८	विरहक	८, १७
	१६, ११ २२ २४ २३ ९ २५ १९	विहिचेइहर	१०, २ ११ ३ १६, १० ७१ २५
	२६, ६, २० ६७, ७	विहिजिणहर	४० १८, २० ४१ ५ ४९ ॥
जिणोसरधम्म	१ १७	विसय	६ २६ ७ २० ५४ ८
जिणोसरसूरि	२५ ७	विहिधम्म	९ १९ २४ ६ ४२ २२ ५४ १०
दुप्पसह	५५ ४	विहिपक्क	५८, ४ ५९, १३ ६० ९,
नदी	११, १७	विहिपह	७४ १३ ७६ १८
नयगविसि	२५ ९	विहिबट्ट	
पक्क	१९ १९	वीर	२९ १७ ५५ १६
पणपरमिदि	४१, १९	सगर	४७, २६
पारतत	६ २६ ७, २० ५४ ८	हरिमह्पहु	९ १६

(व्याख्यायाम्)

अणहिल्पाटक	७७,८	धर्मनाथ	१,१६,१७ २,१
अनुयागद्वार	३८,२४	धर्मरसायनरासक	२९,११
अनेकान्तजयपताका	९ २५	नन्दि	११,२१
अभयदेवसूरि	२५,१६,१७ ४५ २	नन्दिव्याख्यान	१, २२
अभ्यिका	१२,८	नन्दीश्वर	४५,११
आगमोद्धार	१९,१३	नरवर	१६,११
आभू	७७,५,१०	नरवर्ममहाराज	४,१३ २४,११
आवश्यक	२०,१२	नागपुर	१६ ११
आसिंग	७७,५,१०	नागिल	५५,११
उपदेशरसायन	२९,९ ६६,१३	निशीयाध्ययन	१९,२१
उमास्वातिवाचक	१२,२३	नैयायिक	२,२४,२१
ओघनिर्युक्ति	२०,३ १२	पद्मावती	६ ११
कालस्वल्पकुलरु	६७ ५ ८० २६	पट्टक	१२ ११
कालिदास	४ ७७ ५,१	पारतन्त्र्य	७,३,२९ २३ १ १४,१६ ७५ ११,१२,१३
क्षेत्रदेवता	६२ ११	पार्थ	२९,२१
गोमुख	६२ ११	प्रकल्प	१९,१६,२१
गोष्ठिक	१३ १०	प्रतिष्ठाकल्प	१२,२१
गौडवध	५ १९	प्रशस्ति	४,११
चर्चरी	१ १४ २९,७	प्रश्नोत्तरसतक	"
चावाक	२ २७	फलगुप्ती	५५ ११
चाहिल	७७ ५,८ १०,१२	बलदेवचक्रवर्ति	४८,६
चित्रकूट	१६ १८	वाण	५ २५
चित्रचन्द्रसूरि	२५ १६	बाद	२ १७,१४
जिनदत्तसूरि	१ १३ २६ २९ २९,१३ ६६ ७ १२ ६७,५ ७७ ११,१४ ८० १९	भरत	५ ६ ४८ ६
जिनपतिसूरि	१ ६ २७,४ ७ २९ ४ ६६ १२, १४ ८ २४	भारवि	४ १६ २७
जिनपाल	२७ ७ ६६ १८	भुवनदेवता	६२,११
जिनवज्रसूरि	१ १० १२ २ २ ५ ३,२४ १ १४ ९ २६ १६ २८ १९ १३ २३, १८,२७ २५ ७७ २६ १४,२८	भयूर	५ २५
जिनेश्वरसूरि	२५ १५ २७ १० ६८ १७	मरुपुर	१६,१८
जेन	२ २४	मलधारक	} २९ ४,१६ ४० २
जैमिनीय	२ १८	मलधारी	
दगार्णभद्र	४८ ७	मलादिधारक	
दिगम्बर	१२ १२	महावीर	
दुःप्रसमसूरि	५५ १२ १३	माघ	४ १४,१५ ५ ७
धर्कटजाति	११ ९	मीमांसक	२ २५
		यशोदध	७७ ५ ९
		रसायन	१२ १४
		रगायनविवरण	८,२३ १२,९

राम	४८,५	विरहाङ्क (हरिभद्रसूरि)	८,२४ ९,३
रान्ध	११	विषय	७,६ २३,१९ ५४,१६ ७५,११
रामक	२९,७	वीर	२३,१९ २९,४,२५ ५५,२४ ६७,१४
छायायत	२,२२	वीरचैत्यालय	१६,२३
वर्धमानजिन	८,१ ६७,१४	वैशेषिक	२,०७ २७,२८
वर्धमानसूरि	२५,१५	व्याघ्रपुर	१,१६
वाक्यतिराज	५ २०	शृङ्गारशतक	४ १०
वारजहदेश	१,१५	श्रीमालीजाति	११,९
विक्रम	६८,९	पञ्चाङ्गविवरण	४५ ०
विधि	७,४,२८ २३,१९ ५४,	सगर	४८ ६
	१६ ७५,११ ८०,२७	सद्व	५५ २६
विधिचैत्यगृह	१६,१७,२२ ५४०,	सत्यश्री	५५ १३
विधिचैत्य	२२ २७ ४९,१५,१६	सम्भव	७७,५,१०
विधिचिन्मगृह	४२,९,११ ४५,१८	साङ्ख्य	२ १७,२७
विधिधर्म	९,२७ २४,१५ ५४,६,	सामुद्रिक	३,१७ ०१ १७
विधिपञ्च	१७ ५८,११ ५९ २०,	सूरप्रभ	८०,२४
विधि	६०,१७ ७४ ५ २०	स्थानादिनवाङ्गवृत्ति	२५ १६
विधिभार्ग	७६,०६ ७७ १६	हरिभद्रसूरि(विरहाङ्क)	८,२५ ९,२४
विधिधार्मिक	५४,१७ ७४,५		
विधिपर			

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted Sanskrit Works edited by
competent scholars, and published by the Oriental
Institute Baroda

BOOKS PUBLISHED

Rs A

- 1 **Kāvya-mīmāṃsā** a work on poetics by Rājasekhara
(880-920 A D) edited by C D Dalal and P Ananta
krishna Sastry 1916 Re issue 1924 2-4

*This book has been set as a text-book by the Bombay
and Patna Universities*
- 2 **Naranārāyaṇānanda** a poem on the Paurāṇic story of
Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar by Vas
tupala Minister of King Viradhavala of Dholka com
posed between Samvat 1277 and 1287 i.e. A D 1221
and 1231 edited by C D Dalal and P Anantakrishna
Sastry 1916 out of print
- 3 **Tarkasāṅgraha** a work on Philosophy (refutation of
Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandaśāna
or Ānandagiri the famous commentators on Sāṅkara
cārya = Bhāṣyas, who flourished in the latter half of
the 13th century edited by T M Tripathi 1917 2-0
- 4 **Pārthaparākrama** a drama describing Arjuna's re
covery of the cows of King Virata by Prahlaḍanadīva
the founder of Pālanpur and the younger brother of
the Paramāra King of Chandravati (a state in Mārwar)
and a feudatory of the kings of Guzerat who was a
Yuvarāja in Samvat 1220 or A D 1164 edited by
C D Dalal 1917 0-6
- 5 **Rāṣṭradhavamśa** an historical poem (Mahākāvya)
describing the history of the Bāgulas of Mayūragiri
from Raṣṭradhva king of Kanauj and the originator
of the dynasty to Nārāyaṇa Shāh of Mayūragiri by
Rudra Kavi composed in Śaka 1518 or A D 1596
edited by Pandit Limbar Krishnamacharya with Intro
duction by C D Dalal 1917 1-12
- 6 **Liṅgānuśāsana** on Grammar by Vāmana who lived
between the last quarter of the 8th century and the
first quarter of the 9th century edited by C D
Dalal 1918 0-8
- 7 **Vasantavilāsa** an historical poem (Mahākāvya) des
cribing the life of Vastupāla and the history of

- Guzerat by Balachandrasūri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant Baroda State), contemporary of Vastupāla composed after his death for his son in Samvat 1296 (A D 1240) edited by C D Dalal 1917
- 8 Rūpakasaṅgama six dramas by Vatsarāja minister of Paramardideva of Kalinjara who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century edited by C D Dalal 1918
 - 9 Mohaparājaya an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation) or the conversion of Kumarapāla the Chalukya King of Guzerat to Jainism by Yasahpala an officer of King Ajaya deva son of Kumarapala, who reigned from A D 1229 to 1232 edited by Muni Chaturvijayaḥ with Introduction and Appendixes by C D Dalal 1918
 - 10 Hammīramadamardana a drama glorifying the two brothers Vastupāla and Tejahpāla and their King Viradhavala of Dholka by Jayasimhasūri pupil of Virasūri and an Ācārya of the temple of Munisuvrata at Broach composed between Samvat 1276 and 1286 or A D 1220 and 1239 edited by C D Dalal 1920
 - 11 Udayasundarikathā a romance (Campū in prose and poetry) by Soddhala a contemporary of and patronised by the three brothers Chchittarāja Nāgarjuna, and Mummunirāja successive rulers of Konkan composed between A D 1026 and 1050 edited by C D Dalal and Pandit Imbar Krishnamacharya 1920
 - 12 Mahāvidyāvidambana a work on Nyāya Philosophy by Bhatta Vādindra who lived about A D 1210 to 1274 edited by M R Telang 1920
 - 13 Prācinagurjarakāvysaṅgraha a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A D edited by C D Dalal 1920
 - 14 Kumārapālpratibodha a biographical work in Prakṛta by Somaprabhachārya composed in Samvat 1241 or A D 1195 edited by Muni Jinavijayaḥ 1920
 - 15 Ganakārikā a work on Philosophy (Pasupata School) by Bhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century edited by C D Dalal 1921
 - 16 Saṅgītamakaranda a work on Music by Narada edited by M R Telang 1920
 - 17 Kavindrācārya List of Sanskrit works in the collection of Kavindrācārya a Benares Pandit (1606 A D) edited by R Anantakrishna Shastry with a foreword by Dr Ganganatha Jha 1921
 - 18 Vārīhagṛhyasūtra Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda edited by Dr I Shamasastri 1920
 - 19 Lekhapaddhati a collection of models of state and private documents dating from 8th to 18th centuries

		Rs	A
	A D edited by C D Dalal and G K Shrigondekar 1925	2-0	
20	Bhavisayattakahā or Pañcamikahā a romance in Apabhramsa language by Dhanapāla (circa 12th century) edited by C D Dalal and Dr P D Gune 1923	6-0	
21	A Descriptive Catalogue of the Palm leaf and Important Paper MSS in the Bhandars at Jessal mere compiled by C D Dalal and edited by Pandit L B Gandhi 1923	3-4	
22 23	Parasurāmakalpśūtra a work on Tantra with commentary by Pāmesvara and Paddhati by Umānanda edited by A Mahadeva Sastry B A 2 vols 1923	11-0	
24	Tantrarahasya a work on the Piabhālara School of Pūrvamīmamsā by Rāmānujācārya edited by Dr R Shamasastri 1923	1-8	
25 32	Samarāṅgana a work on architecture town planning and engineering by king Bhoja of Dhara (11th century) edited by Mahamahopadhyaya T Ganapati Shastri Ph D 2 vols 1924 1925	10-0	
26 41	Sādhana-mālā a Buddhist Tantric text of rituals dated 1165 A D consisting of 312 small works composed by distinguished writers edited by Benoytosh Bhattacharyya M A Ph D 2 vols 1925-1928	14-0	
27	A Descriptive Catalogue of MSS in the Central Library Baroda Vol 1 (Veda Vedāṅgana and Upaniṣads) compiled by G K Shrigondekar M A and K S Pamaswāmī Shastri with a Preface by Dr B Bhattacharyya Ph D 1925	6-0	
28	Mānasollāsa or Abhilasitārthacintāmaṇi an encyclopaedic work divided into one hundred chapters treating of one hundred different topics by Somesvara deva a Chalukya king of the 12th century edited by G K Shrigondekar M A 3 vols vol I 1925	2-12	
29	Nalavilāsa a drama by Rāmechandrasūri pupil of Hemachandrasūri describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti edited by G K Shrigondekar and L B Gandhi 1926	2-4	
30 31	Tattvasaṅgraha a Buddhist philosophical work of the 8th century by Sāntarakṣita a Professor at Nalanda with Pañjika (commentary) by his disciple Kamalaśila also a Professor at Nalanda edited by Pandit Embar Kṛṣṇamacharya with a Foreword in English by Dr B Bhattacharyya M A Ph D 2 vols 1926	24-0	
33 34	Mirat i Ahmadi with its Khatimae or Supplement By Ali Mahammad Khan the last Moghul Dewan of Gujarat edited in the original Persian by Syed Nawabali Professor of Persian Baroda College 3 vols (vol I and III in the Press) vol II 1926	12-0	

- Guzerat by Balachandrasūri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant Baroda State) contemporary of Vastupāla composed after his death for his son in Samvat 1296 (A D 1240) edited by C D Dalal, 1917 1-8
- 8 Rūpakasatkam six dramas by Vatsarāja minister of Paramardideva of Kalinjara who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century edited by C D Dalal 1918 2-4
- 9 Mohaparājaya an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation) or the conversion of Kumarapala the Chalukya King of Guzerat to Jainism by Yasahpala an officer of King Ajaya deva son of Kumārapāla who reigned from A D 1229 to 1232 edited by Muni Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C D Dalal 1918 2-0
- 10 Hammiramadamardana a drama glorifying the two brothers Vastupala and Tejahpala and their King Viradhavala of Dholka by Jayasimhasūri pupil of Virasūri and an Ācarya of the temple of Munisuvrata at Broach composed between Samvat 1276 and 1286 or A D 1220 and 1239 edited by C D Dalal 1920 2-0
- 11 Udayasundarikathā a romance (Campū in prose and poetry) by Soddbhala a contemporary of and patronised by the three brothers Chchittaraja Nāgārjuna and Mummunrāja successive rulers of Konkan composed between A D 1026 and 1050 edited by C D Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya 1920 2-4
- 12 Mahāvidyāvidambana a work on Nyāya Philosophy by Bhatta Vadindra who lived about A D 1210 to 1274 edited by M R Telang 1920 2-8
- 13 Prācinagurjarakāvysangraha a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A D edited by C D Dalal 1920 2-4
- 14 Kumārapālapratibodha a biographical work in Prakṛta by Somaprabhacharya composed in Samvat 1241 or A D 1195 edited by Muni Jinavijayaji 1920 7-8
- 15 Ganakārikā a work on Philosophy (Pāṇipata School) by Bhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century edited by C D Dalal 1921 1-4
- 16 Sangitamakaranda a work on Music by Narada edited by M R Telang 1920 2-0
- 17 Kavindrācārya List list of Sanskrit works in the collection of Kavindrācārya a Benares Pandit (1600 A D) edited by R Anantakrishna Shastry with a foreword by Dr Ganganatha Jha 1921 0-12
- 18 Vārūhagṛhyasūtra Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda edited by Dr R Shamasastri 19-0 0-10
- 10 Lekhapaddhati a collection of models of state and private documents dating from 8th to 15th centuries

- 6 **Mānasollāsa or Abhilasītārthacintamani** vol II edited by G K Shrigondekar M A
- 7 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Oriental Institute Baroda vol II** (Śrauta Dharma and Grhya Sūtras) compiled by the Library staff
- 8 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Jain Bhandars at Pattan** edited from the notes of the late Mr C D Dalal by Pandit L B Gandhi 2 vol
- 9 **Bhāvapraṅkāśana of Śaradātanaya** an ancient work on Dramaturgy edited by Pandit Ramaswami Shastri Oriental Institute Baroda and His Holiness Yadugiri Yaturaja Swami Melhot
- 10 **Prajñopāyaviniscayasiddhi of Anangarajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti** two important works belonging to the little known Vajrayana school of Buddhism (8th century A D) edited by Dr B Bhattacharya Ph.D
- 11 **Siddhāntabindu** on Vedānta philosophy by Uddha ū dāra Sarasvatī with commentary of Puruṣottama edited by P C Divanji M A LL.M
- 12 **Tathāgataguhyaka or Guhvasamāja** the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists edited by Dr B Bhattacharya Ph.D Director Oriental Institute Baroda
- 13 **Influence of Portuguese on the Asiatic Languages** Translated into English from Portuguese by Prof A X Soares M A Baroda College Baroda
- 14 **Persian Chronicle** history of the Safavi Period of Persian History 15th and 16th centuries by Hasan Ramlu edited by C N Seddon ICS (retired) Reader in Persian and Marathi University of Oxford
- 15 **Nañjarājayasobhāsana** by Nṛsiṃhakavi alias Abhinava Kallidasa a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja son of Virabhūpa of Mysore edited by E Krishnamacharya

- 35 **Mānavagrhyasūtra** a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhāṣya of Astāvakra edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Ramakrishna Harshaji Sāstri with a Preface by Prof B C Lele 1926 5-0
- 36 **Nāṭyasāstra** of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir edited by M Ramakrishna Kavi M A 4 vols vol I illustrated 1926 6-0
- 37 **Apabhramsa akāvyatraya** consisting of three works the Caruri Upadesarasāyana and Kālasvarūpakulaka by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries edited by L B Gandhi 1927 4-0
- 38 **Nyāyapravesa Part I (Sanskrit Text)** on Buddhist Logic of Dinnāga with commentaries of Haribhadra Sūri and Paravadeva edited by Principal A B Dhruva M A LL B Pro Vice Chancellor Hindu University Benares *Shortly*
- 39 **Nyāyapravesa, Part II (Tibetan Text)** edited with introduction notes appendices etc by Pandit Vidhusekhara Bhattacharyya Principal Vidyabhavana Vaidharati 1927 1-8
- 40 **Advayavajrasaṅgraha** consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra a Buddhist savant belonging to the 11th century A D edited by Mahamahopadhyaya Dr Haraprasad Shastri M A C I E Hon D Litt 1927 2-0
- 42 **Kalpadrūhosa** standard work on Sanskrit Lexicography by Keśava edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Pamavatara Sarma M A Sahityacharya of Patna In two volumes vol I 1928 10-0
- 43 **Mīrat : Ahmadi Supplement** by Ali Muhammad Khan Translated into English from the original Persian by Mr C N Seddon ICS (retired) and Prof Syed Nawab Ali M A . Corrected Re issue *shortly* 6-8

BOOKS IN THE PRESS

- 1 **Rāmācarita** of Abhinanda Court poet of Hāravarsa (cir 9th century A D) edited by K S Pamaswami Shastri
- 2 **Nāṭyadarpana** on dramaturgy by Ramacandra Suri with his own commentary edited by Pandit L B Gandhi and Dr K Shrigondekar M A
- 3 **Nāṭyāsāstra Vol II** edited by M Ramakrishna Kavi
- 4 **Jayākhyasamhitā** an authoritative Pāṇcharitra work edited by Pandit E Kṛṣṇamacarya of Vadital
- 5 **Buddhist works on Logic** containing reconstructed texts from Chinese Tibetan texts and English translation of Chinese texts of ancient authors like Nāgārjuna Vasubandhu etc by Prof Giuseppe Tucci of Italy

- 6 **Mānasollāsa or Abhilasītārthacintamani** vol II edited by G K Shrigondekar M A
- 7 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Oriental Institute Baroda** vol II (Śrauta Dharma and Grhya Sūtras) compiled by the Library staff
- 8 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Jain Bhandars at Pattan** edited from the notes of the late Mr C D Dalal by Pandit L B Gandhi 2 vols
- 9 **Bhāvaprakāśana of Śāradatanaya** an ancient work on Dramaturgy edited by Pandit Ramaswami Shastri Oriental Institute Baroda and His Holiness Yadugiri Yatiraja Swami Melkot
- 10 **Prajñopāyaviniscayasiddhi of Anangavajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti** two important works belonging to the little known Vajrayāna school of Buddhism (8th century A D) edited by Dr B Bhattacharyya Ph D
- 11 **Siddhāntabindu** on Vedānta philosophy by Madhusūdana Sarasvatī with commentary of Purusottama edited by P C Divanji M A LL M
- 12 **Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja** the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists edited by Dr B Bhattacharya Ph D Director Oriental Institute Baroda
- 13 **Influence of Portuguese on the Asiatic Languages** Translated into English from Portuguese by Prof A X Soares M A Baroda College Baroda
- 14 **Persian Chronicle** history of the Safvi Period of Persian History 15th and 16th centuries by Hasan Ramlu edited by C N Seddon ICS (retired) Reader in Persian and Marathi University of Oxford
- 15 **Nañjarājayasobhūsana** by Nrsimhakavi alias Abhinava Kalidasa a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja son of Virabhūpa of Mysore edited by E Krishnamacharya

- 35 **Mānavagrhyasūtra** a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhāṣya of Astāvakra edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Ramakrishna Harshaṅgi Śāstri with a Preface by Prof B C Lele 1926 5-0
- 36 **Nāṭyaśāstra** of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir edited by M Ramakrishna Kavi M A 4 vols vol I illustrated 1926 6-0
- 37 **Apabhramśakāvya** consisting of three works the Carcani Upadesarasāyana and Kalasvārūpakulaka by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries edited by L B Gandhi 1927 4-0
- 38 **Nyāyapravesa** Part I (Sanskrit Text) on Buddhist Logic of Dinnaga with commentaries of Haribhadra Sūri and Parsvadeva edited by Principal A B Dhruva M A LL B Pro Vice Chancellor Hindu University Benares *Shortly*
- 39 **Nyāyapravesa**, Part II (Tibetan Text) edited with introduction notes appendices etc by Pandit Vidyasekhara Bhattacharyya Principal Vidyabhavana Vidyabharati 1927 1-8
- 40 **Advayavajrasaṅgraha** consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra a Buddhist savant belonging to the 11th century A D edited by Mahamahopadhyaya Dr Haraprasad Shastri M A CIE Hon D Litt 1927 2-0
- 42 **Kalpādrakosa** standard work on Sanskrit Lexicography by Keśava edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Ramavatara Sarma M A Sahityacharya of Patna In two volumes vol I 1928 10-0
- 43 **Mirāt-i-Ahmadi Supplement** by Ali Muhammad Khan Translated into English from the original Persian by Mr C N Seddon ICS (retired) and Prof Syed Nawab Ali M A Corrected Re issue *shortly* 6-8

BOOKS IN THE PRESS

- 1 **Rāmācarita** of Abhinanda Court poet of Haravarsa (c. 9th century A D) edited by K. S. Ramaswami Shastri
- 2 **Nāṭyadarpana** on dramaturgy by Ramacandra Suri with his own commentary edited by Pandit I P Candhi and G. K. Shrigondekar M A
- 3 **Nāṭyaśāstra** Vol II edited by M Ramakrishna Kavi
- 4 **Jayākhyasārāṅghī** an authoritative Pāṇcharātra work edited by Pandit F. Kramamacaryya of Vadtal
- 5 **Buddhist works on Logic** containing reconstructed texts from Chinese Tibetan texts and English translation of Chinese texts of ancient authors like Nāgārjuna Vasubandhu etc by Prof Giuseppe Tucci of Italy

- 6 **Mānasollāsa or Abhilasītārthacintāmanī** vol II edited by G K Shrigondekar, M A
- 7 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Oriental Institute Baroda** vol II (Śrauta Dharma and Grhya Sūtras) compiled by the Library staff
- 8 **A Descriptive Catalogue of MSS in the Jain Bhandars at Pattan** edited from the notes of the late Mr C D Dalal by Pandit L B Gandhi 2 vols
- 9 **Bhāvaprakāśana of Śaradātanaya** an ancient work on Dramaturgy edited by Pandit Ramaswami Shastri Oriental Institute Baroda and His Holiness Yadugiri Yatraja Swami Melkot
- 10 **Prajñopāyaviniscayasiddhi of Anangavajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti** two important works belonging to the little known Vajrayana school of Buddhism (8th century A D) edited by Dr B Bhattacharyya Ph D
- 11 **Siddhāntabindu** on Vedānta philosophy by Madhusūdana Sarasvatī with commentary of Purusottama edited by P C Divanji M A LL M
- 12 **Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja** the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists edited by Dr B Bhattacharya Ph D Director Oriental Institute Baroda
- 13 **Influence of Portuguese on the Asiatic Languages** Translated into English from Portuguese by Prof A X Soares M A Baroda College Baroda
- 14 **Persian Chronicle** history of the Safvi Period of Persian History 15th and 16th centuries by Hasan Ramlu edited by C N Seddon ICS (retired) Reader in Persian and Marathi University of Oxford
- 15 **Nañjarājayasobhāsana** by Nrsimhakavi alias Abhinava Kālidasa a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja son of Virabhūpa of Mysore edited by E Krishnamacharya

- 35 **Mānavagrhyasūtra** a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhāṣya of Astāvakra edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Ramakrishna Harshaji Śāstri with a Preface by Prof B C Lele 1926 5-0
- 36 **Nāṭyaśāstra** of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir edited by M Ramakrishna Kavi M A 4 vols vol I illustrated 1926 6-0
- 37 **Apabhraṃsa akāvyaṭrayī** consisting of three works the Cārcarī Upadesarasayana and Kalasvarūpakulaka by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries edited by L B Gandhi 1927 4-0
- 38 **Nyāyapravesa Part I (Sanskrit Text)** on Buddhist Logic of Dinnaga with commentaries of Haribhadra Sūri and Parsvadeva edited by Principal A B Dhruva M A LL B Pro Vice Chancellor Hindu University Benares *Shortly*
- 39 **Nyāyapravesa, Part II (Tibetan Text)** edited with introduction notes appendices etc by Pandit Vidyasekhara Bhattacharyya Principal Vidyabhavana Vairaharati 1927 1-8
- 40 **Advayavajrasaṅgraha** consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra a Buddhist savant belonging to the 11th century A D edited by Mahamahopādhyaya Dr Haraprasad Shastri M A C I E Hon D Litt 1927 2-0
- 42 **Kalpādrūkosa** standard work on Sanskrit Lexicography by Kesava edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Ramavatara Sarma M A Sahityacharya of Patna In two volumes vol I 1928 10-0
- 43 **Mīrat : Ahmadi Supplement** by Ali Muhammad Khan Translated into English from the original Persian by Mr C N Seddon ICS (retired) and Prof Syed Nawab Ali M A Corrected Re issue *shortly* 6-8

BOOKS IN THE PRESS

- 1 **Rāmācarita** of Abhinanda Court poet of Hāravarsa (cir 9th century A D) edited by K S Ramaswami Shastri
- 2 **Nāṭyadarpana** on dramaturgy by Ramacandra Suri with his own commentary edited by Pandit I P Gandhi and G K Shrigondekar M A
- 3 **Nāṭyaśāstra Vol II** edited by M Ramakrishna Kavi
- 4 **Jayākhyasamhitā** an authoritative Pāñcharātra work edited by Pandit E Kṛṇamacaryya of Vadatal
- 5 **Buddhist works on Logic** containing reconstructed texts from Chinese Tibetan texts and English translation of Chinese texts of ancient authors like Nāgārjuna Vasubandhu etc by Prof Giuseppe Tucci of Italy

**PUBLISHED BY THE GOVERNMENT OF H H THE
MAHARAJA GAEKWAD OF BARODA**

Gazetteer of the Baroda State By Pao Bahadur Govindbhai H
Desai B A LL B Naeb Dewan Baroda State and the late
Principal A B Clarke B A With map 2 volumes 1923 each
Rs 15

Census of India 1921 Vol XVII Baroda By Satyavrata
Mukerjee B A Subah Baroda Division formerly Superintendent
of Census Operations Baroda State

In three parts 1921 22—

Part I Report

II Imperial Tables

III State Tables

Rs	As	P
16	8	0
9	0	0
4	8	0

Mirat i-Ahmadi the Original Persian Text Edited by F or
Nawab Ali In 3 volumes

(*Gaekwad's Oriental Series* Vol II 1927 Rs 12 Vols I and III
are in the Press)

English Translations of Vols I and II are also in preparation

